

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI**

**KARİZMATİK LİDERLİK BAĞLAMINDA TÜRK
SİYASETÇİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Mehmet DOĞAN

YÜKSEKLİSANS TEZİ

**Danışman
Doç. Dr. Ali ŞAHİN**

KONYA – 2014

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI**

**KARİZMATİK LİDERLİK BAĞLAMINDA TÜRK
SİYASETÇİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Mehmet DOĞAN

YÜKSEKLİSANS TEZİ

**Danışman
Doç. Dr. Ali ŞAHİN**

KONYA – 2014

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Mehmet DOĞAN

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

TEZ KABUL FORMU

Mehmet DOĞAN tarafından hazırlanan “Karizmatik Liderlik Bağlamında Türk Siyasetçilerinin Değerlendirilmesi” başlıklı bu çalışma 06/11/2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan
Doç. Dr. Ali SAHİN

Üye

Yrd. Doç. Dr. A. Behiç ÖZCAN

Üye

Prof. Dr. Önder KUTLU
Kamu Yönetimi Bölüm Başkanı

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın ortaya çıkarılması sürecinde yüksek lisans öğrenimim boyunca değerli yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Ali ŞAHİN başta olmak üzere, Bölüm Başkanımız Sayın Prof. Dr. Önder KUTLU'ya; Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü Arş. Görevlileri Yasin TAŞPINAR, Vahap GÖKSU ve Hikmet Salahaddin GEZİCİ'ye; Selçuk Üniversitesi Öğr. Görevlisi Dr. Metehan TEMİZEL'e; çalışmamda maddi-manevi desteklerini esirgemeyen değerli kardeşlerim Bahadır KILIÇARSLAN, Gökhan ÖZTORUN, Cihad AKYÜREK ve Mehmet SÜRÜBAŞI'na; Mersin Büyükşehir Belediyesi çalışanlarından Ahmet İZGÖRDÜ, Fatmagül BAŞTÜRK, Ömer Sıddık NARİN ve Mustafa DÖLEK'e teşekkür etmek istiyorum.

Ayrıca bu çalışmanın tüm aşamalarında anlayış ve desteklerini hep hissettiğim annem Ayşe DOĞAN, kardeşlerim Rasim ve Şeyma DOĞAN'a şükranlarımı sunarım.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mehmet DOĞAN	Numarası	104228001006
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı		
	Danışman	Doç. Dr. Ali ŞAHİN		
Tezin Adı		Karizmatik Liderlik Bağlamında Türk Siyasetçilerinin Değerlendirilmesi		

ÖZET

İnsanlar toplum yapısına kavuştukları ilk günden beri yönetilme gereksinimi duymuşlardır. Bu yüzden liderliğin ortaya çıkışı insanlık tarihi kadar eskidir. Toplumsal yaşamın var olduğu her dönemde ve yerde liderler var olmuştur. Liderler Toplumların yaşayışlarına çok büyük etkide bulunmuşlar, hatta kaderlerini belirleyici roller üstlenmişlerdir. Toplum yapısının gelişmesiyle birlikte liderlerin de rollerinin değişime –ya da gelişime– uğradığı görülmektedir.

İş bölümünün ve buna bağlı olarak hiyerarşik yapının ortaya çıkması ‘lider’ kavramının boyutunu değiştirmiş, bu kavramın öneminin daha da artmasına ve toplumdaki yeni sistem içerisinde oluşan hiyerarşinin en üst kademesinde yer bulmasına olanak sağlamıştır. Bu zaman zarfında ‘liderlik’ açısından irdelenmesi gereken en önemli nokta 19.yy. dır. Liderlik anlayışları bu yüzyıl içerisinde hızlı bir biçimde şekillenerek bugüne değin gelmiş ve çeşitli liderlik teorileri ortaya atılmıştır.

Çalışmanın ilk kısmını liderlik tanımı ve lider-yönetici ayrımı oluşturacaktır. Bu kısımda liderliğe atfedilmiş olan tanımlamalar yer alacak ve liderliğin yönetici kavramı ile bir görülüp görülemeyeceği irdelenecektir. Bu bağlamda liderlik teorileri olarak, Özellikler Yaklaşımı, Davranışsal Yaklaşım, Durumsallık Yaklaşımı ve Modern Yaklaşım ele alınacaktır. Çalışmanın ikinci kısmında modern liderlik yaklaşımının alt başlığı olan karizmatik liderlik teorisine yer verip, üçüncü kısımda ise, Türk siyasetçilerinin karizmatik liderlik bağlamında incelenmesi yapılacaktır. Çalışmanın üçüncü kısmı içerisinde karizmatik liderlik bağlamında ele alınacak olan Türk siyasetçilerinin isimleri ise, İsmet İnönü, Adnan Menderes, Turgut Özal, Bülent Ecevit, Süleyman Demirel, Alparslan Türkeş, Recep Tayyip Erdoğan, Kemal Kılıçdaroğlu ve Devlet Bahçeli’den oluşmaktadır. Çalışmanın beşinci kısmında ise, yukarıda adı geçen liderlerin karizma kavramı açısından değerlendirilmesi yapılacaktır. Bunun için 5’li Likert Ölçeği kullanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yönetim, Liderlik, Karizma, Türk Siyasetçileri

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mehmet DOĞAN	Numarası	104228001006
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı		
	Danışman	Doç. Dr. Ali ŞAHİN		
Tezin İngilizce Adı		Evaluation of Turkish politicians Charismatic Leadership in Context		

SUMMARY

People feel the need for management of the social structure, since the first day they meet. So, the emergence of leadership is as old as human history. Leaders of all time and the all place of social life that have been there. The leaders are a very large impact on the lifestyles of communities and made many, or even assumed a crucial role in their fate. With the development of the structure of society, the role of leaders is seen to undergo change or development. Division of labour and the emergence of a hierarchical structure depending on the 'leader' of the concept has changed the size, the importance of this concept, and a further increase in the uppermost layers of the hierarchy of society in the new system has to discover.

During this time, 'leadership' in the 19th century the most important point to be examined is available. Rapid understanding of leadership in shaping in this century, and various leadership theories have been proposed until now.

The first part of the study was to create a distinction between definition of leadership and leader-manager. The definitions in this section will be attributed to the leadership and executive leadership be regarded with the concept will be discussed. This in context, leadership theories, the features approach, behavioural approach, contingency approach and modern approach will be discussed. The sub-title of the second part of the modern approach to study leadership, whether in the theory of charismatic leadership, while the third section, Turkish politicians will be examined within the context charismatic leadership. The third part of this study, which will be discussed in the context of charismatic leadership in the names of the Turkish politicians, İsmet İnönü, Adnan Menderes and Turgut Ozal, Bülent Ecevit, Demirel, Alparlan Turkeş, Recep Tayyip Erdoğan, Kemal Kılıçdaroğlu, and consists of Devlet Bahçeli. In the third part of the study, the above-mentioned leaders will be evaluated in terms of the concept of charisma. This will be used for the 5-point Likert Scale.

Keywords: Management, Leadership, Charisma, Turkish Politicians

KISALTMALAR

ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AKP:	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP:	Anavatan Partisi
AP:	Adalet Partisi
CHP:	Cumhuriyet Halk Partisi
DP:	Demokrat Parti
DSİ:	Devlet Su İşleri
DSP:	Demokratik Sol Parti
KİT:	Kamu İktisadi Teşebbüsü
LPC:	Least Preferred Coworker
MHP:	Milliyetçi Hareket Partisi
OD:	Organization Development

TABLO ve ŞEKİLLER LİSTESİ

Tablo 1: Lider – Yönetici Ayrımı	9
Tablo 2: Liderleri Diğerlerinden ayıran fiziksel ve kişilik özellikleri	13
Tablo 3: Stogdill'in Liderlik Özellikleriyle İlgili Gruplandırmasının Özet Tablosu.	14
Tablo 4: Rensis Likert'in Sistem 4 Yaklaşımı Tablosu	21
Tablo 5: Blake ve Mouton'un Yönetim Tarzı Matriksi	23
Tablo 6: Lider-İzleyici ve İşin Niteliği Tablosu	29
Tablo 7: Liderin Yetki Gücü Tablosu	29
Tablo 8: Mersin ili Tarsus İlçesi 1950 Sonrası Yerel Seçim sonuçları.....	96
Tablo 9: Ölçeğin Güvenilirlik Analizi	100
Tablo 10: Demografik Frekans Dağılımı Tablosu	100
Tablo 11: 1. 2. ve 3. Soruların Frekans Dağılımı Tablosu.....	101
Tablo 12: Bu sorunları sizce hangi siyasi parti çözer? Sorusunun frekans dağılımı	102
Tablo 13: Siyasal açıdan kendinizi nasıl tanımlarsınız? Sorusunun frekans dağılımı	102
Tablo 14: Son milletvekili seçimlerinde oyunuzu hangi partiye verdiniz? Sorusunun frekans dağılımı	103
Tablo 15: Bu hafta sonu bir genel seçim olsa, hangi partiye oy vermeyi düşünürsünüz? Sorusunun frekans dağılımı	103
Tablo 16: Gönlünüzde yatan, kendinizi yakın hissettiğiniz, lideri ve görüşlerini beğendiğiniz partiyi söyler misiniz? Sorusunun frekans dağılımı.....	104
Tablo 17: S7. Parti üyeleri için yüksek performans hedefleri koyan, onları, beklentileri gerçekleştirmeleri için teşvik eden bir liderdir. Cevaplarının Dağılımı	105
Tablo 18: S8. Karar alma ve uygulama sürecinde çevresindeki insanların görüşlerinden ve deneyimlerinden faydalanmaya gayret eder, paylaşımcı bir yapıya sahiptir. Cevaplarının Dağılımı.....	105
Tablo 19: S9. Çözümü zorlaşan hususlarda yeni bir çıkar yol arayan, çözüme ulaşmaya çalışan bir yapısı vardır. Cevaplarının Dağılımı.....	106
Tablo 20: S10. Fiziksel özellikleri, davranışları ve hitabet yeteneği ile takipçilerini... Cevaplarının Dağılımı.....	107
Tablo 21: S11. Özel yaşantısı benim de kabul ettiğim değerler üzerine kuruludur ve siyasi çıkışlarında... Cevaplarının Dağılımı.....	108
Tablo 22: S12. Amaçların gerçekleştirileceğine dair inancı ve güveni tamdır. Risk alabilecek kadar.... Cevaplarının Dağılımı	108
Tablo 23: S13. Aldığı kararların tartışmasız uygulanmasını ve yerine getirilmesini isteyen birisidir. Bulunduğu yapıda düzen ve disiplin olmazsa olmazdır. Cevaplarının Dağılımı.....	109
Tablo 24: S14. Mevcut sorunun aşılması konusunda kurumlarının inisiyatif almalarına ve kurumu riske etmelerine izin vermez. Cevaplarının Dağılımı	110
Tablo 25: S15. Karar ve uygulamalarda etki altında kalmayan birisidir. Cevaplarının dağılımı	110
Tablo 26: S16. Dikey yapılanma yerine yatay yapılanmaya değer verir. Katı bir hiyerarşik yapılanmaya karşıdır. Cevaplarının Dağılımı	111
Tablo 27: S17. Görevlendirdiği kişilerin işe dört elle sarılmalarını sağlamak için ödüllendirme-cezalandırma sistemi uygular. Cevaplarının Dağılımı	112

Tablo 28: S18. Seçmenlerinin çıkarlarını ön planda tutar ve kurmaylarını bu hususta ekip çalışmasına yönlendirir. Cevaplarının Dağılımı	113
Tablo 29: S19. Bulunduğu mevcut yapıyı tehlikeye sokan durumlardan kaçınır. Sorumluluk almayan bir yapıya sahiptir. Cevaplarının Dağılımı	113
Tablo 30: S20. Astlarının yapmayı istedikleri faaliyetlere rıza gösterir. Sadece denetleyici rol üstlenir. Cevaplarının Dağılımı.....	114
Tablo 31: S21. Varolan mevcut yapıyı koruma ve sürdürme yanlısı bir düşünceye sahiptir. Cevaplarının Dağılımı.....	115
Tablo 32: S7. Parti üyeleri için yüksek performans hedefleri koyan, onları... Sorusunun yaşa göre dağılımı ve Scheffe tablosu	116
Tablo 33: S8. Karar alma ve uygulama sürecinde çevresindeki insanların görüşlerinden ve deneyimlerinden.... Sorusunun yaşa göre dağılımı ve Scheffe tablosu.....	117
Tablo 34: S9. Çözümü zorlaşan hususlarda yeni bir çıkar yol arayan, çözüme ulaşmaya çalışan bir yapısı vardır. Sorusunun yaşa göre dağılımı ve Scheffe tablosu	118
Tablo 35: S.10 Fiziksel özellikleri, davranışları ve hitabet yeteneği ile takipçilerini oldukça etkilemektedir... Sorusunun yaşa göre dağılımı ve Scheffe tablosu	119
Tablo 36: S11. Özel yaşantısı benim de kabul ettiğim değerler üzerine kuruludur ve siyasi çıkışlarında benimsemiş olduğum değerleri ciddi anlamda savunmaktadır. Sorusunun yaşa göre dağılımı ve Scheffe tablosu	120
Tablo 37: S12. Amaçların gerçekleştirileceğine dair inancı ve güveni tamdır. Risk alabilecek kadar cesur, kaybetme durumunu en aza indirecek kadar ileri görüşüdür. Sorusunun yaşa göre dağılımı ve Scheffe tablosu	121
Tablo 38: S13. Aldığı kararların tartışmasız uygulanmasını ve yerine getirilmesini isteyen birisidir. Bulunduğu yapıda düzen ve disiplin olmazsa olmazdır. Sorusunun yaşa göre dağılımı ve Scheffe tablosu	122
Tablo 39: S14. Mevcut sorunun aşılması konusunda kurmaylarının inisiyatif almalarına ve kurumu riske etmelerine izin vermez. Sorusunun yaşa göre dağılımı ve Scheffe tablosu.....	123
Tablo 40: S15. Karar ve uygulamalarda etki altında kalmayan birisidir. Sorusunun yaşa göre dağılımı ve Scheffe tablosu	124
Tablo 41: S16. Dikey yapılanma yerine yatay yapılanmaya değer verir. Katı bir hiyerarşik yapılanmaya karşıdır. Sorusunun yaşa göre dağılımı ve Scheffe tablosu.....	125
Tablo 42: S17. Görevlendirdiği kişilerin işe dört elle sarılmalarını sağlamak için ödüllendirme-cezalandırma sistemi uygular. Sorusunun yaşa göre dağılımı ve Scheffe tablosu.....	126
Tablo 43: S18. Seçmenlerinin çıkarlarını ön planda tutar ve kurmaylarını bu hususta ekip çalışmasına yönlendirir. Sorusunun yaşa göre dağılımı ve Scheffe tablosu....	127
Tablo 44: S19. Bulunduğu mevcut yapıyı tehlikeye sokan durumlardan kaçınır. Sorumluluk almayan bir yapıya sahiptir. Sorusunun yaşa göre dağılımı ve Scheffe tablosu.....	128
Tablo 45: S20. Astlarının yapmayı istedikleri faaliyetlere rıza gösterir. Sadece denetleyici rol üstlenir. Sorusunun yaşa göre dağılımı ve Scheffe tablosu	129
Tablo 46: S21. Var olan mevcut yapıyı koruma ve sürdürme yanlısı bir düşünceye sahiptir. Sorusunun yaşa göre dağılımı ve Scheffe tablosu	130
Tablo 47: Seçmenlerin siyasi parti tercihlerinin yaş gruplarına göre sig. dağılımı .	131

Tablo 48: Seçmenlerin siyasi parti tercihlerinin cinsiyet gruplarına göre dağılımı. (T Testi ve Crosstabulation Analizi).....	133
Tablo 49: Siyasi parti tercihlerinin cinsiyet gruplarına göre dağılımı Crosstabulation Tabloları.....	134
Tablo 50: S7. Parti üyeleri için yüksek performans hedefleri koyan, onları, beklentileri gerçekleştirmeleri için teşvik eden bir liderdir. Sorusunun cinsiyete göre dağılımı	136
Tablo 51: S8. Karar alma ve uygulama sürecinde çevresindeki insanların görüşlerinden ve deneyimlerinden faydalanmaya gayret eder,.. Sorusunun cinsiyete göre dağılımı	136
Tablo 52: S9. Çözümü zorlaşan hususlarda yeni bir çıkar yol arayan, çözüme ulaşmaya çalışan bir yapısı vardır. Sorusunun cinsiyete göre dağılımı	137
Tablo 53: S10. Fiziksel özellikleri, davranışları ve hitabet yeteneği ile takipçilerini oldukça etkilemektedir... Sorusunun cinsiyete göre dağılımı	137
Tablo 54: S11. Özel yaşantısı benim de kabul ettiğim değerler üzerinedir ve siyasi çıkışlarında... Sorusunun cinsiyete göre dağılımı	138
Tablo 55: S12. Amaçların gerçekleştirileceğine dair inancı ve güveni tamdır. Risk alabilecek kadar cesur... Sorusunun cinsiyete göre dağılımı	139
Tablo 56: S13. Aldığı kararların tartışmasız uygulanmasını ve yerine getirilmesini isteyen birisidir. Bulunduğu yapıda düzen ve disiplin... Sorusunun cinsiyete göre dağılımı	139
Tablo 57: S.14. Mevcut sorunun aşılması konusunda kurmaylarının inisiyatif almalarına ve kurumu riske etmelerine izin vermez. Sorusu cinsiyete göre dağılımı	140
Tablo 58: S.15. Karar ve uygulamalarda etki altında kalmayan birisidir. Sorusu cinsiyete göre dağılımı	140
Tablo 59: S16. Dikey yapılanma yerine yatay yapılanmaya değer verir. Katı bir hiyerarşik yapılanmaya karşıdır. Sorusunun cinsiyete göre dağılımı	141
Tablo 60: S.17. Görevlendirdiği kişilerin işe dört elle sarılmalarını sağlamak için ödüllendirme-cezalandırma sistemi uygular. Sorusunun cinsiyete göre dağılımı ...	142
Tablo 61: S18. Seçmenlerinin çıkarlarını ön planda tutar ve kurmaylarını bu hususta ekip çalışmasına yönlendirir. Sorusunun cinsiyete göre dağılımı	142
Tablo 62: S19. Bulunduğu mevcut yapıyı tehlikeye sokan durumlardan kaçınır. Sorumluluk almayan bir yapıya sahiptir. Sorusunun cinsiyete göre dağılımı	143
Tablo 63: S20. Astlarının yapmayı istedikleri faaliyetlere rıza gösterir. Sadece denetleyici rol üstlenir. Sorusunun cinsiyete göre dağılımı	144
Tablo 64: S21. Varolan mevcut yapıyı koruma ve sürdürme yanlısı bir düşünceye sahiptir. Sorusunun cinsiyete göre dağılımı	144
Tablo 65: S7. Parti üyeleri için yüksek performans hedefleri koyan... Sorusunun eğitim durumu dağılımı ve scheffe tablosu	145
Tablo 66: S8. Karar alma ve uygulama sürecinde çevresindeki insanların görüşlerinden ve... Sorusunun eğitim durumu dağılımı ve scheffe tablosu	146
Tablo 67: S9. Çözümü zorlaşan hususlarda yeni bir çıkar yol arayan, çözüme ulaşmaya çalışan bir yapısı vardır. Sorusunun eğitim durumu dağılımı ve scheffe tablosu	147
Tablo 68: S10. Fiziksel özellikleri, davranışları ve hitabet yeteneği ile takipçilerini oldukça etkilemektedir... Sorusunun eğitim durumu dağılımı ve scheffe tablosu..	148

Tablo 69: S11. Özel yaşantısı benim de kabul ettiğim değerler üzerine kuruludur ve siyasi çıkışlarında... Sorusunun eğitim durumu dağılımı ve scheffe tablosu.....	149
Tablo 70: S12. Amaçların gerçekleştirileceğine dair inancı ve güveni tamdır. Risk alabilecek kadar cesur... Sorusunun eğitim durumu dağılımı ve scheffe tablosu ...	150
Tablo 71: S13. Aldığı kararların tartışmasız uygulanmasını ve yerine getirilmesini isteyen birisidir. Bulunduğu yapıda... Sorusunun eğitim durumu dağılımı ve scheffe tablosu.....	151
Tablo 72: S14. Mevcut sorunun aşılması konusunda kurmaylarının inisiyatif almalarına ve... Sorusunun eğitim durumu dağılımı ve scheffe tablosu.....	152
Tablo 73: S15. Karar ve uygulamalarda etki altında kalmayan birisidir. Sorusunun eğitim durumu dağılımı ve scheffe tablosu.....	152
Tablo 74: S16. Dikey yapılanma yerine yatay yapılanmaya değer verir. Katı bir hiyerarşik yapılanmaya karşıdır. Sorusunun eğitim durumu dağılımı ve scheffe tablosu.....	153
Tablo 75: S17. Görevlendirdiği kişilerin işe dört elle sarılmalarını sağlamak için ödüllendirme-cezalandırma... Sorusunun eğitim durumu dağılımı ve scheffe tablosu	154
Tablo 76: S18. Seçmenlerinin çıkarlarını ön planda tutar ve kurmaylarını bu hususta ekip çalışmasına yönlendirir. Sorusunun eğitim durumu dağılımı ve scheffe tablosu	155
Tablo 77: S19. Bulduğu mevcut yapıyı tehlikeye sokan durumlardan kaçınır. Sorumluluk almayan... Sorusunun eğitim durumu dağılımı ve scheffe tablosu	156
Tablo 78: S20. Astlarının yapmayı istedikleri faaliyetlere rıza gösterir. Sadece denetleyici rol üstlenir. Sorusunun eğitim durumu dağılımı ve scheffe tablosu	157
Tablo 79: S21. Varolan mevcut yapıyı koruma ve sürdürme yanlısı bir düşünceye sahiptir. Sorusunun eğitim durumu dağılımı ve scheffe tablosu	158
Tablo 80: S7. Parti üyeleri için yüksek performans hedefleri koyan, onları, beklentileri gerçekleştirmeleri için... sorusunun mesleki sig. dağılımı ve scheffe tablosu.....	159
Tablo 81: S8. Karar alma ve uygulama sürecinde çevresindeki insanların görüşlerinden ve deneyimlerinden... sorusunun mesleki durum dağılımı ve scheffe tablosu.....	160
Tablo 82: S9. Çözümü zorlaşan hususlarda yeni bir çıkar yol arayan, çözüme ulaşmaya çalışan bir yapısı vardır. Sorusunun mesleki sig. dağılımı ve scheffe tablosu.....	162
Tablo 83: S10. Fiziksel özellikleri, davranışları ve hitabet yeteneği ile takipçilerini oldukça etkilemektedir. Çevresine... Sorusunun mesleki sig. dağılımı ve scheffe tablosu.....	163
Tablo 84: S11. Özel yaşantısı benim de kabul ettiğim değerler üzerine kuruludur ve siyasi çıkışlarında benimsemiş olduğum... Sorusunun mesleki sig. dağılımı ve scheffe tablosu.....	164
Tablo 85: S12. Amaçların gerçekleştirileceğine dair inancı ve güveni tamdır. Risk alabilecek kadar cesur, ... Sorusunun mesleki sig. dağılımı ve scheffe tablosu	165
Tablo 86: S13. Aldığı kararların tartışmasız uygulanmasını ve yerine getirilmesini isteyen birisidir. Bulduğu yapıda düzen ... Sorusunun mesleki sig. dağılımı ve scheffe tablosu	166

Tablo 87: S14. Mevcut sorunun aşılması konusunda kurmaylarının inisiyatif almalarına ve kurumu riske etmelerine... Sorusunun mesleki sig. dağılımı ve scheffe tablosu.....	167
Tablo 88: S15. Karar ve uygulamalarda etki altında kalmayan birisidir. Sorusunun mesleki sig. dağılımı ve scheffe tablosu	168
Tablo 89: S16. Dikey yapılanma yerine yatay yapılanmaya değer verir. Katı bir hiyerarşik yapılanmaya karşıdır. Sorusunun mesleki sig. dağılımı ve scheffe tablosu	170
Tablo 90: S.17. Görevlendirdiği kişilerin işe dört elle sarılmalarını sağlamak için ödüllendirme-cezalandırma... Sorusunun mesleki sig. dağılımı ve scheffe tablosu	171
Tablo 91: S18. Seçmenlerinin çıkarlarını ön planda tutar ve kurmaylarını bu hususta ekip çalışmasına yönlendirir. Sorusunun mesleki sig. dağılımı ve scheffe tablosu.	172
Tablo 92: S19. Bulunduğu mevcut yapıyı tehlikeye sokan durumlardan kaçınır. Sorumluluk almayan... Sorusunun mesleki sig. dağılımı ve scheffe tablosu.....	173
Tablo 93: S20. Astlarının yapmayı istedikleri faaliyetlere rıza gösterir. Sadece denetleyici rol üstlenir. Sorusunun mesleki sig. dağılımı ve scheffe tablosu	174
Tablo 94: S21. Varolan mevcut yapıyı koruma ve sürdürme yanlısı bir düşünceye sahiptir. Sorusunun mesleki sig. dağılımı ve scheffe tablosu	175
Tablo 95: One Sample T Testi - Verilen cevapların en yüksek ortalama dağılımları. (7. 8. ve 9. Sorular)	178
Tablo 96: One Sample T Testi - Verilen cevapların en yüksek ortalama dağılımları. (10. 11 ve 12. Sorular)	179
Tablo 97: One Sample T Testi - Verilen cevapların en yüksek ortalama dağılımları. (13. 14 ve 15. Sorular)	180
Tablo 98: One Sample T Testi - Verilen cevapların en yüksek ortalama dağılımları. (16. 17. ve 18. Sorular)	181
Tablo 99: One Sample T Testi - Verilen cevapların en yüksek ortalama dağılımları. (19. 20 ve 21. Sorular)	182
Tablo 100: Araştırma Bulgularının Özetleri	184
Şekil 1: Topluluk alanı, Topluluk Üyeleri ve Topluluk Lideri Şeması	12
Şekil 2: Ohio Üniversitesi liderlik araştırmalarında elde edilen dört liderlik tarzı....	16
Şekil 3: Likert'in Sistem 4 Modeli Şeması ve Örgüt Eğilimi.....	22
Şekil 4: Organizasyon Yapısı ve Dışsal - İçsel Faktörler	26
Şekil 5: Liderlik Davranışı.....	27
Şekil 6: Fiedler'in Liderlik Modeli Eğrisi	30
Şekil 7: Amaç-Yol Yaklaşımı.....	32
Şekil 8: Reddin'in Temel Tipleri	32
Şekil 9: Reddin'in Üç Boyutlu Liderlik Modeli	33
Şekil 10: Hersey ve Blanckhard'ın Durumsal Önderlik Davranışı ve Astların Olgunluk Düzeyi İlişkisi.....	34

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası	i
Tez Kabul Formu	ii
Önsöz	iii
Özet	iv
Summary	v
Kısaltmalar	vi
Tablo ve Şekiller Listesi	vii
İçindekiler	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

LİDERLİK VE LİDERLİK YAKLAŞIMLARI

1.1. LİDERLİK	3
1.1.1. Liderlik Kavramı Üzerine	3
1.1.2. Lider – Yönetici Ayrımı	7
1.2. LİDERLİK YAKLAŞIMLARI	10
1.2.1. Yakın Yüzyıldan Günümüze Liderlik Yaklaşımları	10
1.2.1.1. Özellikler Yaklaşımı (Geleneksel Yaklaşım) - (1930–1940)	11
1.2.1.2. Davranışsal Yaklaşım (1940–1960)	14
1.2.1.2.1. Ohio State Liderlik Çalışmaları	16
1.2.1.2.2. Michigan Üniversitesi Çalışmaları	17
1.2.1.2.3. Douglas McGregor’un X ve Y Kuramları	17
1.2.1.2.4. Likert’in Yönetim Sistemleri Yaklaşımı	20
1.2.1.2.5. Blake ve Mouton’un Yönetim Tarzı Matriksi Modeli	23
1.2.1.2.6. Bale’in Harward Üniversitesi’ndeki Araştırması	25
1.2.1.3. Durumsallık Yaklaşımı (1960-1990)	26
1.2.1.3.1. F. Fiedler’in Etkin Lider Yaklaşımı	28
1.2.1.3.2. Amaç - Yol Yaklaşımı	31
1.2.1.3.3. Redd’in 3 Boyut Yaklaşımı	32
1.2.1.3.4. Hersey ve Blanchard’ın Durumsal Liderlik Yaklaşımı	33
1.2.1.3.5. Vrom ve Yetton’un Normatif Durumsallık Yaklaşımı	35

1.2.1.4.	Modern Yaklaşım (1990- Günümüz)	36
1.2.1.4.1.	Etkileşimci (Transaksiyonel) Liderlik.....	37
1.2.1.4.2.	Dönüşümsel (Transformasyonel) ya da Dönüştürücü Liderlik	39
1.2.1.4.3.	Karizmatik Liderlik	44

İKİNCİ BÖLÜM

KARİZMA KAVRAMI ve BU BAĞLAMDA TÜRK SİYASETÇİLERİNİN ANALİZİ

2.1.	KARİZMA KAVRAMI ve LİDERLİK İÇERİSİNDEKİ YERİ.....	45
2.1.1.	Karizmatik Liderlik Üzerinde Yapılan Çalışmalar	48
2.1.1.1.	Max Weber ve Karizmatik Otorite	48
2.1.1.2.	House ve Karizmatik Liderlik	49
2.1.1.3.	Jay Conger - Rabindra Kanungo ve Karizmaya Atf Teorisi	51
2.1.1.4.	Shamir'in Karizmatik Liderlik (Benlik) Teorisi.....	53
2.1.1.5.	Karizmaya Psikoanalitik Yaklaşım	54
2.2.	TÜRK SİYASETÇİLERİNİN KARİZMATİK BAĞLAMDA ANALİZİ.....	56
2.2.1.	Türkiye Cumhuriyeti Siyasi Tarihi Üzerine	56
2.2.1.1.	Mustafa İsmet İNÖNÜ	58
2.2.1.2.	Ali Adnan MENDERES	63
2.2.1.3.	Alparslan TÜRKEŞ	66
2.2.1.4.	Bülent ECEVİT	71
2.2.1.5.	Samî Süleyman DEMİREL	73
2.2.1.6.	Turgut ÖZAL.....	77
2.2.1.7.	Devlet BAHÇELİ	81
2.2.1.8.	Recep Tayyip ERDOĞAN	86
2.2.1.9.	Kemal KILIÇDAROĞLU	91

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARİZMATİK LİDERLİK BAĞLAMINDA TÜRK SİYASETÇİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: TARSUS ÖRNEĞİ

3.1.	ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	93
3.2.	ARAŞTIRMANIN VARSAYIMI VE SINIRLILIKLARI.....	94
3.3.	ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ	95

3.4.	ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	98
3.5.	ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ	99
3.6.	ARAŞTIRMANIN GEÇERLİLİĞİ VE GÜVENİLİRLİĞİ.....	99
3.7.	ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE DEĞERLENDİRME	100
3.8.	ARAŞTIRMA BULGULARININ GENEL DEĞERLENDİRMESİ.....	183
	SONUÇ.....	186
	KAYNAKÇA	191
	EKLER	199
	Ek 1: Anket Formu 1. Sayfa (Ön Yüz)	199
	Ek 2: Anket Formu 1. Sayfa (Arka Yüz)	200
	Ek 3: Anket Formu 2. Sayfa (Ön Yüz)	201
	Ek 4: Anket Formu 2. Sayfa (Arka Yüz)	202
	Ek 5: Anket Formu 3. Sayfa (Ön Yüz)	203
	Ek 6: Anket Formu 3. Sayfa (Arka Yüz)	204
	Özgeçmiş	205

GİRİŞ

Liderliğin ortaya çıkışı insanlık tarihi kadar eskidir. Bugüne kadar hakkında çok sayıda kitap yazılmasına ve yine çok sayıda makale, konferans, seminer ve benzeri araştırma ve yayınlar yapılmasına rağmen önemini yitirmemiş bir konudur. Toplumsal yaşamın var olduğu her yerde liderler vardır. İnsanlar amaçlarını gerçekleştirmek, başarılı, etkili ve etkin olmak için aralarında işbölümü, işbirliği yapmak zorundadırlar. Bu işbirliğini sağlayacak, izleyicileri bir amaç doğrultusunda zevkle çalıştıracak lidere ihtiyaç duyulmaktadır. İşlerin yolunda gittiği, barış, istikrar, huzur ve refah dönemlerinde lider ve liderliğin önemi pek fark edilmemiş olsa bile, özellikle toplumsal, askeri, siyasal ve ekonomik bunalım dönemleri ile büyük ve radikal değişim devrelerinde insanlar kendilerini yönetecek, kendileri adına karar verip uygulayabilecek liderlere gereksinim duymuşlardır.

Yeni liderlik yaklaşımları içinde oldukça sık bahsedilen ve önemli kavramlardan birisi de karizmatik liderliktir. Karizmatik liderler, yol gösteren, ilham ve güven veren, saygı uyandıran, geleceğe yönelik olumlu düşünmeye teşvik eden, insanların yaşamlarında gerçekten önemli olan şeyleri görmelerini kolaylaştıran, misyon duygusu aktaran ve güdeleyen kişilerdir.

Karizmatik liderler, izleyicilerine vizyon oluşturabilen; onlara, bağlılık geliştirmeleri için destek olan, kolektif amaçlar peşinde koşturabilen ve yönetimi altındakilere öngörülen amaçlara ulaşıldığında tatmin hissi veren yollar gösterebilen kişilerdir. Bu açıdan da karizmatik liderlik ile örgütsel bağlılık birbirleriyle ilişkili kavramlardır.

Türk siyasetinde parti liderlerinin birçoğunun, zaman zaman halk ve basın tarafından çeşitli yönleri ön plana çıkartılarak karizmatik yönlerine vurgu yapılmıştır. Özellikle çok partili hayata geçiş dönemi ile birlikte parti liderlerinin karizma yarışını hızlandırmıştır.

Siyasi liderler, alanlarda seçmenlerin ilgisini çekebilmek, etki altına alabilmek ve yönlendirebilmek için birçok yola başvurmuşlardır. Hitabetten tutalım da giyim kuşama kadar liderlerin birçok tavır ve davranışları halkın gözünde olumlu ya da olumsuz bir etkiye sahip olmuştur. Kimi zaman liderin kişisel

özellikleri halkın bakış açısına yön verirken kimi zaman da dönemin iç ve dış politik koşulları yönlendirmede ana etkeni oluşturmuştur.

Türk siyasetinde her zaman kesin olan şey partinin değil, liderin gücü ve karizmasına göre seçmenin karar aldığıdır. Liderler çoğu kez partiler üstü bir konum elde etmiş veya böyle görülmüştür. Bu da parti içi demokrasinin kısıtlanmasına neden olmuştur.

Cumhuriyet Türkiye'si'nde Mustafa Kemal Atatürk'ten sonra gelen belli başlı liderler karizmatik özellikleri açısından irdelenmeye değerdir. Çalışma kapsamı içerisinde sırası ile liderlik tanımları, yaklaşımları ve teorilerine yer verilecek, daha sonra karizmatik liderlik teorisi açısından belli başlı Türk siyasetçilerinin analizi yapılacaktır. Karizmatik bağlamda ele alınacak olan Türk siyasetçilerini ise; Mustafa İsmet İnönü, Ali Adnan Menderes, Alparslan Türkeş, Bülent Ecevit, Süleyman Demirel, Turgut Özal, Devlet Bahçeli, Recep Tayyip Erdoğan ve Kemal Kılıçdaroğlu isimleri oluşturacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

LİDERLİK VE LİDERLİK YAKLAŞIMLARI

Barış, istikrar, huzur ve refah dönemlerinde lider ve liderliğin önemi pek fark edilmemiş olsa bile özellikle toplumsal, askeri, siyasal ve ekonomik kriz ve bunalım dönemleri ile büyük ve radikal değişim devrelerinde insanlar kendilerini yönetecek, kendileri adına karar verip uygulayabilecek liderlere gereksinim duymuşlardır. Bu bölümde genel olarak liderlik tanımları yapılacak ve geçmişten günümüze değin bu kavram ile ilgili ortaya koyulmuş çalışmalara yer verilecektir

1.1. LİDERLİK

Yönetimin kökenleri yazılı tarihin öncesine kadar gider. Bu başlıca insan davranışlardır.¹ Lider olgusu bu insan davranışlarının bir neticesidir. Lider ve liderlik insanlık tarihi kadar eski olgulardır. İnsanların bir araya gelerek oluşturdukları site, klan, kabile, cemiyet veya devlet gibi adı her ne olursa olsun tüm topluluklarda liderler görülmektedir.

1.1.1.Liderlik Kavramı Üzerine

Liderler ya ışık saçarlar ya da karanlıkta bırakırlar. Bu, onların en derin gücüdür. Çünkü insanlar liderlerin yön ve hedef göstermesini beklerler, onların her davranışı ve sözü büyük etki taşır.² Liderlik, beşeri, toplumsal ve evrensel olgulardan biridir. İnsanların grup, topluluk, örgüt olarak birlikte yaşadıkları ve faaliyet gösterdikleri tüm zamanlarda ve yerlerde liderlik söz konusudur. İnsan ilişkilerinin bulunduğu her alanda liderlikten söz edilebilir.³ Bu nedenle, 'liderlik kavramı insanlık tarihi ile eşdeğer tutulabilir' denilirse hata yapılmış sayılmaz. Liderliğin tanımını 1900'lü yılların başındaki şekliyle incelersek, bu konu ile ilgili çalışmalar yapan toplumbilimciler arasında, kavramsal tanım yapma veya liderlik

¹Christopher,Hodgkinson,'**Yönetim Felsefesi;Örgütsel Yaşamda Değerler ve Motivasyon**', (Çev. İbrahim Anıl, Binali Doğan) Beta Yayınevi, İstanbul, 2008, s.96.

²Nurullah, Genç, Muhsin, Halis,'**Kalite Liderliği**', Timaş Yayınları, İstanbul, 2006, s.25.

³A.Cevat, Acar, '**Hava Harp Okulu Ve İ.Ü.İşletme Fakültesi Öğrencilerinin Liderlik Yönelimlerine İlişkin Bir Araştırma**',<http://www.merih.net/m2/rsc/wcevaca01.htm>(Erişim Tarihi: 27.12.2011)

sürecinin önemi hakkında bir görüş birliğinin olmadığı görülecektir.⁴ Liderliğin boyutu ve içeriği durum ve ortama göre zaman zaman değişime uğramıştır.

20.yy.da liderlik, yönetim alanında yoğun bilimsel çalışmaların yapıldığı başat konulardan biri olmuştur. Bu yüzyılda hem teorisyenler hem de uygulayıcılar liderliği çözümlmek için yoğun çabalar sarf etmişlerdir. Bu çabalar liderlik alanyazınına yaklaşık 5.000'den fazla çalışma, 350'den fazla tanım kazandırmıştır ve buna bağlı olarak da çeşitli liderlik tanımları ortaya çıkmıştır. Çalışmalar, liderlikle ilgili çeşitli yaklaşımların gelişmesine, tanımlar da liderliğin açıklanmasına katkıda bulunmuştur.⁵ Örneğin, askerlikte lider, genelde, yol gösteren, kumanda eden kişileri ifade etmektedir. Biyolojide ise liderlik, hayvan sürüsünün önünde giden, sosyal ilişkileri düzenleyen, yiyecek toplayan hayvanlara ilişkin bir faaliyettir. Burada liderin, büyük olma, hızlı hareket etme ve atik davranma gibi özellikleri bulunmaktadır. Yönetim alanında ise lider, birey, grup ve organizasyonları etkileyen, yönlendiren kişileri ifade etmektedir.⁶ Bu tanımlar doğrultusunda meydana gelmiş olan her zümre içerisinde lider olgusu kaçınılmaz bir şekilde yer almaktadır.

Liderlik, belli şartlar altında, belirli kişisel veya grup amaçlarını gerçekleştirmek üzere, bir kişinin başkalarının faaliyetlerini etkilemesi ve yönlendirmesi süreci olarak tanımlanmaktadır.⁷ Dolayısıyla liderlik, liderin davranışlarıyla ilgili bir süreçtir. Lider ise, başkalarını belirli bir amaç doğrultusunda davranmağa sevk eden kişidir veya bir grup insanın, kendi kişisel ve grup amaçlarını gerçekleştirmek üzere takip ettikleri, emir ve talimatı doğrultusunda davrandıkları kişi liderdir.⁸

⁴ İlhan, Erdoğan, 'İşletmelerde Davranış', Beta Yayınevi, İstanbul, 1994, s.330.

⁵ Ş.Şule, Erçetin, 'Lider Sarmalında Vizyon', Nobel Yayınevi, 2.Baskı, Ankara, 2000, s.3-4.

⁶ Ebru, Aykan, 'Kayseri'de Faaliyet Gösteren Girişimcilerin Liderlik Özellikleri', T.C. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 17, s.215.

⁷ Herbert, Theodore, 'Dimensions of Organizational Behavior', 2nd Ed., Macmillan Publishing Co., 1981, s.368. (Akt: Tamer Koçel, 'İşletme Yöneticiliği', Beta Yayınevi, 4.Baskı, İstanbul, 2003, s.328)

⁸ Tamer, Koçel, 'İşletme Yöneticiliği', Beta Yayınevi, 4.Baskı, İstanbul, 2003, s.328.

Liderlik, yıllar içerisinde yaşam şartlarında meydana gelen ekonomik, siyasi, askeri her tür değişimden etkilenmiştir. Bu değişimler liderlik tanımlarına da yansımıştır.⁹

Liderlik, belirli amaç ve gayelere varmak için insanları etkileme, etki altında bırakma sürecidir. Belirli durumda bir kişinin sürekli kendini izleyenlerin davranışlarını etkilemesini amaçlar. Etkili bir lider kişileri kendi istediği biçimde davranışa yöneltir ve genellikle bunu şöyle başarır:¹⁰

- İnandırma(İkna) yolu ile
- Güç kullanarak
- Yasal haklara dayanarak

Liderlik olgusunun güce dayanan bir yönünün olduğu düşünülürse, liderlik kişilerarası etkileşimi sağlamak için sahip olunan gücü kullanma süreci olarak tanımlanabilir ve bu yeteneğe sahip kişiye de lider denir.¹¹

Liderin izleyicilerini yönlendirme esnasında üstlenmiş olduğu görevler ve bu görevleri yerine getirebilmek için sergiledikleri tüm davranış modelleri bir bütün olarak ele alındığında, liderlik kavramını meydana getirmektedir. Daha net bir tanımla liderlik kavramı liderin içinde bulunduğu örgütü etkileme sürecini ifade etmektedir. Bu süreç:

Liderlik = f(Önder, İzleyiciler, Koşullar) olarak formüle edilmiştir. Yani lider, izleyiciler ve koşullar arasında ilişkilerden oluşan karmaşık bir süreçtir.¹²

Welleford'a göre, ilk olarak, liderlik kavramı 'aktif bir süreç' olarak tanımlanmaktadır. Liderler/liderlik organizasyonu hem etkilerler hem ona göre davranırlar hem de organizasyondan etkilenirler. İkinci olarak, liderler ve arkasındakiler ortak bir işe başladıkları zaman bu, hem arkadakilere olan ihtiyacı hem de takipçi olmadan liderin olamayacağı anlayışını ön plana getirir. Lider-takipçi modeli, liderliği anlamak için hayati önem taşır. Üçüncü olarak, liderliğin karmaşık bir çevreyi hem etkilediği hem ondan etkilendiği fikri çağdaş bir

⁹ Erçetin, a.g.e., s.4-7.

¹⁰ Selçuk, Yalçın, '**Personel Yönetimi**', Küre Ajans, İstanbul, 1991, s.213.

¹¹ Erdoğan, a.g.e., s.330.

¹² Koçel, a.g.e., s.329.

toplumda anlaşılacak zorundadır. Dördüncü olarak, ‘ortak amacı başarmak’ için bir başka yol, olumlu etkili bir liderlik dinamiğidir.¹³

Örgüt ve lider birbirinden etkilenen yapıya sahip olmakla birlikte örgüt içerisinde bulunan liderler o örgütün geleceğini belirlemede çok önemli pay sahibidir. Örgüt içerisindeki bireylerin itaati doğrultusunda liderin etkinliği artar ya da azalır. Bu açıdan bakıldığında: ‘Lider, bir grup insanın, kendi kişisel ve grup amaçlarını gerçekleştirmek üzere takip ettikleri, emir ve talimatı doğrultusunda davrandıkları kişidir.’ tanımı yapılabilir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi liderlik tek bir boyut ile sınırlı kalmamış; sayılamayacak kadar fazla etki alanı içerisinde bulunduğu için birçok alan içerisinde belirleyici rol oynamıştır. Bu rolün yıldan yıla değişerek çeşitli tanımlar kazanmasında dönemin siyasi ve ekonomik koşulları başta olmak üzere birçok etmen söz sahibidir. Tarihin her devri, gerek yönetim biçimleri gerekse yöneticiler üzerinden çeşitli adlandırmalara sahne olmuştur. Kimi zaman yönetim biçimleri liderleri ön plana sunarken kimi zaman da liderler yeni yönetim biçimleri ortaya koyarak dünya idari dengesi üzerinde değişim yaratabilmişlerdir. Tarihsel süreç içerisinde değişim ve gelişimlere gebe olarak liderliğin tanımı da yukarıdaki ifadelerde yer aldığı üzere belli değişimler yaşamıştır.

Liderlik, sosyal bilimlerin (psikoloji, sosyoloji, siyaset bilimi, yönetim bilimi) ortak inceleme konularından biri olmasına karşın, liderliğin ne ifade ettiği konusunda sosyal bilimciler arasında ortak bir algı dayanağı oluşmamıştır. Liderlik, farklı bakış açılarından yaklaşıldığında ve bakıldığında farklı biçimlerde analiz edilebilen ve tanımlanabilen bir olgudur. Nasıl ki bir nesneye farklı açılardan bakıldığında onun farklı özellikleri görülebiliyorsa, liderlik olgusuna da farklı yönlerden yaklaşıldığında, onun farklı biçimlerde analiz edilip tanımlanması doğal karşılanmalıdır. Buna göre liderlik, yönetim biliminin bir konusu ve iş yaşamıyla

¹³Welleford, B. Paul, ‘Leadership in A Community-Based, Nonprofit Organization: Total Action Against Poverty Roanoke’, Virginia, 1998, s.28-29.

ilgili bir kavram olduğu kadar; psikolojik, sosyolojik, politik, askerî, felsefî, tarihsel açılardan ele alınıp analiz edilebilen bir olgu olmaktadır.¹⁴

Liderlik, literatürde benzersiz olma meselesine, organizasyon vizyonunun lidere ihtiyacı olması da örgüt içi iletişim, bağlantı, organizasyonun politik boyutlarının anlaşılması, organizasyon değişiklikleri, stratejik planlar, gelişim çalışmaları ve becerileri, grup karakterlerinin senkronizasyonunu sağlama, yürütme ve komisyon ilişkisi, diğerleri içinde toplumsal yapısalcı model olma, ilişkide bulunan yabancılara fikirleri açıklama ve bunlar gibi meselelere odaklanır.¹⁵

Sonuç olarak, üzerinde bunca tanım yapılmasına karşın liderliğin kesin bir kalıbını çıkarmak mümkün olamamaktadır. Yapılmış olan her tanım, liderlik kavramının içerisinde yerini bulurken, onu tamamıyla kapsayacak bir boyutta var olamamıştır. Ancak böyle bir geniş tanım yelpazesi içerisinde bütünün sadece bir parçası halinde yer alabilmiştir.

1.1.2.Lider – Yönetici Ayrımı

Yönetim ve liderlik arasındaki farkları belirlemede yaşanan karışıklık yeni bir durum değildir. Ancak, ayrımı bu konu içinde önemlidir.¹⁶ Liderlik ile yönetici kavramları kimilerince birbirini tamamlayıcı bir yapı arzetymekte, kimilerine göre de liderlik, yönetici kavramından daha farklı olarak görölmektedir.

Bennis ve Nanus yönetim ve liderliğı tamamen farklı şeyler olarak açıklarlar ve şu ifadeyi kullanırlar: ‘Yöneticiler bir şeyleri düzeltir ve liderler doğru şeyleri yaparlar.’ ‘Açıkça lider, organizasyonun vizyonunu diğerlerine açık bir şekilde anlatan kişidir.’ Liderler, organizasyonda güveni yaratırlar ve diğerlerini bu grupta yer almak için cesaretlendirirler. Yani gerçekleştirilen aktivitelerin açıklaması yapılır ve organizasyon üyeleri arasındaki iletişimin hayati önemi vardır. Onlara göre lider bir organizasyonun katalizörüdür. Bu çabaların sonucunda da

¹⁴ Mehmet,Şişman,‘Eğitimde Mükemmellik Arayışı: Etkili Okullar’, Pegem A. Yayıncılık, Ankara, 2002, s.1. (Akt.Levent Eraslan, ‘Liderlik Olgusunun Tarihsel Evrimi, Temel Kavramlar Ve Yeni Liderlik Paradigmasının Analizi’), <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/162/eraslan.htm> (Erişim Tarihi: 28.12.2011)

¹⁵ Welleford, a.g.m., s.141.

¹⁶ a.g.m.,s.26.

sorumluluk, öngörülebilirlik ve güvenilirlik organizasyon çatısının bir parçası olmaktadır.¹⁷

Liderlik ile yöneticilik farklı kavramlardır. Bu yüzden lider ile yönetici aynı şey demek değildir. Bir yönetici lider olabileceği gibi, lider olmayan yöneticiler de vardır. Lider olan kişi bir yönetici olabileceği gibi, her lider de yönetici olmayabilir.¹⁸ Liderlik ile yöneticiliğin kimi zaman eş anlamlı kullanıldığı görülmektedir. Liderlik ile yöneticilik özdeş kavramlar değildir. Liderliğin oluşması için liderin resmi yetkilerle donatılması gerekmez.¹⁹

Burada vurgulanmak istenen tema, lider ile yöneticinin farklı nitelikleri içeren kimseler olduğudur. Her yönetici bir lider olmayabilir. Her liderinde yöneticilik özellikleri olmayabilir. Liderlik ve yöneticilik kavramları birbirleriyle ilgili fakat farklı kavramlardır. Liderlik bir yönetim aracıdır. Bu yaklaşımla liderliği, örgütlerde davranışları etkileme süreçlerinden biri olarak nitelemek mümkündür. Yönetim ise; bir işletmedeki faaliyetleri amaçlar doğrultusunda planlama, örgütleme, yürütme, koordine ve kontrol etme çabalarıdır.²⁰

Yönetim, amaç, hedef belirlemez. İdare bütün aktivitelerin mümkün olduğunca verimli ve etkili yapmanın yöntemidir.²¹ Yöneticinin yönetim işlevlerini yerine getirebilmesi için belli bir yönetsel makamı işgal etmesi ve bu makamın gerektirdiği yetki ve sorumluluklara sahip olması gerekir. Yöneticilik bu makamı elde bulundurmanın sağladığı bir hak ve yetki iken; liderlik, kişinin kendinden doğan bazı güçleri kullanabilme yeteneğidir. Bir birey, herhangi bir yönetsel makamı işgal etmediği halde lider olabilirken, belirli bir yönetsel makamı işgal eden her yönetici lider olmayabilir. Yönetici gücünü makamdan alırken, lider bu gücü kişisel özelliklerinden ve grubun desteğinden almaktadır.²² Zaleznik,

¹⁷ W.G. Bennis and B. Nanus, '**Leaders: The Strategies for Taking Charge**', (NY: Harper and Rowe, 1985), p. 43. (Akt. Walleford, a.g.m., s.27.)

¹⁸ Mehmet, Öztürk, '**İşletme ve Yönetim**', Papatya Yayınevi. İstanbul, 2003, s.312.

¹⁹ İlder, Akat, Gönül, Budak, Gülay, Budak, '**İşletme Yönetimi**', Fakülteler Kitabevi, İzmir, 2002, s.283.

²⁰ Öztürk, a.g.e., s.307.

²¹ Walleford, a.g.m., s.27.

²² Akat ve diğ. a.g.e., s.283.

yöneticileri kurumun mütevellî heyeti olarak görür. Yönetici, organizasyonun amaçlarının takipçisi ve statükosunu devam ettiren kişidir.²³

Lider kavramının yönetici kavramından farkını resmi olup olmaması bariz bir şekilde göstermektedir. Liderlik sadece resmi organizasyonlara has bir süreç değildir. Belirli bir grubun belirli bir kişinin arkasından belirli amaçları gerçekleştirmek üzere gitmesi ile liderlik oluşabilir. Dolayısıyla liderliğin ortaya çıkması için resmi organizasyonun mevcudiyeti şart değildir. Fakat buna binaen işletmede yönetici resmi bir ortamda varolduğu için tanımlanan görev ve atama ile ortaya çıkar; çalışmalarının, yetki ve sorumluluklarının sınırı grup üyelerinden bağımsız olarak resmi grup veya onların temsilcilerince belirlenir. Buna karşılık lider olmanın farklı şartları vardır. Kısacası liderlik bir atama olgusunun dışında olup, bireyin bağlı olduğu grup içerisinde bazı özellikleri taşımanın sonucu ortaya çıkar. Aşağıda lider-yönetici ayrımının genel olarak şematik listesi yer almaktadır:

Tablo 1: Lider – Yönetici Ayrımı

Yönetici Özellikleri	Lider Özellikleri
İdarecidir	Yenilik yapar
Bir kopyadır	Bir orjinaldir
Muhafaza eder	Geliştirir
Sistemler ve yapı üzerinde odaklaşır	İnsanlar üzerinde odaklaşır
Kontrolle güvenir	Güven ilham eder
Kısa dönemli görüş	Uzun dönemli perspektif
Nasıl ve ne zaman diye sorar	Ne ve niçin diye sorar
Gözü esas hat üzerindedir	Gözü ufuklardadır
Taklit eder	Meydana getirir
Statükoyu kabul eder	Statükoya meydan okur
Klasik iyi askerdir	Başına buyruk kişidir
İşleri(things) doğru yapar	Doğru işi yapar

Kaynak: Metin, Ateş, 'Önderlik', <http://www.merih.net/m2/lid/wmetate24.htm> (Erişim Tarihi: 23.03.2012)

Lider kavramının yöneticiden farklı olduğunu savunanlar olduğu kadar bu iki kavramın aynı amaca hizmet ettiğini düşünenler de vardır. Onlara göre, bu iki kavram örgüt/grup içerisinde birbirinden ayrı düşünülemez; çünkü her iki kavram içerisinde de yönlendirme, etkileme, başarıya ulaştırma... vb. yapılar mevcuttur. Bu

²³Zaleznik, Abraham and Kets de Vries, M., 'Power of the Corporate Mind', (Boston: Houghton Mifflin, 1975). Quoted in Bernard M. Bass, 'Bass and Stogdill's Handbook of Leadership', 3rd Ed., (New York: Free Press, 1990). p. 386.

konuda Christopher Hodgkinson'a göre, yönetim liderliktir, liderlik yönetimdir. Mevcut eğilim, liderliğin bir gölge olay, mevcut olan ya da olmayan bir yönetsel-idari sürece yapılan bir çeşit ekleme olarak görülmesi yönündedir.²⁴ Liderlik örgütün içine işler. Kimse yönetsel-idari süreçten kaçınamayacağından, liderlik eylemleri ve sorumluluklarından da kaçamayacaktır. Başka bir ifadeyle, hem liderlik hem de yönetim, bir örgüt sistemi yoluyla insanların hedefe doğru hareket ettirilmesidir.²⁵

Hodgkinson bu savunusunda lider ve yönetici kavramının ancak, kişilerin, durumların, süreçlerin ve koşulların gösterdiği farklılığa göre bir ayrımının yapılabileceğini ifade etmektedir. Her şeyin yolunda olduğu normal bir süreçte yönetici-lider ayrımı yapılamazken, krizin içerisinde bulunduğu bir dönemde lider kendisini bir yöneticiden farklı kılan özelliklere sahip olacaktır. Ulaşılan sonuç şudur ki, grubun içerisinde bulunduğu koşullar gruptaki liderin bir yöneticiden farklı olup olmadığını ortaya koyacaktır.

Yine Hodgkinson, her insanın doğuştan gelen ve devredilemez yönetme arzusundan dolayı lider olabileceğini, ama temel ayrılığın liderlik konusunda değil, etkililik konusunda yaşandığını savunur. Savaş içerisinde bir komutanın ya da krizde bir bürokratin kim olduğu önemli değildir. Yapılmakta olan işten, çabadan ne kadar verim alındığı, etkisinin hangi boyutta olduğu önemlidir.

1.2. LİDERLİK YAKLAŞIMLARI

Dünyada yönetim alanındaki en hızlı değişim 1900'lü yıllarda gerçekleşmiştir. Bununla birlikte liderlik alanında da oldukça çeşitlilik kendisini göstermekle kalmamış birçok kurum ve yapıda başat bir rol üstlenmiştir. Liderlik yaklaşımlarının yoğun olarak son yüzyıl içerisinde ortaya atıldığı düşünülecek olduğunda 1900'lü yılların temel alınmasının nedeni daha açıklayıcı olacaktır.

1.2.1. Yakın Yüzyıldan Günümüze Liderlik Yaklaşımları

Uluslararası ticaret ve sermaye ağının gelişmesi liderlik olgusunun sadece devlet/örgüt yönetimi ile sınırlı kalmaması neticesini doğurmuş ve liderlik, şirketler

²⁴Hodgkinson, a.g.e., s.96.

²⁵a.g.e., s.97.

başta olmak üzere birçok sivil toplum kuruluşunda etkisini göstermiştir. Bunun gibi birçok değişimin kısa zaman zarfı içerisinde gerçekleşmesi, liderlik alanında çeşitli çalışmaların yapılması düşüncesini doğurmuş ve uluslararası siyasete bağlı olarak liderlik alanyazını dört farklı dönemde incelenmiştir. Bütün bu incelemelerin sonucunda aşağıdaki yaklaşımlar ortaya konulmuştur:

- 1) Özellikler Yaklaşımı (1930 – 1940)²⁶
- 2) Davranışsal Yaklaşım (1940 – 1960)
- 3) Durumsallık Yaklaşımı (1960 – 1990)
- 4) Modern Yaklaşım (1990 ve sonrası)

1.2.1.1.Özellikler Yaklaşımı (Geleneksel Yaklaşım) (1930–1940)

Tarihsel süreç içinde ‘Özellik Yaklaşımı’ kapsamındaki çalışmaların ilkinin Thomas Carlyle (1795–1881) tarafından yapıldığı söylenebilir. Carlyle, özeğinde bazı kişilerin lider olarak doğdukları ve insanlık tarihini etkiledikleri savının yer aldığı, ‘The Great Man in History’ kavramını tartışmaya açmıştır.²⁷

1900’lü yılların başlarında, bir örgütte veya grupta, ‘kim lider olur?’ ya da ‘hangi lider/liderlik tarzı başarılı olur?’ sorularına cevap aramaya yönelik birçok araştırma yapılmıştır ve günümüzde de bu alandaki araştırmalar devam etmektedir.

Liderlik araştırmaları içerisinde ‘Geleneksel Yaklaşım’ veya ‘Özellikler Yaklaşımı’ olarak adlandırılan bu dönemde temel görüş, liderlik özelliklerine daha fazla sahip olanların lider olacağı ve lider olarak başarılı olacağı şeklinde özetlenebilir. Bu dönemde birçok araştırmacı, lider durumunda bulunan bireylerin, lider olmalarına yardımcı olan bazı önemli özelliklere değinmişlerdir. Bu nedenle, liderlik çalışmaları ilk olarak liderin kişilik özelliklerinin araştırılması doğrultusunda gelişme göstermiştir.²⁸

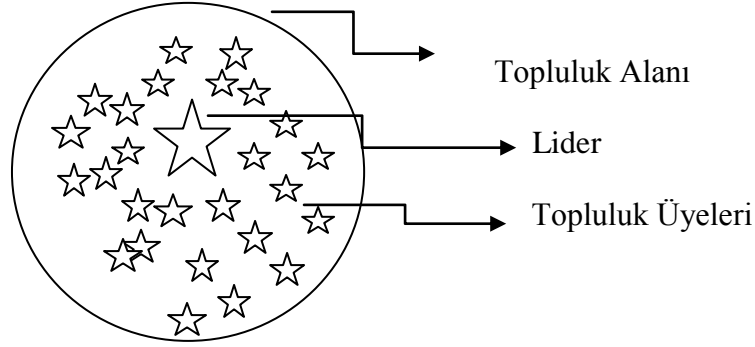
²⁶ Kimi Araştırmacılar Özellikler Yaklaşımı’nın başlangıcını, Thomas Carlye olarak, kimileri de, Taylor’un 1911 yılında yayınlanan *"The Principles of Scientific Management"*(Bilimsel Yönetimin İlkeleri) isimli makalesi olarak gösterirler.

¹² Erçetin, a.g.e., s.27.

²⁸ Wright, Peter, ‘**Managerial Leadership**’, Kent, Mackays Of Chathan Pub.,s.34, 1996. (Akt. Uğur Zel, ‘**Kişilik ve Liderlik; Evrensel Boyutlarıyla Yönetimsel Açıdan Araştırmalar, Teoriler ve Yorumlar**’, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2001, s.94.)

‘Büyük Adam Kuramı’ da denilen bu yaklaşımda kişinin özellikleri ve nitelikleri üzerinde durulur.²⁹ Liderin topluluk içerisindeki diğer üyelerden farklı bir kişiliğinin olması gerektiğini savunur. Lideri lider yapan olgu, bağlı bulunduğu yapı içerisinde, o yapının üyelerinden ne derece farklı hareket ettiği, ne derece farklı düşündüğü ile alakalıdır. Çünkü lider bu noktada farklı olduğunu ortaya koyarak toplulukta ipleri eline alabilecektir ve toplumsal sürükleyiciliği olan bir konuma yükselecektir. Bir toplulukta liderin diğer üyelerden farkı Şekil-1’de örneklendirilmiştir.

Şekil 1: Topluluk alanı, Topluluk Üyeleri ve Topluluk Lideri Şeması

1930 ve 1940 yılları arasında yoğunlaşmış araştırmalar kişisel özellikleri 3 temel grupta toplamıştır:

- 1) Kişilik özellikleri
- 2) Yetenek/beceriler
- 3) Fiziksel özellikler

Bireyin yetenek ve becerileri, bazı araştırmalarda kişilik özellikleri içerisinde kabul edilmiştir ki, psikoloji literatürü yetenek ve becerileri kişiliğin bir boyutu olarak kabul etmektedir.³⁰ Bazı araştırmalarda lideri tanımladığı varsayılan ve çoğunlukla araştırılan kişilik özellikleri şunlardır:³¹

²⁹ Yalçın, a.g.e., s.217.

³⁰ Eric, Moorhead, ‘**Organizational Behaviour**’, Boston, Houghton Mifflin Co.,1989, s.325, (Akt. Zel, a.g.e. s.94-95.)

³¹ Arthur, Badelan, ‘**Organizational Behaviour**’, Orlando, TheDryden Pres,1989, s.429, (Akt. Zel, a.g.e. s.94-95)

Tablo 2: Liderleri Diğerlerinden ayıran fiziksel ve kişilik özellikleri

Yaş	Strese dayanıklı olma	Güzel konuşma	Kişilerarası ilişkiler
Boy	İleriye görebilme	Zekâ	İş başarıma yeteneği
Kilo	İnisiyatif sahibi olabilme	Bilgi	Yaratıcılık
Cinsiyet	Duygusal olgunluk	Hareketlilik	İnisiyatifli olma
İrk	Dürüstlük	Açıkgöz olma	Objektif olma
Fiziki görünüm	Açık sözlülük	Düzenli olma	Becerikli olma
Olgunluk	Kendine güven	Hevesli olma	Mizah anlayışı
Başkasına güven verme	Kararlılık	Girişken olma	Kişisel bütünlük

Kaynak: Zel, a.g.e.,s.95

Moorhead ve Badelan'ın ortaya atmış olduğu liderlik özellikleri tablosu, içerisinde liderin kendi yapısından kaynaklanabilen ve hemen hemen her liderde varolan/varolması beklenen davranış durumlarını göstermektedir. Lider, yukarıdaki özelliklere diğer kişilerden daha fazla sahiptir/sahip olmalıdır. Eğer topluluk içerisinde bu tipteki kişiler önceden belirlenebilirse grupları yönetecek liderleri önceden belirlemek imkânı doğacaktır veya lider olarak yetiştirilmek istenen kişilere bu özellikler kazandırılmağa çalışılabilecektir.

Her topluluğun beklentilerindeki, ihtiyaçlarındaki farklılık tablonun herkesçe kabul edilebilen bir netliğe kavuşturulamayacağı konusunu gözler önüne sermektedir. Liderin fiziksel ve kişilik özellikleri, topluluk üyelerinin beklentilerinin zaman içerisinde değişime uğraması ya da toplulukların birbirinden farklı ihtiyaçlara sahip olması nedeniyle yer yer artış ya da azalış gösterebilmektedir ve talep etmek, bir şeyler istemek, toplumdaki diğer kişilerin lidere olan beklentilerinin bütünü oluşturmaktadır.

Moorhead ve Badelan'ın araştırmalarının dışında Stogdill tarafından ilki 1948'de yapılan araştırmada, daha evvel belirlenen yaklaşık 300 özellik gözden geçirilmiş, gruplandırılmış ve sınanmıştır. Ulaşılan bulgulardan, liderlerin bu özelliklerden (300 özellik) bazılarını sahip olmalarına rağmen özelliklerin tümünün bir insanın liderlik potansiyeline, liderlik yapabileceğine ilişkin kesin göstergeler olmadığı sonucuna varılmıştır.³²

³² Stogdill, R.M. 'Personel Factors Associated With Leadership: A Survey of The Literature', Journal of Psychology. 1948, p.35-71. (Akt. Erçetin, a.g.e. s.28.)

Tablo 3: Stogdill'in Liderlik Özellikleriyle İlgili Gruplandırmasının Özet Tablosu

Fiziksel Özellikler	Sosyal Geçmiş	Zekâ	Kişilik	İşle İlgili Özellikler	Sosyal Özellikler
Yaş Kilo Boy Görünüm	Eğitim Devinim Sosyal statü	Yargılama Kararlılık Etkili konuşma	Bağımsızlık Kendine güven Zorbalık Saldırganlık	Başarı gereksinimi Başlatıcılık Sorumluluk gereksinimi İnsanlara ilgi Sonuçlara ilgi Güv. Gereksinimi	Denetleme yeteneği İşbirliği eğilimi Dürüstlük Güç gereksinimi

Kaynak: Erçetin, a.g.e., s.28

Stogdill'in belirlediği bu özellikler tablosu, bir süre sonra Mann tarafından sadece zekâ ile liderlik arasında bir ilişki olduğu varsayımına dayanılarak, diğer özelliklerin bu konuda pek de geçerli olmadığı öne sürülmüştür. Özellikler yaklaşımı 1980'lere kadar yoğun bir şekilde eleştiriye tabi tutulmuştur. Bu eleştirilerin odak noktasını, herkesi kapsayabilecek kesin ve net bir liderlik özelliklerinin olmayacağı ve diğer toplumsal/kişisel değişkenlerin göz ardı edildiği savunusu oluşturmaktadır. Bu yaklaşımın düşmüş olduğu en büyük yanılgılardan birisi de, liderliği çevresinden ayırarak, ait olduğu gruptan kopararak, tamamen tecrit ederek incelemeye çalışmasıdır.³³

Özellikler yaklaşımı hakkında sonuç olarak şunlar ifade edilebilir:

Liderlik özellikleri ile topluluktaki kişilerin özellikleri arasında bir uyum ilişkisi bulunmalıdır. Bu ilişki içerisinde bulunulan durum, sorumluluk ve ihtiyaçlar göz önünde tutularak değerlendirilmeli ve oldukça karmaşık bir yapıdan oluşan yöneten/yönetilen arasındaki bağlantı sade bir şekilde ele alınmamalıdır. Lider statüsünde bulunan kişi, toplumdaki kişilerin hemen hemen her türlü taleplerine açık, bu talepleri soğukkanlılıkla karşılayacak ve olabildiğince yerinde sayılabilecek davranış ve hareketlerle yerine getirebilecek yapıya sahip olmalıdır.

1.2.1.2.Davranışsal Yaklaşım (1940–1960)

Bir insanın kişilik özelliklerini ölçmek ve anlamak oldukça zordur. Lider davranışlarının gözlenmesi kişisel özelliklerin değerlendirilmesinden daha kolay görüldüğü için, liderlik araştırmalarında liderlerin davranışlarının incelenmesi yolu

³³ Yalçın, a.g.e., s.218.

seçilmiştir. Bu yaklaşımın içerisindeki araştırmalar özellikle 1950'lerden 1960'ların sonuna kadar etkili olmuştur.³⁴

Yaklaşımın temel dayanağı, liderleri etkin ve başarılı kılan özelliklerin, liderin kişisel özelliklerinden çok, onun liderlik yaparken gösterdiği davranışlar olmasıdır. Özellikler Yaklaşımı'nın daha geniş kapsamlı hâli olmakla birlikte, liderin örgüt/toplum içerisindeki kişilerin beklentilerini ne derece verebildiği ile ilgilidir. Bu açıdan bakıldığında Davranışsal Yaklaşım, bireyin kişilik özelliklerinin dışı vurulması ya da yansımaları olarak adlandırılabilir.

Liderin davranışları bu bağlamda en ön planda tutulmaktadır. Örgütün/toplumun işleyişi, yönlendirilmesi... vb. hususlarda liderin davranışı, hareketleri çok önemli olmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nda devlet başkanlarının halk üzerindeki davranışları, hareketleri çok etkileyici ve belirleyici olmuştur. Buna örnek verilecek olunursa Adolf Hitler'in 'Führer' olarak kendisini Alman halkına benimsetmesinin altında; etkili hitabı, vizyon olarak nitelendirilebilecek hareketleri, halkın iç dünyasına iyi seslenebilmiş olması gibi etkenler yatmaktadır. Hatta 'Hitler Selamı' diye adlandırılan el hareketi o dönemde oldukça olumlu bir etki yaratmıştır.

Özellikler Yaklaşımı'nda dikkatler, yapı, düzen, formel organizasyon, ekonomik faktörler ve objektif akılcılığa yönelmişken; Davranışsal Yaklaşım'da işteki sosyal faktörlere -veya enformel organizasyona- ve insanların duygularına yönelmiştir.³⁵

Davranışsal Yaklaşım üzerinde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar şu alt başlıklar altında toplanabilir:

- 1) Ohio State Liderlik Çalışmaları
- 2) Michigan Üniversitesi Çalışmaları
- 3) Douglas McGregor'un X ve Y Kuramları
- 4) Likert'in Yönetim Sistemleri Yaklaşımı
- 5) Blake ve Mouton'un Yönetim Tarzı Matriksi Modeli
- 6) Bale'in Harvard Üniversitesi'ndeki Araştırması

³⁴ Yeşim, T. Akiş, 'Türkiye'nin Gerçek Liderlik Haritası', Alfa Yayınları., İstanbul, 2004, s. 21.

³⁵ Bahaettin, Balçık, 'İşletme Yönetimi', Nobel Yayınevi, Ankara, 2002, s.49.

1.2.1.2.1. Ohio State Liderlik Çalışmaları

Bu çalışmaların ana hedefi, liderde görülen belirli davranış kalıplarının ortaya çıkarılmasını amaçlamaktır. Araştırmacılar, başlangıçta 9 grupta sınıflandırdıkları yaklaşık 1800 liderlik davranışını, çalışmaların sonucunda ‘yapıyı harekete geçirme’ ve ‘kişiyi dikkate alma’ olarak iki bağımsız boyutta tanımlamışlardır. Bu iki önemli faktör:³⁶

İşe ağırlık verme ya da yapıyı harekete geçirme: Amaçlara ulaşmak için önderin kendi rolünü ve astlarının rolünü tamamlama ve yapılandırma derecesidir. İş, iş ilişkilerini ve amaçları örgütlemeye çalışan davranışları kapsar. Böyle bir lider, grup üyelerini belirli işlere tahsis eder. Üyelerin performans standartlarını tamamen korumalarını bekler işin zamanında yapılması üzerinde durur.

Kişiyi dikkate alma ya da anlayış: Bir kişinin karşılıklı güvene, astların fikirlerine saygı ve düşüncelerine ilgi göstermeye dayalı iş ilişkileri olarak tanımlanır. Bu tür liderler, izleyenlerinin rahatına, refahına, statüsüne ve tatminine ilgi gösterirler. Kişiyi dikkate alma derecesi çok olan bir lider, astlarının kişisel problemlerine yardım eden, arkadaşça ve yakınlaşılabilir olan ve tüm astlara eşit davranan biri olarak tanımlanabilir.

Şekil 2: Ohio Üniversitesi liderlik araştırmalarında elde edilen dört liderlik tarzı

Kaynak: Zel, a.g.e., s.103

Numara 1: Bu yapıdaki lider, gruptaki kişilere ilgi ve önem verirken, grubu harekete geçirmek için düşük çaba harcamaktadır. Birey eksenli bir yapı söz konusudur.

³⁶Metin,Ateş,‘Önderlik’, <http://www.merih.net/m2/lid/wmetate24.htm>(Erişim Tarihi: 08.01.2012)

Numara 2: Liderin gruba ve grup içerisindeki kişilere karşı ilgisi üst seviyededir. Beklenen Lider olarak da adlandırılabilir.

Numara 3: Gruptaki bireylere ve gruba karşı ilgi düşük boyuttadır, vasat bir liderlik görünümü vardır.

Numara 4: Grup kişilerine karşı verilen önem azdır, ama grubu harekete geçirme düzeyi yüksektir. Bu noktadaki liderin odağında kişilerden çok kurumlar yer almaktadır.

1.2.1.2.2. Michigan Üniversitesi Çalışmaları

Davranış kuramına uygun olarak yapılan bir başka çalışma da Michigan Üniversitesi çalışmasıdır. Bu araştırma, etkili ve etkili olmayan liderler arasındaki davranış farklarını bulmayı amaçlamıştır. Araştırmanın sonucu, en etkili liderin, yüksek performanslı ve etkili bir iş grubu kurabilmek için kişilerin ihtiyaçlarına öncelik veren liderler oldukları bulunmuştur. Ayrıca araştırmacılar, tıpkı Ohio State Üniversitesi araştırmasındaki gibi, ‘kişiyeye yönelik’ ve ‘işe yönelik’ olmak üzere iki farklı liderlik tarzı bulmuşlardır.

İşe yönelik liderler, grup çalışanlarının önceden belirlenen ilke ve yöntemlere göre çalışıp çalışmadıklarını yakından kontrol eden, büyük ölçüde cezalandırma ve mevkiye dayanan resmi otorite kullanan bir davranış gösterirler. Buna karşılık kişiyeye yönelik liderler, yetki devrini esas alıp gruptakilerin kişisel gelişimleri ile yakından ilgilenen bir yaklaşım göstermektedirler.

1.2.1.2.3. Douglas McGregor’un X ve Y Kuramları

Douglas McGregor, 1957 yılında yayınlanan “Organizasyonların Beşeri Yönü” adlı kitabında, örgüt içindeki yöneticilerin davranışlarının, diğer bireyleri algılama biçimi ve görüş şekline bağlı olduğunu savunmaktadır.³⁷

McGregor, önce Taylor ve Fayol’un geliştirmiş olduğu klasik yönetim kuramının betimlemesine (tasvirine) girişmiş ve buna X kuramı demiştir. Daha

³⁷İsmail, Efil, ‘İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon’, Vipaş A.Ş. 5.Baskı, Bursa, 1998, s.45.

sonra da bu teoriyi şiddetle eleştirerek Y teorisi adını verdiği beşeri ilişkiler kuramının ilkelerini ortaya atmıştır.³⁸

Douglas McGregor, X teorisi olarak adlandırdığı ve temelde olumsuz davranışlarını yansıttığı ve diğeri Y teorisi olarak adlandırdığı temelde olumlu davranışlarını yansıttığı iki farklı görüş öne sürmüştür. Klasik teorinin insan davranışı ilgili görüşlerini temsil eden X teorisi, kötümser bir bakış açısı getirmektedir.³⁹

X teorisi esas olarak şu görüşleri kapsar:⁴⁰

- 1) İşgörenler işi sevmez, işten kaçmayı yeğler.
- 2) İşgörenler çalışmayı sevmediklerine göre yönlendirilmeli, denetlenmeli ya da amaçlarına ulaşabilmek için ceza ile korkutulmalıdırlar.
- 3) İnsanlar genellikle yönetilmeyi yeğler, sorumluluktan kaçmak ister, hırslı azdır, en çok aradığı güvenlidir.

Bu anlayışta olan bir yönetici, klasik teorinin öngördüğü şekilde insanı, maddi organizasyonun gereklerine uyan pasif bir unsur olarak kabul edecek ve otoriter bir davranış gösterecektir. Başka bir deyişle ayrıntılı iş tanımları, sıkı kontrol, pek az yetki devri, izlenecek ilkelerin ayrıntılı olarak belirlenmesi, detaylı ceza uygulamaları X teorisi özelliğini taşıyan yöneticilerin tipik uygulamaları olacaktır. Yöneticilerin X teorisi varsayımlarını benimsediklerini açık olarak söylemeleri şart değildir. Yönetim tarzlarına ve davranışlarına bakarak bu konuda bir yargıya varmak mümkündür.⁴¹

Buna karşılık Y teorisinin getirdiği bakış açısı oldukça iyimserdir. Y teorisi, insanların pasif olmadıklarını kabul eder ve insanın sahip olduğu potansiyelin,

³⁸ Erol, Eren, 'Yönetim ve Organizasyon', Beta Yayınevi, 5. Baskı, İstanbul, 2001, s.37.

³⁹ Balçık, a.g.e., s.55.

⁴⁰ M. Kemal, Öktem, 'Güdüleme Kurumları ve Yetişen Kamu Yöneticilerimiz: X ve Y Kuramları Üzerine Bir Alan Araştırması', AİD, C.24, S. 3, Eylül, 1991, s.49.

⁴¹ Koçel, a.g.e., s.146.

gerekli uygun ortamın oluşturularak geliştirilmesini esas alır.⁴² Y teorisinin diğer varsayımları şöyledir:⁴³

1) İnsan için oyun, dinlenme kadar bedensel, düşünsel çaba-çalışma da doğaldır. Gdüleri sıradüzen içinde sıralanan birey, alt düzeydeki gereksinimleri bir ölçüde karşılandıktan sonra işinde başarılı olmaya çalışır. İnsanın işten kaçması doğuştan gelen bir olgu değildir. Denetlenebilecek koşullara bağlı olarak iş, bir ceza (kaçınılması gereken) ya da gereksinimin doyum kaynağı (gönüllü olarak aranan) olabilir.

2) Dış denetim veya ceza ile korkutma, bireyi örgütsel amaçlara yöneltmede tek araç değildir. Bireyin amaçları benimsemesi sonucu öz-denetim uygulaması mümkündür.

3) Amaçların benimsenmesi, gerçekleşmeleri durumunda elde edilecek ödüllerin bir işlevidir. Kazanılan ödül bu amaçlara bağlanır. Saygınlık ve öz-gerçekleştirme gereksinmelerinin karşılanabilmesi en önemli ödüllerdendir.

4) Uygun koşullar altında birey sorumluluk üstlenmeyi öğrenir. Sorumluluk isteksizliği, riskten kaçınmak, güvenliği vurgulamak doğuştan gelmez, deneyimler sonucu bu tutumlar edinilir.

5) Bireylerin, örgütsel sorunların çözümünde gerekli olan yaratıcılık yeteneklerinin yalnızca bir bölümünden yararlanılmakta, insangücü potansiyeli tam olarak kullanılmamaktadır. İnsangücü kaynaklarında savurganlık söz konusudur.

Y teorisi, insancıl bir yaklaşımı, insanın sahip olduğu potansiyelin gerekli ortamın yaratılarak geliştirilmesini esas alır. Bu teorinin varsayımlarını benimseyen bir yönetici, danışmacı bir yönetim tarzı ve davranışı gösterecek, sıkı kontrol yerine astlarını geliştirmeyi amaçlayacak ve kişinin motive olmasını sağlayacak şartları yaratmaya çalışacaktır.⁴⁴

McGregor'un farklı yönetim anlayışlarını temsil eden X ve Y kuramları, geleneksel ve çağdaş değerlendirme yöntemlerini ortaya koymuştur. Başka bir

⁴² Balçık, a.g.e., s.56.

⁴³ Öktem, a.g.m., s.50.

⁴⁴ Koçel, a.g.e., s.146.

deyişle, X kuramının başat olduğu değerlendirme yöntemi, ‘geleneksel’, Y kuramına dayalı değerlendirme yöntemi ise, ‘çağdaş’ değerlendirme yöntemi olarak nitelendirilmektedir.⁴⁵

1.2.1.2.4. Likert’in Yönetim Sistemleri Yaklaşımı

Michigan Üniversitesi öğretim üyelerinden Rensis Likert ve arkadaşları, hem insan hem de sermaye kaynaklarının, uygun yönetimi gerektiren değerler olarak göz önünde tutulması gerektiğini vurgulamışlar ve bu düşünceden hareketle, çeşitli endüstriyel çevrelerde örgütsel değişim programları uygulamışlardır.⁴⁶

Likert’e göre sermaye kaynaklarındaki kayıplar, sigortalama, ödünç alma vb. yollarla kolayca kapatılabildiği halde, insan kaynaklarında meydana gelen kayıplar kolayca kapatılamazlar. Bu kaynakların sigortası mevcut değildir. Yeni personeli işe alma, eğitime ve geliştirme uzun yıllar alır.⁴⁷

Sistem-4 yöntemi, yönetsel süreçlerde gelişmeler yaratarak örgütü, Rensis Likert’in tanımladığı Sistem-4 ideal örgüt tasarımına ulaştırmayı amaç edinir. Likert, örgütleri, yönetsel süreçlerinin nitelikleri açısından bir ucunda mekanik-bürokratik (Sistem-1) diğer ucunda ise, organik-katılımlı (Sistem-4) örgüt tipi bulunan bir ölçek üzerinde değerlendirmekte ve örgütsel başarı için Sistem-4 örgüt tipinin benimsenmesi gerektiğini savunmaktadır.⁴⁸

Sistem-4, örgüt üyelerinin önderlik, özendirme, iletişim, etkileşim, karar verme, amaç saptama, denetim ve başarı değerlendirme süreçleri açısından örgütü değerlendirmeleriyle başlar. Likert tarafından geliştirilen bir anket formu aracılığıyla elde edilen bu değerlendirmeler, örgütün söz konusu süreçler açısından Sistem 1 ile Sistem 4 arasında nerede bulunduğunu yansıtır. Diğer bir deyişle ‘Örgüt Profili’ oluşturulur.⁴⁹

⁴⁵Doęan, Canman, ‘Personelin Değerlendirilmesinde Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye’de Kamu Kesimindeki Uygulama’, AİD, C. 26, S.1, Mart 1993, s.167.

⁴⁶Balçık, a.g.e., s.58.

⁴⁷Eren, a.g.e., s.41.

⁴⁸Şükrü, Özen, ‘Yönetimi Geliştirmede Bir Yaklaşım: Örgüt Geliştirme’, AİD, Cilt 24, Sayı.4, Aralık, 1991, s.99.

⁴⁹ Özen, a.g.m., s.99.

Tablo 4: Rensis Likert'in Sistem 4 Yaklaşımı Tablosu

Liderlik değişkeni	Sistem 1 İstismarcı Otokratik	Sistem 2 Yardımsever Otokratik	Sistem 3 Katılımcı	Sistem 4 Demokratik
Astlara olan güven	Astlara güvenmez	Efendi-Hizmetkâr ilişkisi vardır	Kontrollü bir güven vardır	Tamamen güvenilir
Astların algıladığı serbesti	Astlar kendilerini serbest hissetmez	Astlar kendilerini fazla serbest hissetmez	Astlar kendilerini oldukça serbest hisseder	Astlar kendilerini tamamen serbest hisseder
Üstün astlarla olan ilişkisi	Sorun çözümünde astların görüşü nadiren alınır.	Bazen astlara düşünceleri sorulur	Astların fikri genelde alınır	Tamamen astların fikirleri alınır ve yararlanır

Kaynak: Özen, a.g.m., s.99.

Sistem 1- Yönetim⁵⁰, astlara ender olarak karar verme sürecine katılma olanağı tanımakta ve onlara güveni bulunmamaktadır. Astlar daha çok tehdit, korku ve ceza yöntemiyle çalıştırılmakta ve fırsat düştükçe verilen ödüllerle fizyolojik ve güven gereksinimleri karşılanmaktadır. Ast-üst arasındaki ilişkiler az olduğu kadar korku ve güvensizlik doludur.

Sistem 2- Yönetimin astlara karşı güveni vardır ve bireyin hizmetkârına gösterdiği güven olgusu biçiminde olmuştur. Kararların önemli bir kısmı ve örgütsel amaçların saptanması yüksek yönetim düzeylerinde yapılırken, birçok kararlar da bazı sınırlamalar içerisinde alt yönetim kademesine göçerilmektedir. Astları güdülemede hem ödül hem de güçlü cezalar kullanılmaktadır. Kontrol süreci hala yüksek yönetim kademesinin elindedir. Ancak, bazı kontrol faaliyetleri sınırlı da olsa orta ve alt kademelere göçerilmiştir.

Sistem 3- Yönetimin astlara önemli ölçüde, ancak tam olmayan güveni vardır. Politikaların düzenlenmesi ve kararlar, geniş ölçüde, yüksek yönetim kademeleri tarafından verilir. Ödüller, ast sorunlarıyla ilgilenmeler ve ender olarak verilen cezalar güdüleme araçlarıdır. Önemli kontrol faaliyetleri üst ve orta kademelerden alt düzeylere göçerilir ve böylece astlara sorumluluk duygusu da verilmiş olur.

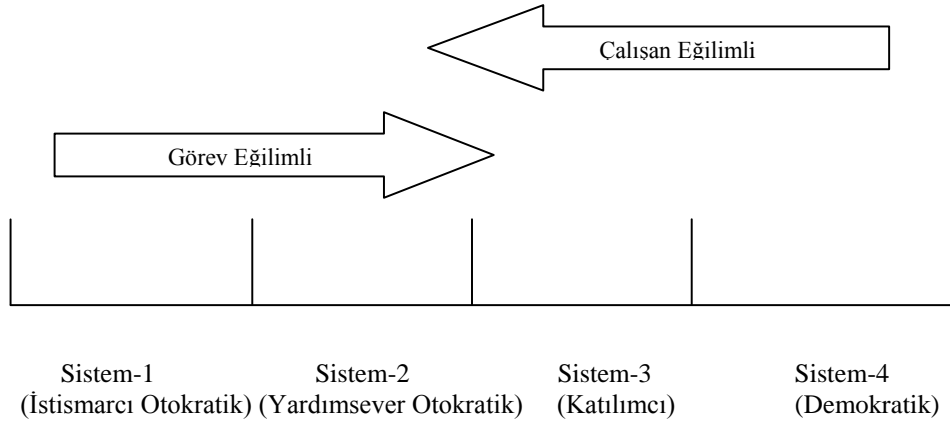
Sistem 4- Yönetimin astlara güveni tamdır. Karar verme eşgüdümlü (dengeli ve koordineli) bir biçimde bütün örgütte geniş ölçüde dağıtılmıştır. Astlara,

⁵⁰ Burada 'Yönetim' kelimesi, örgütün üst kademesinde bulunan yönetici kavramı olarak ele alınmıştır. Sadece örgüt yapısı olarak düşünülmemelidir.

ekonomik ödülleri arttırma, amaçları saptama, yöntemleri geliştirme, faaliyet sonuçlarını değerlendirme imkanı verilmiş ve eksiksiz bir güdüleme olanağı sağlanmıştır. Yüksek derecede güvenlik duygusu ve arkadaşlık havası, ast-üst ilişkilerinde alt kademelere kadar yayılmıştır. Astlara kontrol sürecine katılmaları için geniş bir yetki ve sorumluluk tanınmıştır.⁵¹

Sistem 1 ve Sistem 2 yönetim biçimlerinde, üstlerin yüksek düzeyde etkinlik özlemleri, sıkı denetim ve yüksek gerilimli gözetimle birleşince astlarda yaratılan korkuya dayalı benimseme (itaat), başlangıçta örgütte verimli ve etkili bir havanın oluşmasını sağlamakta iken, bir noktadan sonra yapı içerisinde güvensizlikler, olumsuz davranışlar, düşük güdülenme ve etkileşim ortaya çıkacaktır. Uzun süreç içerisinde de, örgüt yapısının sallanmasına, düşük hizmet ve verimsizliğe yol açacaktır. Lider açısından bakıldığında ise, bütün bu sonuçlar, liderin başarısız bir performans sergilemesini, çevresi tarafından kendisine karşı olumsuz bir bakış açısının oluşmasını ve liderin bulunduğu konumun sorgulanması sonucunu ortaya çıkaracaktır.

Şekil 3: Likert'in Sistem 4 Modeli Şeması ve Örgüt Eğilimi

Kaynak: Eren, a.g.e.

Rensis Likert'in çok sayıda araştırmadan elde ettiği bulgular, Yekteci (Otoriter) bir yönetimden, Katılımcı (Demokratik) yönetime doğru bir değişimin, örgütün etkinliğinde büyük gelişmeler sağladığını, işbirlikçi ilişkilerin yoğunlaştığını, görevlilerin devamsızlık ve devir oranlarının düştüğünü, görevlileri

⁵¹ Eren, a.g.e., s.41-42.

yetiştirme süresinin çok kısaldığını, örgüt amaçlarının daha çok benimsendiğini, arkadaşça tutumların ve duygusal bağların geliştiğini kanıtlamaktadır. Likert'e göre bu gelişmeler bütünüyle, yükseltilen bir güdülenme düzeyinin ve yönetsel yeteneklerin bir sonucu olmaktadır.⁵² Bu değişim Şekil-2'de 'Görev Eğilimli' olarak adlandırılmıştır. Buna karşıt olarak da, 'Çalışan Eğilimli' diye adlandırılan değişim olgusu, otoriter yönetimden demokratik yönetime doğru olan değişimin verdiği sonuçların hemen hemen tam tersi bir durum ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

1.2.1.2.5. Blake ve Mouton'un Yönetim Tarzı Matriksi Modeli

Büyük ölçüde örgüt geliştirme (Organization Development - OD) ile ilgili eğitim programlarında kullanılan bu model, yöneticilerin (önderlerin) davranırlarken ağırlık verdikleri faktörleri iki grupta toplamıştır. Bunlar: 'üretim'e yönelik olma' (concern for production) ve 'kişilerarası ilişkilere yönelik olma' (concern for relationships) -bireye ilgi de denilir- boyutlarıdır. Ayrıca her boyut da bu faktörlerle ilgili dereceleri gösteren 9 bölüme ayrılmıştır.⁵³ Bunun sonucu olarak aşağıdaki matriks elde edilmiştir:

Tablo 5: Blake ve Mouton'un Yönetim Tarzı Matriksi

B İ R E Y E Y Ö N E L İ K	1.1							9.1
					5.5			
	1.9							9.9
	Ü R E T İ M E Y Ö N E L İ K							

Kaynak: Koçel, a.g.e., s.335.

⁵²Sami, Güven, 'Örgütlerde Yönetim Biçimleri-Likert Modeli Uygulaması', AİD, Sayı 4, Aralık, 1974, s.111.

⁵³ Koçel, a.g.e., s.335.

Buna göre;

1.1 tip Etkili Olmayan Lider: Örgütte kalabilmek için gerekli işin yerine getirilmesinde en az seviye harcamaktadır. Hem örgüt içerisindeki bireye verdiği ilgi hem de örgüte verdiği ilgi oldukça düşüktür. Bu konumdaki lider her zaman sorgulanır ve örgüt yapısının zarara uğramasına neden olur.

1.9 tip Kulüp Lideri: Lider düşünceli, rahat ve arkadaş ilişkilerine önem vermektedir. Örgüt içerisindeki kişilerle arası oldukça iyidir. Ama örgüte olan ilgisi düşük seviyededir. İnsan merkezli bir bakış açısına sahiptir.

9.1 tip Örgüt Lideri: Örgüt içerisinde etkinliği sağlarken otoriter bir görünüm çizer. Astları ile oldukça az iletişim içerisinde ve ilgisi oldukça düşük iken örgüte verdiği önem üst seviyededir.

5.5 tip Ekip Lideri: Örgüt ile örgütteki kişiler arasındaki dengeyi oldukça iyi sağlamış olan kişidir. Uzlaşmacı bir görünümü vardır. Bu kişiler örgüt-çalışan arası bağlantıları oldukça etkili kullanmaktadırlar. Buna orta yolcu liderlik de denilir. Modelde yer alan beş liderlik tipinden Ekip Liderliği'nin en etkili liderlik olduğu ileri sürülmektedir. Bu yaklaşım, araştırmacılara göre artan iş başarısı, düşük devamsızlık ile sonuçlanır. İşin zenginleştirilmesi ve astların karara katılması durumlarında ekip liderinin etkisi daha da artacaktır.

9.9 tip: Ekip Lideri: Lider, kendisini göreve aday olan kişilerle beraber örgüt içerisinde yüksek verimlilik hedeflemektedir. Karşılıklı saygı, sevgi ve güven ortamı vardır. Herkes kendi görevlerinin ve örgüt amaçlarının ne olduğu, nasıl olacağını farkındadırlar.

Modele göre, liderler için öncelik verimlilik değil, kişiler arası ilişkilerdir. Lider, öncelikle çalışanların moralini yükseltip işten doyum almalarını sağlamalıdır. Bunun için liderler, astlarının işine karışmadan onların işlerini planlamalarına, düzenlemelerine yardım ederek duygusal destek sağlarlar. Lider, astlarını çok sıkı denetlemek yerine genel denetimden yanadır. Lider, astlarının ihtiyaçlarını da

dikkate alır. Çünkü modele göre huzurlu bir iş ortamı ve verimli bir iş temposu için doyurucu ilişkiler şarttır.⁵⁴

Blake Mouton'un Yönetim Tarzı Matriks'i, lideri, örgüt-birey ilişkisi içerisinde görmektedir ve liderin bu yapı içerisindeki yerine göre etkinliği belirlenmektedir. Liderin, örgüt amaçlarını ve hedeflerini ön planda tutup örgüt politikalarına önem verirken, örgüt içerisindeki kişilere/çalışanlara ilgisinin düşük seviyede olması, onu örgüt lideri konumuna getirmektedir. Bunun tam tersi olarak örgüt içerisindeki kişilere ilgi üst düzeyde gösterilirken, örgüt amaç ve hedeflerinin ikinci planda yer alması da, lidere birey eksenli bir yapıda yer verir ve kulüp liderliğini gösterir. Liderin örgüt-birey ilişkisini dengeli bir biçimde yönetmesi ve yönlendirmesi onu ekip lideri olarak karşımıza çıkartır. Örgüt hedeflerinin ve örgüt kişilerinin ihtiyaçlarının oldukça iyi bir şekilde gözlemlenilmesi, örgüte ve bireye önemin üst seviyede verilmesi, örgüt başında yer alan kişiyi aranan lider statüsüne getirecektir. Bu tarz kişiler, örgütlerde her zaman parmakla gösterilen, takipçileri yoğun olan, yüksek derecede karizmaya sahip nitelikli kişilerdir.

1.2.1.2.6. Bale'in Harward Üniversitesi'ndeki Araştırması

Robert Bale'in Harward Üniversitesi'nde yapmış olduğu çalışmada ana nokta liderlik vasfının grup içerisinde herhangi bir kişi tarafından icra edilebileceğine dayandırılmıştır. Grup içerisinde belli kişiler gruba şekil vermeğe başladığı zaman diğer üyelere nazaran daha fazla ön plana çıkmaktadırlar ve daha fazla liderlik özelliği göstermektedirler.

Bale, ayrıntılı bir gözlem tekniği kullanmak suretiyle üniversite öğrencilerinden meydana gelen yeni kurulmuş grupların davranışlarını gözlemlemiş ve liderlik davranışı ile ilgili üç boyutun varlığını belirlemiştir. Bunlar:⁵⁵

- 1) Faaliyet seviyesi
- 2) Görevi başarabilme yeteneği
- 3) Üyeler tarafından sevilme derecesi

Bale'in bulgularına göre öğrenci grubu içindeki lider kişiler, hem grup tarafından fazla sevilen hem de en iyi düşünceleri sağlayan olarak

⁵⁴ Zel,a.g.e., s.107.

⁵⁵ a.g.e., s.108.

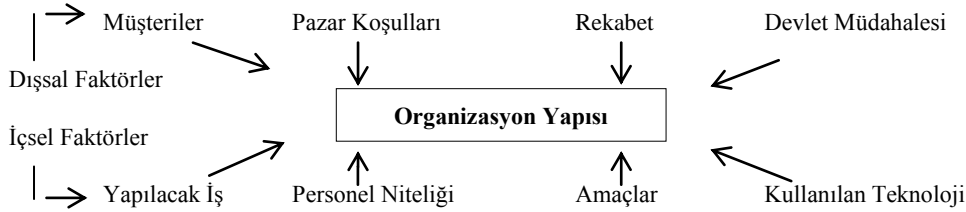
görülmektedirler. Bale gruplarda iki liderin de aynı anda bulunabileceğini tespit etmiştir. Bunlardan birisi, sosyal ya da duygusal özellikler ile ilgilenmekte, diğeri ise grubun başarısı ile ilgilenmektedir. Bale, bu noktada Ohio ve Michigan Üniversitelerindeki araştırmalardaki liderin yaptığı, ‘işe yönelik’ ve ‘insana yönelik’ olma durumunu iki ayrı lidere atfeder. Çünkü Bale’e göre iki değişik davranış bir kişide oldukça zor bulunur.

1.2.1.3. Durumsallık Yaklaşımı (1960-1990)

Klasik ve Neo-klasik yaklaşımların -Özellikler yaklaşımı ve davranışsal yaklaşım, klasik kuram ve neo-klasik kuram olarak da adlandırılmaktadır- örgüt sorunları karşısında yetersiz kalması üzerine, 1960’lı yıllardan itibaren yönetim ve örgüt konularına daha değişik bir açıdan bakılmaya başlanılmıştır.⁵⁶

Durumsallık yaklaşımı organizasyon yapısını çeşitli içsel ve dışsal şartlar arasındaki ilişkilere göre şekil alan bir yapı olarak ele alıp inceler. Bu yaklaşıma göre organizasyon yapısı bir bağımlı değişkendir.⁵⁷ Bu yaklaşıma göre her insan ve durum farklıdır. Dolayısıyla klasik ve neo-klasiklerin iddia ettiği gibi her yerde ve her zaman geçerli ‘en iyi yönetim tarzı’ ya da ‘en iyi örgüt’ yoktur. En iyi yönetim tarzı insana, teknolojiye ve çevreye göre değişiklik göstermektedir.⁵⁸ Bu yaklaşımına göre örgütler, değişen çevresel faktörlerden etkilenmektedir. Bu nedenle, değişken bir çevrede sabit ilkelere bağlı kalmak yanlıştır. Bu durum aşağıdaki şekil üzerinde şu şekilde gösterilebilir:⁵⁹

Şekil 4: Organizasyon Yapısı ve Dışsal- İçsel Faktörler

Kaynak: Efil, a.g.e., s.63.

Durumsallık yaklaşımına göre örgütler değişmez ilkelere göre değil, içinde faaliyet gösterdiği çevrenin koşullarına göre şekillenir. Böyle bir yaklaşım, değişen

⁵⁶Balçık, a.g.e., s.73.

⁵⁷Efil, a.g.e., s.62.

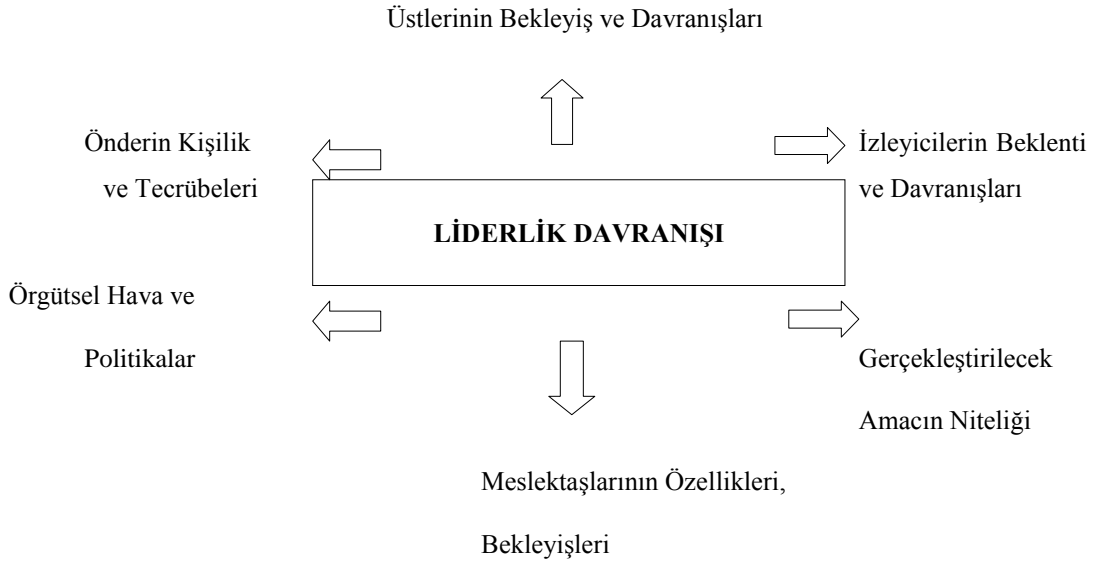
⁵⁸ Ali, Şahin, ‘Yönetim Kuramları ve Motivasyon İlişkisi’, s.536.

⁶¹Efil, a.g.e., s.63.

her yeni durum için farklı yönetim uygulamalarını gerektirir. Bunun için örgütler çevresel koşullara uyum sağlayacak esnek ve organik yapılar olarak gelişmektedirler. Söz konusu yaklaşım, özellikle klasik ve neo-klasik teorilerin dayandığı yönetim ilke, teori ve tekniklerin evrensel olduğu görüşüne karşı çıkmakta; yönetimde ‘en iyi bir tek yol’ olduğu düşüncesini de kabul etmemektedir.⁶⁰ Yani ‘en iyi’ durumdan duruma değişim göstermektedir.

Örneğin, belirli durum ve koşullarda klasik yaklaşımın öngördüğü hiyerarşik organizasyon yapısı veya otokratik önderlik tarzı uygun olabileceği halde, başka durum ve koşullarda bunların tam aksi, Sistem-4 tipi bir yapı ve demokratik önderlik tarzı uygun olabilir.⁶¹

Şekil 5: Liderlik Davranışı

Kaynak: Koçel, a.g.e., s.339.

Durumsallık Yaklaşımını açıklayıcı çeşitli araştırmalar bulunmaktadır.

Bunlar;

- 1) F. Fiedler'in Etkin Lider Yaklaşımı
- 2) Amaç -Yol Yaklaşımı
- 3) Redd'in 3 Boyut Yaklaşımı
- 4) Hersey ve Blanchard'ın Durumsal Liderlik Yaklaşımı
- 5) Vrom ve Yetton'un Normatif Durumsallık Yaklaşımı

⁶⁰ Balçık, a.g.e., s.73.

⁶¹ Koçel, a.g.e., s.180.

1.2.1.3.1. F. Fiedler'in Etkin Lider Yaklaşımı

Yakın zamanda yapılmış durumsallık teorilerinin en kapsamlısı Fred Fiedler'in öncülüğünde yapılan araştırmaya dayanmaktadır. Spor takımlarından, askeri birliklere kadar yüzlerce grup, 22 yıl süren bu araştırma programına konu olmuştur.

Fiedler, liderlik tarzlarını ölçmek için geliştirdiği ölçeği uygulaması sonucunda, 'davranışa yönelik' ve 'işe yönelik' olmak üzere iki liderlik tarzı bulmuştur. Davranışa yönelik tarzda liderler, astlarıyla iyi ilişkiler kurmayı hedeflerler. İşe yönelik tarzda ise, liderler verilen işleri tamamlamayı amaçlarlar. Durumun gerektirdiği tarzda davranan liderler etkili olmayı başarırlar.

Liderlerin hangi tarza daha yakın olduklarını anlayabilmek için bir ölçek oluşturulmuştur: LPC (Least Preferred Co-worker). Bu ölçekte 16 adet bipo, 8 noktalı bir ölçek üzerine sıralanmışlardır. Şayet lider LPC'yi olumlu konularla anlatırsa, davranışa yönelik, olumsuz konularla anlatırsa işe yönelik lider olarak tanımlanmaktadır.⁶²

Liderlerin davranışlarının etkinliğini belirleyen üç önemli durumsal değişken vardır. Bunlar:⁶³

- 1) Lider ile izleyiciler arasındaki ilişkiler (*Leader-Member Relations*)
- 2) Başarılabacak işin niteliği (*Task Structure*)
- 3) Önderin mevkiye dayanan otoritesinin derecesi (*Position Power*)

Fiedler modelindeki bu üç değişkenin anlamı şudur:

1) Lider ile izleyiciler arasındaki ilişkiler: Bu değişken liderin izleyiciler tarafından sevilip tutulduğunu, lidere olan güven ve bağlılıklarını ifade etmektedir. Liderin karizmatik kişiliğinin de etkili olabileceği bu ilişkiler, liderin izleyicileri etkileme derecesini belirleyecektir. Eğer bu ilişkiler iyi olarak niteleniyorsa, yani lider sevilip sayılıyor ve güven duyuluyorsa liderlik için olumlu (*favorable*) bir ortam var demektir. Aksine lider kendine güvenilemeyen, sevilip tutulmayan bir kişi ise, bu durumda ilişkiler zayıf olarak nitelenecek ve bu durum liderlik için

⁶² Şükrü, Güner, 'Dönüşümsel Liderliğin Güç Kaynakları ve Silahlı Kuvvetler Organizasyonunun Dönüşümsel Liderliğe Uygunluk Açısından Değerlendirilmesi', Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2002, s.27.

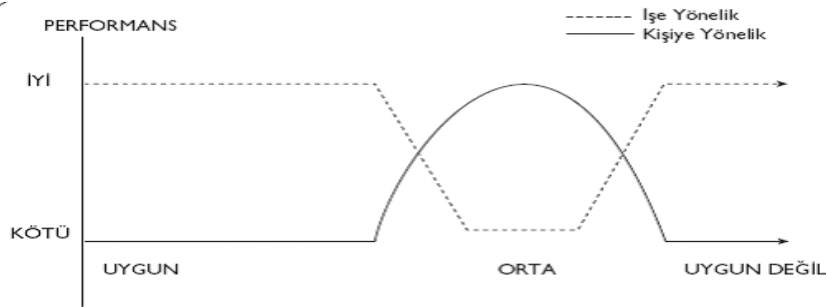
⁶³ Koçel, a.g.e., s.340.

olumsuz durumlarda kişiye yönelik (*personoriented*) liderlik davranışı uygun ve etkin olacaktır.

En olumlu ve en olumsuz ortamlarda neden işe yönelik liderlik davranışının etkin olduğunu Fiedler şöyle açıklamaktadır:⁶⁵

En olumlu durumda grup yönetilmeye hazırdır ve liderin ne yapılması gerektiğini söylemesini beklemektedir. En olumsuz durumlarda ise, liderin kişiye yönelik bir davranış göstermesi hiç sonuç alamaması ile sonuçlanacaktır. Bu nedenle doğrudan yapılacak işe ağırlık veren bir davranış göstermesi kendisini daha başarılı yapacaktır.

Şekil 6: Fiedler'in Liderlik Modeli Eğrisi

Kategori	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Lider-Üye İlişkileri	İyi	İyi	İyi	İyi	Kötü	Kötü	Kötü	Kötü
Görev Yapısı	Yüksek	Yüksek	Düşük	Düşük	Yüksek	Yüksek	Düşük	Düşük
Mevkii Gücü	Kuvvetli	Zayıf	Kuvvetli	Zayıf	Kuvvetli	Zayıf	Kuvvetli	Zayıf

Fiedler'in durumsallık modeli, liderlik ile ilgili şekillerde görüldüğü gibi iki önemli önermede bulunmaktadır: Göreve yönelmiş liderler, çok istenilen veya hiç istenilmeyen durumlarda daha etkilidirler. İlişkilere yönelmiş liderler, bu iki aşırı uç arasında daha etkilidirler. Uygulamalı araştırma çalışma sonuçlarından bazıları modeli desteklemiş bazıları ise desteklememiştir. Dolayısıyla modelin geçerliliği eleştiri konusu olmuştur. Yöneticilerden gelen önemli bir eleştiri ise modelin daha çok akademik nitelik taşıdığı, uygulayıcıların işine fazla yaramadığı sonucudur. Bu açıdan bakılınca Blake ve Mouton'un Yönetim Tarzı Matriksi yöneticiler nezdinde daha geniş bir kabul görmüştür.

⁶⁵ Koçel, a.g.e., s.342-343.

1.2.1.3.2. Amaç - Yol Yaklaşımı

Amaç-Yol kuramı, Robert House ve Martin Evans tarafından geliştirilmiştir. Bu yaklaşım belirli ölçüde durumsallık yaklaşımı ile motivasyon teorisinin bulgularından yararlanılarak geliştirilmiştir.⁶⁶ Bu kuram liderliğin görev ve üyeler ile ilişki davranışını göz önüne almaktadır.

Amaç-Yol yaklaşımı, liderin astlarının bireysel güçleri ile iş başarımlarını nasıl etkileyeceğini veya bu iki amaç arasında nasıl bir yol bulunacağını araştırır. Bu kurama göre, amaca liderin güdülemesinden çok izleyenlerin güdülenmesi önemlidir. Bir liderin davranışının güdeleyicilik etkisi, izleyenlerin görev ve amaçları ile kişisel amaçları yoluyla sağlanabilir.

Amaç-Yol yaklaşımında yöneticiden liderliğe geçiş için şu üç davranış biçimini iyi değerlendirmek gerekir:⁶⁷

1) Çalışanların ihtiyaçları ile grup amaçlarını iyi birleştirmek gerekir.

2) Yönetici, sadece astlarının başarımlarını organize etmek istemeyecektir. Yönetici birlikte çalıştığı kişilerin bireysel olarak veya grup olarak işi başarımlarını nasıl arttıracaklarını araştırmak ve bu konuda özel yöntemler geliştirmek durumundadır.

3) Yöneticinin üçüncü yapması gereken iş, işgörenlerin yapacakları iş ile uyumlu olmalarını sağlamaktır. Çalışanların teknik ve psikik özellikleri ile işi başarımlarları arasında ilişki-denge kurmak zorundadır.

Bir yöneticinin sayılan bu davranışları gerçekleştirmesi, onun liderlik özelliklerinin işlenmesi olarak düşünülecek, sözü edilen davranışların etkinliğe göre yönetici ile lider arasındaki fark ortaya çıkacaktır.

House ve Mitchell'in kuramında dört temel liderlik davranışı belirlenmiştir:⁶⁸

⁶⁶Erdoğan, a.g.e., s.346.

⁶⁷a.g.e.,s.347.

⁶⁸ Ahmet, Arıkanlı, Bekir,Ulubaş,'Yönetim Fonksiyonları ve Yönetici Davranışları', Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Ankara, 2004, s.78-79.

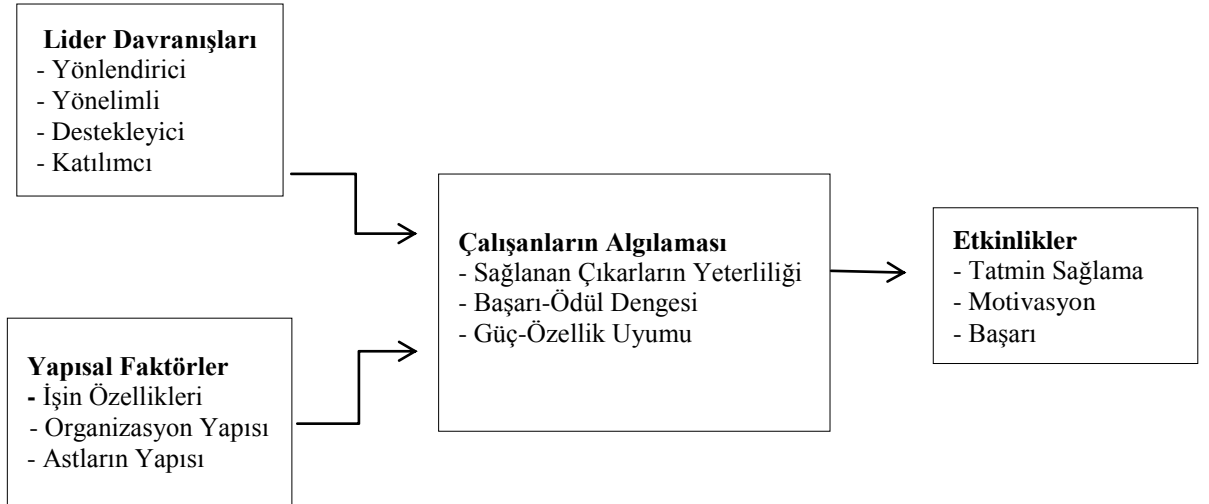
a. Emredici (yönlendirici) davranış: Bu liderlik davranışı izleyicilerin kural ve mevzuata ilişkin sorunlarını, beklentilerini, özel eğilimlerini açıklamaya çalışmaktadır.

b. Başarı yönelimli liderlik: Lider davranışı, amaçlar önündeki engelleri ortadan kaldırma, performans geliştirme, mükemmelliği vurgulama, işgörenlere güven verme ve onların yüksek standartları kazanmalarını sağlama olarak belirlenebilir.

c. Destekleyici liderlik: Bu liderlik davranışı, dostça bir çalışma iklimi oluşturma ve işgörenlerle ileri düzeyde ilgilenme davranışlarını kapsamaktadır.

d. Katılımcı liderlik: Lider karar vermeden önce işgörenlerin düşüncelerini almakta ve onları karar verme sürecine katmaktadır.

Şekil 7: Amaç-Yol Yaklaşımı

1.2.1.3.3. Redd'in 3 Boyut Yaklaşımı

Ohio modelinin yönetsel diyagramın göreve ve ilişkilere dönüklük boyutlarını temel alan Reddin, bu iki boyut üzerinde önce dört temel yaklaşım belirler. Dört temel yaklaşıma tablo halinde bakıldığında:

Şekil 8: Reddin'in Temel Tipleri

İlgili	Bütünleşmiş
Kopuk	Adanmış

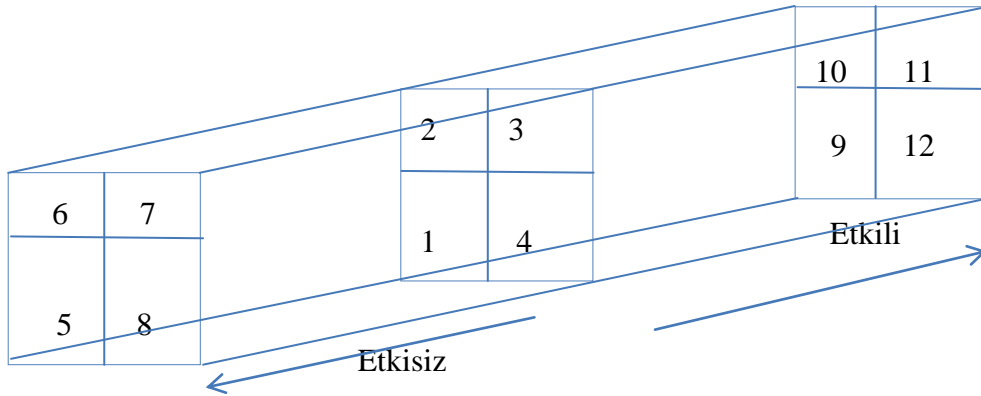
Kaynak: Can, a.g.e., s.202

Daha sonra bunların hiçbirinin her zaman ve her yerde etkili olamayacağını varsayan Reddin, bu iki boyuta bir üçüncüsünü -etkililik- ekler. Buradaki etkililik,

yöneticinin görevinin gerektirdiği işlerin başarıma derecesidir. Bu bakımdan bu boyut, liderlik yaklaşımlarının durumlara uygunluğunun bir ölçüsü sayılabilir.

Duruma uygunluk boyutuyla her bir bileşim etkili ya da etkisiz sonuçlar doğurmaktadır. Duruma uygun olan lider etkili, uymayan lider ise etkisiz olmaktadır. Burada liderin etkililik derecesi davranıştan değil, durumdan doğmaktadır.⁶⁹

Şekil 9: Reddin'in Üç Boyutlu Liderlik Modeli

Kaynak:Can, a.g.e., s.202.

Temel Yaklaşım	Etkisiz Yaklaşım	Etkili Yaklaşım
1- Kopuk	5- Terkeden	9- Bürokrat
2- İlgili	6- Görevci	10- Geliştirici
3- Birleştirici	7- Uzlaştırıcı Otoriter	11- Yürütmeci
4- Adamış	8- Otoriter	12- Babacan

1.2.1.3.4. Hersey ve Blanchard'ın Durumsal Liderlik Yaklaşımı

Hersey ve Blanchard'ın kuramı şu etmenler arasındaki ilişkilere dayanır:⁷⁰

1) Liderin gösterdiği göreve dönük davranışın miktarı (emirler verme ve işlevlerin yapılmasında ağırlık koyma)

2) Liderin sağladığı kişiler arası ilişkilerin miktarı (kişileri anlama, duygusal destek verme, onlara güven duyma gibi...)

3) Liderin başarılmasını istediği bir amaç, işlev ya da işe karşı izleyenlerin olgunluk derecesi

Olgunluk derecesinden kasıt yaş, cins, psikolojik yapı değildir. İzleyenlerin olgunluk derecesi şunları içerir:⁷¹

⁶⁹ Halil, Can, 'Organizasyon ve Yönetim', Siyasal Kitabevi, Ankara, 1999, s.202.

⁷⁰ a.g.e., s.203.

- a. Başarıya karşı istek ya da yüksek ama başarılabilir amaçlar saptamadaki isteklilik derecesi,
- b. Sorumluluk alma yeteneği ve gönüllülük,
- c. Bir göreve ilişkin eğitim, tecrübe ve ustalık.

Yapılan araştırmalarda farklı olgunluk düzeyine ilişkin dört farklı lider tipi bulunmuştur. Bu tiplerde, izleyenin göreve olgunluk derecesi arttıkça, lider göreve dönük davranışını bırakarak, kişilerarası ilişkilere ağırlık vermektedir. Bu 4 tip şunlardır:

Söyleyen – Yüksek Görev – Düşük İlişki

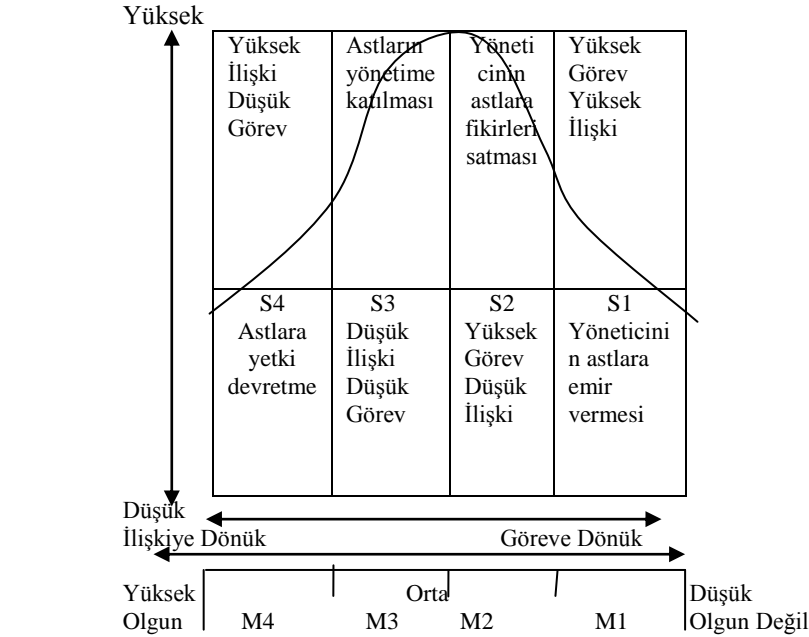
Satan – Yüksek Görev – Yüksek İlişki

Katılmalı – Düşük Görev – Yüksek İlişki

Yetki Devreden – Düşük Görev – Düşük İlişki

Lider davranışlarını ilişkiye ve göreve dönük olma durumuna göre S1, S2, S3 ve S4 olarak belirledikten sonra, astların olgunluk durumları da olgun olmayan durumdan olgun olan duruma göre derece derece M1, M2, M3 ve M4 olarak ifade edilmektedir.⁷²

Şekil 10: Hersey ve Blanchard'ın Durumsal Önderlik Davranışı ve Astların Olgunluk Düzeyi İlişkisi

⁷¹Can, a.g.e., s.203.

⁷²Eren, a.g.e., s.481.

Burada olgun olmayan astlar (M1) için lider göreve dönük ilişkilere daha çok önem vermekte, ilişkilere ise daha az dönük bir davranış sergilemektedir. Olgun olmayan astlara emir verip icrasını isteme olan (S1) davranışını sergilemektedir. Olgunluğun biraz arttığı durumlarda M2 halinde ise, yönetici yüksek görev, yüksek ilişki sergilemekte, ancak davranış biçimi S2 niteliğinde olup astlara fikir ve emirlerinin gerekçelerini izah etmektedir. Olgunluk düzeyinin biraz daha arttığı M3 durumunda ise, önder, yüksek ilişki görev davranışını (S3) sergileyerek işlerin yapılmasında astların görüş ve fikirlerini alarak onların yönetime katılmalarını sağlamaktadır. Olgunluğun en yüksek düzeyde olduğu M4 durumunda ise önder, düşük ilişki düşük görev (S4) davranışını sergileyerek planlama ve icra yetkilerini astlara devretmektedir.⁷³

1.2.1.3.5. Vrom ve Yetton'un Normatif Durumsallık Yaklaşımı

Vrom-Yetton, önderin karar vermede kullanabileceği normatif bir model geliştirmiştir. Lider, durumlara uyabilmek için önderlik tarzlarını değiştirecek esnekliğe sahip olmalıdır. Yine Vrom ve Yetton'a göre liderin karşılaştığı karar sorunları, bireysel ve grup düzeyinde olmak üzere iki tiptir. Bireysel sorun durumları, çözümlerin izleyenlerden yalnızca birini etkilediği durumlardır. Birkaç izleyeni etkileyen sorun durumları ise grup sorunları olarak sınıflandırılır. Normatif model olarak adlandırılan model, 7 değişik durumda uygulanacak beş değişik önderlik türünden oluşan bir karar ağacı geliştirir.⁷⁴

O1 – Otoriter 1: Elindeki bilgilerin ışığında sorunu önderler çözer, kararı o verir.

O2 – Otoriter 2: Lider astlardan gerekli bilgileri alır, ama kararı kendisi verir. Astlar yalnızca bilgi sağlarlar.

D1 – Danışmalı 1: İlgili astlarla sorunu bireysel olarak paylaşır. Bireysel olarak onların bilgi ve önerilerini alır. Ama onların etkisini yansıtsın ya da yansıtmassın kararı kendisi verir.

D2 – Danışmalı 2: Sorunu astlarla grup olarak paylaşır. Toplu olarak onların fikir ve önerilerini alır, ama kararı kendisi verir.

⁷³ Eren, a.g.e., s.481.

⁷⁴ Can, a.g.e., s.204.

G2 – Grup 2 (Katımlı): Bir grup olarak astlarla sorunu paylaşır. Birlikte karar seçeneklerini geliştirirler ve çözüm üzerinde anlaşmağa varırlar.

Aşağıdaki 7 soruya verilecek evet ya da hayır yanıtıyla lider, yukarıdaki 5 tür davranıştan birini seçebilecektir. Bu 7 soru A'dan G'ye kadar bir sıra içinde yanıtlanabilecektir:⁷⁵

- A) Karar nitelik gerektiriyor mu?
- B) Yüksek nitelikli karar vermek için yeterli bilgilere sahip miyim?
- C) Sorun yapılaşmış mı?
- D) Kararın astlarca benimsenmesi, uygulanması için önemli mi?
- E) Kararı kendim verseydim astlarımca benimsenebileceği açık mı?
- F) Sorun çözmede kullanılacak örgütsel amaçlar astlarca paylaşılıyor mu?
- G) İstenen sonucu elde etmede astlar arasında bir uyuşmazlık çıkabilir mi?

1.2.1.4. Modern Yaklaşım (1990- Günümüz)

Yönetim alanında değişen şartlarla birlikte zamanla yeni bakış açıları geliştirilmiştir. Çağın gereklilikleri doğrultusunda çalışma koşullarının değişmesi, gerek yöneticilerin gerekse çalışanların ihtiyaçlarının zamanla farklılaşması, liderlik yaklaşımlarında da yeni teoriler gündeme getirmektedir. Bu da liderlik alanında yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Durumsallık Yaklaşımı, Davranışsal Yaklaşım ve Özellikler Yaklaşımı'nın eksikliklerini belirli oranda kapatmış olsa da genel itibarı ile liderlik alanında araştırma ve uygulama yönünden eleştirilere maruz kalmaktan kendini alamamıştır.

1980'lerde yönetim araştırmalarında liderliğin sembolik ve duygusal boyutlarıyla çok ilgilenildi. Bu çalışmalar bir liderin takipçilerini kendilerini feda etmeleri için ve görüşün ya da organizasyonun ihtiyacını kendi materyalist ihtiyacının üstüne koyması için nasıl etkilediğinin anlaşılmasına yardım etmektedir. Karizmatik ve dönüşümsel liderlik teorileri liderliğin bu önemli boyutunu açıklamaktadır.⁷⁶

Liderlik alanında son yıllarda geliştirilen bazı yaklaşımlar şunlardır:

⁷⁵ Semra, Arıkan, 'Yönetim ve Organizasyon', Nobel Yayınevi, Ankara, 2001, s.297.

⁷⁶ Gary, Yukl, 'Leadership in Organizations', Pearson Pub., 7.edt. Chapter, 9,2010, s.262.

- 1) Etkileşimci (Transaksiyonel) Liderlik
- 2) Dönüşümsel (Transformasyonel) Liderlik
- 3) Karizmatik Liderlik

1.2.1.4.1. Etkileşimci (Transaksiyonel) Liderlik

Etkileşimci liderler, mevcut sistemler ile şirket kültürünü değiştirmekten çok güçlendirme eğilimindedirler. Var olan sistem içerisinde çalışanları daha etkin ve verimli hale getirmek için çaba gösterirler. Etkileşimci liderler, organizasyonun eskiden beri devam eden olağan işleyişine dikkat eder. Stratejik ve uzun dönemli görüş açıları yoktur.⁷⁷ Çalışanlara başarılı oldukları takdirde, ödül olarak statü ve para dağıtırlar ve başarılarını pekiştirmeyi tercih ederler. Başarısızlık durumunda ise cezalandırma söz konusu olabilmektedir.

Etkileşimsel liderlik, takipçileri onların ilgilerine cevap vererek ve karşılıklı faydalanarak motive eder. Politik bir lider için, bu davranışlar iş sağlar, yönetimle iletişimi artırır ve istekli seçmenin lideri tekrar seçmek için oy vermesini sağlar. Kurumsal liderler için, etkileşimsel liderlik insanların çabaları karşısında onların faydasına olacak bir şey yapmak yahut onlara ödeme yapmak anlamına gelir. Etkileşimsel liderliğin bazı değerleri olabilir ama bu değerler dürüstlük, sorumluluğa açıklık gibi karşılıklı oluşacak değerlerdir.⁷⁸

Gelenekçi yapıya sahip olan bu liderler şartları değiştirme yerine iyileştirmeyi tercih ederler. Geçmişle bu günü bağdaştırarak süre gelen olumlu ve yararlı geleneklerden hem istifade ederler hem de bunların gelecek nesillere miras olarak bırakılmasını sağlarlar.⁷⁹ Faaliyetleri dünden bugüne, bugünden yarına doğru yön vizyon, örgütsel kültürde değişim yapmaksızın devam eder gider.⁸⁰

Bass'a göre etkileşimsel liderlik, ödüllerin durumsallığına, yani çabaya ve başarılı performansa önem vererek başarıyı ön plana çıkarır. Etkileşimsel liderler

⁷⁷ Eren, a.g.e., s.483.

⁷⁸ Yukl, a.g.e., s.263.

⁷⁹ Elif, Özsoy, 'Liderlik Davranışları İle Cinsiyet İlişkisi: Türkiye'deki Sivil Toplum Kuruluşlarında Bir Araştırma', Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü., Sakarya, 2010, s.26.

⁸⁰ Eren, a.g.e., s.483.

sorumluluktan ve karar almaktan kaçınırlar.⁸¹ Etkileşimci liderliğin bileşenleri şunlardır:⁸²

a. Koşullu Ödüllendirme (Contingent Reward): Bu tarz yöneticiler astlarına performansına bağlı bir ödül vaadinde bulunurlar. Sürekli astlarını gözlemler ve geribildirimde bulunurlar. Lider astlarını başarılı oldukları oranda teşvik edip ödüllendirir. Bu tutum başarıya ulaşma noktasında astlar üzerinde olumlu etki oluşturur. Ödül etkileşimci liderin en etkin aracıdır. Astlar hangi işleri yaptıklarında nasıl ödüllendirileceklerini bilirler. Daha azı hayal kırıklığına ve motivasyon eksikliğine sebep olabileceği gibi daha fazlasına yönelik bir beklentileri yoktur.

b. İstisnalarla Yönetim (Management-By-Exception): Bu tip liderler sürece değil, işin en başında belirlenen standartlara uymayan yada problem oluşturacak bir davranış ortaya çıktığında müdahale etmeyi tercih ederler. Aktif istisnalarla yönetimin tarzını gösteren liderler davranışın ortaya çıktığı anda müdahale edip yanlışla engel olmayı tercih ederler. Pasif istisnalarla yönetimin davranışlarını sergileyen liderler yanlış davranış sonuçlandığında ortaya çıkan sorunları nasıl düzelteceğinin yollarını araştırırlar. Aktif yada pasif istisnalarla yönetim tarzı sergileyen liderler daha çok yanlışlara odaklanarak bunları dile getirirler buda astlar üzerinde stres oluşturur.

c. Tam Serbestlik Yönetim Tarzı (Laissez-Faire): Bu liderlik tipinde, liderler sorumluluk ve karar almaktan kaçınırlar. Bu liderler ihtiyaç duyulduklarında ortada yoktur. Yardım taleplerine olumsuz yanıt verirler ve önemli konularda görüşlerini direktmezler. Bu liderlik tipi otoritenin gerektiği zamanlarda başarısız olur. Fakat bu yönetim tarzının da astlar tarafından yeterli görüldüğü durumlar mevcuttur. Örneğin, kendi kendisini yönetebilen, performansı hakkında objektif değerlendirme yapabilen, kişisel gelişim faaliyetlerini yakından takip eden çalışanlar, bire bir yönetim tarzından ziyade 'serbest' bırakıldıkları bir yönetim tarzını tercih edebilirler.

⁸¹ Can, a.g.e., s.209.

⁸² Özsoy, a.g.t., s.26-27.

1.2.1.4.2. Dönüşümsel (Transformasyonel) ya da Dönüştürücü Liderlik

İnsanlar özgüvenlerini ve çevreyle başa çıkma mücadelelerini ilerletip zenginleştirmek için motive edilmiştir. Yani, geçmişte ve bugün, duruş ve davranışları arasında bir süreklilik gerekir. Bizim duruş, kimi zaman daha önemli olmakla birlikte; bir sosyal grubun cinsiyetin üyesi olduğunun bileşkesidir. Mantıklı hesaplar kadar kader de insanları motive eder. İnsan doğasının bu yönünün verilmesiyle dönüşümsel liderlerin farklı etkilerini anlamak mümkün olacaktır.⁸³

Dönüşümsel liderliğin ortaya çıkması ve yaygınlaşmasında ise, yeni yönetim yaklaşım ve tekniklerinin, küreselleşmenin, baskıcı rekabet ortamının vb. gibi faktörlerin büyük rolü olmuştur. Diğer yandan günümüzde dönüşümcü olmanın, bir lidere, bakış açısı ve davranış boyutunda hangi katkıları sağladığına ve dönüşümcü liderliği neyin daha etkin ve tatmin edici kıldığına yönelik araştırmalar sürdürülmektedir.⁸⁴

Dönüşümsel liderlik, liderliğin, takipçilerin ihtiyaç ve amaçlarından ayrılamayacağı varsayımına dayanır. Otorite gücü, manipülasyon yada suiistimal amacıyla değil, ortak hedefleri ve amaçları gerçekleştirmek için kullanılır. Dönüşümsel liderlik teorisinin benzersiz yanı, ahlaki öğesidir.⁸⁵ Görev almanın sembolik ve etkin yönünü önemli değerleri içermesini düşünürsek dönüşümsel lider daha çok ahlaki bir görev yapar. Dönüşümsel liderden bir işte görev almak üyeliğin ve sosyal bir gruba ait olmanın göstergesidir. Bu, o kimliğe sahip takipçilerin kişisel duruşlarını olumlu etkilerken topluluğu da zenginleştirir.⁸⁶ Dönüşümsel liderler, astları üzerinde derin ve olağanüstü etkileri olan, astlarına organizasyonun iyiliği dâhilinde kendi isteklerini gerçekleştirebilme fırsatı veren liderlerdir. Bu isteklerin sonucundadır ki, lider astlarının kendi düşünceleri doğrultusunda düşünmeye ve hareket etmeye çalışır.

⁸³ Bernard, M., Bass, Ronald, E., Riggio, 'Transformational Leadership', Second Edition, Lawence Erlbaum Associates, Publishers, London, 2006, s.38.

⁸⁴ Tamer, Bolat, A. Oya, Seymen, 'Örgütlerde İş Etiğinin Yerleştirilmesinde Dönüşümcü Liderlik Tarzının Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme', Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s.63.

⁸⁵ M. Ünal, Erzen, 'Siyasi Lider İmajlarının Seçimlerde Etkisi', İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, İstanbul, 2008, s.71.

⁸⁶ Bass, Riggio, a.g.e., s.38.

Bu hususta Burns, dönüşümsel liderliği, daha çok önderin astlarının değer, inanç ve ihtiyaçlarını değiştirme temeline dayandırmaktadır. Yine Burns'a göre, dönüşümsel liderlik, takipçilerin etnik meselelerde farkındalığını artırmak ve enerji ve kaynaklarını kurumları yenilemeye harcamalarını sağlamak için daha çok ahlaki değerlere önem verir.⁸⁷ Burns'a benzer bir düşünce yapısında Bass ve Ronald Riggio görülmektedir. Onlara göre, dönüşümsel liderlik, takipçilerine kendi çıkarları aşmak konularında yardımcı olarak ve daha büyük sorunların farkındalıklarını göstermeyi amaçlamaktadırlar.⁸⁸

Yazın alanı tarandığında trasformasyonel liderliğe ve trasformasyonel liderin özelliklerine ilişkin değişik görüşler belirlenmiştir. Bazı yazarlar trasformasyonel liderlik ile karizmatik liderlik olarak bir ayrıma gitmişler; bazıları ise, trasformasyonel liderliği karizmatik liderlikle eşanlamlar yüklemişlerdir. Bazı yazarlar ise, trasformasyonel liderliğin karizmatik liderliği kapsadığını, ancak karizmatik liderliğin farklı bir liderlik süreci olduğu görüşünü ileri sürmüşlerdir. Karizmatik ve trasformasyonel liderliğin birbirinden farklılığını kabul edip; karizmatik liderliğin trasformasyonel liderliği kapsadığını ileri süren bazı yazarlar da vardır.⁸⁹ Bütün bu irdelemelere rağmen, dönüşümsel ve karizmatik terimleri farklı yazarlar tarafından bir biri yerine kullanılabilir, ama benzerliklerinin yanında bazı farklılıkları da vardır.⁹⁰

Bass, karizmatik liderliği, trasformasyonel liderliğin kapsamında değerlendirmiştir. Bunun gerekçesi olarak da, trasformasyonel liderlik süreci için, karizmanın gerekli ama yeterli olmamasını göstermiştir. Örneğin; film yıldızları, ses sanatçıları, sporcular gibi bazı karizmatik kişiler izleyenlerde kendileriyle kimlik bulan güçlü duygular yaratırken; izleyenleri üzerinde, sistematik trasformasyonel bir etki sağlayamamaktadırlar.⁹¹ Transformasyonel liderliğin

⁸⁷ Yukl, a.g.e., s.263.

⁸⁸ Bass, Riggio, a.g.e., s.73.

⁸⁹ Erçetin, a.g.e., s.59.

⁹⁰ Yukl, a.g.e., s.263.

⁹¹ Erçetin, a.g.e., s.59.

karizmatik liderlik ile ortak çok yönü vardır, ama karizma dönüşümsel liderliğin sadece bir parçasıdır.⁹²

Bass, dönüşümcü liderlerin daha çok karizmatik özellikler taşıdıkları ve bu liderlerin olağanüstü çaba göstererek örgütün beklentisini karşılamaya çalıştıklarını saptamıştır. Bass'ın bu çalışmasında karizma, liderin davranışı olarak ölçülmemiştir. Bu oldukça önemlidir. Çünkü Bass'a göre karizma, dönüşümsel liderliğe neden olmanın ötesinde sonucudur. Bass, Weber'in Yunanca da 'Tanrının armağanı' olarak gördüğü karizmanın anlamını göz ardı etmektedir. Bu yüzden sadece karizmatik özelliklere sahip olmanın ötesinde olan dönüşümsel liderliği anlayabilmek için, liderin hem davranışları hem de karakter özellikleri üzerinde durulması gerekmektedir.⁹³

Bass, dönüşümsel liderlerin karizma sağlamak için görev duygusu ve görüşü geliştirdiklerini, saygı ve güven kazanmaya çalıştıklarını, övünç aşılamağa özen gösterdiklerini savunur. Dönüşümsel liderler büyük beklentilere sahiptirler; önemli amaçları basit bir biçimde açıklarlar. Zekâ, usallık ve dikkatli sorun çözme yolları geliştirirler ve astlarıyla bireysel ilgilenecek onlara öğüt verir ve danışmanlık yaparlar.⁹⁴ Bass'a göre lider, görevin getirilerinin önemi hakkında daha fazla farkındalıklarını sağlayarak, onların kendi ilgilerini şirket ya da kurum adına kullanmalarını teşvik ederek ve onların üst düzey düzen hislerini harekete geçirerek takipçilerini motive eder.⁹⁵ Bunun yanında lider astlara şimdiki yaptıklarından veya potansiyel olarak yapabileceklerini düşündüklerinden daha fazla yapabileceklerine inandırır, kendilerine güvenmesini öğretir. Yaptıkları işin önemli olduğuna inandırır.⁹⁶ Takipçilerin kendine güvenleri, takipçilerin güven ifadeleri kullanılarak dönüşümsel lider tarafından geliştirilir. Topluluğa daha fazla çaba sarfetmeyi gerektiren yüksek beklentileri dönüşümsel lider belirler. Takipçilerin mükemmel performans göstermesini sağlayan Pygmalion Etkisi'nin organizasyonlarda kurnazca kullanılır ve böylece takipçilerin performanslarını olumlu yönde etkilediği

⁹² Bass, Riggio, a.g.e., s.5.

⁹³Selahattin, Yalçın, 'İşletmelerde Liderlik Davranışının Örgütsel Bağlılığa Etkisi', Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005, s.32.

⁹⁴ Can, a.g.e., s.209.

⁹⁵ Yukl, a.g.e., s.277.

⁹⁶ Eren, a.g.e., s.483.

görülür.⁹⁷ Takipçiler (astlar), lidere karşı güven, hayranlık, saygı ve bağlılık duyarlar ve aslında olmak istediklerinde çok daha fazla motive olurlar.⁹⁸ Bu liderler örgütü değişik süreçler, değişik kültürel, değişik vizyonlarla ve sonuç olarak yüksek performanslarla yönetmeye yönelmişlerdir. Onlarda değişim ve reform esastır. Geçmişe bağlılık azdır ve geleceğe bağımlı hareket etmektedirler. Bu düşünce sonucunda örgüt içerisinde eski alışkanlıklara bağlı astlarda birtakım şaşkınlık ve uyumsuzluklara rastlanabilir. Ancak daha sonra yeni ortama alışarak uyum göstermeye çalışırlar.⁹⁹

Dönüşümsel liderler yenilenme ve değişiklik istekleriyle karşılaşan örgütlerde üstün başarıya yönelirler. Bu liderler kendilerini değişim ajanı olarak görürler, isteklendiricidirler ve insanlara inanırlar. Yaşam boyu öğrenmeye çalışır; karmaşıklık, belirsizlik ve benzeri durumlarda uğraşma yeteneğine sahip geniş görüşlü liderlerdir.¹⁰⁰ Bir misyon ya da vizyon tek tek değerlendirildiğinde dönüşümsel bir liderin amaçları başarmadaki gerçek oranı artırdığını görürüz. Ayrıca dönüşümsel liderin vurguladığı şey grup ve kişi kimliğinin birleştirilmesinden ziyade grup kimliğinin temeli olan amacın önemidir.¹⁰¹

Yukarıda dönüşümsel liderlik ile ilgili verilen bilgiler doğrultusunda bu liderlik yapısını üç ayrı safhada incelemek mümkündür:¹⁰²

- a. Örgütte değişim ihtiyacının fark edilmesi
- b. Örgüt içerisinde paylaşılan vizyon oluşturma
- c. Değişimi kurumsallaştırma

a. Örgütte değişim ihtiyacının fark edilmesi: Dönüşümsel lider, organizasyonun değişim ihtiyacını fark ederek, örgüt yapısını bu değişime uyum sağlayacak bir biçime sokma ihtiyacı duyar. Örgüt lideri eğer değişen şartlarda değişim içerisinde bulunmuyorsa, kendisini değişen zamana göre şekillendiremiyorsa bir süre sonra örgütte ortaya çıkan çeşitli uyumsuzluk ve sıkıntılar astlar ile lider arasında oluşan bağın zayıflamasına yol açacaktır. Bu

⁹⁷ Bass, Riggio, a.g.e., s.39.

⁹⁸ Yukl, a.g.e., s.277.

⁹⁹ Eren, a.g.e., s.483.

¹⁰⁰ Can, a.g.e., s209.

¹⁰¹ Bass, Riggio, a.g.e., s.39.

¹⁰² Eren, a.g.e., s.484.

yüzden dönüşümsel lider değişim ihtiyacının en kısa sürede uygulanması yoluna gitmektedir.

b. Örgüt içerisinde paylaşılan vizyon oluşturma: İkinci safhada değişimin yönü lider tarafından astlara gösterilir ve benimsetilir. Vizyon, sadece gidilecek yönü açıklamakla kalmayıp değişimin sonucunu ve durumunu da ortaya koymalıdır. Örgüt içerisinde oluşturulan vizyonlar gereksinimlere göre zaman zaman değişime uğrayabilmektedir. Dönüşümsel lider bu aşamada örgüt durumunu iyi gözlemlemeli, astların üzerinde uygulayacağı yönlendirme ve görüş belirtmede etkililik esasına göre hareket etmelidir. Örgüte ve astlara etkiden uzak yapılan bir değişim vizyonu, liderin bütün çabalarının boşa gitmesine neden olabilmektedir. Bir diğer husus ise, lider vizyon oluşturmada astlarına iyi bir örnek teşkil etmelidir. Onları tecrübelendirmeli, onlara şimdiki yapmış olduklarından daha iyisini yapabilecekleri inancını aşılmalıdır. Vizyonda yaratılan değişim örgüte pozitif bir etkisinin yansıyabilmesi astların başarı gücüne ve isteklilik oranlarına bağlıdır. Açık ve net bir vizyon, astların birbirlerini anlamalarını ve çabaların istenilen noktada yoğunlaşmasını sağlar. Vizyonun etkinliğini hazır tutmak için lider astlara karşı amaçlanan durumun kilit hususlarını sık sık göz önünde bulundurmalıdır.

c. Değişimi kurumsallaştırma: Dönüşümsel lider, istenen değişimin etkisinden ve bu etkinin ne derece olduğundan emin olmak için kurumsallaştırma yolunu seçmektedir. Bu da geri besleme mekanizması ile mümkün olabilmektedir. Dönüşümsel lider, kurumsallaşmanın davranışsal boyutunu göz önünde bulundurarak değişimle birlikte örgütte bulunması gereken yeni davranış biçimlerini zaman göre belirler. Çünkü bu davranışlar örgüt içerisine hemen yerleşmezler. Astların tutumları, değer ve alışkanlıkları davranışsal değişimin sürecini oluşturmaktadır. Yeni yapının astlar üzerinde hızla oturtulması için de teşvik ve ödüllendirmelere ihtiyaç vardır. Örneğin; örgüt, ihtiyaç duyduğu değişim için belirlemiş olduğu vizyonun getireceği maddi sonuçların bir kısmından çalışanlara pay ayrılması durumunda, çalışanların örgüte -ve dolaylı olarak lidere- bağlılıkları arttırılmakla birlikte bu kişiler için yeni davranış biçimlerini kısa sürede benimseyip pekiştirmeleri sağlanabilir.

1.2.1.4.3. Karizmatik Liderlik

Karizmatik liderlik konusu çalışmanın ana odağını oluşturduğu için, bu konuyu ayrı bir bölüm olarak ele alınmaya karar verildi. İkinci bölüm kısmında Karizma ve Karizmatik Liderlik olgusunun değerlemesi yer almaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

KARİZMA KAVRAMI ve BU BAĞLAMDA TÜRK SİYASETÇİLERİNİN ANALİZİ

Karizmatik liderlik konusu sosyoloji, psikoloji, örgütsel davranış, tarih, yönetim, insan kaynakları ve siyaset bilimi gibi sosyal bilimlerin çeşitli dalları tarafından ele alınmıştır. Karizmatik liderlik konusunun bu kadar farklı disiplinler tarafından ele alınması sebebiyle, herkesin üzerinde hem fikir olduğu bir tanım yapabilmek güçleşmiştir. Bu bölümde karizma ve liderlik içerisindeki yeri irdelenecektir.

2.1. KARİZMA KAVRAMI ve LİDERLİK İÇERİSİNDEKİ YERİ

‘Karizma’ kelimesi köken olarak Yunanca bir kelimedir ve ‘ihvan edilmiş, bağışlanmış, ilahi ilham yeteneği’ anlamlarına gelir. Kökü ‘inayet’ anlamında olan ‘Khoris’ tir. Sözlüklerde ise yaratıcı duygu ve düşünceye yöneltici özel bir liderlik yeteneği olarak da tanımlanır.¹⁰³ Daha sonra Hıristiyan kilisesinde, Tanrı tarafından iyileştirme, tahmin gibi olağanüstü beceri gerektiren işleri gerçekleştirebilmek için gönderilen yetenekleri açıklamak amacıyla kullanılmıştır.¹⁰⁴

Karizmatik liderlik terimi, örgüt üyelerinin beklentileri ve davranışlarında büyük değişimler yaratma ve örgütün yeni görev ve hedeflere uyum sağlama süreciyle eşdeğer anlamlarda ifade edilmektedir. Karizmatik liderliğe olan ilgi öncelikle, bir kriz durumunda ya da sorunları çözmek için olağanüstü bir vizyon sergilemesi neticesinde liderin ortaya çıkmasıyla birlikte siyasi, sosyal ve dini hareketlerde doğmuştur. Weber, istikrarsızlık, kriz ve kargaşa dönemlerinde karizmatik liderlerin ortaya çıkma ihtimalinin yüksek olduğunu kaydetmiştir. O’na göre böyle zamanlarda insanlar arasında çaresizlik, ajitasyon, kaygı ve hayal kırıklığı duyguları artmaktadır.¹⁰⁵ Kriz veya stres gibi kolektif algı olmadan liderin karizmatik görünmesi olasılığı daha azdır. Böyle bir durumda, radikal çözümleri

¹⁰³ Abdullah, Karaman, ‘Profesyonel Yöneticilerde Güç Yönetimi’, Eğitim Akademi Yay., Konya, 2008, s. 57.

¹⁰⁴ Çiğdem, Kirel, ‘Liderlik Davranış Biçimleri Konusuna Yeni Bir Yaklaşım: Karizmatik Liderlikten Dönüşümsel Liderliğe’, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:1, Eskişehir, 2001, s.45.

¹⁰⁵ Bass, Riggio, a.g.e., s.64.

olan olağanüstü bir lidere gerek yoktur.¹⁰⁶ Karizma liderlere genellikle takipçileri tarafından atfedilir ve takipçiler duygular ile liderin niteliklerine, koşullara ve gruptaki bireylerin ihtiyaçlarına dayanır.¹⁰⁷

Karizma, izleyenlerin önderlerinde gördükleri Allah vergisi efsanevi güç olarak tanımlanabilir. Karizmatik liderlik ise, böyle bir gücü yaratan kişisel yeteneklere sahip kişilerin, izleyenler üzerinde olağandışı etkiler sağlaması demektir.¹⁰⁸ Astların davranışını bir ölçüde sahip olmuş olduğu kişilik özelliklerinden dolayı etkileyebilen lider veya yönetici karizmatik lider veya karizmatik yönetici olarak kabul edilebilir. Fakat her şeyden önce astların bu tür yönetici veya liderlerin özelliklerini fark etmeleri gerekmektedir.¹⁰⁹

Karizmatik liderler, kuvvetli bir güç ihtiyacı duyarlar, özgüvenleri çok yüksektir. İnanç ve idealleri hakkında güçlü kanaatleri vardır. Vizyon iletmek, yönetilenler üzerinde etki oluşturmak ve onlara model olmak için çaba harcarlar. İşin anlam ve önemini, yüksek performans beklentisini ve astlarına başarıları konusunda güvenleri olduğunu belirtirler. Bass'a göre bu liderler çok üstün tartışma ve inandırma gücüne, teknik uzmanlığa sahiptir ve astlarında tutumsal, davranışsal ve coşkusal değişiklikler yaparlar.¹¹⁰ Stres altında olanlar ve rahatlama arayanlar kolayca liderlerin söylediklerine bu şevkle inançlarını güçlendirirler. Stresten rahatlatmak için kolektif çabaları seferber eder ve aşkın veya yenilikçi misyonunu oluştururlar. Radikal değişiklikleri ve cesur, sıradışı eylemleri, takipçilerin kendi ideolojileri, değerleri ve inançları ile tutarlı bir şekilde savunurlar.¹¹¹ Astlar yaşanan bu değişimle birlikte kendilerini önderin değer ve davranışları ile şekillendirirler. Lidere karşı aşırı sadakat, güven, bağlılık gösterirler. Karizmatik liderler üyelerinin ihtiyaç, değer, kaynak ve özlemlerini kendi ilgilerinden kolektif ilgilere dönüştürürler.

Karizmatik liderler kararlıdır. Bunun sebebi duyguları, izlenimleri ve duyguları arasında çatışma yaşamamalarıdır. Özetle karizmatik liderler, sahip

¹⁰⁶ Bass, Riggio, a.g.e., s.65.

¹⁰⁷Erzen, a.g.m., s.70-71.

¹⁰⁸ Can, a.g.e., s.208.

¹⁰⁹ Karaman, a.g.e., s.58.

¹¹⁰ Can, a.g.e., s.208.

¹¹¹ Bass, Riggio, a.g.e., s.64

oldukları öz güvenleri, cesaretleri, konuşma ve ikna yetenekleri, vizyon ve değerleriyle başkalarını etkileyebilen kişilerdir.¹¹² Karizmatik bir liderde, insanları normal olarak beklenenden daha fazla motive etme kapasitesi vardır. Onlar Martin Luther King ve Atatürk gibi bir harekete liderlik yapabilirler.¹¹³ Karizmatik liderler ilham yeteneklerini kullanırlar ve bu kimi zaman takipçileri açısından yıkıcı bir şekilde sona erebilir. Dünya tarihinde uluslararası kimi liderler milyonlarca ölüm ve yıkımı da beraberlerinde götürmüşlerdir. Adolf Hitler, Pol Pot, Josef Stalin, Usame Bin Ladin bu liderlerden birkaçıdır.¹¹⁴

Warren Bennis, Amerika'daki en etkili ve başarılı 90 lideri inceledikten sonra, bu tip liderlerde dört ortak özellik olduğunu ifade etmiştir:¹¹⁵

- 1) Karizmatik liderin zorlayıcı bir vizyonu veya amaç duygusu vardır.
- 2) Karizmatik liderler, bu vizyonu, astların kendileri ile özdeşleştirmelerini sağlayacak şekilde ifade ederler.
- 3) Karizmatik liderler vizyona ulaşılmasına önem verir ve bu konuda tutarlılık gösterirler.
- 4) Karizmatik liderler kendi güçlü yönlerini bilir ve bu güçlü yönlere yatırım yaparlar.

Bu tip liderliğin kullanım alanı başta devlet yöneticileri olmak üzere endüstri kuruluşlarında, dini cemaatlerde ve sanat dünyasında olabileceği gibi yakın çevremizde oluşturduğumuz informel gruplar içerisinde de olabilir. Dünya siyasetinde önemli şahsiyetler olarak görülen Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, Hun lideri Attila, Fransız hükümdarı Napolyon devlet idaresinde; Henry Ford, Sakıp Sabancı endüstri kuruluşlarında; İslam dininin lideri peygamberimiz Hz. Muhammed (S.A.V), Budizm'in kurucusu Buda, dini cemaat liderlerine ve sanat dünyasında ise günümüzde özenilen film yıldızları örnek olarak gösterilebilir.¹¹⁶

¹¹²Ercan, Oktay, Hasan, Gül, 'Çalışanların Duygusal Bağlılıklarının Sağlanmasında Conger ve Kanungo'nun Karizmatik Liderlik Özelliklerinin Etkileri', Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:10, Konya, 2003, s.405.

¹¹³ Arıkan, a.g.e., s.299.

¹¹⁴ Bass, Riggio, a.g.e., s.5.

¹¹⁵ Arıkan, a.g.e., s.300.

¹¹⁶ Karaman, a.g.e., s.59-60.

2.1.1. Karizmatik Liderlik Üzerinde Yapılan Çalışmalar

Karizma kavramının ilk olarak yönetim literatürüne sokulması, Bürokrasi Modeli'nin kurucusu, Max Weber tarafından gerçekleştirilmiştir. Daha sonra House, Conger ve Kanungo, Kets de Vries, Lindholm, Abse ve Ullman, Downton, Shamir ve Maxwell de karizmatik liderlik konusunda çeşitli çalışmalar yapmışlardır.

2.1.1.1. Max Weber ve Karizmatik Otorite

Karizma, liderin özellik ve davranışlarının astları tarafından nasıl algılandıkları sonucu oluşur. Karizmanın modern kullanımı 20. yy.ın başlarında bir Alman sosyolog Max Weber'e kadar uzanmaktadır. Max Weber 1864–1920 yılları arasında yaşamıştır. Weber, farklı toplumlarda otoritenin nasıl meşrulaştırıldığıyla ilgileniyordu. Weber, karizmayı bulunduğu pozisyona ya da geleneksel yapıya dayanmayan aksine, astların algılamalarına dayanan ve istisnai özellikler taşıyan bir etkileme biçimi olarak tanımlıyordu.¹¹⁷ Weber, bu kelimeyi bir gelenek ya da resmi bir sorumludan değil, liderin arkadakilerde bıraktığı etkiyi açıklamak için kullandı. Weber'e göre, karizma sosyal bir kriz esnasında lider krize bir çözümle ortaya çıktığında ve insanları da kendi fikrine ortak ettiğinde meydana gelmektedir. Takipçiler hedefi ulaşılabilir kılan birkaç tecrübe yaşıyorlar ve sonrasında liderin sıra dışı olduğunu düşünmeye başlamaktadırlar.¹¹⁸

Max Weber karizmayı, izleyiciler ile olağanüstü özelliklere sahip olduğuna inandıkları bir önderin peşinden gitme gereksinimi duyanların önüne geçen liderleri nitelendirmek için kullanmaktadır. O'na göre, dünya dinlerinin kurucuları, peygamberler, askerî ve siyasî önderler, karizmatik liderlerin ilk örnekleridir. Mucizeler ve vahiyler, kahramanca cesaretler ve göz kamaştırıcı başarılar karizmatik liderlerin büyüklüğünün özel işaretleri olup, sıradan insanların ulaşamayacağı doğüstü yetenekler ve güçler olarak kabul edilir.

Weber'e göre karizmatik otorite, bir beceriyle ya da bilgiyle ilgili olmadığı gibi, kural, gelenek, görenek tanımayan bir otoritedir. Karizma bütün kurumsal rutinlerin, gelenekten kaynaklanan ve rasyonel yönetime bağlı olan tüm tekdüze

¹¹⁷ Gary, A. Yukl, 'Leadership in Organizations', 2nd Edition, New Jersey: Prentice Hall, 1989, s.204.

¹¹⁸ a.g.e., s.263.

isleyişlerin karşısındadır. Bu, ekonomik yaşam için de geçerlidir. Weber, kâşif-fatihleri ve hırsız baronları da karizmatik olarak niteler. Tümüyle teknik biçimde kullanıldığında, karizma kavramı her türlü değer yargısından arınmıştır. Stefan George ya da Jeremiah, Napolyon ya da İsa, saldırgan ve gözü dönmüş bir Arap savaşçısı ya da Mormonluk'un kurucusu, bunların hepsini karizmatik liderler olarak tanımlar. Çünkü hepsinde ortak bir olgu vardır, o da insanların onlara, olağanüstü kişisel özellikler taşıdıklarına inandıkları için itaat etmesidir.¹¹⁹

Olağanüstülük kavramı karizmatik liderlerin en önde gelen özelliklerindedir. Karizmatik liderler grup içerisinde izleyicilerin gözünde olağandan daha üst bir görünüş arzettikleri için zaman zaman grup içerisinde liderlerden sonra dahi onlara atfedilen birçok olağanüstü meziyet varolmuştur. Şu an günümüzde dahi birçok lider bu özelliklerinin kendilerinden sonra da yaşatılması neticesinde ismen varlıklarını aramızda sürdürebilmektedirler.

Nitekim tarihen sabittir ki, dini karizmanın en önemli temsilcileri konumunda olan peygamberlerin, aradan yüzyıllar geçmesine rağmen toplum üzerinde etkili olabilmesinin en önemli nedeni, onlar hakkında rivayet olunan gerçekleştirmiş oldukları, daha doğru bir ifadeyle kendilerine ihsan edilen mucizelerle ilgili haberlerdir. Siyasi karizma noktasında özellikle 20. Yüzyılda yaşamış bulunan Hitler, Lenin, Franko, Mussolini ve Mao gibi diktatörlerin halkın itaatini sağlamak için kendileri hakkında propaganda yoluyla yaydıkları olağanüstü bir insan hurafesi, izledikleri bir yönetim metodu olarak bilinmektedir.¹²⁰

2.1.1.2. House ve Karizmatik Liderlik

House, karizmatik liderlerin başkalarını etkileme konusunda ileri düzeyde güç sahibi olduklarını ve inançlarının doğruluğu konusunda, güçlü bir ikna kabiliyetlerinin olduğunu öne sürmüştür. House, 'dönüşümsel liderlik' adını verdiği teorisini açıklarken karizma kavramından da yararlanmıştır. House'a göre dönüşümsel ya da karizmatik teoriler, beklentilerin ötesinde performans tahmini

¹¹⁹Mehmet, Bayyigit, '**Karizmatik Lider Örneği Olarak Hz. Ömer**', Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2006, s.51.

¹²⁰**a.g.t.**, s.52-53.

yaparak, izleyicilerin bu yönde harekete geçirilmesi üzerinde yoğunlaşır.¹²¹ Yani House'a göre dönüşümsel liderler aynı zamanda karizmatik lider olarak da adlandırılabilir.

Robert J. House, 1970'li yıllar öncesinde liderlik araştırmalarının genellikle, izleyicilerin tutum, davranış ve performansları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu, durumsal teorilerde dâhil olmak üzere 80'li yıllarda yapılan çalışmaların da, işe yönelik teorilerin bir uzantısı olduğunu öne sürmüştür. Yazarın, işe yönelik teoriler olarak adlandırdığı davranışsal ve durumsal teoriler hakkında yaptığı genel bir değerlendirmeye göre, bu liderlik tarzlarının, liderin astlar için eksik olanı tamamlaması biçiminde ortaya çıktığını ifade etmiştir. Çünkü astların yüksek performans göstererek amaçlara ulaşılmasını sağlamaları için, eksikliğini duydukları bazı ihtiyaçlarının karşılanması gerekir. Bu durumda lider, izleyicilerinin çevresindeki engelleri aşmalarında ve eksiklerini karşılamalarında yol göstermektedir.

House'a göre bu teoriler, genellikle astların yetersiz yönlerini belirlemede ve performansını harekete, geçirmede yöneticilerin ihtiyaç duyduğu çözüm yollarını önermektedir.¹²²

House'nin öne sürmüş olduğu teori, karizmatik liderin nasıl davrandığı, diğer insanlardan farkları ve daha çok hangi ortamda ortaya çıktıkları üzerinde yoğunlaşmıştır. Liderin kişilik özelliklerini davranışlarını ve ortamı hesaba kattığı için diğer teorilerden daha çok kabul görmüştür.¹²³ House'a göre, karizmatik bir liderde üç tür özellik vardır: Yüksek düzeyde güven, hâkimiyet ve kendi inançlarına güçlü bir biçimde sarılma.¹²⁴ Karizmatik liderler, astlarına güven vererek onları kendilerine daha bağımlı hale getirmeyi başaran insanlardır. Bu güven sayesinde ki, astlar verilen talimatları çoğu zaman sorgulamadan emir telakki edip yerine getirmeye çalışmaktadırlar. Güven olgusu beraberinde tartışmasız hâkimiyeti de getirir. Artık lider örgütün hemen hemen genelinde tek söz sahibidir. İnanç

¹²¹ İnan, Özalp, Hülya, Öcal, 'Örgütlerde Dönüştürücü Liderlik Yaklaşımı', Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:4, 2000, s.214.

¹²² a.g.m., s.213-214.

¹²³ Zel, a.g.e., s.151-152.

¹²⁴ Arıkan, a.g.e. s.299.

yönünden güçlü bir birliktelik yukarıda ifade edilen ilk iki şartın meydana gelmesi ile grup içerisinde kendiliğinden kendisini gösterir.

2.1.1.3. Jay Conger - Rabindra Kanungo ve Karizmaya Atıf Teorisi

Karizma konusunda en ayrıntılı analizlerden birisi de McGill Üniversitesi'nden Jay Conger ve Rabindra Kanungo tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu teoriyi açıklamadan önce Conger ve Kanungo'nun teori içerisinde sıkça bahsettiği 'vizyon' kavramının anlamını belirtmek gerekir. Çünkü 'vizyon' kavramı, aşağıda görüleceği şekilde liderlik boyutunun büyük bir kısmını içermektedir.

Batı'dan (Fransa) dilimize giren vizyon (vision) sözü, latince visio (görme işi, görüş, görme) köküne dayanmaktadır. Önceleri sinema terimi olarak kullanılan vizyon için gösterim şeklinde güzel bir karşılık bulunmuştu. Aynı söz son zamanlarda ise uzak görüşlülük, geniş görüşlülük anlamlarında da yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Sözün bu anlamı için dilimizdeki uzak görüşlülük, geniş görüşlülük, uzgörü sözleri uygun karşılıklardır.¹²⁵

Vizyon geleceği düşlemek ve tasarlamaktır. Vizyon sahibi liderler toplumlarının, örgütlerinin geleceğini düşleyen ve tasarlayan kişilerdir. Onlar düşünsel, duygusal ve sezgisel zenginliklerini, örgütleri için varolandan farklı, bilinenle sınırlandırılmayan, varolabileceğini, varolması gerektiğini düşündükleri bir gelecek yaratmak ve tasarlamakta kullanırlar.

Vizyon sahibi liderler bir anlamda bilimkurgucular gibi düşündükleri bir gelecek yaratırlar. Ancak bilimkurguculardan farklı olarak geleceğin nasıl gerçekleşebileceğini planlarlar, tasarlarlar. Vizyon gerçeklerle düşleri dengeleyebilmek ve kurgulayabilmektir.¹²⁶

Vizyonun temel özelliklerini kısaca şöyle özetlemek olasıdır:¹²⁷

1) İleri Görüş/Vizyon sahibi olmak, yaratıcı bir gerilim yaşamaktır.

¹²⁵ <http://www.turkcebilgi.com/sozluk/vizyon> (Erişim Tarihi: 17.04.2012)

¹²⁶ Erçetin, a.g.e.,s.93.

¹²⁷ İsmail, Bircan, 'Kamu Kesiminde Stratejik Yönetim ve Vizyon', Planlama Dergisi, DPT'nin kuruluşunun 42. Yılı Özel Sayısı, s.16. <http://ekutup.dpt.gov.tr/planlama>, (Erişim Tarihi: 17.04.2012)

2) Ufuk/Vizyon kendi geleceğini öngörmektir.

3) Uzun Ufuk/Vizyon gerçekliği yeniden kurgulamaktır. İçinde yaşadığımız gerçeği algılama ileriye bakışın en temel özelliğidir.

Vizyon arayışı insanın yaşamına anlam verme mücadelesidir. İleriye bakış, ayrıca somut bir gelecek görüntüsüdür. Alışılmıştan sapma gösterenler arasında başarı getiren fikirler ileri görüş olarak tanımlanmaktadır. Vizyon sahibi kişi ve kurumlar kendilerine yeni bir yön ve rol bulabilmiş olanlardır.¹²⁸ Karizmatik liderler, gelenek ve göreneklere uymayan, iddialı ve kendine güvenen kişilerdir. Mevcut durumu, yani statükoyu korumaktan ziyade köklü değişimler yaparlar.¹²⁹

Karizmatik liderlerin özellikleri şu şekilde sıralanabilir:¹³⁰

1) Kendine Güven: Karizmatik liderler kendi yetenek ve yargılarına son derece güvenirlere ve diğerleri de bunun farkındadır. Tutarlıdır.

2) Vizyon Sahibi Olmak: Lider vizyonu mutlaka anlaşılır bir şekilde belirlemelidir. Bu vizyon zorlayıcı olmalıdır ve etkin olarak iletilmelidir. Lider gerçekleşmesi için elinden geleni yapacak, bazı şeylerden fedakârlık yapabilecek isteğe sahip olmalıdır.

3) Olağanüstü Davranış: Karizmatik lider alışlagelmiş tipte bir lider değildir. Lider kendi güçlerini bilmeli ve bunları yararlı olabilecek güçte kullanabilmelidir.

4) Değişim Görevlisi Olarak Hatırlanmak: Statü, karizmatik liderlerin düşmanıdır; çünkü bu kişiler olayların oluşumunu sağlayan kişilerdir.

5) Çevresel Duyarlılık: Karizmatik liderler, hem kendi üzerlerindeki kısıtlamaları, hem de değişim yapabilmek için ihtiyaç duyduğu kaynakların bilincindedir. Neyi yapıp neyi yapmayacaklarını bilirler.

6) Mevcut Durumu Sürdürmeme:¹³¹ Karizmatik liderler değişimi başlatan liderlerdir. Bu liderlerin en önemli özelliklerinden bir tanesi mevcut durumu korumaktan çok yenilikler peşinde koşarak bir değişim atmosferi yaratmalarıdır.

¹²⁸ Bircan, a.g.m., s.16

¹²⁹ Arıkan, a.g.e. s.300.

¹³⁰ Jerald, Greenberg Ve Robert, A. Baran, 'Behavior In Organizations', 2nd Edition. USA: Prentice Hall, 2000, s.460.

¹³¹ Oktay, Gül, a.g.m., s.406-407.

Örgütsel amaçlara ulaşmada işleri 'kendilerinden önce yapıldığı gibi yapmak' yerine farklı bir yoldan yapmayı ve kökten değiştirmeyi tercih etmektedirler.

2.1.1.4. Shamir'in Karizmatik Liderlik (Benlik) Teorisi

Karizmatik liderlik kuramlarının çoğunun, karizmatik liderlerin izleyicilerini nasıl derinden etkileyebildiği ve onları, örgüt çıkarlarını kendi çıkarlarından üstün kılmaya nasıl motive edebildiği gibi süreçlere tatminkâr bir açıklama getiremediğini vurgulayan Shamir; House ve Arthur'la birlikte söz konusu boşluğu doldurmaya yönelik yeni bir karizmatik liderlik kuramı geliştirmiştir.

Shamir'in Benlik Kavramı Kuramı, House'un karizmatik liderlik kuramının üzerine inşa edilmiştir. Dolayısıyla, House'un kuramında belirtilen pek çok karizma ögesi, Benlik Kuramı'nda da aynen yer almaktadır. Benlik Kuramı'ndaki karizmatik lider davranışları, daha önce açıklanan kuramlardaki davranışların çoğunu içermekle beraber Shamir ve arkadaşları daha ziyade bu davranışların (genelde izleyicilerin olağanüstü başarıyı üretmesini sağlayan) güdüsel süreçleri nasıl faal hale getireceğinin açıklanmasıyla ilgilenmişlerdir. Buna göre, karizmatik liderler, özel değerlere ağırlık veren ve izleyicilerin kendi deneyimlerini yorumlamasına yardımcı olacak cazip bir vizyonu açık seçik telaffuz ederler. İdeolojik bir vizyon, 'örgüt için daha iyi bir gelecek' imajının sağlanmasında geçmiş olayları hâlihazırdaki stratejilerle bağlantılandırarak, izleyiciler açısından süreklilik duygusu yaratacaktır. Diğer yandan karizmatik liderler, izleyicilerine ulaşabilecekleri yüksek başarı hedefleri ile ilgili beklentilerini aktararak ve onlara duyduğu güveni ifade ederek, onların özsaygısını, özdeğerini ve öz faydasını (selfefficacy) arttırmaları.

Shamir'in Benlik Kuramı, izleyicilerin ideolojik hedeflerle bütünleşmelerinde ve hedefi taahhüt etmelerinde içsel ödüllere, dışsal ödüllere nazaran çok daha fazla ağırlık vermektedir. Burada sözü edilen içsel ödüller kendini ifade etmeyi, kendi değerinin farkına varmayı ve kendi içinde tutarlı olmayı içerir.

2.1.1.5. Karizmaya Psikoanalitik Yaklaşım

Karizma olgusunu Freud'çu kavramlarla ele alan kuramcılar, insanüstü bir kahraman olarak ilahlaştırılan ya da ruhani bir figür olarak tapılan bazı karizmatik liderlerin normal dışı ve irrasyonel görünen etkilerini açıklamaya çalışmışlardır.¹³²

Bu çabaların odağı ise ilahlaştırılan ya da olağanüstü olarak algılanan liderlere sahip izleyicilerin bireysel özdeşleşme durumları; aşağıda yer alan, yansıtma (projection), geçmişe dönüş (regresyon) ve yerdeğiştirme (transfer) gibi psikodinamik süreçler çerçevesinde analiz edilmiştir.¹³³

Yansıtma Süreci: karizmatik liderlerin izleyicilerindeki suçluluk duygularını ve düşmanca hisleri bir dış gruba ya da figüre yönlendirmesi şeklinde ortaya çıkacaktır. Yine korku, suçluluk ya da yabancılaşma duygusu içindeki izleyiciler kendi kimliklerini olağanüstü kişi olarak görülen liderin kimliği ile birleştirmek suretiyle üstün olma duygularını yaşayabileceklerdir.

Geçmişe Dönüş ve Yerdeğiştirme Süreçleri: nispeten birbiri ile ilişkilidir. Burada kişinin geçmişinde dönmüş olduğu çocukluk dönemi ve o dönemden sonraki bireysel deneyimlerin deposu konumunda olan bilinçaltı önem kazanmaktadır. Yerdeğiştirmede, karizmatik lider bireyin önceden ilişkili olduğu birinin yerine geçer ve izleyicinin bilinçaltına depolanmış duygularının kendisine yönelmesi söz konusudur. Bu gibi karizmatik liderler genellikle izleyiciler açısından ebeveyn ile ilişkiyi temsil ederler. Örneğin; genç bir kişinin istismarcı otokrat ebeveyni yüzünden açık bir kimlik geliştirememesi ve bir kimlik bunalımı yaşamaması durumunda, bu kişinin kendisine gıpta edilecek bir ideal rolünü üstlenen karizmatik bir çete liderine bağlanması ve onunla duygusal bir bağ kurması son derece olasıdır. Burada, genç izleyicinin bağlandığı karizmatik lideri kendi fantezi ve isteklerinin temsilcisi olarak idealize edilen bir 'benlik' olarak görmesi söz konusudur.

Karşı Yerdeğiştirme (counter-transference): liderin kendi geçmiş yaşantısındaki insanlara yönelik duygu ve arzularını izleyicilerine transfer etmesi

¹³² Tanıl Kılınc, '**Karizmaya Psikoanalitik Yaklaşım**', www.merih.net/m2/lid/karizmamf.htm, (Erişim Tarihi: 17.04.2012)

¹³³ **a.g.m.**

durumunda ortaya çıkacaktır. Bu süreç izleyicilerde yoğun bir özdeşleşme duygusu uyandırabilir ve lidere coşkusal bir bağlanmaya neden olabilir.

Önceden de vurgulandığı üzere, Psikoanalitik Yaklaşım izleyicilerin pozisyonuna ağırlık veren bir yaklaşım görünümündedir. Bununla birlikte, karşı yerdeğiştirme süreci, liderin kendi problemlerini bir bütün olarak topluma yayan kişiler olarak algılanmasını sağlar. Diğer bir ifade ile karizmatik liderin problemleri, herkesin problemleri halini alır. Karizmatik liderin vizyonunda vurgulanan bu yansıtılmış problemler, toplumca paylaşılması halinde pekişerek artan bir ilgi odağına dönüşür. Bu durumdan şu şekilde bir çıkarım yapmak mümkündür; karizmatik lider, bir kişinin kendi problemlerini yansıtan mesajlar arasında bir benzerlik olması durumunda ortaya çıkacaktır.¹³⁴ Başka bir deyişle, liderin vizyonu yalnızca izleyicileri motive eden ebeveynsel bir figürün kavranmasının ötesinde, karizmatik liderin izleyicilerine kendi problemlerinin farkına varmalarını hissettiren bir mesaj niteliği taşır.¹³⁵

Psikoanalitik yaklaşım, karizmatik liderlerin özellikle yetersizlik, korku, suçluluk ve soğukluk duygularını yoğun biçimde yaşayan ve yine liderin duygusal ve akılcı açıdan cazip görülen inanç ve fantezilerini paylasan insanların mevcut olduğu ortamlarda ortaya çıkmasının daha olası olduğunu vurgulamaktadır. Örneğin; Hitler'in karizmatik bir lider olarak yükselmesinde Almanya'da yaşanan ekonomik bozgunların ve Birinci Dünya Savaşı'ndaki mağlubiyetin utancın önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Keza, karizmatik çete ve mezhep liderleriyle özdeşleşen ve onlara adeta tapınma duygularıyla bağlananların çoğunluğunun güçlü sosyal kimliğe sahip olmayan ve özsaygısı düşük gençler olması (15–20 yaş grubu), yukarıdaki savı destekleyen bir diğer gerçektir.¹³⁶

¹³⁴ Zel, a.g.e., s.155.

¹³⁵ Kılınç, a.g.m.

¹³⁶ Zel, a.g.e., s.154.

2.2. TÜRK SİYASETÇİLERİNİN KARİZMATİK BAĞLAMDA ANALİZİ

Karizma, parti mensuplarının parti liderlerinde kesinlikle görmeleri arzu edilen bir kavramdır. Karizmatik liderlik, içerisinde bulunduğu kitleyi lidere bağlayıcı bir önem taşımakla birlikte mevcut kitle dışına karşı da partinin elini güçlendirici bir etkiye sahiptir. Mustafa Kemal Atatürk'ten Recep Tayyip Erdoğan'a kadar hemen hemen her parti liderleri karizma kavramının önemini farkında olmuşlar ve halkın karşısına çıkarken bu silahı oldukça iyi bir şekilde kullanmağa çalışmışlardır. Mevcut kitleler üzerinde zaman zaman ülke iç ve dış politikasına göre oldukça önemli olan karizma olgusu, bu olguyu iyi kullanan kişilere yönetim kapısını açtığı içindir ki, Türkiye'nin geleceğini etkileyici bir özelliğe sahiptir. Türkiye'deki siyasal partilerin liderleri genellikle karizmatik liderlerdir. Geçmişten günümüze bu özellikle belli ölçüde azalma eğilimleri gösterse de karizmatik liderlerin Türk siyasal yaşamındaki etkisi son derece belirgindir.¹³⁷

2.2.1. Türkiye Cumhuriyeti Siyasi Tarihi Üzerine

Türkler, ortaya çıktığı ilk asırlardan itibaren her ne şart altında olursa olsun teşkilatlanmayı çok iyi bilmiş bir millettir. Türkler, bunun yanı sıra tüm tarih boyunca birçok yönetim yapılanmasını omuzları üzerlerinde yükseltmişlerdir.

Kuşkusuz ki, devlet kurmak oldukça basit bir şey değildir. Türk Milleti'nin teşkilatlanmada oldukça tecrübeli olmasının kimi etkenleri vardır. Kut anlayışı başta olmak üzere, yaşam şekilleri, kültürel yapıları, soy bilinci, teşkilatçı bir düzen içerisinde bulunmaları, kadın-erkek fark etmeksizin savaşçı özelliklerinin bulunması ve daha birçok etken Türklerin devletleşmesindeki temel yapıtaşlarıdır.

Türklerin teşkilatçı yapısı ilk zamanlardan günümüze kadar Türk Tarihi içerisinde yadsınamaz büyüklükte bir önem taşımaktadır. Teşkilat olgusu, beraberinde düzeni, dirliği, birliği, sistemli hareket etmeği ve gücü simgelemektedir. Ayrıca devletleşme sürecinin de sacayaklarından birisini

¹³⁷ Hakkı, Uyar, '1923'ten Günümüze CHP Tüzükleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme', TÜSES Yayınları, İstanbul, 2000, s.4.

oluşturmaktadır. Teşkilatlanmada vazgeçilmez olan, liderlik -başbuğluk- unsurunun bulunmasıdır. Tarihsel dönemin her anında Türkler, gitmiş oldukları yapılanmalarda etkin bir lider arayışı içerisinde bulunmuşlardır. Devletin/kurumun başındaki kişinin liderlik özellikleri ölçüsünde başarının ve zaferin gelebileceğine inanmışlardır. Oğuz Kağan zamanında varolan bu düşünce, Mustafa Kemal Atatürk zamanında da aynı varlığını devam ettirmiştir.

Türkiye’de cumhuriyet ile birlikte demokratikleşme anlayışının ülke içerisine yerleştirilmeğe başlanması, lider olgusunun partiler içerisinde yer tutmasına sebep olmuştur. Dolaylı gibi görünse de durum yine aynıdır. Düşünceye göre parti başkanının yüksek liderlik vasıflarına sahip olması aynı zamanda seçimlerde başarıyı getirecek ve devlet yönetiminin başına geçirilmiş olunacaktır. İslamiyet öncesi ve İslam döneminden farklı olarak devlet başkanlığına gidilen yol değişmiştir. Aranılan olgu yine aynıdır; devleti iyi yönetebilecek ve halkı iyi yönlendirebilecek bir liderin varlığının sağlanması.

Tek parti döneminde günümüze kadar geçen süreçte, hatta ondan önceki İkinci Meşrutiyet döneminde de, Türkiye’deki siyasal partilerin lider merkezli partiler olduğu görülmektedir. Türkiye’nin siyasal yaşamında liderlerin etkisi diğer ülkelere nazaran oldukça fazladır. Bunda, imparatorluktan cumhuriyete kadar gelen süreçte, yüzyıllar boyunca devam eden gelen otoriter iktidar yapısının rolü büyüktür. Geleneksel toplumlarda/tarım toplumlarında, iktidar kişilere/hanedanlara dayandığı için, ‘kişi’ (padişah, kral, imparator vs.) son derece önemlidir. Türkiye, üst yapıda cumhuriyet yönetimine geçmekle beraber, toplumsal ve ekonomik yapı açısından geleneksel toplum özelliğini koruduğundan ve modern topluma tam olarak geçilemediğinden liderlerin önemi günümüze kadar azalmadan devam etti ve halen de etmektedir.

Türkiye’de partilerin programlarından ve seçim beyannamelerinden yola çıkarak oy veren seçmenler oldukça azdır. Gerçi tüm partilerin sorunları ortaya koyuşları ve çözüm önerileri birbirlerine oldukça benzemektedir. Bu yüzden Türk siyasal geleneğinde partilerin programı, kadroların niteliğinden çok parti liderinin kişiliği, kimliği ve karizması oy verme davranışlarını ve partilere katılımları etkileyen en önemli olgudur. Bunun en iyi örneği, toplum içinde bireyler tuttıkları

partinin adıyla veya ideolojik taraflılıkla değil de parti liderlerinin isimleriyle anılmalarıdır. Türk siyasetinde, her ne kadar liderler partisini kadro hareketi olarak tanımlasa da, bir partinin ve ideolojik taraflılığının ismiyle sahne alan oylardan ve insanlardan çok ‘cı-cu’ eksenli nitelendirmeler ile ortaya çıkan şahıs merkezli bir oluşum vardır. Türk demokrasi tarihi incelemelerinde de devirler hükümetlere göre değil liderlerin isimlerine göre yapılmaktadır. Türk siyasal tarihine damgasını vuran bu patrimonyal liderlik kültürü, siyasal, toplumsal ve dinsel mitlerle beslenerek kahramanlara tapınmaya dönüşür. Bu süreç karşılıklı olarak birbirini besleyen ritüellerle de süslenerek (el öpme, kurban kesme, yemin etme, isim koyma, maske takma vb.) karizmatik meşruiyetin toplumsal onanması gerçekleştirilir.¹³⁸

İnönü’ye ‘Milli Şef’, Süleyman Demirel’e ‘Baba’, Alparslan Türkeş’e ‘Başbuğ’, Bülent Ecevit’e ‘Karaoğlan’ nitelemesi gibi birçok siyasiye atfedilen unvanlar siyasi liderlerde görülen karizmatikliğin bir neticesi olarak adlandırılabilir.

Türk siyasi hayatındaki önemli siyasetçilerin karizmatik özellikleri analiz edilecektir. Bu aşamada belirlenmiş olan 9 siyasi ismin analizi yapılacaktır. Bunlar:

- 1) Mustafa İsmet İNÖNÜ
- 2) Adnan MENDERES
- 3) Alparslan TÜRKEŞ
- 4) Bülent ECEVİT
- 5) Süleyman DEMİREL
- 6) Turgut ÖZAL
- 7) Devlet BAHÇELİ
- 8) Recep Tayyip ERDOĞAN
- 9) Kemal KILIÇDAROĞLU

2.2.1.1. Mustafa İsmet İNÖNÜ

Türkiye Cumhuriyeti’nin 1923 yılındaki kuruluşundan itibaren, ülkenin siyasi hayatına liderler damgasını vurmuştur. Bu siyasi hayatta en uzun süre kalan liderlerden biri de Mustafa İsmet İnönü’dür. İnönü, Osmanlı İmparatorluğu’nun

¹³⁸ Halis, Çetin, ‘Demokratik Meşruiyet Versus Karizmatik Meşruiyet’, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:27, No:1, Mayıs 2003, s.105.

çöküşüne tanıklık etmiş ve onun yerine ulusal egemenliğe dayanan çağdaş ve laik bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerinin atılmasında güçlü ve saygın bir devlet olarak 50. yılına ulaşınca kadar her aşamasına, komutan, milletvekili, dışişleri bakanı, başbakan, cumhurbaşkanı, cumhuriyet senatosu tabii üyesi sıfatları ile katkıda bulunmuş ve yön vermiş bir insandır.

İsmet İnönü'nün karizmatik liderliği Atatürk'ün vefatından sonra kendisini daha belirgin bir şekilde göstermiştir. Atatürk'ün bulunduğu dönemde kurucu liderin gölgesi altında kendisini yeterince ortaya çıkaramamış olmasından dolayıdır ki, Atatürk'ten sonra 'İkinci Adam' olarak tanınmış ve uzun yıllar 'Milli Şef' olarak Türk siyasetinde etkisini hissettirmiştir.

İnönü'nün tüm dönemleri, zor koşullarda ve mücadele ile geçmiştir. Önce kurtuluş mücadelesi, sonra bu dönemine denk gelen başbakanlık yılları, İkinci Dünya Savaşı ile eş zamanlı olan cumhurbaşkanlığı yılları İnönü'yü bireyi ön plana çıkarmayan, toplumun çıkarlarını önde tutan toplumcu ve dayanışmacı bir devlet adamı yapmıştır.¹³⁹ House'nin karizmatik bir liderde varolması gereken üç tür özelliğin -yüksek düzeyde güven, hâkimiyet ve kendi inançlarına güçlü bir biçimde sarılma-¹⁴⁰ İnönü'nün vafında bu şekilde yer aldığını ifade etmek gerekir. Kendisi gerek Osmanlı döneminde gerekse yeni rejim döneminde büyük engellerle karşılaşmış ve bu engellerin birçoğunu kendisine olan özgüveni ile aşmıştır. İnönü'nün sahip olduğu bu özelliği onun gençlik yıllarına değin uzanmaktadır. Askerî Rüştîye'de yaşamının ilk başarısızlığı ile tanışması, -son sınıfta, hesap öğretmeni Yzb. Ömer'den geçer not alamadığı için sınıfta kalmıştır- onun için büyük bir dönemeç olmuştur. Ertesi yıl daha çok çalışarak bu dersten de tam not almış ve böylece güçlükleri yenmenin, olumsuzlukları olumluya çevirmenin yolunun çalışmaktan geçtiğinin bilincine varmıştır.¹⁴¹

Weber, karizmatik liderin halefinin seçilmesine ilişkin başlıca üç süreçten söz eder: Karizmatik nitelikleri tanımlayacak ölçütlere göre seçim, karizmatik liderin

¹³⁹Sevda, Mutlu, '**Devlet Adamı Kimliği ile İsmet İnönü'nün Düşünce ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi**', Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2007, s.168-169.

¹⁴⁰ Arıkan, a.g.e. s.299.

¹⁴¹ Şerafettin, Turan, '**İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği**', Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s.2.

halefini bizzat seçmesi, müritlerin yeni önderi seçmesi. Halefin müritler tarafından seçilmesi ise bu süreçte karizmanın mahiyetini tamamen değiştirmektedir.¹⁴² İnönü'nün seçilmesi bu birinci ve üçüncü sürece daha uygun düşmekte, ikinci süreci ise kapsamamaktadır. İnönü her ne kadar başbakanlıktan uzaklaşmış olsa da Milli Mücadele'nin önde gelen ve cumhuriyetin ilk on dört yılına önemli hizmetler vermiş bir isimdir. Atatürk'ün en yakınındaki isim olduğu için, Atatürk'ü gelecek için tamamlayacak bir isim olarak görülmüş ve üçüncü süreçte de, Weber'in müritler dediği meclis İnönü'yü seçmiştir.¹⁴³

Astların davranışını bir ölçüde sahip olmuş olduğu kişilik özelliklerinden dolayı etkileyebilen lider veya yönetici karizmatik lider veya karizmatik yönetici olarak kabul edilebilir. Fakat her şeyden önce astların bu tür yönetici veya liderlerin özelliklerini fark etmeleri gerekmektedir. İnönü'nün seçilmesi, kendisinin daha önce millete yapmış olduğu hizmetlerin, vermiş olduğu mücadelenin meclisteki izleyenleri tarafından fark edilmesi ve benimsenmesi sonucu ortaya çıkan bir durumdur. Karizma olgusu, lidere genelde izleyicileri tarafından atfedilmektedir. Bu örnekte de İnönü'ye atfedilmiş bir karizma söz konusudur.

Yakın tarihimizde uzun süre tartışmalara neden olmuş, günümüzde bile siyasi tartışmalara kaynaklık eden ve Millî Şef döneminde halkın güvenlik güçleriyle sıkça karşı karşıya geldiği konulardan bir diğeri de Kur'an ve ezanın Türkçe okunması uygulamasıdır. Atatürk döneminde uygulanılmaya başlanılan Türkçe ibadetin, İnönü döneminde de varlığını sürdürmesi halkın gözüne İnönü liderliğinin olumsuz bir yansıması olarak düşünülmüştür.

İnönü döneminde Türkçe ibadet, devletçe tavizsiz bir şekilde halkın üzerinde uygulanılmaya çalışılmış, bunun için de kimi caydırıcı yasalar oluşturulmuştur. Aşağıda dönemin Türk Ceza Kanunu'nun 163. Maddesi örneği yer almaktadır:

“...1926 yılında çıkarılan Türk Ceza Kanununun (T.C.K.) 163. maddesi dini siyaset aracı olarak kullanma eyleminin yanı sıra devlet düzenini değiştirmek için dini cemiyet kurmayı da

¹⁴²Çoşkun, San, ‘Max Weber’de Hukukun ve Meşru Otoritenin Sosyolojik Analizi’, Ankara İktisadi ve İdari İlimler Akademisi Yayınları, No.47, Sevinç Matbaası, Ankara, 1971, s.79–81.

¹⁴³ Mutlu, a.g.t., s.166.

yasaklıyordu. Atatürk'ün ölümünden sonra bu madde tavizsiz bir şekilde uygulanmış ve laiklik karşıtı olarak görülen hareketleri cezalandırmak için en çok işletilen madde olmuştur...”¹⁴⁴

Her ne kadar ibadet hususunda ciddi yaptırımlar ortaya atılmış ise de, bu yaptırımlar 1950’de Menderes hükümeti ile ortadan kaldırılmıştır. Dini alanda yapılan ibadet uygulaması ve neticesinde, Menderes halkın gözünde bir adım öne geçer iken, İnönü olumsuz bir şekilde etkilenmiştir.

İsmet İnönü’nün özellikle devlet meselelerinde mantık çerçevesinde hareket etmesi, bulunduğu makamın büyümesine kendisini kaptırmaması da onu kendi dönemindeki birçok kişiden ayıran bir liderlik vasfıdır. İnönü, duyguları ile değil de akli ile hareket eden bir insan olduğunu ve ihtiyatlılığını şu sözleri ile ifade etmektedir:

“Ben bugüne kadar arkasında ne olduğunu bilmediğim kapıyı açmadım.”¹⁴⁵

Türkiye’yi İkinci Dünya Savaşı’ndan uzak tutmaya çalışması, İnönü’nün bu özelliğinin bir ürünüdür ve ülkeye yapmış olduğu en büyük hizmetlerden birisi olarak görülmektedir. Kendisi duygusallığa ve hayalciliğe kapılmayarak Türkiye’nin savaşa karşı tarafsız olarak kalmasının yılmaz savunuculuğunu yapmıştır.

Karizmatik liderler, kuvvetli bir güç ihtiyacı duyarlar, özgüvenleri çok yüksektir. Bu özgüveni sayesinde ki, lider, izleyicilerin karşısında net bir duruş, bakış açısı ve vizyon ortaya koyabilmektedir. İnönü, bu hususun farkında olmalı ki, özbenliğini, özgüvenini sürdürebilmek için her alanda bilgisini arttırmaya ve daima kendisini yenilemeye çalışmıştır.¹⁴⁶

Lider, gittiği yere dürüstlük ve sadakati de beraberinde götürdüğü sürece izleyenlerinin beyninde yerini alabilir. Özellikle de söz konusu siyasi liderlik olduğu zaman bu durumun önemi bir kat daha artmaktadır. Çevresindekilerin güvenini sağlaması, lidere ayrı bir artı değer kazandırmaktadır ve izleyenler lidere karşı aşırı sadakat, güven, bağlılık göstermektedirler. Sonucunda lider,

¹⁴⁴ Ali, Dikici, ‘**Milli Şef İsmet İnönü Dönemi Laiklik Uygulamaları**’, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi, S. 42, Kasım 2008, s. 175.

¹⁴⁵ Turan, a.g.e., s.506.

¹⁴⁶ a.g.e., s.506.

izleyenlerinin ihtiyaç, değer, kaynak ve özelemlerini kendi ilgilerinden kolektif ilgilere dönüştürür. Bundan dolayı izleyiciler liderlerin misyonlarına gönülden bağlanır.

Türk Kurtuluş Savaşı esnasında Fransız istihbarat servislerinin hazırladığı raporlarda İnönü'nün karakteri hakkında şu bilgiler verilmektedir:¹⁴⁷

“İnönü muharebelerinden, Özellikle de Sakarya Muharebesi'nden sonra, istihbarat servisleri, Mustafa Kemal'in yanında, Anadolu'ya zafer kapılarını açmakta olan adam hakkında birtakım ek bilgiler verme gereğini duyacaklardır. ...Ocak 1922 tarihini taşıyan bir raporda nasıl takdim edildiğini aktaralım: Dürüst ve sadık bir kişi olan İsmet Paşa...”

Aşağı yukarı aynı dönemde, Mougın, Aralık 1921'de, Akşehir'de, Kemalist yöneticilerle Franklin-Bouillon başkanlığındaki bir Fransız heyeti arasındaki görüşme vesilesiyle tuttuğu kişisel notlarda, Paşa hakkında, hemen hemen yukarıdakine eş olan bir değerlendirmede bulunuyordu.¹⁴⁸

“İsmet Paşa, İstanbul'da ne idiyse öyle kaldı: Kısa boylu, enerjik ve maalesef yine o kadar sağır. Yüzünden, açık yüreklilik ve zekâ akıyor. Çok ketum; ancak söylenmesini gerekli gördüğünü söylüyor. Kusursuz dürüstlükte bir kişi olarak, tartışılmaz askeri değerini teslim eden subayları üzerinde büyük bir nüfuza sahip...”

Yine Şerafettin Turan, İnönü'nün kişiliğinin belirgin özelliklerinden biri olarak tarif ettiği doğruluğu ve dürüstlüğü ön plan tutmasını şöyle anlatır:¹⁴⁹

“Türkiye Cumhuriyeti'nin kurumlaşmasına öncelik veren İsmet İnönü'nün kişiliğinin belirgin bir yanı da doğruluğu ve dürüstlüğü ön planda tutmasıydı. Gerçi o, yöneticiler yetiştiren bir kurum olan Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin kuruluş yıldönümü nedeniyle 4 Aralık 1940'ta yaptığı konuşmada: ‘Doğruluğu artık aramızda başlıca bir meziyet saymayacak kadar ileriyiz’ diyerek doğruluğun aslında övünülmemesi gerektiğini belirtmek istemişti. Ama her toplumda doğruluk dışı davranışlar görülmekteydi ve kendisinin de anımsattığı gibi, ‘eski zamanların bu memlekete bıraktığı çok fena huylar’ da vardı. Bu yüzden kendisi hep doğruluktan ayrılmamaya çalışmış, gençliğe ve kendi çocuklarına da bunu öğütlemiştir...”

¹⁴⁷ Bayram, Peker, ‘İnönü’nün Başbakanlık Dönemi’, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Malatya, 2005, s.20–21.

¹⁴⁸ a.g.t., s.21.

¹⁴⁹ Turan, a.g.e., s.510.

Kendi dönemindeki birçok siyasinin, İnönü'nün bu yönü hakkında yukarıda ifade ettikleri göz önünde bulundurulduğu zaman İnönü'nün karizmatik liderlik özellikleri arasında dürüstlük, güven, sadakat gibi olguları gösterilebilir.

Grup içerisinde değişimin hızlı ve daha net bir şekilde yapılabilmesi kimi zaman liderin otoriterliği ile paralellik göstermektedir. Özellikle dönüşümsel liderler devrim niteliğinde alınan kararların uygulanıp hayata geçirilmesinde ve izleyenler tarafından bu kararların benimsenmesinde yer yer otoriter bir tavır takınabilmektedirler. İnönü, inkılâpların ülke içerisinde sağlam bir şekilde gerçekleştirilmesi için o dönem otoriter bir tutum sergilemek durumunda kalmıştır. Çünkü İnönü'nün Milli Şef unvanını benimsemesinin ardında diktatörlük, yani keyfi, baskıcı bir yönetim aracılığıyla kişisel çıkarını geliştirme hevesi yatmamaktadır. İnönü, yalnızca Cumhuriyet reformlarının sağlamaştırılması ve çok partili rejime düzenli bir geçişi sağlamak için gerekli otoriteye sahip olmak istegindeydi. Ona göre Milli Şef unvanı alması, Atatürk'ün ölümünün hemen ardından bir otorite boşluğunun doğmasını engellemek açısından lüzumlu olmuştur. Yine İkinci Dünya Savaşı'nın olağan etkilerine karşı devletçi ve katı bir politika izlenmesi zorunluluğu da İnönü'nün otoriter tavrını açıklar niteliktedir.

2.2.1.2. Ali Adnan MENDERES

Adnan Menderes, Türk Demokrasi Tarihi içerisinde kilit bir yere sahip isimdir. Gerek kendisinin CHP içerisinde yer edindiği dönemde takındığı tutumları, gerekse çok partili hayata yeniden geçilmesi ve ardından gelen 10 yıllık iktidar döneminde ortaya koydukları, izleyenleri ve sonraki nesillerce tartışılmış, kimilerince hain olarak görülmüş kimilerince de bir vatansever olarak addedilmiştir. Devam eden tartışmalar bir kenara bırakılacak olunursa Menderes'in lider vasfına sahip bir siyasetçi olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Adnan Menderes sadece kendi dönemini etkileyen bir lider olmakla kalmamış, aynı zamanda kendisinden sonraki dönemleri de etkilemiştir. Özal ve Erdoğan hükümetlerinin ülkede uyguladığı politikaların Menderes tarafından ilk defa uygulanılmaya başladığı söylenilebilir.

DP'nin iktisadi programına ve politikalarında, anti-devletçilik söylemi ile tarım/köylü siyasetinin ağırlığı kendini hemen göstermektedir. Ve hatta biraz daha

ileri giderek, bu iki konuya yapılan vurgunun DP'nin sosyo-ekonomik politikalarının temelini oluşturduğu bile söylenebilir. Bunun aksini düşünmek zaten mümkün de değildir. Çünkü tek parti rejiminin bilhassa İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki devletçi/bürokratik politikalarından bunalmış bir toplumu seferber etmenin en esaslı yollarından biri buydu. Partili elitler, bunun için, DP'nin kuruluş çalışmalarının yürütüldüğü günlerden itibaren CHP'nin devletçilik politikalarını sürekli eleştirmişler, tarımın desteklenerek köylünün zenginleşmesinin önemini vurgulamışlardır.¹⁵⁰

Menderes'in karizmatik özellikleri genel çerçevede düşünüldüğünde,- yukarıdaki ifadelerde görüldüğü gibi- seçmenlerine İnönü ve CHP karşıtı politikalar yaparken göze çarpmaktadır. Özel çerçevede bakıldığında ise, kendisinde vakıf olan bazı kişisel özelliklerinin seçmen gözünde bir Menderes farkı olarak yer edindiğini ifade etmek mümkündür.

Eleştiriye karşı soğukkanlılığını koruyan ve daha önemlisi cümlelerini iyi kullanabilen bir lider her zaman için halk tarafından övgüyle karşılanabilecek olan liderdir. Menderes'in konuşmaları, hitapları ve tarzı ele alındığında oldukça etkin bir kişilik karşımıza çıkar. Menderes genç yaşına rağmen etkili konuşmayı bilen ve Türkçe'yi iyi kullanan bir siyasetçi olarak gündeme gelmiştir. Zaten Demokrat Parti (DP) kurulduktan sonra da meclis konuşmalarının çoğunu akıcı ve yoğun hitabetiyle Menderes üstlenmiştir. Bu açıdan bakıldığında Ege halkına gösterdiği imaj, çiftçi kökenden gelmesiyle 'yakın'; eğitilmiş ve ağızla konuşmalarıyla da 'etkileyici' gelmiştir.¹⁵¹ Bu özelliği yönüyle Menderes, House'nin liderlik teorisine uygun bir örnek teşkil etmektedir. House, karizmatik liderlerin başkalarını etkileme konusunda ileri düzeyde güçlü bir ikna kabiliyetlerinin olduğunu öne sürmüştür. Recep Tayyip Erdoğan ve Adnan Menderes Türk Siyasi Tarihi'nde hitabet sanatını etkili silah olarak kullanan liderlerin başında gelmektedirler.

Menderes'in, 'Yeter Artık Söz Millet'in' sloganıyla girdiği 1950 yılındaki genel seçimlerde %53,3 oy alarak 487 parlamento sandalyesinden 408'ini

¹⁵⁰ Esat, Öz, 'Türkiye'de Demokrasinin Gelişimi ve Demokrat Parti', <http://www.esatoz.com/esat/default.asp?dizayn=13&r=63> (Erişim Tarihi: 30.04.2012)

¹⁵¹ Didem, Deniz, '1950 Seçimleri Demokrat Parti İzmir Propagandası', Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2006, s.133-134.

kazanması,¹⁵² dönem içerisinde halkın nabzını çok iyi tuttuğunu ve izleyenlerinin ihtiyaçlarına uygun hareket ettiğini ifade etmek gerekir. Kendisini halkın sözcüsü olarak ön plana çıkarmış olan Menderes, halkın sesi olacağını seçmenlere vaat etmesi seçim dönemi içerisinde oldukça etkili bir hareket olarak gözlemlenmiştir. Seçim öncesinde milli savaştan çıkmış yorgun bir kitle ve tek partili katı bir devletçi yönetimin uygulamaları göz önünde bulundurulursa Menderes'in sloganının halk üzerinde oluşturduğu etki daha iyi anlaşılacaktır.

Karizmatik lider varolduğu mevcut yapının geneline hâkim kişi olmak durumundadır. Yapı içerisinde gerçekleştirilecek değişimde büyük etki sahibi olduğu gibi, takipçilerinin içerisinde bulunduğu durumu analiz ederek bu durumdan en iyi şekilde yararlanmasını bilir. Menderes bu hususta seçimleri kazanmasının akabinde, dini siyaset alanı içerisine yerleştirmiş, komünizm ve laiklik düşmanlığını kullanarak ve çeşitli cemaat ve tarikat liderlerinin desteğini almıştır. İktidarı süresince de ezici bir muhafazakâr seçmen kitlesinin varlığını arkasında bulmuştur. Shamir ve arkadaşlarının ortaya atmış olduğu 'benlik teorisi' bu örnekte yer almaktadır. Buna göre, izleyiciler kendi öz değerlerini ve kimliklerini paylaşıyor olarak algıladıkları lideri aktif biçimde seçmektedir. Bu nedenle karizmatik liderin izleyicilerini anlayabilmesi için, onların ihtiyaç, değer ve öz kimliklerine uygun davranış göstermesi son derece önem taşımaktadır.

Menderes'in bu davranışı Shamir'den başka olarak, psikoanalitik yaklaşım içerisinde ve Weber'in karizma anlayışında görülmektedir. Psikoanalitik yaklaşımda izleyicilerin pozisyonu ve inanç yapısı ağırlıklı bir önem teşkil etmektedir. Weber'e göre, karizmatik liderler ile izleyiciler arasında sorunlar, ortam ve kişilerin inançları, eğilimleri ve beklentileri yönünden sıkı bağılıklar bulunmaktadır. Lider izleyicilerinin inançlarına, eğilimlerine uygun hareket edip, onların beklentilerini karşıladığı ölçüde karizmatik olarak varlığını sürdürebilecektir. Muhafazakârlığın ön planda tutulması, Menderes'in maneviyat dünyasının ortaya koyduğu bir davranış değil; halkın yapısından kaynaklanan bir durumdur. Weber'e göre halk, liderde kutsallık veya kahramanlık ya da örnek

¹⁵² Ozan, Örmeci, 'Adnan Menderes', <http://ydemokrat.blogspot.com/2010/08/adnan-menderes.html> (Erişim Tarihi:28.04.2012)

alınacak üstün bir kişilik simgesi gördüğü için ona bağlanır. Bu noktada önemli olan liderin gerçekte bu niteliklere sahip olmamasından çok, halkın buna bağlanmış olması yatmaktadır.

Menderes'in cumhuriyet karşıtı bir kişi olmamasına karşın oy uğruna özellikle laiklik konusunda cumhuriyete çok ağır eleştirilerde bulunması, ezanın Arapça olarak okutulmaya başlanması, İmam-hatip Okulları'nın açılması, Köy Enstitüleri'nin ve Halk Evleri'nin kapatılması, Menderes döneminde yaşanan ve muhafazakâr kesimi mutlu eden gelişmeler olmuştur.¹⁵³

Karizmatik liderliğe olan ilgi öncelikle, bir kriz durumunda ya da sorunları çözmek için olağanüstü bir vizyon sergilemesi neticesinde liderin ortaya çıkmasıyla birlikte siyasi, sosyal ve dini hareketlerde doğmuştur.¹⁵⁴ Menderes'e duyulan karizmatik ilgi, hem İkinci Dünya Savaşı'nın getirmiş olduğu kriz durumundan iyi yararlanmasının hem de dönemin şartları içerisindeki siyasi, sosyal ve dini yapıyı iyi kullanmasının bir ürünüdür. İkinci Dünya Savaşı süresinde Türkiye savaşa fiilen girmemesine rağmen halk silâh altında tutulmuş, bu dönemde uygulanan ambargo sonucunda ekmeğe, şeker, un gibi zaruri ihtiyaçlar karne ile halka sunulur olmuştur. Sosyal ve ekonomik açıdan ülkenin içerisinde bulunduğu bu kriz ortamı Menderes'in seçim alanlarındaki en etkili silahlarından birisi olarak bilinmektedir. Halka sunmuş olduğu ekonomi politikaları neticesinde kendisi halkın gözünde efsaneleşmiştir.

2.2.1.3. Alparslan TÜRKEŞ

4 Nisan 1997 tarihinde 80 yaşında vefat eden Alparslan Türkeş belki de Türk siyasal hayatının en tartışmalı isimlerinden birisi olmuştur. 1999 seçimlerinde partisinin Devlet Bahçeli liderliğinde %17,98 oy alarak bir rekor kırmasına ve iktidar ortağı olmasına şahit olamayan Türkeş, özellikle 12 Eylül öncesi yaptıkları ve yaptırdıklarıyla toplumun bir kesimi tarafından yerilen bir isimdir. Ancak

¹⁵³ Örmeci, a.g.m.

¹⁵⁴ Erzen, a.g.m., s.71.

kuşkusuz Türkeş, Ülkücü-Milliyetçi kesimlerin gözünde, Milliyetçi Hareket'in kurucusu, doğal lideri ve başbuğudur.¹⁵⁵

Alparslan Türkeş'in karizmatik liderliklerinin başında güçlü bir otoriter kişiliği ve askeriyeden kalma bir alışkanlık olarak disiplinli bir örgütlenme yapısı gelmektedir. Gerek parti içerisinde gerekse gençlik kollarında bu otoritesi her zaman hissedilmiş ve güçlü bir emir-komuta zinciri oluşmuştur. Bu yapı, grup içerisinde lider ve izleyicileri ile arasında sıkı bir bağın oluşmasını sağlamıştır. Bu bağlılık beraberinde izleyicilerin liderin her sözünü emir telakki edip sorgulamadan yerine getirmeleri çabasını ortaya çıkarmıştır.

Liderin etkinliği, grup içerisinde takipçilerinin duygu ve düşüncelerine hitap edebildiği ölçüde artmaktadır. Türkeş, partisinin 1969 olağan kongresine kadar Türkçü grubun, 1969 sonrası ise takip edilen muhafazakâr politikalar ile Türk-İslamcı grubun başında yer almıştır. Her iki dönemde de izleyicilerinin düşüncesine büyük oranda hitap edebilmiş ve yönlendirici olmuştur.

Dünya düzleminde beliren iki kutuplu sistem Türkiye'de de kendisini büyük ölçüde hissettirmiştir. Özellikle o dönemde nüfusunun %70'inden fazlası muhafazakâr olan bir toplumda Sosyalist-Marksist düşüncelerin varlığını arttırması, 1980'e kadar sürecek olan iç çatışmaların başlangıcını oluşturmuştur. Özellikle Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) Türk-İslam Ülküsü görüşünü benimsemesi sonrası sosyalist hareketlere karşı verilen mücadelede Türkeş büyük bir rol sahibidir. Kendisi, bu dönemde ülke içerisinde büyük bir öğrenci kitlesinin liderliğini üstlenmiştir. Sol cenaha yakın birçok ismin ABD ajanı olarak suçladığı Türkeş, Ülkücü-Muhafazakâr kesim tarafından tartışmasız lider olarak halkın içerisinde yer edinmiştir.

Mevcut kitleyi, içerisinde bulunulan kriz durumuna karşı hareketlendirmek ve yönlendirmek liderin bir başka özelliğidir. Karizmatik lider, takipçilerini şartların gereklerine göre hazırlamak durumundadır. Bunun için dik bir duruş sergilemek ve takipçilerin düşüncelerine tercümanlık etmek ayrı bir önem arz eder. Türkeş'in

¹⁵⁵Ozan Örmeci, 'Alparslan Türkeş', <http://ydemokrat.blogspot.com/2010/08/alparslan-turkes.html> (Erişim Tarihi: 28.04.2012)

aşağıda yer alan ifadeleri, mevcut dönemin şartlarına karşı takipçileri üzerinde oluşturacağı etkinin bir örneğidir:

“Üçüncü yolu açmış bulunuyorum. Türkiye’yi kurtaracak yeni yolu işaret ediyorum. Dokuz Işık bayrağını her çeşit fırtınaya karşı açmış, dalgalandırıyorum. Şimdi bu bayrağın altına Türk Milleti için hiçbir çıkar düşünmeden, daima vermeyi ve her şeyini vermeyi göze alan fazilet savaşçılarını çağırıyorum... Türklük şuur ve gururuna, İslam ahlak ve faziletine, yoksullukla savaşa, adalette yarışa, birliğe, kardeşliğe, kısacası hak yolu, hakikat yolu, Allah yoluna çağırıyorum. Modern medeniyetin en ön safına geçmek üzere çağlar üzerinden sıçramaya çağırıyorum. Hareketin adını isteyenlere yeniden açıkça ilan ediyorum: Yeniden maneviyata dönüş. Hedefimiz Türkiye’yi aç hürler, tok esirler ülkesi yapmamaktır...”¹⁵⁶

Yukarıda yer alan sözleri dikkate alınacak olduğunda, Türkeş’in ifadeleri muhafazakâr olarak nitelendirilen kitleyi etki altına almayı amaçlamaktadır. Bunun dışında takipçilerine de birlik beraberlik mesajları veren bir yapıya sahip olması da gözlemlenen bir diğer özelliktir.

Siyasette bulunduğu dönemde Türk halkının büyük bir kısmının yabancılara karşı takınmış olduğu olumsuz bakış açısını iyi tahlil etmiş olan Türkeş; Türklük bilincini ön plana çıkartarak halkın bu tavrını kendi yanına çekmeyi amaçlamıştır. Aşağıda yer alan ifadeleri, bir örnek oluşturmaktadır:

“Türkiye’nin yükselişi dışarıdan ithal edilen fikirlerle olmaz. Hiçbir yabancı, Türk milletinin menfaatini, Türk milletinin kendisi kadar düşünemez... Türk gençleri yabancidan gelen ve Türk milletinin değil, başkalarının menfaatlerini temin etmek için yurdumuza sokulan yıkıcı fikir akımlarına karşı şahlanmalıdır... Türk gençliği için, milli vazifenin ilk şartı olarak milliyetçilik ve Türkçülük gelmektedir. Aydınlar gibi gençlerinde görevi Türk Milletini uyandırmaktır...”¹⁵⁷

12 Eylül sonrasında Ülkücü hareketin siyasal yönelimlerinde, ideolojisinde, söyleminde ve alt-kültür yapısındaki değişim sürecinin belirleyici olgusu, yaşanan İslamlaşmadır. Ülkücü hareket, 1970’lerin ortalarında tasfiye edilerek marjinalize olan soy Türkçü aşırı unsurlar dışında, İslamî söylemleri daima benimsemiştir. 1970’lerin ikinci yarısında, söyleminde İslamî etmenlerin ağırlığını arttırmış; özellikle Orta ve Doğu Anadolu’da Sünni kesime yönelik politikalar çerçevesinde İslamî bir görünüm sunmaya yönelmiştir. Ne var ki bu yönelim, tabanda ve Orta -

¹⁵⁶Alparlan, Türkeş, ‘**Temel Görüşler**’, Kamer Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 1994, s.31, 35.

¹⁵⁷Alparlan, Türkeş, ‘**Yeni Ufuklara Doğru**’, Kamer Yayınları, İstanbul, 1999, s.21, 22.

Doğu Anadolu taşrasında belirli bir nesnel karşılığı bulunmakla birlikte, siyasal bakımdan yüzeysel, taktiksel ve demagojik nitelik taşıyordu.¹⁵⁸

Türkeş'in bu yönelimi sayesinde MHP Yozgat, Erzurum, Kayseri, Elazığ, Adana, Niğde başta olmak üzere birçok ilde oy oranlarını arttırmıştır. Burada seçmenin tercihini iyi analiz etmiş olması, Türkeş'in hem parti içerisinde hem ülke içerisinde etkili bir siyasetçi olarak yükselişe geçmesini mümkün kılmıştır.

Türkeş'e atfedilen 'Başbuğ' sıfatından yola çıkarak kendisinin karizmatik liderlik özelliğine değinilecek olduğunda, siyasete atıldığı ilk günden beri Türkçülük söylemi üzerine siyaset yapan Türkeş'in ülke içerisinde izleyenlerine genel manada bu söylemleri aşılamağa çalıştığı görülmektedir. Gerek kendi eseri olan 'Dokuz Işık' isimli propaganda kitabında, gerekse meydanlarda mevcut kitleye karşı etmiş olduğu hitaplarında ve daha birçok yerde bunun örneklerini görmek mümkündür. Yine kendisinin Türkiye ile Türk Dünyası arasındaki bağları koparmamak için verdiği çabalar da onu izleyenlerinin gözünde bir başbuğ olarak yer edinmesini sağlamıştır.

Alparslan Türkeş'in başbuğ, yani 'kurucu büyük usta' olmasının, karizmatik ve efsaneleşmiş kişiliğinin ve bütün bunların tevliid ettiği, kendisine karşı duyulan fevkalade büyük saygının, onu parti içerisinde tartışılmaz bir konuma getirmiş olduğu tartışılmaz bir husustur.¹⁵⁹ Onun bu tartışılmaz konumunun temel belirleyici öğeleri, kendisinin hareket üzerindeki hamiliği ve en önemlisi taktisyenlik ve ideoloğludur.

Karizmatik liderlikler örgüt üyelerinin beklentileri ve davranışlarında büyük değışimler yaratırlar ve örgütün yeni görev ve hedeflere uyum sağlaması yolunda yapılması gerekenleri ortaya koyarlar. Alparslan Türkeş'in mevcut gruba dâhil olduktan sonra grup içerisinde sivrilip grubun liderliğini ele geçirmesi ve devamında kendi yönetim anlayışını hızla uygulamaya koyması bu durumu örneklemektedir. Bunun yanında kendisinin dönüşümsel bir liderlik yapısına da sahip olduğunu söylemek mümkündür.

¹⁵⁸ Tolga, C. Türk, '**Parti İçi Demokrasi: Chp, Mhp ve Ak Parti**', Yüksekisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Antalya, 2009, s.110.

¹⁵⁹ <http://www.durmushocaoglu.com/dh/yazi.asp?yid=4406964> (Erişim Tarihi: 29.04.2012)

Karizmatik liderler vizyon sahibi olan liderlerdir. Vizyon, geleceği düşlemek ve tasarlamaktır. Vizyon sahibi liderler toplumların, örgütlerin geleceğini düşleyen ve tasarlayan kişilerdir. Onlar düşünsel, duygusal ve sezgisel zenginliklerini, örgütleri için varolandan farklı, bilinenle sınırlandırılmayan, varolabileceğini, varolması gerektiğini düşündükleri bir gelecek yaratmak ve tasarlamakta kullanırlar.¹⁶⁰ Vizyon sahibi liderler bir anlamda bilimkurgucular gibi düşündükleri bir gelecek yaratırlar. Ancak bilimkurguculardan farklı olarak geleceğin nasıl gerçekleşebileceğini planlarlar, tasarlarlar. Vizyon gerçeklerle düşleri dengeleyebilmek ve kurgulayabilmektir.

Türkeş, Türk siyasetçileri arasında Mustafa Kemal Atatürk'ten sonra vizyoner liderliği ağır basan bir liderdir. Türk toplumunun geleceğini düşünmüş ve bunun planlarını hayatının her anında uygulamaya çalışmış bir liderdir. Varolandan çok varolması gerekenle uğraşmış, onu aramış ve takipçilerine ideali göstermek için çabalamıştır. Varolması gereken şey ona göre, 'Turan Ülküsü' dür. Kimi devlet adamları aşırı gerçekçi, kimileri ise hayalci bir görüş açısı ile hareket ederken bu iki olgunun Türkeş'te dengelendiğini görülmüştür. Bu da kendisini dönemin siyasetçilerinden ayıran belirgin bir özelliğidir.

Türkeş'in bir diğer karizmatik özelliği ise, devlet yönetiminin hangi şartlarda olursa olsun çevresindekileri yönlendirebilme gücüdür. Parti başkanı ve devlet yöneticisi olduğu dönemde olduğu kadar ihtilalde hapis hayatı yaşadığı yıllarda da, yasaklı olduğu dönemde de milliyetçi grubu yönlendirebilmiştir.

Karizmatik lider yapısı ve liderliğe verilen aşırı önem, parti içinde demokrasinin gelişmesinin önündeki en büyük engellerden biridir. Liderler, genelde 'tek adam' davranışı içine girmekte; bu da parti içi demokrasinin filizlenmesini güçleştirmektedir. Türk siyasal partilerindeki lider hegemonyası nedeniyle, parti içi demokrasi sığ ve yetersizdir.¹⁶¹ Bu durum Mustafa Kemal Atatürk döneminden başlayarak Türk siyasetinin birçok döneminde benzer şekillerde kendisini göstermiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında siyasi liderlerden bir zamanlar asker olan kişiler önemli payı oluşturmuşlardır.

¹⁶⁰ Erçetin, a.g.e., s.93.

¹⁶¹ Uyar, a.g.m., s.4.

Türkeş dönemi MHP'sinde de parti içi demokrasinin yoğun düzeyde işlemediği ifade edilebilir. Dahası işlerlik kazandırmak için herhangi bir girişimde de bulunulmamıştır. Parti içindeki tek belirleyici Alpaslan Türkeş olmuştur. Partiyi ya da lideri eleştirenler, davaya ihanet ile itham edilmiş; ya partiden ayrılmaya zorlanmıştır ya da ihraç edilmişlerdir.¹⁶²

2.2.1.4. Bülent ECEVİT

Klasik tabirle Türkiye'nin siyasi hayatına damgasını vuran Ecevit, ülkenin kaderinde rol oynayacak aktörlerden biri olarak sahneye çıktığı 1957'den beri toplumun farklı kesimleri tarafından çok çeşitli ifadelerle tanımlandı: 'Halkçı Ecevit', 'Karaoğlan', 'Bir Bölen', 'Kıbrıs Fatih'i', 'Romantik', 'Mütevazı'...¹⁶³

İnönü'ye muhalefeti sebebiyle 'Bir Bölen' gibi yakıştırmaların odağında olsa da Bülent Ecevit ismine ithaf edilmiş olan, 'Halkçı Ecevit', 'Karaoğlan' ve 'Kıbrıs Fatih'i' gibi unvanlar onun karizmasını ön plana çıkartmıştır.

1973 Seçimleri Ecevit'in siyasi hayatı için bir dönüm noktasıdır: Karaoğlan Efsanesinin doğuşu o döneme rastlar. Seçim alanına gelip Karaoğlan'ı görmek istiyorum diyen bir yaşlı kadının kimi kastettiği anlaşıldığında, Ecevit üzerine tam oturacak kodlamayı bulmuştur: Halkın Karaoğlanı.

Karaoğlan yakıştırması kendisine boş yere verilmemiştir. Aslında Ecevit'in halkçı kimliği 1963'te Çalışma Bakanı olarak görev aldığı sıralarda şekillenmeye başlamıştır. Halkın önemli bir bölümünü oluşturan işçilere, özgür sendika hakkı, grevli, toplu sözleşmeli sendikacılık yapma hakkını veren yasalara imza atan Ecevit; halktan yana olduğu mesajını ilk olarak bu icraatlarıyla vermiştir.¹⁶⁴ Ecevit'in halk gözündeki karizmasının temelini Çalışma Bakanı olduğu yıllarda görmekteyiz. Halkın istek ve taleplerine uygun bir davranış sergilemesi onu izleyenlerin gözünde ön plana getirmiştir.

¹⁶² Türk, a.g.t., s.121.

¹⁶³Sevgi, Özçelik, '**Karaoğlan Efsanesi**', <http://dosyalar.hurriyet.com.tr/ecevit/karaoglan.asp> (Erişim Tarihi: 30.04.2012)

¹⁶⁴ İnci, Ö. Özgenç, '**İmajın Oluşumu ve Değişiminde Basının Etkileri: Bülent Ecevit Örneği**', Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı, Ankara, 2006, s.81.

1974 yılının Temmuz ayında Türkiye'nin Kıbrıs'taki çıkarlarını korumak için harekete geçeceğini açıklar. 20 Temmuz 1974'te tarihi Kıbrıs çıkarması yapılır. İngiltere ve ABD'nin harekât yapmama konusunda ikna edemediği Ecevit, tarihi bir karara imza atar. Artık Karaoğlan'ın yanı sıra 'Kıbrıs Fatih'i', 'Mücahit Ecevit' olarak da anılmaya başlar.¹⁶⁵

Liderler izleyenlerine sadece sözleri ile hitap etmezler. Kimi zaman duruş, bakış ve giyim tarzı, kullanılan malzemeler bile sözden çok daha etkili olabilir. İmaj konusu siyasi liderler için etki oluşturabilmenin olmazsa olmazıdır. İzleyenler tarafından fark edilmek, takip edilmek liderin hitap ettiği izleyenlere kendisini benimsetebildiğinin göstergesidir. Bülent Ecevit'in mavi gömleği, kara kasketi, güvercini o günlerde rastgele seçilmiş simgeler değildir. 60 darbesinden sonra 71 muhtırası, 80 darbesi ve yıllardır varolan iç çatışma ortamı halkın barışı özlediği dönemlerdir. İmaj olarak Ecevit'in mavi gömleği ve güvercini bunu ifade ederken, kara kasketi de halktan birisi olduğunu göstermenin bir simgesidir. Ecevit'in adını verdiği bir başka şey de bıyık şeklidir. 70'li yıllardan beri değişmeyen 'Ecevit Bıyığı' her dönem izleyenlerin birçoğu tarafından taklit edilecektir.

1999 Seçimleri boyunca Ecevit: Dürüstlük Timsali, Kıbrıs Fatih'i, Halktan Biri, Yerli Malı Araba Kullanan ve benzeri genel kodlamalar ve metin ağında aktif ajan kullanımı ile karşımıza çıkacaktır. Aşağıda yer alan dönemin gazete haberleri bu konunun daha açıklayıcı olması bakımından önemlidir:

"Türk siyasetine uzun yıllar damgasını vuran ve 'Karaoğlan' olarak tanınan Ecevit, mütevazı davranışlarıyla örnek bir tavır sergiliyor. Ecevit, Mercedes makam aracı yerine de, Renault'u tercih ediyor."¹⁶⁶

"Hafta sonunda güvenoyu alması beklenen azınlık hükümeti sayesinde Demokratik Sol Parti'nin, geleceğini olumlu etkileyecek bir rüzgâr yakaladığını söyleyebiliriz. Bunda DSP lideri Sayın Ecevit'in dürüst, saygın, mütevazı ve sabırlı kişiliğinin elbet büyük payı var."¹⁶⁷

Bülent Ecevit'in son kez Başbakanlık koltuğuna oturduğu 56. Hükümet döneminde terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'ın ülkeye getirilmesi, halkın

¹⁶⁵Özgenç, a.g.t., s.81.

¹⁶⁶Saffet, Korkmaz, '**Karaoğlan Dönemi**', <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1999/01/12/89994.asp> (Erişim Tarihi: 03.05.2012)

¹⁶⁷Hüseyin, Gülerce, '**DSP'nin Yakaladığı Rüzgâr**', <http://arsiv.zaman.com.tr/1999/01/14/yazarlar/1.html> (Erişim Tarihi: 03.05.2012)

gözünde ‘Kıbrıs Fatihî’, ‘Karaoğlan’ gibi yakıştırmaların yeniden canlanmasını sağlamıştır. Abdullah Öcalan’ın Kenya’dan ülkemize getirilmesi, Karaoğlan’ın dönüşünü kamuoyu önünde ilan etmesi için medyaya fırsat tanımıştır. Medya’nın izleyenleri nasıl etki altına alabileceği düşünöldüğünde o dönem yazılanların, Ecevit’i halkın gözünde nasıl bir yere oturttüğünü göstermektedir:

“Apo’nun Türkiye’ye getirilmesinin iç politikayı derinden sarsması bekleniyor. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı’nın rüzgârıyla ‘Kıbrıs Fatihî’ olarak girdiği seçimlerde oylarını arttıran Başbakan Bülent Ecevit’in, Abdullah Öcalan’ın Türkiye’ye getirilmesinden prim yapacağına kesin gözöyle bakılıyor. Siyasi gözlemciler, DSP’nin 18 Nisan seçimlerinde başta şehit aileleri olmak üzere sağ tabandan önemli oy alacağını kaydediyorlar.”¹⁶⁸

2.2.1.5. Sami Süleyman DEMİREL

Süleyman Demirel, Türkiye’nin otuz yıllık siyasi hayatında çok önemli yeri olan bir isim. Parti başkanlığı, başbakanlık, cumhurbaşkanlığı gibi siyasi arenanın en alttan en üstte tüm kademelerinde yer alan Süleyman Demirel, iki kez askeri darbeyle görevden alınmasına rağmen tekrar hükümetin başına geçme başarısını göstermiş olmasıyla dünya siyasi tarihinde adından söz ettirmiş bir istisnadır. Süleyman Demirel, Türkiye siyasi tarihinin önemli şahsiyetlerinden birisi olarak 7 kez başbakanlık yapmış ve daha sonra da 7 yıl Cumhurbaşkanlığı yapmıştır.

Karizmatik özelliklerine değinilecek olduğunda Demirel’in her şeyden önce halkın karşısındaki tutumu, O’nu dönemindeki birçok siyasiden ayırmaktadır. Kendisi halkın karşısında halkın anlayacağı dilden konuşan bir liderdir. Bu hususta Demirel şöyle demektedir:

“Siyaset yapacaksan, rakamları halkın anlayacağı şekilde söyleyeceksin. Ben Taksim toplantısında konuşmuyorum. Entelektöel bir platformda olsam başka türlü konuşurum. Ama şimdi işim köylüyle. Köylüye, onun diliyle hitabedeceksin. Kafası kasketli adam çok önemlidir. Onun oyu sağlamdır.”¹⁶⁹

İzleyenlerini etkisi altına alması bir lider için oldukça önemlidir. Duygu ve düşüncelerini onlara benimsetebilmenin yolu etki altında tutmaktır. Bunun için de anlaşılır olmak gerekmektedir. Etki altına almak Demirel’in en belirgin özelliğidir.

¹⁶⁸ <http://arsiv.zaman.com.tr/1999/02/17/guncel/12.html> (Erişim Tarihi: 03.05.2012)

¹⁶⁹ Celal, Kazdağlı, ‘Demirel’in Liderlik Sırları’, Beyaz Yayınları, İstanbul, 1999, s.10–11.

Hangi kesimden insanlara hitap edecekse onların anlayacağı dilden konuşmaktadır. House'nin öne sürdüğü, karizmatik liderlerin başkalarını etkileme konusunda ileri düzeyde güç sahibi oldukları ve inançlarının doğruluğu konusunda, güçlü bir ikna kabiliyetlerinin olduğu düşüncesi Süleyman Demirel'in karizmatik liderlik özellikleriyle örtüşmektedir.

Yine halkın içinden geldiğini ön planda göstermek için çocukluğunda çobanlık yapmış olduğu için kendisine takılan '*Çoban Sülü*' lakabını da benimseyen Demirel, bu sayede elit bir tabakadan gelmediğini, deyim yerinde ise, 'halkın bağrından koptuğunu' göstermeye çalışmıştır. Bu yakıştırma daha çok, Demirel'i destekleyen yayın organlarınca onun "halktan biri" olduğunu vurgulamak için takılmış bir lâkâptır. Ayrıca, Demirel'in sürekli Anadolu şivesi ile konuşması da onun '*Çoban Sülü*' lüğünü pekiştirici bir unsur olmuştur.¹⁷⁰

Süleyman Demirel'in, yetiştiği yaşam şartlarına sırtını dönmemesi, kendisinin geçmişte zorlukları, yoksulluğu çekmiş olması ve bu geçmişin halk üzerinde etkileyici bir sahne olarak yer edinmesi karizmanın psikoanalitik yönünü göstermektedir. Buna göre, geçmişe dönüş süreci, liderin geçmişinde çocukluk dönemi ve o dönemden sonraki bireysel deneyimlerin deposu konumunda olan bilinçaltını; Karşı yer değiştirme süreci ise, liderin kendi geçmiş yaşantısındaki insanlara yönelik duygu ve arzularını izleyicilerine transfer etmesi durumunda ortaya çıkan durumu ifade etmektedir. Bu süreçler izleyicilerde yoğun bir özdeşleşme duygusu uyandırmakta ve lidere coşkusal bir bağlanmaya neden olmaktadır.

Demirel'in bir diğer liderlik özelliği de, yapısı itibarı ile ekipleşmeye önem vermesidir. Demirel siyasal kariyeri boyunca takım çalışmasına önem veren bir kişi olmuş ve etrafında kendi görüşüne uygun yetkin uzmanlar, danışmanlar bulundurmıştır.¹⁷¹ Birçok siyasetçi karar mekanizmasında tek söz sahibi olmasına rağmen Demirel'in bu hususta profesyonel davrandığını ifade etmek gerekir.

¹⁷⁰Gülseren Ş. Atabek, '**Siyasal İletişim Metaforu Olarak Baba**', Akdeniz Üniversitesi, İletişim Fakültesi, 2007.

¹⁷¹ Ozan, Örmeci, '**Süleyman Demirel**', <http://ydemokrat.blogspot.com/2010/08/suleyman-demirel.html> (Erişim Tarihi: 29.04.2012)

Karizmatik liderliğin olmazsa olmazı olarak bilinen ‘özgüven’ olgusunu Demirel’in şahsında da görebilmek mümkündür. Demirel, kendine güvenen bir lider. Başladığı işi mutlaka başarıyla bitireceğine inanmış olması, kendine olan güveni ve inancı hiçbir zaman suiistimal etmemesi, ‘nasıl olsa kazanırım’ diyerek hiçbir işe başlamayıp, her işten önce mutlaka çalışarak planını, programını yapıp uygulamaya geçmesi bu özgüvenin temelinde yatan ana etkenlerdir.¹⁷² Demirel’deki bu kendine güven duygusu, yılların birikimine ve insanüstü çalışma temposuna dayanmaktadır.¹⁷³

Karizmatik liderler hayalci düşünmekten çok gerçekçiliğe önem verirler. Tarih hayalci bir davranış sergileyerek izleyenlerini uçuruma götürmüş birçok lider tanımıştır. Demirel, 1970’lerde oldukça ateşli bir anti-komünist ve sol düşmanı olmasına karşın 12 Eylül sonrası adımları oldukça ihtiyatlı atan temkinli bir politikacı olmuştur. Bu yönüyle Demirel’i realist ve pragmatist olarak değerlendirmek hatalı olmayacaktır.¹⁷⁴

Demirel uzun siyasal yaşamı boyunca, çeşitli lakaplar ve yakıştırmalarla anılmıştır. Bu lakap ve yakıştırmaların bir kısmı kendisine rağmen kullanılırken, bir kısmı da kendisi tarafından onaylanıp benimsenen, hatta bazı durumlarda onun adına image-maker görevini üslenenlerce ortaya atılan ifadelerdir. Türk siyasal yaşamında Demirel’e ilişkin bütün yakıştırmaların en bilineni ‘Baba’ yakıştırmasıdır.¹⁷⁵ Bu yakıştırma 90’lı yıllarda halkın, bulunduğu durumdan Demirel sayesinde kurtulabileceği kanısının bir neticesidir. O yıllarda kucaklayan, destekleyen, yardım eden, yol gösteren bir kişilik olarak halkın gözünde yer edinen bir Demirel görülmektedir.

Karizmatik liderler her ne kadar grup içerisinde son kararın sahibi olsalar da amaçlanan hedefe ulaşma esnasında bir ekip çalışması yapmak durumundadırlar. Bu hem astların kendilerine güven getirmekte hem de grup etkinliğini arttırmaktadır. Amaçlanan hedefe varılması da kuşkusuz lideri grup içerisinde daha saygın bir konuma yükseltmektedir.

¹⁷² Kazdağlı, a.g.e., s.82.

¹⁷³ a.g.e., s.84.

¹⁷⁴ Örmeci, a.g.m.

¹⁷⁵ Atabek, a.g.m.

Süleyman Demirel bu konuda grup çalışmasına önem veren, ekibini koruyup kollayan bir karaktere sahiptir. Demirel, çalışma tarzı olarak yönetimde yetki dağıtım ilkesini uygulayan bir liderdir. Görevleri kendi üzerinde toplamak yerine kişilere devretmekte ve onların inisiyatif kullanmalarına imkân tanımaktadır. Yaratıcı güçlerini ortaya koymaları için ortamı hazırlayan, sadece kendi görüşünü empoze etmek yerine çalıştığı kişilerin fikirlerini söylemelerini, alternatif görüşleri belirtmelerini arzulayan ve bunu teşvik eden bir lider özelliğine sahiptir.¹⁷⁶ DSİ’de görev alırken çeşitli birimlerde görev alan kişilerle yapmış olduğu toplantılarda farklı görüşlerin, fikirlerin ortaya çıkması için çaba harcayan, sorunlara bulunacak çözüm yollarının üretilmesinde herkesi duruma ortak eden bir yapıya sahip olması da o yıllarda oldukça büyük önem taşımaktadır.¹⁷⁷

Süleyman Demirel bir doğu geleneği ile yetişip batılı olarak düşünme tarzına sahip olabilen nadir liderlerden birisidir. Isparta’da aile çevresi doğu geleneklerini benimsemiş bir yapıya sahiptir. Kendisi İstanbul Teknik Üniversitesi’nde batının tekniği ve düşüncesi ile tanıştıktan sonra hayatında her şeyi akıl ve mantık çerçevesine sığdırmaya çalışmış, iyi tahlil sahibi, sağlıklı kararların her zaman iyi sonuçlar getireceğine inanmış birisidir. Bu hususta kendisi şunu ifade etmekte:

“Bana göre eğitimin gayesi, doğru düşünmeyi, sağlıklı karar vermeyi öğrenmektir... Ben hiçbir meselede peşin hükümlü hareket etmem. Zaten ‘bu böyledir’ deyi çıkmam. ‘Bana öyle geliyor ki’ diyerek bir şey vaaz etmem. Her hadisede ona tesir eden faktörler ararım. İncelerim, ondan netice çıkarırım. Bu, insanın yanlış karar vermesini, yanlış hareket etmesini, çok kere önler. Başka bir deyişle; hissi olmak veya akli olmak meselesidir bu.”¹⁷⁸

Psikoanalitik yaklaşımda yer alan ‘yansıtma süreci’ her ne kadar Alparslan Türkeş ve Bülent Ecevit tarafından oldukça kullanılmış olsa da aynı durumdan Demirel’in de yararlandığını belirtmek gerekmektedir. Özellikle Bülent Ecevit’in, ‘Orta’nın Solu’ argümanına karşılık olarak halkın karşısında CHP’yi komünistlik ve İslam düşmanlığı ile ithaf ederek büyük bir çoğunluğu muhafazakâr geleneği benimseyen kişilerin desteğini almağa çalışmıştır. Bunda da büyük oranda başarı

¹⁷⁶Kazdağlı, a.g.e., s.161.

¹⁷⁷a.g.e., s.173.

¹⁷⁸a.g.e., s.46.

sağlamıştır. 1960’larda bu politikanın ürünü olarak, ‘Ortanın Solu Moskova’nın Yolu’¹⁷⁹ sloganı yaygınlık kazanmıştır.

Warren Bennis’in yukarıda ortaya koymuş olduğu lider özelliklerine bakıldığında bunlardan birisi, Karizmatik liderlerin kendi güçlü yönlerini bilip ve bu güçlü yönlere yatırım yapmaları olduğudur. Demirel’in en güçlü yönlerinden birisi de her şart ve koşulda mücadeleci kimliğini elinden bırakmamasıdır.¹⁸⁰ Kendisine göre:

“Mücadeleyi bir an elden bırakmayacaksın. Hırslından iddiandan vazgeçmeyeceksin. Hiçbir şey olmamış gibi kendini diri tutacaksın... Mücadele önce kumandanın kafasında kazanılır...”¹⁸¹

2.2.1.6. Turgut ÖZAL

Turgut Özal’ın aktif biçimde siyasete girmesi 1979’da Başbakanlık Müsteşarı olması ile başlamış, 1980 darbesinden sonra kurulan hükümette ekonomiden sorumlu başbakan yardımcısı olarak devam etmiştir. Özal’ın siyasi hayatı iktidarda bulunduğu süreci kapsamış olduğu için kendisini muhalefet dönemi içerisinde görememekteyiz. 1982’de görevinden istifa eden Özal, 1983’te Anavatan Partisi’ni (ANAP) kurmuş ve aynı yıl yapılan seçimlerde başbakan olmuştur. 1987 yılında yapılan seçimlerde tekrar hükümet kurmuş ve başbakanlık görevi devam etmiştir. 31 Ekim 1989’da Cumhurbaşkanlığı’na seçilen Özal, 1993 yılında vefat etmiştir.¹⁸²

Özal’ın siyasette bulunduğu bu zaman içerisinde izleyenleri tarafından lider olarak görünmesinin en büyük etkisini, hiç şüphesiz kendisinin iktidarı öncesindeki ihtilal dönemi ve ihtilal öncesi ülkenin içerisinde bulunduğu iç karışıklık, kriz dönemi oluşturmaktadır. Özal, halkın nasıl bir düşünce yapısı içerisinde yer aldığını, nelerden ne şekilde etkilendiklerini çok iyi tahlil etmiş ve siyasi sistemini bunun üzerine inşa etmiştir.

İktidara geldiği günden itibaren bireyci bir politika çizgisinde yer almış olan Özal, devletin/iktidarın sınırlandırılması gerektiğini belirtirken, devletin her alana müdahale etmemesi gerektiğini, her şeyi kanunla düzenlemeye çalışmaması

¹⁷⁹ Örmeci, a.g.m.

¹⁸⁰ Kazdağlı, a.g.e., s.53.

¹⁸¹ a.g.e., s.58.

¹⁸² <http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=116> (Erişim Tarihi: 29.04.2012)

gerektiğini belirtmiş, bu durumu birey hak ve özgürlükleriyle yakından ilgili olarak görmüştür. Bireyi merkeze alan Özal, ayrıca seçimle iktidara gelenlerin yetkilerinin sınırsız olmadığını, her şeyi yapma, düzenleme hakkına sahip olmadıklarını belirtmiştir.¹⁸³

Kendisinin bu davranış ve söylemi, halka kendisinden önceki hükümetlerin yapmış olduğu, ‘devleti toplumun üzerinde tutan anlayıştan’ farklı olduğunu vurgulaması açısından önemlidir. Kanlı bir iç karışıklık ve ihtilal sürecinden yeni çıkmış olan Türk toplumunun, bireyi ön plana alan, birey merkezli politikalara sıcak bakması ve bu politikaların savunucularını ‘kurtarıcı’ olarak görmesi elbette o süreç içerisinde yadsınamaz bir gerçektir. Çünkü geriye bakıldığı zaman sokaklarda insan canının harcandığı, devletin düzeni oturtmak için birçok baskı ve yasaklamalar uyguladığı dönem içerisinde bıkınlaştırılan bir toplum görülmektedir. Elbette bu toplumu anlayan, haklarını savunma güvencesi tanıyan bir liderin ortaya çıkması, bütün umutların bu liderde toplanmasını olanaklı kılacaktır.

Bilineceği gibi karizmatik liderler, yer yer dönüşümcü liderlik ile bir tutulmuştur. Devletin önüne bireyi yerleştirme arzusunun yanında, devleti küçülterek değişimci ve dönüşümsel bir kişilik özelliğine sahip olan Özal; her şeyden önce yönetimi ekonomik ağırlıklı bir bakışla ele almış, özelleştirme dâhil olmak üzere devleti küçülterek, yönetimde verimliliği artırıcı önlemler üzerinde yoğunlaşmıştır. Kamuda, statü ve hiyerarşi yerine liyakate yönelmiştir.

Liderin var olduğu yapıyı değiştirmek istemesi, toplum içi olduğu kadar toplum dışının da etkisi sonucunda ortaya çıkabilir. Özal, batıda Reagan ve Thatcher’in öne çıktığı, yeni sağın, devleti küçültücü, serbest piyasacı ve özelleştirmeci politikalarla destek aldığı bir dönemde iktidar olmuştur. Özal’ın politika ve uygulamaları dolayısıyla da yönetim anlayışı, içinde bulunulan dönemin eğilimlerinden etkilenmiştir.

¹⁸³Leyla, Kahraman, ‘Türkiye’de Devlet Adamlığı ve Politikacılık; Demirel, Ecevit ve Özal Örnekleri’, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Ankara, 2006, s.310.

Weber'in ifade ettiği gibi, karizma, sosyal bir kriz esnasında lider krize bir çözümlle ortaya çıktığında ve insanları da kendi fikrine ortak ettiğinde meydana gelmektedir.¹⁸⁴ Özal döneminin parlamasında, yaşanan toplumsal krizden çıkış reçetesinin halka sunulması oldukça etkili olmuştur. Liberal politikaların ağırlık kazanması ve bireyi merkeze alan özgürlükçü bir demokrasi modelinin benimsenmesi Özal'ın karizmatik açıdan halkın gözünde olumlu şekilde yer almasını sağlamıştır.

Karizmatik liderliğe olan ilgi öncelikle, bir kriz durumunda ya da sorunları çözmek için olağanüstü bir vizyon sergilemesi neticesinde liderin ortaya çıkmasıyla birlikte siyasi, sosyal ve dini hareketlerde doğmaktadır. 1980 İhtilali ve daha öncesinde bir kriz ortamının bulunması, Özal'ın halkın gözünde karizmatik lider olarak yer edinmesini sağlamıştır. Özal'ın birbiri ardına gelen özelleştirmeleri, baskıcı askeri rejimin etkilerini kırmaya yönelik demokratikleşme reformları, geçmişinin görmezden gelinmesine ve kendisinin planladığı gibi bir anda demokrasinin sembolü olmasına olanak tanımıştır.

Karizmatik liderlerin grup içerisindeki farklı düşünceleri, farklı uygulamaları, grubun yararına işleyecek şekilde kullanmaları da kendilerinin izleyenler tarafından takdirini sağlamakta ve takipçilerini arttırmaktadır. Birleştirici, bütünleştirici bir lider varolduğu yapıyı hem daha iyi bir şekilde yönetebilmekte hem de astlar arasında huzursuzluk ve çatışma ortamına son vererek grup içerisinde güvenli, huzurlu ve rahat bir ortamı büyük oranda gerçekleştirmektedir. Bu açıdan bakıldığında görülecektir ki, iktidara gelişi öncesinde karşıtların uzlaşmaması nedeniyle ağır ekonomik ve siyasi sorunlar yaşamış olan Türkiye ortamını iyi bilen bir kişi olarak Turgut Özal, siyasi hayatının başlarında, tüm siyasi akımların Türkiye'nin çıkarlarını savunduğu ve bu akımların, Türkiye'nin acil sorunlarını çözmeye ortak paydasında bir araya gelebilecekleri birleştirici bir formül üzerinde durmuştur. Turgut Özal'ın iktidarında Türkçülüğün hemen her kolu, muhafazakârlığın her türü, liberalizm ve hatta sol aynı amaçlar doğrultusunda çalışabilmiştir.

¹⁸⁴ Yukl, a.g.e., s.263.

18 Haziran 1988'de Anavatan Partisi 2. Olağan Kongresi sırasında Kartal Demirağ tarafından başarısız bir suikast girişimine hedef olan Özal, bu olayı kendi lehine çevirmesini bilmiş, 1989'da Cumhurbaşkanı olduktan sonra Demirağ'ı affederek halkın takdir ve hayranlığını kazanmıştır ve 'kusurları bağışlayıcı' lider görünümünü kazanmıştır.¹⁸⁵ Bu da Özal'ın olumsuz şartlardan kendisine nasıl olumlu bir hava yaratabildiğini göstermesi açısından önemlidir.

Özal, *"Ekonomik kalkınma sürecinde devlet fertle rekabete giremez, tersine ona gelişmesini, kalkınmasını kolaylaştıran akılcı hizmetler sunar. Devlet böyle bir yapılanmaya gitmelidir"*¹⁸⁶ diyerek, izleyicilerinin istek ve taleplerine önem veren, onların sorunlarını kendi sorunu gibi gören ve bu sorunlara çözümler arayan bir lider profili oluşturmuştur.

Karizmatik liderler, var oldukları yapıyı sürdürme görevini üstlendikleri gibi izleyicilerin ve kurumun lehine değiştirme eğiliminde olan insanlardır. Yer yer geldikleri sistemle çatıştıkları ve sistemde değişiklik yapmağı hedefleyebilirler. Özal, bürokrasiden gelmiş olmasına rağmen bürokrasiye karşı tavır almıştır. Bürokrasiyi kontrol etmeye çalışmış ve bürokratların, siyasal iktidarın denetim ve kontrolü altına alınması yönünde çalışmalarda bulunmuştur. Özal'ın bürokrasiye karşı ilk icraatı bakanlık sayılarını azaltmak olmuştur. Ayrıca bürokrasinin gücünü kırmak için KİT'leri özelleştirilmeye çalışmıştır.¹⁸⁷ Bu özelliği ile Özal, Conger ve Kanungo'nun ortaya atmış olduğu lider anlayışı içerisinde yer almıştır. Conger ve Kanungo, liderin ihtiyaçlara duyarlılık gösterme, sıra dışı davranış sergileme, mevcut durumu sürdürmeme gibi özelliklere sahip olduğunu belirtmektedirler.

House'nin öne sürmüş olduğu teorinin Özal için de geçerli olduğu ifade edilebilir. House, karizmatik liderin nasıl davrandığı, diğer insanlardan farkları ve daha çok hangi ortamda ortaya çıktıkları üzerinde yoğunlaşmıştır. Özel aracının direksiyon koltuğuna geçerek eşi ile birlikte yapmış olduğu yurt gezilerinde

¹⁸⁵ Ozan, Örmeci, '**Turgut Özal**', <http://ydemokrat.blogspot.com/2010/08/turgut-ozal.html> (Erişim Tarihi: 28.04.2012)

¹⁸⁶ Turgut, Özal, '**8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın İzmir Ticaret Odasındaki Konuşmaları**', İzmir Ticaret Odası, 24 Aralık. 1992, s.14-17.

¹⁸⁷ Özlem, Eştürk, '**Türkiye'de Liberalizm: 1983-1989 Turgut Özal Dönemi Örneği**', Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Hatay, 2006, s.96.

Özal'ın, kendinden önceki siyasi liderlerden farklılığı görülmektedir ki, Özal halkın içerisinde halkın insanı görünümü çizmeğe çalışmakta ve kendisinin de halkın bir ferdi olduğunu izleyenlerine hissettirme amacı gütmektedir. Bundan başka, kendisinin halkın güvenini sağlama yolundaki çabaları, partisine ve hükümete hâkim bir davranış sergilemesi ve inandığı yolda cesaretle yürüyen bir lider olarak bilinmesi, House'nin karizmatik bir liderde varolması gereken üç tür özelliğin Özal'da toplanmış olduğunu göstermektedir.

Karizmatik bir lider, varolduğu grup içerisinde farklı üstün özellikleri ile kendisini ön plana atan ve sivrilen bir yapıya sahiptir. Çevresindeki kişileri etkileyebilmek ve bağlı bulunduğu grubu peşinden amaca götürebilmek için donanım, bilgi, ileri görüşlülük, vizyon sahibi olma... gibi çeşitli vasıfları kendisinde bulundurması gerekmektedir.

Özal'ın Planlama Müsteşarlığı'ndan sonra Dünya Bankası'nda çalıştığı yıllar, dış dünyayı ve daha sonraki yıllarda küreselleşme olarak anılan süreci herkesten önce kavraması için uygun bir ortam hazırlamıştır. Dünya Bankası'nın ardından özel sektördeki çalışma dönemi, O'na, Türkiye'deki özel sektörü içinden tanıma imkânı sağlamıştır. Bu özellikleri sayesinde ki, 1980 sonrasında ülkeyi büyük oranda bir değişime tabi tutabilmiş ve liberal politikaları hızla uygulayabilmiştir.

Özal'ın hem ülke çoğunluğunu oluşturan orta tabaka ile hem de bürokrasiyi elinde tutan elit tabaka ile mücadele etmiş olması, sahibi olduğu söylev yeteneği ve bunu uygulama becerisi, onun reformlarını hem geniş kitlelerin onayı ve hem de daha çok modernizasyon yanlısı olan elit kısmın onayı ile reformlarını 'tepeden inme' tabir edilen bir yolla hayata geçirmesini sağlamıştır. Özetle, kendisinin sahip olduğu liderlik özellikleri, kendi reformlarını uygulayabilmesinde baş etmen olmuştur.¹⁸⁸

2.2.1.7. Devlet BAHÇELİ

Türk Siyaseti'nde büyük bir döneme damgasını vuran Alparslan Türkeş'in vefatı Milliyetçi Hareket Partisi'nde bir dönüş noktası olmuştur. 1997 Nisanından sonra parti genel başkanlığına seçilmiş olan Devler Bahçeli, gerek davranışları,

¹⁸⁸ http://www.liderler.net/haberler/1266/siradisi_lider_turgut_ozal.html (Erişim Tarihi: 29.04.2012)

gerekse parti içi ve dışı hareket ve eylemleri ile Milliyetçi Hareket Partisi'nde yeni bir dönem açmıştır. Tüm bunların yanı sıra 1980'lerin geleneksel teşkilat yapısını değişime uğratması ve partiyi merkezileştirip yelpazesini dışa doğru genişletmesi de Bahçeli'yi kendinden önceki dönemden ayıran temel hususlardan birisidir.

Türkeş'in yaşadığı zaman zarfında lider öncelikli bir yapı arzeden MHP, Bahçeli'nin gelişi ile birlikte yapı, liderin önüne geçiş yapmış ve isim odaklı bir hareketten, yapı odaklı bir harekete dönüşüm yaşanmıştır. Bu durum MHP'nin yayın organı Çare Dergisi'nde şu şekilde yer bulmuştur:

“Çoğulcu ve katılımcı demokrasinin bir sonucu da, siyasette karizmatik lider tipinin yerini, uzlaşmacı, halkın iletişim kurabileceği, diyaloga açık genel başkanın almakta olmasıdır.”¹⁸⁹

Bu açıdan ele alınacak olduğunda Bahçeli'de, Türkeş'in şahsi karizmatikliğinden daha fazla katılımcı liderliğin ağır bastığını ifade edilebilir. Kurmayların bilgi ve görüşlerinden azami derecede yararlanmağa çalışan ve bu doğrultuda hareket eden bir lider görünümü kendisini göstermektedir. Fakat bu özelliğine rağmen zaman zaman halkın, ‘suskun, kendisini göstermiyor, tepkileri dile getirmiyor’ diye nitelendirmiş olduğu liderlik yönü de Bahçeli'nin olumsuz yanlarından birisini oluşturmaktadır.

Kentli kesim ve medyada, liberal ve batıcı milli söylemlerin 1990'lı yıllarla birlikte yer almağa başladığı bilinmektedir. Buna karşın ise, Orta Anadolu başta olmak üzere taşra tabanından silik tepkiler yükselmiştir. Batıcı milliyetçiliğin ulusal değerleri evrenselleştirerek standartize edici etkisine karşı milli hususiyetlerin teklifinde ısrar etmek; etnik-kültürel temelli geleneksel ve muhafazakâr milliyetçiliğin geçmişten gelen bir tepkiselliği sonucudur.¹⁹⁰ Türkeş'ten sonra Bahçeli dönemiyle birlikte ‘kale’ olarak nitelendirilen Orta Anadolu kentlerinde MHP'ye karşı oluşan tepkilerin seçimlere yansması da bu bağlamda değerlendirilebilir. Bahçeli'nin muhafazakâr yapıdan daha fazla laik, liberal bir milliyetçiliği gündeme oturtmuş olması bu illerde MHP'nin büyük oy kaybı yaşamasına yol açmıştır.

¹⁸⁹ Nevzat, E. Kumandas, ‘Bilgi Çağında Demokrasi’, Çare, Sayı, 3, Şubat, 1999, s.55-60.

¹⁹⁰ Tanıl, Bora, ‘Milliyetçiliğin Karabaharı’, Birikim Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 1995, s.84.

Bu kayıplara rağmen MHP'nin modern açılımı olarak adlandırılan bu değişim, modern hayat tarzının daha yerleşik olduğu metropollerde, büyük kentlerde ve daha ziyade Türkiye'nin batısında kendini göstermiştir. Bu dönemde Akdeniz, Ege ve Trakya'da ki yükselişinde MHP'nin modern milliyetçiliğine eklenen modern yüzünün payı unutulmamalıdır.¹⁹¹

Değişimin mimarı olarak görülen Bahçeli, bu özelliği ile yapı içerisinde dönüşümsel lider vasfına sahip birisi olarak görülmektedir. Değişimin gereğini tahlil etmiş ve beraberinde yapının tabanını bu yönde dönüşüme uğratmıştır. Olumsuz sonuçları olması yanında yaratılan bu değişim beraberinde olumlu birçok sonuçlara da yol açmıştır. Partisinin değişiminde önemli bir yere sahip olan Bahçeli, kendisini tabana kabul ettirdikten sonra varolan yapıyı değiştirmekten daha çok güçlendirmeyi amaç edinmiştir. Bu yönüyle kendisi dönüşümsel liderlikten başka etkileşimci bir liderdir.

Bahçeli'nin liderlik koltuğuna oturduktan sonra yapmış olduğu ilk parti içi çalışmalara ağırlık vermek olmuştur. Kendi konumunu güvenceye almak için teşkilatın içini düzenlemek zorunda hissetmiştir.¹⁹² Ülkü Ocakları'nın kurulup, başına ülke içerisinde genel merkeze yakın, eğitilmiş isimlerin yerleştirilmesi ve bu ocaklara profesyonel siyasetin yerleştirilmesi için eğitimlerin verilmesi Bahçeli döneminde atılan ilk adımlardan birisidir. Bu yönü ile yapı içerisinde takipçilerine daha iyi şekilde seslenebilmek amacıyla kurmay kadrosunu kendisine sadık ve eğitilmiş kişilerden seçmiş olması, liderin yapı içerisinde sorgulanması düşüncesinin ortadan kaldırılması anlamı taşımaktadır. Bahçeli bu hareketi ile 1999 seçimlerine yapı içerisinde çatlak olmadan gitmeyi planlamaktaydı. Bahçeli'nin bu düşüncesi akıllara etkileşimci liderliği getirmektedir. Yani, lider yapı içerisinde kurmayları/astları ile güçlü bir iletişim halindedir ve ast-üst arası ilişkiler oldukça sağlamdır.

MHP, Bahçeli dönemi ile birlikte yayımlarında rasyonel projeler meydana getirmek, bilgi toplumunu ve küresel trende ayak uydurmak, katılımcı demokrasiye

¹⁹¹ Mustafa, Çalık, 'MHP: Asıl Şimdi; Fakat Nasıl?', Türkiye Günlüğü, Sayı, 50, Mart-Nisan 1998, s.162-174.

¹⁹² Metin, Heper, 'Başkalaşmadan Değişen Milliyetçi Hareket Partisi', Türkiye Günlüğü, Sayı, 55, Mart-Nisan, 1999, s.12-21.

önem vermek gibi atılımlar yapmaktadır. Tüm bu uygulamalarda liderin genel amacı, yapıyı mevcut çevresel değişimlere hazır tutmak ve değişen koşullara uygun hareket mekanizması oluşturmaktır. Bu düşünceleri ile Bahçeli vizyoner yapı sahibi bir lider olarak seçmenlerin karşısına çıkmaktadır. Geleceğe yönelik kestirimlerde bulunmak ve içyapıyı buna uygun hazırlamak, liderin önemli vasıflarından birisidir.

Karizmatik liderlik ve bu yapının Bahçeli’de varolan görünümüne değinmek gerekirse, her şeyden önce gerek takipçileri gerekse rakiplerinin övgü ile karşıladıkları hususların başında Türk devlet adamlığı kimliği gelmektedir. Protokolvâri bir davranış sergilemesi, siyaset içerisinde bulunduğu süre zarfında çevresindeki kişilerle mesafesini belirleyebilmesi ve temiz siyaseti bir hayat tarzı olarak benimsemiş olması, gerek kendi tabanı gerekse rakiplerince alkış tutulan hususların başında gelmektedir. Bir yapıda liderin takipçileri üzerinde etki oluşturması ve takipçileri tarafından örnek alınması muhtemeldir. Bahçeli’nin yukarıda yer verdiğimiz örnek hayatı hususunda takipçileri tarafından örnek alınması O’nun liderlik vasıflarından birisini oluşturmaktadır.

Bahçeli, siyasetçilikle zevzekliği, siyasetçilikle çok konuşup da hiçbir şey söylememeyi marifet sayan diğer şahıslara karşı bir tepki gibi çıkmıştır ortaya. Vatandaşlarla, basın mensuplarıyla, diğer siyasetçilerle münasebeti, dikkatli, mesafeli, hesaplı ve ciddi görünümlü bir yapıya sahip olması da Bahçeli’yi diğer liderlerin birçoğundan ayıran temel özelliklerdir.¹⁹³ Bu durum itibarı ile bir liderin içerisinde bulunduğu ortamın gerektirdiği şekillerde hareket etmesi, yani varolan yapıya uygun hareket etmesi onu takipçilerinden ayıran hususlardan birisini oluşturmaktadır. MHP gibi sert bir tabanın liderliğini üstlenen kişinin de yukarıda ifade edilenlerden farklı bir şekilde davranması yapı tarafından benimsenmemesi olgusunu meydana getirmektedir.

Bahçeli siyasette çok önemli bir özellikten mahrum görünüyor: Bu karizma diye tabir edilen şeydir.¹⁹⁴ Diğerlerinden öne çıkmak, halkın sıralamasında, bazı tercihlerinde kendiliğinden önde olmak... Görünüşü ile konuşması ile sempatisi ile

¹⁹³ Ahmet, Güner, ‘Siyasetimizin Derebeyleri’, Mim Kitabevi, İstanbul, 1999, s.236.

¹⁹⁴ Yazarın burada ‘Karizma’ kavramından belirtmek istediği husus yapısal özelliklerdir. Görünüş, konuşma, sempati... v.s.

ve tam tersi hasletlerle her durumda ilk düşünölmek, öne çıkmak...¹⁹⁵ Görünüş olarak geleneksel dönem Kruvaze tarzdan vazgeçmemesi, konuşma olarak hitabet eksikliği, tebessümiyetindeki nadirlik Bahçeli'yi karizmatik mânâda diğer siyasi liderlerin gerisine düşürmektedir. Özellikle tüm halkın muzdarip olduğu, halkın deyimi ile 'kâğıttan kafasını kaldırmadan halka hitap etmesi' durumu halkın gözünde Bahçeli'ye eksi puan getiren karizma eksikliğinin önemli bir örneğini oluşturmaktadır.

Bahçeli'yi iktidar ortağı yapan 1999 seçimleri öncesine gelinecek olduğunda, seçim öncesinde tırmanan terör olaylarına ve ekonomik çöküntüye karşı tabanını aktif bir şekilde harekete geçiren Bahçeli, seçimlerden zaferle çıkmayı bilmiştir. Konu bu yönü ile ele alındığında Psikoanalitik yaklaşımın izlerini görmek mümkün olacaktır. Bu yaklaşımda liderin yaptığı şey, izleyicilerin düşmanca hislerini bir gruba yönlendirmektir. Yine korku, suçluluk ya da yabancılaşma duygusu içindeki izleyiciler kendi kimliklerini liderin kimliği ile birleştirmek suretiyle üstün olma duygularını yaşayabileceklerine inanmaktadırlar.

Mevcut sorun üzerine doğru tespitin yapılması, içerisinde bulunulan durumun açık ve saydam bir şekilde takipçilere iletilmesi lideri çevresinden ayıran bir başka husustur. Bu konuda Bahçeli'nin yer yer örneklerine rastlanılmaktadır. Kendisinin Aydın'da yapmış olduğu şu konuşma, konuyu örneklendirmek açısından birebirdir:

"Memleketimiz insanların çoğunluğu, gelir dağılımındaki eşitsizlik sebebiyle yoksulluk sınırının altına düşmüştür. Bu gün milyonları aşan sayıdaki insanlarımız yoksuldur. Yine milyonlara varan insanlarımız açlık içindedir. Türkiye'de rüşvet, yolsuzluk, iltimas artmış, ahlâki çöküntü görünür hale gelmiştir... Ekonomik politikalarla ve sürekli yapılan zamlarla namerde muhtaç olmadan çoluğunun çocuğunun rızkını kazanabilen insanımız dahil yoksulluğa itilmektedir. Kısacası, Türkiye'de bir ekonomik çöküntü yaşanmaktadır. Bugün Türkiye'de bir sosyal çözüme vardır. Türkiye'de bir kültürel yabancılaşma vardır. Bu haliyle, Türkiye'nin 21. Yüzyılı kucaklaması mümkün değildir. Türkiye'nin bu temel meselelerinin çözülebilmesi için, her şeyden evvel siyasi istikrara ihtiyaç vardır..."¹⁹⁶

Lideri yapı ya da kurum içerisindeki diğer kişilerden ayıran ve soyutlayan bir başka husus da içerisinde bulunduğu yapıyı ya da kurumu kucaklayabilecek bir hedef belirleyebilmesidir. Bu olgu dönüşümsel liderlik içerisinde görölmekle

¹⁹⁵ Güner, a.g.e., s.237-238.

¹⁹⁶ a.g.e., s.241.

birlikte karizmatik liderliğin de yapıtaşlarından birisini oluşturmaktadır. Bahçeli'nin yapmış olduğu: *“Türkiye’yi bu kirlenmiş siyasetten arındırıp, 19 Nisan 1999’da Türkiye’yi lider ülke yapmak isteyen MHP’nin iktidarını kucaklayacağız.”*¹⁹⁷ şeklindeki açıklaması, kendisi tarafından partisi ve tabanı adına ilerleyen zamanda hayata geçirilecek bir hedef olmuştur. Belirlemiş olunan hedeflere de kendisinin isminden önce MHP’yi koymuş olması örgütsel hedeflerin kişisel amaçlardan daha önce geldiği düşüncesini ortaya koymaktadır. Liderin hedef belirlemesi ve takipçilerine bu hedefi benimsetebilmesi durumuna MHP’nin 1990’lı yıllarda Bahçeli’nin başında bulunduğu kurmaylar ile ortaya koymuş olduğu, ‘2023 Lider Ülke Türkiye’ hedefi de en güzel örneklerden birisini oluşturmaktadır.

2.2.1.8. Recep Tayyip ERDOĞAN

Liderlik ve karizmatik liderlik konusunda dikkat çeken bir nokta bazı liderlerin buhran dönemlerinde ortaya çıkarak, halk tarafından ‘karizmatik’ olarak atfedilmeleridir. Bu nedenle Recep Tayyip Erdoğan’ın liderliğini ve bu liderliğin karizmatikliğini incelerken, Erdoğan’ın lider olarak atfedildiği dönemi de araştırmak gerekir.

2002 seçimleri öncesinde Halkın gözünde tüm politikacılar büyük bir itibar kaybına uğramışlar, bu nedenle Türk seçmeninde kararsızlık ve yeni bir soluk arayışının hâkim olduğundan bahsedilmektedir. Türkiye’nin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar nedeniyle halkın geleceği konusunda umutsuzluk, fakirleşme, toplumun büyük kesimini oluşturan çiftçi, işçi, memur, emekli ve esnafın açlık sınırında yaşaması, gelir dağılımındaki adaletsizliğe karşı derin öfke ve sosyal patlama tehlikesi seçim öncesi dönemlerde gündeme gelen konulardan olmaktadır. Halk mevcut sistemde değişiklik yapmak için bir lider arayışında olduğunu her ortamda vurgulamaktan çekinmemektedir. Sıklıkla dile getirilen liderin özellikleri ise genç, kararlı, halkın arkasında tek bir vücut gibi birleşebileceği birisi olarak tanımlanmaktadır.

Denenmiş, yıpranmış partilerin artık halk için umut vaat etmemesi, liderlerin yıllardır aynı şeyleri tekrarlamaları ve vaatleri yerine getirmemeleri karşısında

¹⁹⁷ Güner, a.g.e., s.244.

halkın kendisini aldatılmış hissetmesi, halkı yeniyi denemeğe iten sebeplerin başındadır. Erdoğan, seçim meydanlarında halkın özlemlerine, öfkesine seslenebilmekte çok başarılı bir görüntü çizmiştir. Halkın Erdoğan'ın konuşmalarının içeriğine değil sözlerine bakıyor olması, lider olacak kişinin kendilerinin arasından birisi olması-görünmesi gerektiği inancı ve Erdoğan'ın seçim sürecinde karşılarında bu beklentiyi sunması, halkın ona doğru yönelmesinin başlangıcını oluşturmuştur. Siyasetin kişiselleştirilmesi ve etkinliğin bir tek şahsa indirgenmesi olayını Recep Tayyip Erdoğan'ın vafında görmek mümkündür. Kadın kolları çalışanlarının her yüz yüze görüşmede, adayların esnaf ziyaretlerinde çoğunlukla Erdoğan kimliğini ön plana çıkarması tesadüf olmamıştır.

Erdoğan'ın kuşkusuz üzerinde en fazla durulması gereken özelliği 'Halk Adamı' doğasıdır. Erdoğan geçmişte aşırı sayılan bir siyasal akımın temsilcisi olmasına karşın, kişisel özellikleri ve nevi şahsına münhasır karakteriyle halkla inanılmaz bir bağ kurmuş ve kendisini sevdirmiş, saydırmıştır. Katıldığı cenaze namazlarında tabutu herkesten önce taşıması, yeri geldiğinde bağırıp çağırması ve halk deyişlerini kullanması, oyuncak dağıttığı çocuklara yönelik babacan tavırları ve sözleriyle Erdoğan belki de Türk siyasal tarihinde halk adamı olmayı en çok başarabilen ve elitizmden en uzak lider olmuştur.¹⁹⁸ Böyle bir yapı arzetmesi Erdoğan'ın kendisini grup üyeleri ile özdeşleştirmesini ve lider olarak kendisinin grupla bütünleşmesi sonucunu doğurmuştur.

Yine Örmeci'nin yazısında yer verdiği aşağıdaki ifadeler Recep Tayyip Erdoğan'ın halka karşı kendisini anlatırken hitabındaki gücü göstermektedir:

“...Bu noktada Erdoğan'ın gerçekten çok iyi bir hatip olduğu da vurgulanmalıdır. Kendisini birkaç defa meydanlarda canlı dinleme imkânı bulan bir gözlemci olarak Erdoğan'ın halk konuşmalarında izleyicileri adeta büyülediğini ve yüksek sesi ve ilginç tonlama ve vurgularıyla insanları derinden etkilediğini söyleyebilirim. Erdoğan'ın İmam Hatip Lisesi'nde aldığı hitabet dersleri ve küçük yaşlarından itibaren iyi bir münazaracı ve şiir okuru olması bu özelliğinin gelişmesinde muhakkak ki çok etkili olmuştur...”

Bu hitabet gücü sayesinde ki, çevresindeki birçok seçmeni etkileyebilmiş ve bunun yanı sıra onlara kendisi düşüncelerini daha net ve anlamlı bir şekilde

¹⁹⁸ Ozan Örmeci, '**Recep Tayyip Erdoğan**', <http://ydemokrat.blogspot.com/search?q=tayyip> (Erişim Tarihi: 28.04.2012)

sunabilmiştir. Hiç şüphesiz seçmenin birçoğunun etkilendiği davranışların başında hitabet gücü gelmektedir.

2002 seçimlerinde almış olduğu oylara bakıldığında yukarıda ifade edilenler daha açık bir şekilde anlaşılacaktır. Partisinin almış olduğu oy oranının %14'ü milli görüş tabanını oluştururken geriye kalan %35'lik kesim Erdoğan'ın kişisel ve biraz da AKP'nin kurumsal karizmasıyla açıklanabilir.¹⁹⁹ Henüz hiç tanınmayan bir partinin sadece seçmen üzerinde değil; partinin üyeleri, milletvekili adayları, destekçilerini de ikna edebilecek mesajlara sahip olması gerekmektedir. Bu aşamada parti başkanının liderlik vasfı ve temsil ettiği değerler önem kazanmaktadır. Recep Tayyip Erdoğan'ın siyasi uygulamaları, hedef seçmen profilinin analizi, AKP'nin siyasi kimliği, halkın içinde bulunduğu ekonomik ve toplumsal durum değerlendirmeleri haricinde Recep Tayyip Erdoğan'ın şahsi oylarının AKP'nin oyları üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir.²⁰⁰

AKP'nin 3 Kasım 2002'de seçim çalışmalarını yönlendiren Arter Ajans'ın sahibi Erol Olçak'la Sabah gazetesinde yapılan görüşmede, Olçak, seçim kampanyasında Erdoğan'a olan yoğun ilgiden dolayı ajansın, seçim stratejisini lider üzerine kurduğunu açıklamıştır. Yine Olçak'la yapılan görüşmeye göre, Erdoğan'ın bazı liderler tarafından eleştirildiği, ancak halkın kabullendiği yerli ve basit bir dil kullanması da seçmeni etkilemede önem taşımıştır.²⁰¹

Erdoğan'ın imajının önemli dönüm noktalarından birisi de cezaevi sürecidir. Karizmatik liderlik kuramları içerisinde yer alan Conger ve Kanungo'nun Karizmaya Atıf Kuramı'na Recep Tayyip Erdoğan'ı örnek olarak gösterebilmek mümkündür. Recep Tayyip Erdoğan, okuduğu şiir nedeniyle hapis cezasına çarptırılmış ve siyaset yasağı almıştır. Bu olaylar Erdoğan'ı halkın gözünde mağdur duruma düşürmüştü ve liderliğinde önemli rol oynamıştır. Atıf kuramına göre bu durumu şöyle açıklamak mümkündür: Erdoğan, halkı için ceza almıştır; riske

¹⁹⁹ Yasin, Aktay, 'Karizmanın Aşırı Gerçekliği', Birikim Dergisi, Sayı:163-164, s. 60
<http://www.birikimdergisi.com/birikim/birikim.aspx?did=1&dsid=149> (Erişim Tarihi: 28.04.2012)

²⁰⁰ Tuğçe, Gürel, 'Türk Siyasi Tarihinde Muhafazakârlık Kimliği ve AKP Örneği İncelemesi', Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul, 2007, s.131-162.

²⁰¹ Hüseyin, Özalp, 'Erdoğan'ın İmaj Makeri', 7 Kasım 2002, Sabah Gazetesi,
<http://arsiv.sabah.com.tr/2002/11/07/s0507.html> (Erişim Tarihi: 28.04.2012)

girmiştir. Erdoğan bu konuşma sonrasında halkın dikkatini yoğun olarak üzerinde toplamış ve halk tarafından karizmatik bir lider olarak atfedilmiştir.

Aşağıda yer alan karşılaştırmada karizmatik liderliğin özellikleri ve Recep Tayyip Erdoğan'ın liderlik özellikleri gösterilmiştir:

Karizmatik Liderliğin Özellikleri	Recep Tayyip Erdoğan'ın Liderlik Özellikleri
<p>Karizma kavramı, 'yetenek' manasına gelen eski bir Yunan kelimesinden türemiştir. Karizmatik ise kitleler karşısında olağanüstü saygınlığı ve etkileme gücü bulunan bir lider için kullanılır.</p> <p>Karizmatik liderler, yol gösteren, ilham veren, saygı uyandıran, geleceğe yönelik olumlu düşünmeye teşvik eden liderler olarak belirtilebilir.</p>	<p>Recep Tayyip Erdoğan, siyasi parti lideri ve başbakan olmadan önce belediye başkanı seçilirken de rakipleri arasından sıyrılmayı bilmiş ve dikkatleri çekerek İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olmuştur.</p> <p>Bu tarihten itibaren de yaptıkları özellikle medya tarafından ve halk tarafından ilgiyle izlenmiş, geleceğe yönelik düşünceler taşıması bu doğrultuda vaatlerde bulunması onu farklı ve genç bir lider olarak yavaş yavaş gündeme taşımıştır.</p>
<p>Karizmatik liderler sahip oldukları öz güvenleri, cesaretleri, konuşma ve ikna yetenekleri ile başkalarını etkileyebilirler.</p>	<p>Erdoğan, pek çok kesim tarafından 'alışılmıştın dışında' olarak nitelendirilmiş ve yaptıkları dikkat çekmiştir. Rahat hareketleri, halka yakın özellikler göstermesi, konuşmalarındaki üslup pek çok habere konu olmasını sağlamıştır.</p>
<p>Max Weber'e göre karizmatik liderler, liderlik sahnesinin büyük oyuncularındırlar. İzleyicilerine öz güvenlerini yansıtırlar ve onları ikna ederler. İkna yetenekleri üst seviyededir. Lider veya liderlerin gerçekten bu tür yeteneklere sahip olup olmadıkları değil, yönetilenlerin onlarda bu özelliklerin bulunduğu yolundaki inancının olması önemlidir.</p>	<p>Erdoğan, seçimler öncesinde yaptığı konuşmalarda halka yakın durarak, onlardan biri imajını sergileyerek, hedefini etkilemiş, ikna etmiştir. Ancak, onun lider olarak dikkat çekmesi, hapis cezası aldığı dönem olarak gösterilebilir.</p> <p>Ceza almasına neden olan konuşmayı yaparken hitabet yeteneğini sergilemiş ardından, kendisini destekleyen pek çok insan tarafından 'mağdur duruma düşmüş ve haksızlığa uğramış' olarak görülmüştür. 'Bu şarkı burada bitmez' sloganı ile girdiği cezaevinden, kalabalık bir insan grubu tarafından karşılanarak ayrılmıştır.</p>
<p>Weber'e göre karizmatik liderlerin ortaya çıkmaları ve onlarda aranan nitelikler ile toplumun içinde bulunduğu zaman, karşılaştığı sorunlar, ortam ve kişilerin inançları, eğilimleri ve beklentileri arasında sıkı bağlılıklar bulunmaktadır.</p>	<p>Erdoğan liderliğindeki Ak Parti 3 Kasım 2002 seçimlerine, kurulduktan 14 ay sonra katılmış ve tek basına iktidar olabilecek oyu arak seçimlerden çıkmıştır. O dönemde Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasi dönemi iyi değerlendirmek gerekir.</p> <p>Koalisyon hükümetlerinden ve yaşanan anlaşmazlıkların ardından, toplumun yeni bir lider, bir umut aradığı dönemde, Recep Tayyip Erdoğan liderliğindeki AKP, gerçekleştirdiği etkili kampanyalar sonrasında halkın dikkatini çekmeyi başarmıştı. Liderin ön planda tutulduğu bu kampanyalar sonrasında Erdoğan yeni bir umut</p>

	<p>olarak görülmeye başlanmıştı.</p> <p>Kendisi de partisinin kuruluş dönemini şu şekilde tanımlamıştır:²⁰² (27 Şubat 2007 AKP Grup Toplantısı) <i>“Partimizin kuruluşunda bildiğiniz gibi bir ifade kullanmıştık. Ak Parti ‘değişim’ kavramıyla siyasete giriyor demiştik. O zamanlar değişim Türkiye’nin gündeminde çok farklı tanımlamalarla çok farklı yorumlarla yer bulmuştu. Çünkü Ak Parti değişimin adresiydi ve bunu ifade ederek bizler siyasete giriyorduk. Türkiye’nin, Türk milletinin güçlü değişim iradesi bu nedenle de 15 ayda Ak Parti’yi iktidara taşıdı.”</i></p>
House’a göre karizmatik liderlik tarzı, bir liderin izleyiciler tarafından değer verilen özellikleri üzerinde yoğunlaşır.	<p>Liderlik özellikleri arasında bir liderin dürüstlüğü, ikna kabiliyeti, sosyo-demografik özelliklerini ve hitabetini sayabiliriz.</p> <p>Recep Tayyip Erdoğan’ın hitabet yeteneğini ön plana çıkartırsak, onun karizmatik bir lider olarak görülmesinde bu özelliğinin oldukça etkili olduğunu söyleyebiliriz.</p>
Conger ve Kanungo’ya göre, liderin vizyon belirleme, ihtiyaçlara duyarlılık gösterme, sıra dışı davranış sergileme, kişisel risk üstlenebilme, mevcut durumu sürdürmeme gibi özellikleri vardır.	<p>Erdoğan’ın siyasi bir lider olarak seçilmesinde, onu izleyenlerin büyük etkisi vardır. Seçim çalışmalarında veya daha önce içinde bulunduğu siyasi oluşumda Recep Tayyip Erdoğan bazı yönleriyle dikkati çekmiş ve ona, izleyenleri tarafından karizmatiklik atfedilmiştir diyebiliriz. Erdoğan hitap ettiği grupları iyi analiz ederek onların ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde, anlaşılır bir dille konuşmayı başarmıştır.</p> <p>Erdoğan, bugüne kadar halkın karşısına çıkmış liderlerden farkını her fırsatta dile getirmiş, “fildişi kulelerden” gelmediğini belirterek sıra dışı bir davranış sergilemiştir.</p> <p>Erdoğan, mevcut durumu sürdürmeme adına, yenilikler yapmaktan yana olduğunu, kendilerinden önce yapılanları eleştirerek belirtmiştir.</p>
Shamir ve arkadaşları, karizmatik liderlik konusunda benlik kavramı kuramını geliştirmişlerdir. Buna göre, liderin aktaracağı vizyonun izleyicilerin kimlikleri ve değerleri ile uyumlu olması halinde, liderin motivasyonel etkisinin güçlü bir biçimde ortaya çıkacağını savunmuşlardır.	<p>Recep Tayyip Erdoğan, 3 Kasım 2002 Genel Seçimleri öncesinde kendisini halka “kimsesizlerin kimi, sessiz yığınların sesi” olarak tanıtmıştır. Böylece halka yakın hatta “halktan biri” imajını pekiştirmiştir. Erdoğan, halktan biri oluşunu en belirgin şekilde konuşma tarzıyla göstermiştir; yaşantısını ve geçmişini her zaman vurgulamıştır.</p> <p>“Tayyip Erdoğan’ın hikâyesi benim değil, mağdur milletin kendi öz hikâyesidir.” Diyerek halka ne kadar yakın olduğunu belirtmiştir.</p> <p>Erdoğan’ı kendisine yakın bir lider olarak gören seçmen, onun karizmatik bir lider olduğunu da düşünmektedir.</p>
Bu kurama göre, izleyiciler kendi öz değerlerini ve kimliklerini paylaşıyor olarak algıladıkları lideri aktif biçimde seçmektedir. Bu nedenle karizmatik liderin izleyicilerini anlayabilmesi için, onların ihtiyaç, değer ve öz kimliklerine uygun davranış göstermesi son derece önem taşımaktadır.	

Kaynak: Ayşe Aslı Yıldırım, ‘Siyasal İletişim Sürecinde Hitabet Sanatının Kullanılmasının Liderin Başarısına Etkisi: Recep Tayyip Erdoğan Örneği’, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı, Ankara, 2008, s.74–77.

2.2.1.9. Kemal KILIÇDAROĞLU

CHP'nin son dönem genel başkanı olan Kemal Kılıçdaroğlu genel başkanlığı süresince demokrasi söylemlerini ön plana çıkarmış olmasıyla bilinmektedir. Parti içerisinde bu tutumu her ne kadar görülme de meclis görüşmelerinde ve takipçileri önünde ülkede demokratik anlayışın sığılığında bahsetmektedir. Yapı içerisinde de çevresinde yer alan olaylara yönelik tedbir almak gibi uygulamalara başvurması açısından kurmayları tarafından ilgi ile takip edilmektedir. En güzel örneğini Taksim olaylarının yaşanması ile birlikte durum değerlendirmesi yapmak için kurmaylarını gece saat 01:30'da MYK'yı toplaması olmuştur.²⁰³

Lider konumunda yer alan kişi her türlü değişim ya da olaylara karşı içinde bulunduğu yapının öncüsü olarak mantıksal çerçevede dahilinde hareket etmelidir. İlerleyen sürece uygun bir şekilde hareket mekanizması oluşturması lideri takipçilerinden ayıran en önemli özelliklerden birisidir. Kılıçdaroğlu'na bu konuda değinecek olduğunda ülkenin içerisinde bulunduğu karışık durum üzerine kararsız olan takipçileri ve vatandaşlara karşı telkin edici, sonuca ulaştırıcı ve yol gösterici bir açıdan yaklaşıyor olması, O'nun liderliğinin yapı içerisinde perçinlenmesini sağlamaktadır. Kendisinin olayların hemen akabinde yapmış olduğu şu konuşma bir örnek teşkil etmektedir:

“İçinde bulunduğumuz koşullar dikkate alınarak siyasi partiler miting yapmamalı, tansiyon düşürülmelidir. Vatandaşlar endişe içerisinde, vatandaşın endişeleri giderilmelidir. Yaşanan gerginlikler sonucu ekonomi kan kaybediyor. Uluslararası camiada Türkiye'nin saygınlığı yara almıştır. Bu gerçekten bizleri üzmektedir. Bunları dikkate alarak Cumhurbaşkanı'na çağrıda bulunuyoruz. Cumhurbaşkanı, bu kritik süreçte liderler zirvesi çağrısı yapmalıdır. Türkiye bu sorunları aşacak güçtedir.”²⁰⁴

Kılıçdaroğlu'na yapısal değişim açısından baktığımızda ise, olağanüstü kongrede başkan seçilmesinden hemen sonra devrim niteliğinde bir harekette bulunarak CHP içerisinde Önder Sav ve O'na yakın isimleri tasfiye etmiştir. Bu yönü ile dönüşümcü bir liderlik vasfına sahip olduğunu söylemek mümkündür.

²⁰³ http://www.radikal.com.tr/politika/chp_myk_olaganustu_toplandi-1137255

²⁰⁴ http://www.radikal.com.tr/politika/kilicdaroglundan_gece_yarisi_aciklamasi-1137259

Siyasi hayatı boyunca liderliği ön plana çıkarmağa çalışmış-çalışılmış olmasına rağmen Kılıçdaroğlu'nun diğer isimler arasında liderlik özelliklerinin sönük kalmış olduğu izlenimi ön planda yer almaktadır. Bunun en büyük etkisi de CHP isminin kendi isminden daha ön planda yer almasıdır. Ayrıca Atatürk olgusu da yapı içerisinde halen etkin bir şekilde varlığını hissettirmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARİZMATİK LİDERLİK BAĞLAMINDA TÜRK SİYASETÇİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmanın bu bölümünde Türk siyasetçileri, karizmatik liderlik bağlamında Mersin ili Tarsus ilçesi alanında ankete dayalı olarak yapılan uygulama çalışmasından elde edilen verilere, geçerlilik ve güvenilirlik analizi yapılmış ve geliştirilen hipotezleri test etmek amacıyla uygun istatistikî analizler yapılarak araştırma bulguları değerlendirilmiştir.

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışmanın amacı, Türk siyasetçilerinin karizmatik liderlik özelliklerinin vatandaşın gözünde oluşturmuş olduğu intibainın ölçülmesidir. Bu bağlamda 9 Türk siyasi ismi ele alınmış ve bu isimlere yönelik liderlik sorularına yer verilmiştir. Bu sorular 5'li Likert Ölçeği ele alınarak analiz edilmiştir.

Liderlik olgusu tarihin ilk dönemlerinden itibaren toplumların yaşadığı her coğrafyada yer almıştır. Bu sebeple liderliğin insanlık tarihi ile yaşıt olduğunu söylemek mümkündür. Günümüze değin birçok liderlik yaklaşımları ortaya atılmış ve varolan dönemin koşullarına uygun olarak bu yaklaşımlar artan-azalan bir öneme sahip olmuştur. Karizmatik liderlik yaklaşımı modern dönem liderliği içerisinde yer alan liderlik yaklaşımlarından bir tanesini oluşturmaktadır. Karizmatik liderler buldukları yapı içerisinde gerek şahsi özellikleri gerekse örgütsel etkilerinin etkisi ile diğerleri tarafından hayranlık duyulan, takip edilen, örnek gösterilen bir görünüm sergilemiş ve tarihin her döneminde toplumlar kendi içlerinde karizmatik olarak nitelendirilebilecek yöneticiler, liderler çıkarmışlardır. Bu kişiler bağlı buldukları yapıyı yönetme, yönlendirme erkine sahip olmuşlardır. Bunu kimi zaman zor kullanarak, kimi zaman ise demokratik yollardan sağlama yoluna giden liderler, toplumları uçuruma sürükledikleri gibi tam zıt olarak büyük bir güce de kavuşmuşlardır. Tarihsel açıdan bu olguya verilebilecek örnekler oldukça fazladır. Hz. Muhammed, Julius Ceasear, Adolf Hitler, Mamatha Gandhi, Mustafa Kemal Atatürk en önde gelen birkaç liderdir.

Türk siyasi hayatında bakıldığında parti liderlerinin her zaman partilerin önünde yer tuttıkları gözlemlenmiştir. Bunun altında yatan en önemli sebeplerden

birisi de partilerin başında bulunan kişilerin takipçileri tarafından çoğu zaman yüceltilmiş olmasıdır. Türk siyasi hayatında parti içi demokrasinin sığ oluşu da etkin lider görünümlü bir yapının yer tutmasına yol açmıştır. Literatür incelemeleri sonucunda, Türk siyasilerinin etkin liderlik özelliklerinin tartışılmaz bir gerçekliği oluşturmuş olduğu bilinmesine rağmen bu konuda daha önce herhangi bir çalışmanın varlığı yoktur. Çeşitli isimlerin partisel özellikleri irdelenmiş, fakat bu isimler bir arada karizma olgusu açısından değerlemeye tabi tutulmamıştır. Bu çerçevede, bu araştırmanın konuyla ilgili akademik araştırma yapacaklara veri sağlaması açısından yararlı olacağı düşünülmektedir.

3.2. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMI VE SINIRLILIKLARI

Bu araştırmaya ilişkin varsayımlar şu şekilde sıralanabilir:

a) Ankete katılan katılımcıların ankette yer alan ifadeleri, samimi ve doğru bir biçimde algıladıkları ve cevapladıkları,

b) Seçilen örneklemin evreni temsil ettiği,

c) Kullanılan ölçeklerin ve uygulanan araştırma yönteminin bu araştırmanın amacına ve araştırma probleminin çözümüne uygun olduğu,

d) Kullanılan istatistikî tekniklerin ve yapılan analizlerin araştırma amacına uygun olduğu,

Yapılan çalışmada, yukarıda yer verilen Türk siyasi isimleri karizmatik liderlik bağlamında Tarsus özeğinde araştırılmaktadır. Araştırmanın belirli bir ilçede yapılması ve anketi cevaplayan katılımcıların kişisel algılamalarına dayanması nedeniyle araştırma belli sınırlılıkları içermektedir. Bu sınırlılıklar:

Konuyla ilgili ulaşılabilen yabancı ve yerli kaynakların sınırlı olması,

Tarsus ilçesi vatandaşlarının siyasi algılarının önceki ve sonraki yıllar ile bir zaman kesitini kapsamaması dolayısıyla zamanla değişebileceği ihtimali,

Ele alınan siyasi isimlerden bazılarının aktif siyaset dönemini seçmenlerin bir kısmının görememesi durumlarıdır.

3.3. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Bu araştırma Mersin ili Tarsus ilçesi seçmenlerine yönelik olarak 2013 yılında yapılmıştır. Araştırmanın kapsamına 18 yaş üzeri seçmenler dâhil edilmiştir. Araştırmanın örneklemini 430 seçmen oluşturmaktadır. Dağıtılan anketlerin 379 tanesi geri dönüş yapmış, bu anketlerin 23 tanesi eksik bilgi nedeniyle tasnif dışı tutulmuş, 28 tanesinden de bilgi alınamamıştır.

Araştırma kapsamında Tarsus'un çeşitli özelliklerine bakıldığında:

Mersin'in doğusunda yer alan Tarsus, ilin en büyük ilçesidir. Doğuda Pozantı ve Karaisalı (Adana), Batı da Mersin, Ulukışla (Niğde), Ereğli (Konya) ilçeleri, güneyde Akdeniz ile çevrilidir. Tarsus, ülke güneyinde, Akdeniz Bölgesi'nde, Mersin iline bağlı bir ilçe merkezidir. Güneyden Akdeniz ile kuşatılmış bulunan il, kuzeyden Batı ve Orta Toros Dağları'nın yüksek plato ve zirveleriyle Anadolu'nun iç kesimlerinden ayrılmaktadır. Tarsus merkez ilçeden sonra ilde nüfusça en kalabalık ilçe durumundadır. Nüfus yoğunluğu olarak km²'ye il genelinde 80 kişi düşerken, bu merkez ilçede 309 kişi, Tarsus'ta 144 kişiyi bulmaktadır. Tarsus; ilin doğusunda konumlanırken, batısında merkez ilçe kuzeybatısında Çamlıyayla ilçesi, doğusunda Adana ili, kuzeyinde Niğde ili ile çevrilidir.²⁰⁵

Tarsus'un iklimi tipik Akdeniz iklimi olup yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlıdır. Köy Hizmetleri Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Meteoroloji İstasyonu verilerine göre bölge ye düşen 46 yıllık yağış ortalaması 616,7 mm'dir. Ortalama yıllık yağış miktarının yaklaşık %78'i Kasım ile Mart ayları arasında %22'si Nisan - Ekim ayları arasında meydana gelmektedir.²⁰⁶

2013 verilerine göre Tarsus'un nüfusu 321.403'tür. Bu nüfusun 160.032'sini erkekler, 161.371'ini kadınlar oluşturmaktadır. Nüfusun büyük bir çoğunluğunu bebek, çocuk ve gençler oluşturmaktadır. Nüfus yoğunluğu açısından Türkiye illerinin 24 tanesinden daha büyüktür.

Ekonomik açıdan Tarsus'a bakıldığında ise, Tarsus, Mersin'in ticaret ve sanayi merkezidir. Tarsus'un ekonomisinde tarım önemli gelir kaynağıdır. 202.400 hektarlık toprağının 104.902 hektarı tarım arazisi, 62.786 hektarı orman ve fundalık, 4.080 hektarı çayır ve mera, 30.632 hektarı tarım dışı arazidir. Sanayi

²⁰⁵ <http://www.tarsus.bel.tr/tr/tarsus/cografik-konumu.aspx>

²⁰⁶ <http://www.tarsus.bel.tr/tr/tarsus/iklim-bitki-ortusu.aspx>

yönünden de Mersin'den sonra gelişmiş ilçesi Tarsus'tur. Ülke ekonomisi için önemli olan tarım aletleri, makine yedek parçaları, takım tezgâhları yapan fabrikalar, şekerli yiyecek imalathaneleri, tuğla ve seramik fabrikaları vardır.²⁰⁷

Tablo 8: Mersin ili Tarsus İlçesi 1950 Sonrası Yerel Seçim sonuçları

1950 ve 1955			1963			1968			1973		
Parti	Oy	Yzd	Parti	Oy	Yzd	Parti	Oy	Yzd	Parti	Oy	Yzd
DP	8.377	55.4	AP	8.714	54.6	CHP	8.560	52.8	CHP	11.681	59.2
CHP	6.552	39.6	CHP	7.042	44.1	AP	6.980	43.0	AP	7.118	36.1
MP	838	4.8	BĞMZ	204	1.2	TIP	294	1.8	MHP	794	4.0
						MP	209	1.2	MSP	122	0.6
DP	10.377	59.4				GP	161	0.9			
CHP	4.502	33.9									
MP	635	6.6									
1977			1984			1989			1994		
Parti	Oy	Yzd	Parti	Oy	Yzd	Parti	Oy	Yzd	Parti	Oy	Yzd
CHP	14.372	50.4	ANAP	16.566	35.0	SHP	21.380	36.7	MHP	16.279	20.8
AP	12.568	44.0	SODEP	11.944	25.3	DYP	17.090	29.4	CHP	15.590	19.9
MHP	838	2.9	HP	9.743	20.6	DSP	7.355	12.6	DYP	13.706	17.5
MSP	731	2.5	DYP	5.153	10.9	ANAP	7.324	12.6	ANAP	10.585	13.56
			BĞMZ	1.594	3.3	RP	3.553	6.1	SHP	10.551	13.5
			MDP	1.220	2.5	MÇP	1.192	2.0	RP	7.995	10.2
			RP	993	2.1	IDP	220	0.3	DSP	2.727	3.4
									IP	320	0.4
									MP	293	0.3
1999			2004			2009			2014		
Parti	Oy	Yzd	Parti	Oy	Yzd	Parti	Oy	Yzd	Parti	Oy	Yzd
MHP	40.484	44.1	MHP	38.365	41.1	MHP	52.169	42.0	MHP	68.010	35,7
CHP	21.821	23.8	CHP	22.243	23.8	AKP	34.538	27.8	CHP	59.762	31,4
HADEP	12.463	13.5	AKP	16.292	17.4	CHP	20.611	16.6	AKP	38.094	20,0
DSP	7.606	8.2	SHP	12.499	13.3	DTP	14.052	11.3	BDP	19.634	10,3
ANAP	3.487	3.8	DYP	1.373	1.4	DSP	975	0.7	SP	1.452	0,8
FP	2.425	2.6	GP	831	0.8	SP	667	0.5	BBP	1.373	0,7
DYP	2.089	2.2	SP	424	0.4	DP	477	0.3	BTP	784	0,4
BP	312	0.3	DSP	332	0.3	TKP	291	0.2	BĞZ	639	0,3
ÖDP	310	0.3	BBP	286	0.3	ÖDP	209	0.1	DP	343	0,2
DTP	213	0.2	YTP	221	0.2	BTP	154	0.1	MP	135	0,1
DTP	213	0.2	IP	126	0.1				DYP	74	0,0
BBP	177	0.1	TKP	121	0.1						
MP	138	0.1	MP	115	0.1						
SIP	122	0.13	BTP	98	0.1						

Kaynak: <http://www.iha.com.tr/>

Yukarıdaki tabloda uygulama kısmını oluşturan İçel ili Tarsus ilçesinin geçmiş dönemdeki siyasi eğilimine değinmek gerekirse, 1950 seçimlerinden günümüze değin değışken bir siyasi tercih yelpazesinde yer aldığı ifade edilebilir.

²⁰⁷ <http://www.tarsus.bel.tr/tr/tarsus/ekonomisi.aspx>

Demokrat Parti'nin iktidara geldiği 1950 seçimlerinde ve yine aynı partinin yönetimde bulunduğu süre zarfında Tarsus'taki siyasi eğilim iktidar kanadı ile aynı doğrultuda yer aldığı görülmektedir. 1960 darbesinden sonra yapılan 1961 seçimlerinde Adalet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi oyların % 62'sini alarak 277 milletvekili çıkarmışlardır. Buna karşı Cumhuriyet Halk Partisi 173 milletvekili çıkarabilmiştir. 1963 yerel seçimlerinde Adalet Partisi'nin Menderes'in mirasçısı olarak ülke genelinde en güçlü parti olarak iktidar koltuğuna oturmuş olduğu ve ülke genelinde "Menderes'in zaferi" olarak anılan bu dönemde seçmen tercihlerinin % 54,6 ile bu partiye yönelmiş olduğu görülmektedir.

1968'e gelindiğinde iktidar koltuğunda Adalet Partisi'nin genel seçimlerde iktidar olduğu görülürken, Tarsus'ta yerel tercihlerin Cumhuriyet Halk Partisi'nden yana olduğu görülmektedir. Cumhuriyet Halk Partisi oyların %52,8'ünü alarak Tarsus'ta yerel iktidarı eline almıştır. Bu tarihten itibaren 1980 ihtilaline kadar Tarsus seçmenleri çoğunluk olarak Cumhuriyet Halk Partisi'nden yana tercih göstermişlerdir (1973'te %59,2 ve 1977'de %50,4). 1980 ihtilalinden sonra yapılan 1984 seçimlerinde Anavatan Partisi'nin Tarsus yerelinde oyların %35'ini alarak belediye başkanlığını kazanmıştır. 1989 seçimlerinde siyasi tercihin %36,7 ile Sosyal Demokrat Halkçı Parti'den yana olduğu görülmektedir. 1994 yılına gelindiğinde ise, 'solun kalesi' olarak bilinen bu ilçe, seçmen tercihlerinde büyük bir değişim göstererek yerelde iktidar koltuğunu Milliyetçi Hareket Partisi'ne %20,8'lik oy oranı ile vermiştir. Bu tarihten itibaren yerel seçimlerde Milliyetçi Hareket Partisi oyların çoğunluğunu alarak (1999'da %44,1 - 2004'te %41,1 - 2009'da %42,0 ve 2014'te %35,7) belediye yönetimini elinde tutmuştur.

Seçmen tercihlerinin ülkedeki genel iktidarlar ile eşdeğer olarak görülmediği ilçede farklı birçok siyasi görüşün egemen olduğu ifade edilebilir. Bu da yerel seçimlerde herhangi bir partinin süreklilik arz ederek seçimden galip çıkması durumunu güçleştirmektedir. Seçmen tercihlerinin kimi zaman siyasi düşünceleri ile ayrı hareket ettiğini de söylemek mümkündür. Özellikle 1980 öncesi dönemde sol görüşlü bir düşünce hâkim iken, 1980'den sonra siyasi tercihlerde ağırlık olarak sağa kayma yaşanmıştır. 1989 seçimleri hariç, 1984'ten bu yana sağ partilerin yerelde zaferi ellerinde bulundurdukları görülmektedir.

Seçmen yapısının bu şekilde dönemden döneme farklılık gösteriyor olması da araştırmanın sınırlılıklarından birisini oluşturmuştur. Seçmen tercihlerinin ne yönde olduğunu geçmiş dönem yerel seçimlerine bakıldığında anlamlandırmak güç olmaktadır.

3.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın yöntemi; anket formunun oluşturulması, araştırma örnekleminin belirlenmesi, anket formunun ön testi ve verilerin analizi aşamalarından oluşmaktadır.

Türk siyasetçilerinin karizmatik liderlik özelliklerinin değerlendirilmesi amacı ile hazırlanan ve katılımcılara verilen anket 3 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışanların cinsiyetleri, yaşları, eğitim durumları, mesleki özellikleri gibi bilgilere ulaşmak için 4 soru sorulmuştur. İkinci bölümde seçmenlerin partilere yönelik davranışları ele alınmış ve bunun için 6 soru sorulmuştur. Üçüncü bölümde ise, Türk siyasilerinin liderlik özelliklerinin ölçülmesi açısından 15 soru sorulmuştur. Bu sorular 5'li Likert ölçeği (1=Hiç Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Kısmen Katılıyorum, 4=Katılıyorum, 5=Tamamen Katılıyorum) kapsamında ele alınmıştır. Bu bölümde yer alan sorulardan, 7, 8, 9. sorular dönüşümcü liderliği, 10, 11, 12. sorular karizmatik liderliği, 13, 14, 15. sorular otokratik liderliği, 16, 17, 18. sorular demokratik liderliği ve 19, 20, 21. sorular ise etkileşimci liderliği öngörmektedir.

Araştırmada elde edilen verilerin değerlendirilmesinde SPSS 16,0 (Statistical Packages for the Social Sciences) programından yararlanılmıştır. Araştırmada kullanılan bir diğer istatistikî yöntem de frekans ve yüzde dağılım analizidir. Frekans dağılımı analizi, basitçe bir olayın kaç kez gözlemlendiğinin tespiti olarak tanımlanabilir. Araştırmada frekans ve yüzde dağılımı analizleri demografik verilerin dağılımını ölçmek amacıyla kullanılmıştır.

ANOVA testi bağımsız değişken bileşenleri üzerinde bağımlı değişkenlerin dağılım oranını ölçmekte kullanılan bir analiz yöntemi olup; One way ANOVA testi ise, deneklerin her birinin bağımsız değişken gruplarından yalnızca birine dâhil olduğu durumda, bağımlı değişkene ilişkin verilerin ortalamaları üzerinden bir dağılımsal tablo oluşturmaya yaramaktadır. Araştırmada One Way ANOVA testi ile

demografik bağımsız değişken gruplarının bağımlı değişkenler olan anket sorularına verilen cevaplar açısından anlamlı farklılıklar gösterip göstermediği sınanacaktır.

3.5. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Analizde Türk siyasetçilerin seçmenlerin üzerindeki algıların hangi boyutlarda yer aldığı belirlenmesi açısından 7 farklı hipoteze yer verilmiştir.

Bunlar:

- H₀:** Türk siyasetçilerinin liderlik tercihlerinde seçmenler arası yaşa göre farklılık yoktur.
- H₁:** Seçmenlerin destek vermiş oldukları partiler ile yaş grupları arasında farklılık vardır.
- H₂:** Seçmenlerin destek vermiş oldukları partiler ile cinsiyet grupları arasında farklılık yoktur.
- H₃:** Türk siyasetçilerinin liderlik tercihlerinde seçmenler arası cinsiyet farklılığı söz konusudur.
- H₄:** Türk siyasetçilerinin liderlik tercihlerinde eğitim durumu farklılığı söz konusudur.
- H₅:** Seçmenlerin mesleki farklılıkları Türk siyasetçilerinin liderlik tercihlerinde etkilidir.
- H₆:** Seçmenlerin siyasi tercihlerinde liderlik tarzlarının etkisi vardır.

3.6. ARAŞTIRMANIN GEÇERLİLİĞİ VE GÜVENİLİRLİĞİ

Veri toplama teknik ve araçlarında bulunması gereken önemli özelliklerden biri güvenilirliktir. Kavram olarak güvenilirlik, bir veri toplama tekniği ya da aracı ile aynı niteliğe dönük olarak aynı varlıklar üzerinde yapılan uygulama sonuçlarının birbirine yakın ya da birbiri ile tutarlı olması durumudur. Diğer bir ifadeyle, herhangi bir veri toplama teknik ya da aracı, aynı özelliği her uygulandığında aynı sonucu verecek tarzda belirleyebiliyorsa güvenilirdir.²⁰⁸

İçsel tutarlılığı ölçmek için en yaygın kullanılan yöntem Cronbach alfa olarak bilinen alfa katsayısıdır. Alfa değeri 0 ile 1 arası değerler alır ve kabul edilebilir bir

²⁰⁸ Rüştü, Yeşil, 'Verilerin Analizi' (Editör: Remzi Y. Kınca), Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2010, s.72.

değerin en az 0.7 olması arzu edilir.²⁰⁹ Güvenirlilik yorumları şu ölçülere göre yapılabilir:²¹⁰

$0.00 < \alpha < 0.40$ ise sorular arasında güvenirlilik yoktur

$0.40 < \alpha < 0.60$ ise, düşük bir güvenirlilik

$0.60 < \alpha < 0.80$ ise, oldukça yüksek bir güvenirlilik

$0.80 < \alpha < 1.00$ ise, yüksek güvenirlilik var demektir.

Tablo 9: Ölçeğin Güvenirlilik Analizi

Güvenirlilik Analizi	
Cronbach's Alpha	İfade Sayısı
0,862	143

Güvenirlilik istatistiğine baktığımızda Cronbach's Alfa katsayısının 0,862 olduğu görülmektedir. Bu da kullanılan ölçekte yer alan ifadelerin aynı olguyu ölçmek üzere kurgulandığını, ölçekte yer alan ifadelerin uyumlu olduğunu göstermektedir.

3.7. ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE DEĞERLENDİRME

Bu bölümde öncelikli olarak araştırmaya katılanların demografik özelliklerine ilişkin bilgilere ardından da ankette yer alan Türk siyasilerinin liderlik boyutlarının aritmetik ortalama ve standart sapma sonuçları değerlendirilecek, araştırma hipotezlerinin açıklanmasına imkân verecek analiz sonuçları üzerinde durulacak ve araştırmaya konu olan hipotezlerin doğruluk tablosuna yer verilecektir.

Tablo 10: Demografik Frekans Dağılım Tablosu

CİNSİYET	Erkek	228	60,16	MESLEK GRUPLARI	İşçi	36	9,50
	Bayan	151	39,84		Emekli	29	7,65
YAŞ GRUPLARI	18-29 arası	121	31,93	Ev hanımı	47	12,40	
	30-43 arası	132	34,83	Öğrenci	65	17,15	
	44-55 arası	78	20,58	İşsiz	24	6,33	
	56 ve üzeri	48	12,66	Öğretmen	46	12,14	
	EĞİTİM DURUMU	Okur-yazar değil	5	1,32	Devlet memuru	28	7,39
Okur-yazar		12	3,17	Çiftçi	19	5,01	
İlkokul mezunu		47	12,40	Özel sektör çalışanı	24	6,33	
Ortaokul mezunu		31	8,18	Esnaf-tüccar vb.	33	8,71	
Lise mezunu		130	34,30	Avukat-doktor-mühendis vb.	14	3,69	
Üniversite ve üstü		154	40,63	Diğer	14	3,69	
Total	379	100	Total	379	100		

²⁰⁹ Remzi, Altunışık; Recai, Coşkun; Serkan, Bayraktaroğlu ve Engin, Yıldırım, 'Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Spss Uygulamalı', (3. Baskı), Sakarya Kitabevi, Sakarya, 2004, s.115.

²¹⁰ Ahmet, H. İslamoğlu, 'Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri' (1. Basım), Beta Basımevi, İstanbul, 2009, s.135.

Ankete katılan seçmenlerin demografik özellikleri ele alınacak olunursa; Tablo-10 değerlendirildiğinde ankete katılan seçmenlerin %60,1'ini erkekler, %39,8'ini ise bayanlar oluşturmaktadır. Seçmenlerin yaş aralığı dağılımına bakıldığında ise, %34,8 ile 30-43 yaş arasında yer alan kişilerin en fazla yoğunluk gösterdiği görülmektedir. En düşük seviyedeki katılım ise, %12,6'lık oran ile 56 ve üzeri yaş grubundan gelmiştir. Devamında eğitim durumlarına bakıldığında, en yüksek oranın %40,6 ile üniversite ve üstü gruba ait olduğu görülmektedir. En düşük oran ise, %1,3 ile okur-yazar olmayanlara aittir. Son olarak ankete katılanların mesleki durumlarına değinilecek olduğunda, ilk sırayı %17,1 ile öğrenciler oluşturmakta, ev hanımları %12,4 ile ikinci sırada yer almaktadırlar. En az mesleki yoğunluğun ise, %3,6'lük oranla avukat-doktor-mühendis vb. ile diğer meslek gruplarına ait olduğu saptanmıştır.

Tablo 11: 1. 2. ve 3. Soruların Frekans Dağılımı Tablosu

Sizce Türkiye'nin bugün karşı karşıya olduğu, acilen çözülmesi gerektiğini düşündüğünüz en önemli sorunlar nelerdir? (1)			Sizce Türkiye'nin bugün karşı karşıya olduğu, acilen çözülmesi gerektiğini düşündüğünüz en önemli sorunlar nelerdir? (2)			Sizce Türkiye'nin bugün karşı karşıya olduğu, acilen çözülmesi gerektiğini düşündüğünüz en önemli sorunlar nelerdir? (3)		
İşsizlik	82	21,64	İşsizlik	55	14,51	Terör	39	10,29
Terör	69	18,21	Demokrasi-fikir Özgürlüğü	51	13,46	İşsizlik	38	10,03
Kürt sorunu	67	17,68	Kürt sorunu	48	12,66	Ergenekon	33	8,71
Demokrasi-fikir özgürlüğü	40	10,55	Yoksulluk ve hayat Pahalılığı	34	8,97	Demokrasi-fikir özgürlüğü	32	8,44
Eğitim	20	5,28	Terör	34	8,97	Rüşvet ve yolsuzluk	29	7,65
Türban	18	4,75	Rüşvet ve yolsuzluk	27	7,12	Yoksulluk ve hayat pahalılığı	28	7,39
Yoksulluk ve hayat pahalılığı	17	4,49	Ahlaki yozlaşma	26	6,86	Ekonomik kriz	26	6,86
Rüşvet ve yolsuzluk	15	3,96	Hukuksal bozukluk	20	5,28	İnsan hakları	26	6,86
Ergenekon	11	2,90	Ergenekon	17	4,49	Hukuksal bozukluk	23	6,07
İnsan hakları	10	2,64	Eğitim	16	4,22	Eğitim	23	6,07
Ahlaki yozlaşma	9	2,37	Türban	15	3,96	Kürt sorunu	21	5,54
Sağlık-sosyal Güvenlik	8	2,11	Ekonomik kriz	13	3,43	İrtica	16	4,22
Hukuksal bozukluk	8	2,11	İnsan hakları	10	2,64	Türban	16	4,22
İrtica	3	0,79	İrtica	7	1,85	Sağlık-sosyal güvenlik	16	4,22
Ekonomik kriz	2	0,53	Sağlık-sosyal Güvenlik	6	1,58	Ahlaki yozlaşma	13	3,43
Total	379	100	Total	379	100	Total	379	100

Tablo-11'de Ankete katılan seçmenlerin, 'Sizce Türkiye'nin bugün karşı karşıya olduğu, acilen çözülmesi gerektiğini düşündüğünüz en önemli sorunlar nelerdir?' sorusuna vermiş oldukları 3 tercihli cevapların frekans dağılımında ilk tercihte en yüksek oran %21,6 ile işsizlik alırken, son sıralarda %0,7 ile irtica ve

%0,5 ile ekonomik kriz yer almıştır. İkinci tercihte ise ilk sırayı %14,5 ile işsizlik almakta ve sağlık-sosyal güvenlik %1,5 ile son sırada yer almaktadır. Üçüncü tercihte ilk sıra %10,2 ile terör olurken, son sırada ise % 3,4 ile ahlaki yozlaşma yer almaktadır. Seçmenlerin vermiş oldukları cevaplarda terör ve işsizlik olgusunun acilen çözülmesi gereken bir tehlike olduğu gözlemlenmiştir. Sağlık-sosyal güvenlik ve irtica ise, en az yoğunluğa sahip cevaplar olmuştur.

Tablo 12: Bu sorunları sizce hangi siyasi parti çözer? Sorusunun frekans dağılımı

	Frekans	Yüzde
AKP	114	30,08
CHP	78	20,58
MHP	76	20,05
BDP	23	6,07
Diğer	88	23,22
Total	379	100,00

Seçmenlerin vermiş olduğu cevapların frekans dağılımına bakıldığında Adalet ve Kalkınma Partisi %30'luk oran ile ilk sırada görülmektedir. Gerek iktidarda yapmış olduğu hizmetler olsun gerekse seçim döneminde göstermiş olduğu adayların ses getirici bir nitelik taşıyor olması seçmenlerin bu parti üzerinde yoğunlaşmasında etkili olmuştur. Bunun yanısıra başbakan Erdoğan'ın liderlik karizması da olmazsa olmaz etkenlerden birisidir. Devamında ise, ikinci sırayı 'Diğer' seçeneği oluşturmuştur. Bunun içerisinde meclis dışı yer alan partiler ile birlikte 'hiçbirisi' seçeneği yer almıştır. Cumhuriyet Halk Partisi %20,5 ile ikinci sırada yer almaktadır. Fakat bu partinin %20'lik seçmen desteğini almış olan Milliyetçi Hareket Partisi ile oransal farkın neredeyse kapanmak üzere olduğu görülmektedir. Milliyetçi Hareket Partisi oranını geçmiş döneme nazaran arttırmış görünür iken, Halk Partisi'nde bir durağanlık göze çarpmaktadır.

Tablo 13: Siyasal açıdan kendinizi nasıl tanımlarsınız? Sorusunun frekans dağılımı

	Frekans	Yüzde
Türk milliyetçisi	82	21,64
Muhafazakar-milliyetçi	64	16,89
Sosyal demokrat	62	16,36
Muhafazakar-dindar	50	13,19
Aşırı solcu	36	9,50
Liberal-demokrat	31	8,18
Merkez	20	5,28
Fikrim yok	17	4,49
Kürt milliyetçisi	14	3,69
Aşırı milliyetçi	3	0,79
Total	379	100

Ankete katılan seçmenlerin fikinsel açıdan kendilerini nerede konumlandıklarına bakıldığında, Tablo-13'te %21,6'lık bir oran ile Türk Milliyetçisi yoğunluğu görülmektedir. Muhafazakâr-milliyetçi ile Sosyal Demokratlar ise, %16,8 ve %16,3'lük oran ile sıralamanın devamında yer almaktadırlar. Kürt Milliyetçileri ile Aşırı Milliyetçi fikre sahip kişiler %3,6 ve %0,7 ile sıralamanın en alt kısmını oluşturmuştur.

Tablo 14: Son milletvekili seçimlerinde oyunuzu hangi partiye verdiniz? Sorusunun frekans dağılımı

	Frekans	Yüzde
CHP	118	31,13
AKP	110	29,02
MHP	93	24,54
BDP	29	7,65
Hiçbirisi	8	2,11
Diğer	6	1,58
DSP	4	1,06
DP	3	0,79
SP	3	0,79
GP	3	0,79
ÖDP	2	0,53
Total	379	100

En son yapılan genel seçimler neticesinde CHP taraftarı seçmenlerin en fazla yoğunluğa sahip olduğu görülmektedir. %31,1 ile ilk sırayı CHP almakla birlikte devamında, AKP %29 ve MHP %24,5 ile yer almışlardır. Yerel seçimlerde MHP en fazla oy alan parti olurken, aynı parti genel seçimde büyük bir gerileme yaşamış ve 3. sıraya düşmüştür.

Tablo 15: Bu hafta sonu bir genel seçim olsa, hangi partiye oy vermeyi düşünürsünüz? Sorusunun frekans dağılımı

	Frekans	Yüzde
MHP	105	27,70
AKP	103	27,18
CHP	93	24,54
BDP	31	8,18
Hiçbirisi	25	6,60
Diğer	11	2,90
SP	6	1,58
DSP	2	0,53
DP	2	0,53
GP	1	0,26
Total	379	100

Tablo-15'te seçmenlerin olası bir genel seçim yapılması durumunda yapmayı düşündükleri tercihleri analiz edilmiş ve MHP %27,7 ile ilk sırada yer almıştır. AKP %27,1 ile ikinci sırayı alırken CHP %24,5 ile üçüncü sırada yer almıştır. Son genel seçimden günümüze seçmenlerin algılarında değişim olduğu gözlenmiştir. CHP %7, AKP %2 oranında oy kaybı yaşarken MHP oy oranını %3 oranında arttırmıştır. BDP'nin de oy oranında artış olduğu görülmektedir.

Tablo 16: Gönlnüzde yatan, kendinizi yakın hissettiğiniz, lideri ve görüşlerini beğendiğiniz partiyi söyler misiniz? Sorusunun frekans dağılımı

	Frekans	Yüzde
AKP	96	25,33
MHP	93	24,54
CHP	89	23,48
Hiçbirisi	43	11,35
BDP	30	7,92
Diğer	13	3,43
SP	8	2,11
DSP	5	1,32
DP	1	0,26
GP	1	0,26
Total	379	100

Seçmenlerin yakınlık duydukları partilerin frekans dağılımına bakıldığında bu yakınlığın sandıklara birebir yansımadağı görülmektedir. Son genel seçimlerde CHP'nin, ileride yapılması düşünülen genel seçimlerde MHP'nin birinci çıktığı dağılım ile Tablo-14'ün frekans dağılımı farklılık arz etmektedir. Buna göre, AKP %25,3 ile seçmenlerin ilgi duyduğu ilk parti olurken, MHP %24,5 ve CHP %23,4 ile yer almışlardır. Frekans dağılım yüzdeleri göz önünde tutulduğunda seçmenlerin yakınlık gösterdikleri partilerde oldukça büyük bir yüzde vardır. Kararsız olan ya da bu konuda fikri olmayan kişilerin oldukça az olduğu görülmektedir.

Seçmenlerin Türk siyasetçilerinin liderliğinin değerlemesinin yapıldığı liderlik sorularına bakıldığında sorudan soruya göre farklı liderler ön planda yer almıştır. Hiç katılmıyorum ile tamamen katılıyorum arasındaki seçeneklerinin irdelenmesi ile yapılacak olan frekans analize bakılacak olunursa:

Tablo 17: S7. Parti üyeleri için yüksek performans hedefleri koyan, onları, beklentileri gerçekleştirmeleri için teşvik eden bir liderdir. Cevaplarının Dağılımı

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kısmen Katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde
İsmet INONU	88	23,22	91	24,01	70	18,47	78	20,58	52	13,72
Ali Adnan MENDERES	59	15,57	71	18,73	112	29,55	90	23,75	47	12,40
Süleyman DEMİREL	103	27,18	81	21,37	139	36,68	39	10,29	17	4,49
Bülent ECEVİT	53	13,98	78	20,58	92	24,27	89	23,48	67	17,68
Alparslan TÜRKES	72	19,00	50	13,19	73	19,26	79	20,84	105	27,70
Turgut ÖZAL	54	14,25	58	15,30	90	23,75	101	26,65	76	20,05
R. Tayyip ERDOĞAN	122	32,19	42	11,08	20	5,28	77	20,32	118	31,13
Devlet BAHÇELİ	100	26,39	108	28,50	67	17,68	59	15,57	45	11,87
Kemal KILIÇDAROĞLU	130	34,30	65	17,15	57	15,04	66	17,41	61	16,09

‘Parti üyeleri için yüksek performans hedefleri koyan, onları, beklentileri gerçekleştirmeleri için teşvik eden bir liderdir’ sorusunda en yüksek desteği %31,1 ile Erdoğan almıştır. Devamında %27,7 ile Türkeş gelmektedir. Özal ‘Katılıyorum’ seçeneğinde %26,6 ile ilk sıradadır. Seçmenlerin kısmen katıldıkları isim ise, %36,6 ile Demirel olmuştur. ‘Kesinlikle Katılmıyorum’ seçeneğinde %34,3 ile Kılıçdaroğlu en fazla orana sahip liderdir. ‘Katılmıyorum’ seçeneğinde ise seçmenler en fazla oyu %28,5 ve %24 ile Bahçeli ve İnönü’ye vermişlerdir. Erdoğan, Türkeş ve Özal bu soruda seçmenler tarafından en fazla destek gören liderler olmuştur. Seçmenlerin Kılıçdaroğlu hakkında olumsuz görüşe sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 18: S8. Karar alma ve uygulama sürecinde çevresindeki insanların görüşlerinden ve deneyimlerinden faydalanmaya gayret eder, paylaşımcı bir yapıya sahiptir. Cevaplarının Dağılımı

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kısmen Katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde
İsmet INONU	88	23,22	82	21,64	111	29,29	63	16,62	35	9,23
Ali Adnan MENDERES	52	13,72	53	13,98	113	29,82	120	31,66	41	10,82
Süleyman DEMİREL	71	18,73	59	15,57	171	45,12	67	17,68	11	2,90
Bülent ECEVİT	54	14,25	63	16,62	85	22,43	101	26,65	76	20,05
Alparslan TÜRKES	68	17,94	59	15,57	79	20,84	71	18,73	102	26,91
Turgut ÖZAL	53	13,98	32	8,44	96	25,33	134	35,36	64	16,89
R. Tayyip ERDOĞAN	110	29,02	65	17,15	49	12,93	57	15,04	98	25,86
Devlet BAHÇELİ	94	24,80	97	25,59	88	23,22	54	14,25	46	12,14
Kemal KILIÇDAROĞLU	110	29,02	81	21,37	57	15,04	72	19,00	59	15,57

‘Karar alma ve uygulama sürecinde çevresindeki insanların görüşlerinden ve deneyimlerinden faydalanmaya gayret eder, paylaşımcı bir yapıya sahiptir’ sorusunda seçmenlerin tercihleri ‘Kesinlikle Katılıyorum’ seçeneğinde dağılım göstermiştir. 102 seçmen Türkeş’i desteklerken (%26,9), akabinde 98 ile Erdoğan (%25,8) gelmektedir. Özal, ‘Katılıyorum’ seçeneğinde (%35,3) Menderes ile birlikte (%31,6) en fazla oy oranına sahiptir. Demirel %45,1 ile seçmenlerin en fazla kısmen katıldığı liderdir. ‘Katılmıyorum’ seçeneğinde ise, Bahçeli (%25,5) en fazla tercih edilen lider iken, ‘Kesinlikle Katılmıyorum’ seçeneğinde ise, 110 oy oranı ile Erdoğan ve Kılıçdaroğlu görülmektedir.

Seçmenler Erdoğan ve Türkeş ile birlikte Özal ve Menderes’i karar alma ve uygulama sürecinde çevresindeki insanların görüşlerinden ve deneyimlerinden faydalanmaya gayret eden, paylaşımcı bir yapıya sahip olan bir lider olarak nitelendirmektedirler. Demirel hususunda kararsız tutum sergilenir iken, Bahçeli, Kılıçdaroğlu ve Erdoğan yine en az desteğin verildiği liderler olmuştur. Erdoğan hususunda seçmenlerin iki uç noktada hemfikir oldukları gözlenmiştir.

Tablo 19: S9. Çözümü zorlaşan hususlarda yeni bir çıkar yol arayan, çözüme ulaşmaya çalışan bir yapısı vardır. Cevaplarının Dağılımı

	Kesinlikle Katılmıyorum		Kısmen Katılmıyorum		Kısmen Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
İsmet INONU	87	22,96	74	19,53	111	29,29	51	13,46	56	14,78
Ali Adnan MENDERES	46	12,14	70	18,47	126	33,25	88	23,22	49	12,93
Süleyman DEMİREL	72	19,00	82	21,64	147	38,79	63	16,62	15	3,96
Bülent ECEVİT	43	11,35	65	17,15	117	30,87	92	24,27	62	16,36
Alparslan TÜRKES	47	12,40	49	12,93	101	26,65	79	20,84	103	27,18
Turgut ÖZAL	44	11,61	57	15,04	114	30,08	94	24,80	70	18,47
R. Tayyip ERDOĞAN	115	30,34	57	15,04	37	9,76	61	16,09	109	28,76
Devlet BAHÇELİ	80	21,11	92	24,27	122	32,19	43	11,35	42	11,08
Kemal KILIÇDAROĞLU	110	29,02	87	22,96	70	18,47	68	17,94	44	11,61

‘Çözümü zorlaşan hususlarda yeni bir çıkar yol arayan, çözüme ulaşmaya çalışan bir yapısı vardır’ sorusunda Erdoğan %28,7 ile seçmenlerin tamamen katıldığı lider olmuştur. Akabinde Türkeş %27,1 ile yer almaktadır. Özal, Ecevit ile

birlikte %24 oran ile seçmenlerin destek verdikleri liderlerdir. ‘Kesinlikle Katılmıyorum’ seçeneğinde Erdoğan 115, Kılıçdaroğlu 110 seçmenin tercihi olmuştur. Akabinde Bahçeli 92 ile ‘Katılmıyorum’ seçeneğinde en başta yer almıştır. Bu soruda da Erdoğan uç tercihler arasında yer almıştır. Seçmenlerin geneli ‘Kısmen Katılıyorum’ kısmında yoğunlaşmıştır. 9 liderden 7 tanesi üç basamaklı sayıya ulaşmışlardır.

Tablo 20: S10. Fiziksel özellikleri, davranışları ve hitabet yeteneği ile takipçilerini... Cevaplarının Dağılımı

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kısmen Katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
İsmet INONU	74	19,53	103	27,18	76	20,05	73	19,26	53	13,98
Ali Adnan MENDERES	42	11,08	40	10,55	127	33,51	93	24,54	77	20,32
Süleyman DEMİREL	61	16,09	69	18,21	138	36,41	81	21,37	30	7,92
Bülent ECEVİT	40	10,55	61	16,09	112	29,55	100	26,39	66	17,41
Alparslan TÜRKERŞ	43	11,35	45	11,87	67	17,68	93	24,54	131	34,56
Turgut ÖZAL	41	10,82	51	13,46	103	27,18	106	27,97	78	20,58
R. Tayyip ERDOĞAN	59	15,57	17	4,49	20	5,28	87	22,96	196	51,72
Devlet BAHÇELİ	94	24,80	117	30,87	75	19,79	51	13,46	42	11,08
Kemal KILIÇDAROĞLU	122	32,19	99	26,12	60	15,83	56	14,78	42	11,08

‘Fiziksel özellikleri, davranışları ve hitabet yeteneği ile takipçilerini oldukça etkilemektedir. Çevresine güç ve güven duygusu yansıtır, güçlü bir vizyona sahiptir’ sorusuna yapılan tercihlerde kuşkusuz olarak hitabeti, fiziksel özellikleri ve davranışları ile Erdoğan oldukça etkili bir liderdir. Bu yapısı ankete de yansımış ve bu konuda 196 oy ve %51,7’lik yüzde ile seçmenler tarafından en çok destek gören lider olmuştur. Bu soruda hemen hemen her iki seçmenden birisi Erdoğan’a açık destek vermişlerdir. Desteğin verilmediği en yüksek oran ise, 122 oy ve 32,1’lik yüzde ile Kılıçdaroğlu olmuştur. O’nu Bahçeli %24,8’lik yüzde ile takip etmektedir. Her üç seçmenden birisi, Kılıçdaroğlu’na bu yönü ile hiç katılmamaktadır. Günümüz hükümet yapısı içerisinde yer alan bu üç liderden geçer notu Erdoğan almıştır.

Tablo 21: S11. Özel yaşantısı benim de kabul ettiğim değerler üzerine kuruludur ve siyasi çıkışlarında... Cevaplarının Dağılımı

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kısmen Katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde
İsmet INONU	106	27,97	70	18,47	84	22,16	53	13,98	66	17,41
Ali Adnan MENDERES	39	10,29	81	21,37	119	31,40	78	20,58	62	16,36
Süleyman DEMİREL	84	22,16	102	26,91	141	37,20	47	12,40	5	1,32
Bülent ECEVİT	68	17,94	74	19,53	89	23,48	65	17,15	83	21,90
Alparslan TÜRKES	65	17,15	59	15,57	78	20,58	75	19,79	102	26,91
Turgut ÖZAL	53	13,98	39	10,29	129	34,04	81	21,37	77	20,32
R. Tayyip ERDOĞAN	116	30,61	62	16,36	58	15,30	45	11,87	98	25,86
Devlet BAHÇELİ	63	16,62	84	22,16	113	29,82	69	18,21	50	13,19
Kemal KILIÇDAROĞLU	107	28,23	66	17,41	62	16,36	69	18,21	75	19,79

‘Özel yaşantısı benim de kabul ettiğim değerler üzerine kuruludur ve siyasi çıkışlarında benimsemiş olduğum değerleri ciddi anlamda savunmaktadır’ Sorusunda ‘Kesinlikle Katılıyorum’ seçeneğinde en yüksek değer Türkes’e (%26,9) ve Erdoğan’a (%25,8) verildiği görülmektedir. ‘Kesinlikle Katılmıyorum’ seçeneğinde ise yine Erdoğan (%30,6), Kılıçdaroğlu (%28,2) ve İnönü (%27,9) en fazla orana sahip olan liderlerdir. Seçmenlerin bu soruya verdikleri cevapların yoğunluğuna bakarak, onların liderler hakkında kararsız bir yapıya sahip oldukları söylenebilir. Siyasi hareketler hususunda liderler yönetilenlere tatmin edici bir şekilde yaklaşmamaktadır. Bu olgu da seçmenlerin liderler hususunda kararsız bir tutum sergilemelerine yol açmaktadır.

Tablo 22: S12. Amaçların gerçekleştirileceğine dair inancı ve güveni tamdır. Risk alabilecek kadar.... Cevaplarının Dağılımı

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kısmen Katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde
İsmet INONU	54	14,25	72	19,00	116	30,61	83	21,90	54	14,25
Ali Adnan MENDERES	37	9,76	68	17,94	126	33,25	89	23,48	59	15,57
Süleyman DEMİREL	73	19,26	99	26,12	145	38,26	53	13,98	9	2,37
Bülent ECEVİT	46	12,14	55	14,51	121	31,93	92	24,27	65	17,15
Alparslan TÜRKES	46	12,14	50	13,19	87	22,96	87	22,96	109	28,76
Turgut ÖZAL	37	9,76	70	18,47	112	29,55	69	18,21	91	24,01
R. Tayyip ERDOĞAN	97	25,59	63	16,62	44	11,61	51	13,46	124	32,72
Devlet BAHÇELİ	60	15,83	97	25,59	119	31,40	50	13,19	53	13,98
Kemal KILIÇDAROĞLU	101	26,65	99	26,12	87	22,96	39	10,29	53	13,98

‘Amaçların gerçekleştirileceğine dair inancı ve güveni tamdır. Risk alabilecek kadar cesur, kaybetme durumunu en aza indirecek kadar ileri görüşlüdür’ sorusuna verilen cevaplarda ‘Kesinlikle Katılıyorum’ seçeneğinde Erdoğan %32,7 ile en fazla tercih edilen lider olmuştur. Kılıçdaroğlu %26,6 ile ‘Kesinlikle Katılmıyorum’ seçeneğinde en fazla tercih yapılan liderdir. Yine bu soruda seçmenlerin ‘Kısmen Katılıyorum’ seçeneğinde (145, 126, 121, 119, 116 ve 112 oy) yoğunlaştıkları söylenebilir.

Tablo 23: S13. Aldığı kararların tartışmasız uygulanmasını ve yerine getirilmesini isteyen birisidir. Bulunduğu yapıda düzen ve disiplin olmazsa olmazdır. Cevaplarının Dağılımı

	Kesinlikle Katılmıyorum		Kısmen Katılmıyorum		Kısmen Katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
İsmet INONU	41	10,82	53	13,98	112	29,55	96	25,33	77	20,32
Ali Adnan MENDERES	38	10,03	57	15,04	145	38,26	97	25,59	42	11,08
Süleyman DEMİREL	70	18,47	66	17,41	186	49,08	34	8,97	23	6,07
Bülent ECEVİT	36	9,50	61	16,09	132	34,83	87	22,96	63	16,62
Alparslan TÜRKER	31	8,18	37	9,76	67	17,68	87	22,96	157	41,42
Turgut ÖZAL	41	10,82	36	9,50	144	37,99	103	27,18	55	14,51
R. Tayyip ERDOĞAN	54	14,25	21	5,54	51	13,46	95	25,07	158	41,69
Devlet BAHÇELİ	37	9,76	47	12,40	80	21,11	94	24,80	121	31,93
Kemal KILIÇDAROĞLU	80	21,11	60	15,83	95	25,07	75	19,79	69	18,21

‘Aldığı kararların tartışmasız uygulanmasını ve yerine getirilmesini isteyen birisidir. Bulunduğu yapıda düzen ve disiplin olmazsa olmazdır’ sorusuna verilen cevaplara bakıldığında ‘Kesinlikle Katılıyorum’ seçeneğinde %41,6 ile Erdoğan, %41,4 ile Türkeş gelmektedir. ‘Katılıyorum’ tercihinde Menderes (%25,5) ve Özal (%27,1) en fazla tercih edilen lider olmuşlardır. ‘Kesinlikle Katılmıyorum’ seçeneğinde düşük oranda da olsa Kılıçdaroğlu (%21,1) ve bu üç lider seçmenlerin gözünde disiplinli bir yapıya sahiptirler. Seçmenlerin ‘Kesinlikle Katılmıyorum’ seçeneklerinde de Kılıçdaroğlu (%19,7) ve Demirel (%18,4) ile başı çeken iki lider olarak göze çarpmaktadırlar.

Tablo 24: S14. Mevcut sorunun aşılması konusunda kurmaylarının inisiyatif almalarına ve kurumu riske etmelerine izin vermez. Cevaplarının Dağılımı

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kısmen Katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde
İsmet INONU	36	9,50	45	11,87	82	21,64	119	31,40	97	25,59
Ali Adnan MENDERES	27	7,12	60	15,83	148	39,05	92	24,27	52	13,72
Süleyman DEMİREL	45	11,87	51	13,46	183	48,28	65	17,15	35	9,23
Bülent ECEVİT	23	6,07	42	11,08	93	24,54	128	33,77	93	24,54
Alparslan TÜRKES	34	8,97	36	9,50	56	14,78	111	29,29	142	37,47
Turgut ÖZAL	44	11,61	43	11,35	131	34,56	100	26,39	61	16,09
R. Tayyip ERDOĞAN	61	16,09	35	9,23	48	12,66	85	22,43	150	39,58
Devlet BAHÇELİ	36	9,50	35	9,23	87	22,96	78	20,58	143	37,73
Kemal KILIÇDAROĞLU	51	13,46	48	12,66	104	27,44	95	25,07	81	21,37

‘Mevcut sorunun aşılması konusunda kurmaylarının inisiyatif almalarına ve kurumu riske etmelerine izin vermez’ sorusuna seçmenler ‘Kesinlikle Katılıyorum’ seçeneğinde en fazla tercihi %39,5 ile Erdoğan ve %37,7 ile Bahçeli’ye yapmışlardır. ‘Katılıyorum’ tercihinde ise Ecevit %33,7 ve İnönü % 31,4 ile oranı en yüksek liderlerdir. Demirel (%48,2), Menderes (%39) ve Özal (%34,5) seçmenlerin kısmet katılım sağladıkları liderler olarak gözükmemektedir. Bu soruda ankete katılan seçmenlerin oldukça düşük bir kısmının ‘Katılmıyorum’ ve ‘Kesinlikle Katılmıyorum’ seçeneğini işaretledikleri gözlemlenmiştir. Seçmenlerin geneli dâhilinde ele alındığında Türk siyasi liderlerinde otoriter bir yapı göze çarpmaktadır. Seçmen tercihlerinde, liderlerin genelinin kontrolü kendi ellerinde tuttuğu algısı hâkim olarak yer almaktadır.

Tablo 25: S15. Karar ve uygulamalarda etki altında kalmayan birisidir. Cevaplarının dağılımı

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kısmen Katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde
İsmet INONU	49	12,93	60	15,83	116	30,61	91	24,01	63	16,62
Ali Adnan MENDERES	37	9,76	69	18,21	116	30,61	118	31,13	39	10,29
Süleyman DEMİREL	86	22,69	75	19,79	147	38,79	54	14,25	17	4,49
Bülent ECEVİT	39	10,29	44	11,61	128	33,77	107	28,23	61	16,09
Alparslan TÜRKES	38	10,03	45	11,87	79	20,84	103	27,18	114	30,08
Turgut ÖZAL	45	11,87	42	11,08	132	34,83	89	23,48	71	18,73
R. Tayyip ERDOĞAN	100	26,39	47	12,40	53	13,98	75	19,79	104	27,44
Devlet BAHÇELİ	47	12,40	49	12,93	119	31,40	71	18,73	93	24,54
Kemal KILIÇDAROĞLU	68	17,94	68	17,94	98	25,86	74	19,53	71	18,73

‘Karar ve uygulamalarda etki altında kalmayan birisidir.’ sorusunun oransal değerlerine bakıldığında %30,8 oy oranı ile Türkeş ‘Kesinlikle Katılıyorum’ seçeneğinde ilk sıradadır. O’nu %27,4 ile Erdoğan takip etmektedir. ‘Katılıyorum’ seçeneğinin en yüksek tercih oranlarında ise, %31,1 ile Menderes, %28,2 ile Ecevit ve %27,1 ile Özal yer almaktadır. Seçmenlerin bu soruda genel olarak kısmen katılım sağladıkları göze çarpmaktadır. Liderlerin karar ve uygulamalarda en üstün karar mekanizması olduğu ifade edilebilir. Bu durum yukarıda daha önce ifade edildiği gibi liderlerde varolan otoriter yönetim anlayışının bir neticesi olarak görülebilir.

Tablo 26: S16. Dikey yapılanma yerine yatay yapılanmaya değer verir. Katı bir hiyerarşik yapılanmaya karşıdır. Cevaplarının Dağılımı

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kısmen Katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde
İsmet INONU	132	34,83	102	26,91	84	22,16	28	7,39	33	8,71
Ali Adnan MENDERES	68	17,94	101	26,65	120	31,66	71	18,73	19	5,01
Süleyman DEMİREL	93	24,54	68	17,94	143	37,73	63	16,62	12	3,17
Bülent ECEVİT	71	18,73	112	29,55	91	24,01	57	15,04	48	12,66
Alparslan TÜRKES	122	32,19	92	24,27	73	19,26	35	9,23	57	15,04
Turgut ÖZAL	52	13,72	73	19,26	130	34,30	88	23,22	36	9,50
R. Tayyip ERDOĞAN	139	36,68	85	22,43	59	15,57	37	9,76	59	15,57
Devlet BAHÇELİ	120	31,66	106	27,97	72	19,00	39	10,29	42	11,08
Kemal KILIÇDAROĞLU	85	22,43	94	24,80	110	29,02	34	8,97	56	14,78

‘Dikey yapılanma yerine yatay yapılanmaya değer verir. Katı bir hiyerarşik yapılanmaya karşıdır’ sorusu demokratik liderlik anlayışı içeren bir sorudur. Üst kısımlarda yer alan 13, 14 ve 15. Sorular otokratik liderlik anlayışını ön planda tutan sorulardır. Bu sorularda seçmenlerin vermiş yaptıkları tercihler oldukça yüksek bir seviyede seyir ederken, demokratik liderlik eksenli bir soru olan 16. soruda seçmenlerin yapmış oldukları tercihlerde katılım dâhilinde buldukları oran oldukça düşük kalmaktadır. Seçmenlerin bu soruya ‘Kesinlikle Katılıyorum’ şeklinde vermiş oldukları cevaplarda 59 oy ile Erdoğan ilk sırada yer alırken, ‘Katılıyorum’ tercihinde Özal 88 oy, Menderes ise, 71 oy almıştır. Beraberinde ‘Kesinlikle Katılmıyorum’ seçeneğine verilen oylara bakıldığında 139 oy oranı ile Erdoğan, 132 oy oranı ile İnönü görülmektedir. Sonuç olarak seçmenlerin Türk

siyasetçilerini demokratik bir lider olarak görmekten oldukça uzak olduğu bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Tablo 27: S17. Görevlendirdiği kişilerin işe dört elle sarılmalarını sağlamak için ödüllendirme-cezalendirme sistemi uygular. Cevaplarının Dağılımı

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kısmen Katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde
İsmet INONU	66	17,41	57	15,04	126	33,25	79	20,84	51	13,46
Ali Adnan MENDERES	32	8,44	36	9,50	158	41,69	87	22,96	66	17,41
Süleyman DEMİREL	43	11,35	74	19,53	169	44,59	72	19,00	21	5,54
Bülent ECEVİT	29	7,65	42	11,08	148	39,05	88	23,22	72	19,00
Alparslan TÜRKES	34	8,97	38	10,03	89	23,48	114	30,08	104	27,44
Turgut ÖZAL	43	11,35	24	6,33	127	33,51	99	26,12	86	22,69
R. Tayyip ERDOĞAN	68	17,94	42	11,08	68	17,94	72	19,00	129	34,04
Devlet BAHÇELİ	44	11,61	54	14,25	137	36,15	72	19,00	72	19,00
Kemal KILIÇDAROĞLU	78	20,58	74	19,53	99	26,12	63	16,62	65	17,15

‘Görevlendirdiği kişilerin işe dört elle sarılmalarını sağlamak için ödüllendirme-cezalendirme sistemi uygular’ sorusu üst kısımda yer alan 7. soru ile (Parti üyeleri için yüksek performans hedefleri koyan, onları, beklentileri gerçekleştirmeleri için teşvik eden bir liderdir) yakından ilişkilidir. Seçmenlerin verdikleri yanıtlarda da hemen hemen birbirine paralel oranları görmemiz mümkündür. Her iki soruda da üst sıralarda yer alan lider isimleri aynıdır. Bu soruda ‘Kesinlikle Katılıyorum’ tercihinde Erdoğan %34,4 oran ile ilk sıradadır. Kılıçdaroğlu ise, %20,5’lik yüzde ile ‘Kesinlikle Katılmıyorum’ seçeneğinde en fazla oya sahiptir. Erdoğan ‘Kesinlikle Katılıyorum’ seçeneğinde 129 oy almışken, ‘Kesinlikle Katılmıyorum’ seçeneğinde 68 oy almıştır. Sonuç olarak seçmenler Erdoğan profilini 17. soruya daha uygun bir lider tipi olarak görmektedirler.

Tablo 28: S18. Seçmenlerinin çıkarlarını ön planda tutar ve kurmaylarını bu hususta ekip çalışmasına yönlendirir. Cevaplarının Dağılımı

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kısmen Katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
İsmet INONU	64	16,89	87	22,96	107	28,23	72	19,00	49	12,93
Ali Adnan MENDERES	37	9,76	80	21,11	105	27,70	101	26,65	56	14,78
Süleyman DEMİREL	68	17,94	74	19,53	162	42,74	51	13,46	24	6,33
Bülent ECEVİT	31	8,18	65	17,15	101	26,65	91	24,01	91	24,01
Alparslan TÜRKES	35	9,23	53	13,98	94	24,80	100	26,39	97	25,59
Turgut ÖZAL	38	10,03	44	11,61	110	29,02	99	26,12	88	23,22
R. Tayyip ERDOĞAN	92	24,27	51	13,46	59	15,57	69	18,21	108	28,50
Devlet BAHÇELİ	47	12,40	77	20,32	144	37,99	54	14,25	57	15,04
Kemal KILIÇDAROĞLU	107	28,23	68	17,94	58	15,30	68	17,94	78	20,58

‘Seçmenlerinin çıkarlarını ön planda tutar ve kurmaylarını bu hususta ekip çalışmasına yönlendirir’ sorusuna baktığımızda seçmenlerin katılım oranının en yüksek olduğu lider olarak Erdoğan (%28,5) göze çarpmaktadır. ‘Katılıyorum’ seçeneğinde de Menderes, Türkeş ve Özal %26’lık oranlarla en başta yer almışlardır. ‘Kesinlikle Katılmıyorum’ seçeneğinde seçmenler Kılıçdaroğlu’na 107 oy (%28,2) vererek ekip çalışmasına yönelik bir lider olmadığını göstermişlerdir. Ayrıca bu soruda da seçmenlerin kısmen katılımında yüksek bir oran olduğu saptanmıştır.

Tablo 29: S19. Bulunduğu mevcut yapıyı tehlikeye sokan durumlardan kaçınır. Sorumluluk almayan bir yapıya sahiptir. Cevaplarının Dağılımı

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kısmen Katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
İsmet INONU	99	26,12	73	19,26	94	24,80	63	16,62	49	12,93
Ali Adnan MENDERES	74	19,53	95	25,07	132	34,83	48	12,66	30	7,92
Süleyman DEMİREL	36	9,50	50	13,19	148	39,05	78	20,58	67	17,68
Bülent ECEVİT	72	19,00	104	27,44	115	30,34	51	13,46	37	9,76
Alparslan TÜRKES	113	29,82	93	24,54	90	23,75	43	11,35	40	10,55
Turgut ÖZAL	102	26,91	75	19,79	124	32,72	48	12,66	30	7,92
R. Tayyip ERDOĞAN	115	30,34	59	15,57	60	15,83	64	16,89	81	21,37
Devlet BAHÇELİ	65	17,15	87	22,96	108	28,50	58	15,30	61	16,09
Kemal KILIÇDAROĞLU	72	19,00	79	20,84	56	14,78	74	19,53	98	25,86

‘Bulunduğu mevcut yapıyı tehlikeye sokan durumlardan kaçınır. Sorumluluk almayan bir yapıya sahiptir’ sorusuna verilen cevaplardan en üstte Kılıçdaroğlu

25,8’lik yüzde ve 98 oy ile ilk sıradadır. Seçmenlerin gözünde Erdoğan (%30,3) sorumluluk sahibi bir lider olarak görülmektedir. Ardından 113 oy ile Türkeş, 102 oy ile Özal gelmektedir. ‘Katılmıyorum’ seçeneğinde en fazla oy oranı 104 oy ile Ecevit ve 95 oy ile Menderes’e çıkmıştır. Sonuç olarak Kılıçdaroğlu serbestliğe dayalı lider profilinde yer alırken, diğer liderler seçmenlerin gözünde belli oranlarda bu profilin dışında yer almışlardır.

Tablo 30: S20. Astlarının yapmayı istedikleri faaliyetlere rıza gösterir. Sadece denetleyici rol üstlenir. Cevaplarının Dağılımı

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kısmen Katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
İsmet İNONU	140	36,94	111	29,29	68	17,94	38	10,03	22	5,80
Ali Adnan MENDERES	75	19,79	114	30,08	128	33,77	48	12,66	14	3,69
Süleyman DEMİREL	99	26,12	77	20,32	148	39,05	40	10,55	15	3,96
Bülent ECEVİT	101	26,65	103	27,18	95	25,07	38	10,03	42	11,08
Alparslan TÜRKES	115	30,34	91	24,01	90	23,75	25	6,60	58	15,30
Turgut ÖZAL	84	22,16	96	25,33	123	32,45	44	11,61	32	8,44
R. Tayyip ERDOĞAN	161	42,48	70	18,47	78	20,58	31	8,18	39	10,29
Devlet BAHÇELİ	108	28,50	118	31,13	87	22,96	33	8,71	33	8,71
Kemal KILIÇDAROĞLU	124	32,72	86	22,69	105	27,70	27	7,12	37	9,76

‘Astlarının yapmayı istedikleri faaliyetlere rıza gösterir. Sadece denetleyici rol üstlenir’ sorusunda kullanılan oylara bakıldığında seçmenlerin ‘Kesinlikle Katılıyorum’ seçeneğine vermiş oldukları oylar oldukça düşüktür. Buna rağmen ‘Kesinlikle Katılmıyorum’ seçeneği ile en fazla oylama yapılan seçenek olmuştur. Sonuç olarak Türk siyasetçileri seçmenlerin gözünde denetleyici olmaktan uzak bir yapıya sahiptirler. Yapılan tercihlerde ‘Kesinlikle Katılmıyorum’ seçeneğinde ilk sırayı 161 oy oranı ve %42,4’lik bir oran ile Erdoğan oluşturmuştur. Kılıçdaroğlu 124 oy ve %32,72’lik oranda yer almıştır. ‘Katılmıyorum’ seçeneğine baktığımızda 118 oy oranı ve 31,13 yüzde ile Bahçeli, 114 oy oranı ve 30,08 yüzde ile Menderes büyük çoğunluğu oluşturmuştur.

Tablo 31: S21. Varolan mevcut yapıyı koruma ve sürdürme yanlısı bir düşünceye sahiptir. Cevaplarının Dağılımı

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kısmen Katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde	Frekan s	Yüzde
İsmet INONU	63	16,62	39	10,29	98	25,86	77	20,32	102	26,91
Ali Adnan MENDERES	47	12,40	109	28,76	103	27,18	94	24,80	26	6,86
Süleyman DEMİREL	32	8,44	29	7,65	147	38,79	105	27,70	66	17,41
Bülent ECEVİT	40	10,55	97	25,59	131	34,56	69	18,21	42	11,08
Alparslan TÜRKER	55	14,51	95	25,07	92	24,27	61	16,09	76	20,05
Turgut ÖZAL	76	20,05	111	29,29	88	23,22	57	15,04	47	12,40
R. Tayyip ERDOĞAN	116	30,61	61	16,09	38	10,03	54	14,25	110	29,02
Devlet BAHÇELİ	38	10,03	39	10,29	70	18,47	97	25,59	135	35,62
Kemal KILIÇDAROĞLU	60	15,83	49	12,93	86	22,69	73	19,26	111	29,29

‘Varolan mevcut yapıyı koruma ve sürdürme yanlısı bir düşünceye sahiptir’ sorusuna ‘Kesinlikle Katılıyorum’ seçeneğinde verilen cevaplarda günümüz meclisinde yer alan üç isim bulunmaktadır. 135 oy ve %35,6 ile Bahçeli ilk sırada yer alırken, O’nu 111 oy ve %29,2 ile Kılıçdaroğlu, akabinde de 110 oy ve 29’luk yüzde ile Erdoğan izlemektedir. Seçmenlerin ‘Kesinlikle Katılmıyorum’ seçeneğinde ise, Erdoğan 116 oy ve 30,6’lık yüzde ile ilk sırayı almıştır. ‘Katılmıyorum’ seçeneğinde Özal %29,2 ve Menderes %28,7 oranlar ile yer almaktadır. Söz konusu tablo geneline bakıldığında seçmenler Türk siyasetçilerinin buldukları yapıyı dönüştürme eğiliminden daha fazla süreci ve yapıyı koruma eğilimine sahip oldukları düşüncesine sahiptirler. Onlara göre Türk siyasetçileri yenilikçi bir bakış açısından daha çok gelenekçi bir yapıya sahiptirler. Bu otoriter ve tek başlı bir yönetim düşüncesinin ağırlığının bir sonucu olarak da görülebilir.

Türk siyasi liderlerine yönelik oluşturulan 5’li Likert Ölçekli soruların yüzdeler oranlarının frekans analizi yukarıda yapılmıştır. Siyasiler arasında sorudan soruya göre farklı liderlik tarzları ön plana çıkmıştır. Bu da bize siyasilerin seçmenler üzerinde heterojen bir yapıya sahip olduklarını göstermektedir. Sorulara genel mahiyeti ile değinilecek olduğunda, Türk siyasetçilerinin demokratik ve serbestliğe dayalı lider görünümünden daha çok otokratik ve karizmatik bir görünüme sahip oldukları gözlemlenmiştir. Seçmenler Kılıçdaroğlu’nu etkileşimci liderlik profiline daha uygun görürken; Erdoğan, Bahçeli ve Türkeş otokratik; yine Erdoğan karizmatik lider profiline uygun düşmektedir. Seçmenler dönüşümcü lider olarak en fazla desteği Erdoğan, Türkeş, Özal ve Menderes’e vermişlerdir.

Demokratik lider profilinde ise, daha çok Erdoğan ve Özal ön plana çıkan isimlerdir.

Üst kısımlarda yer alan tablolarda verilen cevapların demografik ve betimleyici tablo analizleri yapılmıştır. Araştırmanın devamında ise, hipotezlerin doğruluk oranları tespit edilecek ve bunun için tabloların analizleri yapılacaktır. Bu analizlerde One Way Anova, One Sample T Testi Analizi yöntemlerine başvurulmuştur.

One Way Anova (Tek Faktörlü Varyans Analizi) 3 ya da daha fazla çok grup arasında, belirli bir değişkene dayalı olarak farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla kullanılır. Sir Ronald Aylmer Fischer tarafından kullanılmıştır.²¹¹ Aşağıda seçmenler arası cinsiyet ve yaş farklılıklarının liderlik tercihlerinde anlamlı farklılığı One Way Anova testi yapılarak analiz edilmiştir. $p < 0,05$ farklılık oranı temel alınarak yaşlar arası farklılık, scheffe analizi desteği ile saptanmaya çalışılmıştır.

H_0 hipotezi olan, 'Seçmenlerin Türk siyasetçilerinin liderlik tercihlerinde yaşa göre farklılık yoktur.' düşüncesinin doğrulanıp doğrulanmadığını test edilecektir.

Tablo 32: S7. Parti üyeleri için yüksek performans hedefleri koyan, onları... Sorusunun yaşa göre dağılımı ve Scheffe tablosu

Parti üyeleri için yüksek performans hedefleri koyan, onları, beklentileri gerçekleştirmeleri için teşvik eden bir liderdir.		Kare ortalaması	F	Sig.
İsmet INONU	Between Groups Within Groups	4,531 1,857	2,440	0,064
Ali Adnan MENDERES	Between Groups Within Groups	0,827 1,553	0,532	0,660
Süleyman DEMIREL	Between Groups Within Groups	3,932 1,246	3,155	0,025
Bülent ECEVİT	Between Groups Within Groups	6,356 1,664	3,820	0,010
Alparslan TÜRKER	Between Groups Within Groups	2,769 2,146	1,290	0,278
Turgut ÖZAL	Between Groups Within Groups	0,922 1,750	0,527	0,664
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups Within Groups	6,554 2,820	2,324	0,075
Devlet BAHÇELİ	Between Groups Within Groups	7,261 1,756	4,135	0,007
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups Within Groups	3,591 2,226	1,613	0,186

²¹¹ <http://www.istatistik.gen.tr/index.php/statistik-yazlar/19-akademik-yazlar/8-tek-faktoerlue-varyans-analizi-one-way-anova-ve-bir-spss-oernei>

Scheffe			
LİDER	Yaş	N	Subset for alpha = 0.05
Süleyman DEMİREL	44-55 arası	78	2,19
	30-43 arası	132	2,37
	56 ve üzeri	48	2,42
	18-29 arası	121	2,67
Bülent ECEVİT	44-55 arası	78	2,69
	18-29 arası	121	3,1
	30-43 arası	132	3,27
	56 ve üzeri	48	3,31
Devlet BAHÇELİ	44-55 arası	78	2,21
	56 ve üzeri	48	2,42
	30-43 arası	132	2,61
	18-29 arası	121	2,86

Seçmen yaş gruplarının dağılımına göre yapılan analiz sonucu seçmenler arasında $p < 0,05$ anlamlı farklılık analizinde Demirel, Ecevit ve Bahçeli isimlerinde yaşa göre farklılık olduğu görülmektedir. Demirel’de 44-55 yaş arası seçmenler 2,19 ortalamaya sahip iken, 18-29 yaş arası seçmenlerin 2,67 oranında yer aldığı ve bu iki yaş grubu arasında anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir. Ecevit’e baktığımızda 44-55 arası seçmen grubu (2,69) ile 56 ve üzeri seçmen grubu (3,31) arasında farklılık vardır. Bahçeli’de ise, 44-55 arası seçmen grubu 2,21’lik orana sahip iken, 18-29 arası seçmenler 2,86 gibi bir orana sahiptirler. Söz konusu soru dâhilinde seçmenlerden Demirel ve Bahçeli isimleri üzerinde genç ve orta yaş grupları arasında yüksek farklılık görülmektedir. Ayrıca 44-55 yaş arası seçmen ortalamasının bu üç isim üzerinde düşük boyutta kaldığı ifade edilebilir.

Tablo 33: S8. Karar alma ve uygulama sürecinde çevresindeki insanların görüşlerinden ve deneyimlerinden.... Sorusunun yaşa göre dağılımı ve Scheffe tablosu

Karar alma ve uygulama sürecinde çevresindeki insanların görüşlerinden ve deneyimlerinden faydalanmaya gayret eder, paylaşımcı bir yapıya sahiptir.		Kare Ort.	F	Sig.
İsmet İNÖNÜ	Between Groups Within Groups	0,557 1,584	0,352	0,788
Ali Adnan MENDERES	Between Groups Within Groups	2,141 1,422	1,506	0,213
Süleyman DEMİREL	Between Groups Within Groups	1,612 1,110	1,453	0,227
Bülent ECEVİT	Between Groups Within Groups	0,209 1,775	0,118	0,950
Alparslan TÜRKER	Between Groups Within Groups	2,186 2,097	1,042	0,374
Turgut ÖZAL	Between Groups Within Groups	8,734 1,513	5,774	0,001
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups Within Groups	7,720 2,475	3,119	0,026
Devlet BAHÇELİ	Between Groups Within Groups	4,231 1,726	2,451	0,063
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups Within Groups	6,502 2,072	3,138	0,025

Scheffe			
LİDER	Yaş	N	Subset for alpha = 0.05
Turgut ÖZAL	56 ve üzeri	48	2,65
	44-55 arası	78	3,35
	18-29 arası	121	3,44
	30-43 arası	132	3,46
Recep Tayyip ERDOĞAN	56 ve üzeri	48	2,65
	18-29 arası	121	2,71
	30-43 arası	132	2,95
	44-55 arası	78	3,35
Kemal KILIÇDAROĞLU	44-55 arası	78	2,33
	56 ve üzeri	48	2,60
	18-29 arası	121	2,72
	30-43 arası	132	2,95

‘Karar alma ve uygulama sürecinde çevresindeki insanların görüşlerinden ve deneyimlerinden faydalanmaya gayret eder, paylaşımcı bir yapıya sahiptir’ sorusunda $p < 0,05$ anlamlı farklılığın, Özal (0,001), Erdoğan (0,026) ve Kılıçdaroğlu (0,025) isimlerinde olduğu görülmektedir. Özal’da 56 ve üzeri yaş grubu (2,65) ile 30-43 yaş grubu arasında (3,46), Erdoğan’da, 56 ve üzeri yaş grubu (2,33) ile 44-55 yaş grubu arasında (3,35) ve Kılıçdaroğlu’nda ise, 44-55 arası (2,33) ile 30-43 arası seçmenler arasında (2,95) farklılık olduğu görülmektedir. Scheffe tablosuna bakıldığında, Özal ve Erdoğan’ı paylaşımcı bir lider perspektifine en uzak gören 56 ve üzeri yaş grubu iken, en fazla desteğin her üç liderde 30-43 ve 44-55 yaş arası seçmenlerin en yüksek orana sahip olduğunu ifade edilebilir.

Tablo 34: S9. Çözümü zorlaşan hususlarda yeni bir çıkar yol arayan, çözüme ulaşmaya çalışan bir yapısı vardır. Sorusunun yaşa göre dağılımı ve Scheffe tablosu

Çözümü zorlaşan hususlarda yeni bir çıkar yol arayan, çözüme ulaşmaya çalışan bir yapısı vardır.		Kare Ort.	F	Sig.
İsmet INONU	Between Groups Within Groups	2,468 1,788	1,380	0,248
Ali Adnan MENDERES	Between Groups Within Groups	2,645 1,409	1,877	0,133
Süleyman DEMİREL	Between Groups Within Groups	0,630 1,185	0,531	0,661
Bülent ECEVİT	Between Groups Within Groups	3,175 1,484	2,140	0,095
Alparslan TÜRKER	Between Groups Within Groups	0,918 1,792	0,512	0,674
Turgut ÖZAL	Between Groups Within Groups	0,993 1,555	0,638	0,591
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups Within Groups	6,764 2,649	2,553	0,055
Devlet BAHCELI	Between Groups Within Groups	6,129 1,502	4,079	0,007
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups Within Groups	4,345 1,861	2,335	0,074

Scheffe			
LİDER	Yaş	N	Subset for alpha = 0.05
Devlet BAHÇELİ	44-55 arası	78	2,26
	30-43 arası	132	2,73
	18-29 arası	121	2,77
	56 ve üzeri	48	2,94

9. soruda seçmenler arasında Bahçeli isminde farklılık vardır. 44-55 arası seçmen grubu (2,26) ile 56 ve üzeri seçmenlerin (2,94) arasında yüksek farklılık değeri yer almaktadır. Tabloya göre, genç ve ileri yaş seçmenler, Bahçeli'yi, 'çözümü zorlaşan hususlarda yeni bir çıkar yol arayan, çözüme ulaşmaya çalışan bir lider' olarak algılama oranları orta yaş grubunda yer alan seçmenlere göre daha yüksektir.

Tablo 35: S.10 Fiziksel özellikleri, davranışları ve hitabet yeteneği ile takipçilerini oldukça etkilemektedir... Sorusunun yaşa göre dağılımı ve Scheffe tablosu

Fiziksel özellikleri, davranışları ve hitabet yeteneği ile takipçilerini oldukça etkilemektedir. Çevresine güç ve güven duygusu yansıtır, güçlü bir vizyona sahiptir.		Kare Ort.	F	Sig.
İsmet INONU	Between Groups Within Groups	2,054 1,771	1,160	0,325
Ali Adnan MENDERES	Between Groups Within Groups	4,249 1,484	2,864	0,037
Süleyman DEMIREL	Between Groups Within Groups	0,258 1,351	0,191	0,903
Bülent ECEVİT	Between Groups Within Groups	5,993 1,454	4,122	0,007
Alparslan TÜRKEŞ	Between Groups Within Groups	0,705 1,865	0,378	0,769
Turgut ÖZAL	Between Groups Within Groups	0,159 1,570	0,101	0,959
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups Within Groups	3,913 2,133	1,834	0,140
Devlet BAHÇELİ	Between Groups Within Groups	3,804 1,665	2,285	0,078
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups Within Groups	1,812 1,858	0,975	0,404
Scheffe				
LİDER	Yaş	N	Subset for alpha = 0.05	
Bülent ECEVİT	18-29 arası	121	2,94	
	44-55 arası	78	3,29	
	30-43 arası	132	3,36	
	56 ve üzeri	48	3,56	

10. soruda Ecevit hususunda seçmenler arasında farklılık düzeyinin yüksek olduğu bilinmektedir. En yoğun fark 18-29 yaş arası (2,94) ile 56 ve üzeri yaş grubu (3,56) arasında yer almaktadır. Ecevit’i ileri yaş grubu, ‘fiziksel özellikleri, davranışları ve hitabet yeteneği ile takipçilerini oldukça etkileyen, çevresine güç ve güven duygusu yansıtan, güçlü bir vizyona sahip lider’ olarak görür iken, bu düşünceye en uzak yaş grubunu ise 18-29 yaş arası genç seçmenler oluşturmaktadır.

Tablo 36: S11. Özel yaşantısı benim de kabul ettiğim değerler üzerine kuruludur ve siyasi çıkışlarında benimsemiş olduğum değerleri ciddi anlamda savunmaktadır. Sorusunun yaşa göre dağılımı ve Scheffe tablosu

Özel yaşantısı benim de kabul ettiğim değerler üzerine kuruludur ve siyasi çıkışlarında benimsemiş olduğum değerleri ciddi anlamda savunmaktadır.		Kare Ort.	F	Sig.
İsmet INONU	Between Groups Within Groups	3,550 2,068	1,717	0,163
Ali Adnan MENDERES	Between Groups Within Groups	3,099 1,464	2,117	0,098
Süleyman DEMIREL	Between Groups Within Groups	0,845 1,021	0,827	0,479
Bülent ECEVİT	Between Groups Within Groups	9,731 1,900	5,121	0,002
Alparslan TÜRKER	Between Groups Within Groups	4,552 2,045	2,226	0,085
Turgut ÖZAL	Between Groups Within Groups	1,239 1,640	0,755	0,520
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups Within Groups	5,293 2,506	2,112	0,098
Devlet BAĞÇELİ	Between Groups Within Groups	3,158 1,576	2,003	0,113
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups Within Groups	5,792 2,229	2,599	0,052
Scheffe				
LİDER	Yaş	N	Subset for alpha = 0.05	
Bülent ECEVİT	44-55 arası	78	2,58	
	18-29 arası	121	3,02	
	56 ve üzeri	48	3,15	
	30-43 arası	132	3,34	

Siyasi çıkışlarında seçmenlerin benimsemiş olduğu değerleri savunma hususunda 44-55 yaş arası (2,58) ile 30-43 arası seçmen grubu arasında (3,34) Ecevit’te yüksek farklılık düzeyinin olduğu görülmektedir. Ecevit’in 0,002 sig. oranı ile $p < 0,05$ anlamlı farklılık düzeyinde oldukça uç bir rakama ulaşmış olduğu

göz önünde tutulursa her iki yaş grubu arasında ne kadar yüksek bir oranın varolduğu daha açıklayıcı olacaktır.

Tablo 37: S12. Amaçların gerçekleştirileceğine dair inancı ve güveni tamdır. Risk alabilecek kadar cesur, kaybetme durumunu en aza indirecek kadar ileri görüşüdür. Sorusunun yaşa göre dağılımı ve Scheffe tablosu

Amaçların gerçekleştirileceğine dair inancı ve güveni tamdır. Risk alabilecek kadar cesur, kaybetme durumunu en aza indirecek kadar ileri görüşüdür.		Kare Ort.	F	Sig.
İsmet INONU	Between Groups Within Groups	2,569 1,544	1,664	0,174
Ali Adnan MENDERES	Between Groups Within Groups	0,525 1,409	0,373	0,773
Süleyman DEMIREL	Between Groups Within Groups	3,899 1,036	3,765	0,011
Bülent ECEVİT	Between Groups Within Groups	2,439 1,517	1,608	0,187
Alparslan TÜRKES	Between Groups Within Groups	2,998 1,808	1,658	0,176
Turgut ÖZAL	Between Groups Within Groups	2,223 1,638	1,358	0,255
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups Within Groups	0,704 2,643	0,266	0,850
Devlet BAHÇELİ	Between Groups Within Groups	4,265 1,537	2,775	0,041
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups Within Groups	2,544 1,819	1,398	0,243
Scheffe				
LİDER	Yaş	N	Subset for alpha = 0.05	
Süleyman DEMIREL	56 ve üzeri	48	2,23	
	44-55 arası	78	2,47	
	30-43 arası	132	2,48	
	18-29 arası	121	2,77	
Devlet BAHÇELİ	44-55 arası	78	2,51	
	56 ve üzeri	48	2,75	
	30-43 arası	132	2,91	
	18-29 arası	121	3,01	

12. soruya gelindiğinde genç seçmenlerin orta ve ileri yaş seçmen gruplarına oranla Demirel ve Bahçeli isimlerinde yüksek ortalamaya sahip olduklarını görmekteyiz. $p < 0,05$ farklılık düzeyinde Demirel 0,011, Bahçeli 0,041 sigma oranındadırlar. Demirel'deki farklılık düzeyinde 56 ve üzeri seçmen grubunun en az ortalama (2,23), 18-29 arası seçmen grubunun ise en yüksek ortalama (2,77) düzeyinde yer aldıkları görülmektedir. Söz konusu ortalama değerler yaş ilerledikçe azalmaktadır. Bahçeli'de 44-55 arası seçmenler 2,51 ortalama değerine sahip iken,

18-29 arası seçmenler 3,01 ortalama değerinde yer almıştır. Bahçeli özeğinde de - bir nebze de olsa- yaş oranı gençleştikçe ortalama değer artmaktadır.

Tablo 38: S13. Aldığı kararların tartışmasız uygulanmasını ve yerine getirilmesini isteyen birisidir. Bulunduğu yapıda düzen ve disiplin olmazsa olmazdır. Sorusunun yaşa göre dağılımı ve Scheffe tablosu

Aldığı kararların tartışmasız uygulanmasını ve yerine getirilmesini isteyen birisidir. Bulunduğu yapıda düzen ve disiplin olmazsa olmazdır.			Kare Ort.	F	Sig.
İsmet INONU	Between Groups Within Groups	3,613 1,534	2,355	0,072	
Ali Adnan MENDERES	Between Groups Within Groups	0,116 1,247	0,093	0,964	
Süleyman DEMIREL	Between Groups Within Groups	3,083 1,122	2,747	0,043	
Bülent ECEVİT	Between Groups Within Groups	1,943 1,390	1,398	0,243	
Alparslan TÜRKER	Between Groups Within Groups	1,305 1,684	0,775	0,508	
Turgut ÖZAL	Between Groups Within Groups	0,790 1,325	0,596	0,618	
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups Within Groups	5,336 1,968	2,711	0,045	
Devlet BAHÇELİ	Between Groups Within Groups	6,018 1,688	3,565	0,014	
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups Within Groups	4,658 1,912	2,437	0,064	
Scheffe					
LİDER	Yaş	N	Subset for alpha = 0.05		
Süleyman DEMIREL	44-55 arası	78	2,42		
	30-43 arası	132	2,64		
	56 ve üzeri	48	2,67		
	18-29 arası	121	2,86		
Devlet BAHÇELİ	44-55 arası	78	3,19		
	18-29 arası	121	3,52		
	30-43 arası	132	3,75		
	56 ve üzeri	48	3,79		

Demirel ve Bahçeli arasında farklı tercihler 13. soruda görülmektedir. Seçmenlerin Demirel'de en az ortalama değer 2,42 (44-55 arası) iken, en yüksek değer 2,86 (18-29 arası) olarak verilmiştir. Bahçeli'de 3,19 ile en az değere sahip iken, 3,79 ile en yüksek değer görülmektedir. Bunun yanında ortalama değerlere bakıldığında, Bahçeli'ye verilen ortalamanın Demirel'den oldukça yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Her iki isimde de en az ortalama değerine sahip

grubu 44-55 arası seçmenler oluşturmaktadır. Demirel’de bu oran 2,42 iken, Bahçeli’de aynı grubun ortalama oranı 3,19’dur.

Tablo 39: S14. Mevcut sorunun aşılması konusunda kurmaylarının inisiyatif almalarına ve kurumu riske etmelerine izin vermez. Sorusunun yaşa göre dağılımı ve Scheffe tablosu

Mevcut sorunun aşılması konusunda kurmaylarının inisiyatif almalarına ve kurumu riske etmelerine izin vermez.		Kare Ort.	F	Sig.
İsmet INONU	Between Groups Within Groups	2,759 1,564	1,764	0,154
Ali Adnan MENDERES	Between Groups Within Groups	2,361 1,182	1,998	0,114
Süleyman DEMIREL	Between Groups Within Groups	4,074 1,130	3,606	0,014
Bülent ECEVİT	Between Groups Within Groups	3,318 1,305	2,543	0,056
Alparslan TÜRKEŞ	Between Groups Within Groups	4,100 1,641	2,499	0,059
Turgut ÖZAL	Between Groups Within Groups	0,982 1,435	0,684	0,562
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups Within Groups	6,436 2,153	2,989	0,031
Devlet BAHÇELİ	Between Groups Within Groups	3,687 1,716	2,148	0,094
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups Within Groups	4,179 1,675	2,494	0,060
Scheffe				
LİDER	Yaş	N	Subset for alpha = 0.05	
Süleyman DEMIREL	44-55 arası	78	2,71	
	30-43 arası	132	2,98	
	18-29 arası	121	3,03	
	56 ve üzeri	48	3,33	
Recep Tayyip ERDOĞAN	18-29 arası	121	3,27	
	30-43 arası	132	3,74	
	44-55 arası	78	3,76	
	56 ve üzeri	48	3,79	

14. soruda seçmenlerin Demirel ve Erdoğan isimlerinde tercihsel farklılık oranlarını göze çarpmaktadır. Buna göre, 44-55 arası seçmenler Demirel’de 2,71’lik ortalama değere sahip iken, 56 ve üzeri seçmenler 3,33’lük oran sahibidir. Erdoğan’da 18-29 arası seçmenlerin 3,27 oranına karşılık yine 56 ve üzeri seçmenler 3,79 oranı ile yer almaktadır. İki lider arasında ortalama değerlere bakıldığında, Erdoğan’ın bu soruda aldığı değer Demirel’den oldukça yüksektir. Ayrıca iki lidere yönelik en yüksek ortalama değerinin 56 ve üzeri seçmenlerde

olduğu görülüyor. İki lider, bu soruda ileri yaş grubu seçmenlerin yüksek bir oranda desteğini almışlardır. Erdoğan'a yaş ortalaması arttıkça verilen desteğin de arttığı gözlemlenmektedir.

Tablo 40: S15. Karar ve uygulamalarda etki altında kalmayan birisidir. Sorusunun yaşa göre dağılımı ve Scheffe tablosu

Karar ve uygulamalarda etki altında kalmayan birisidir.		Kare Ort.	F	Sig.
İsmet INONU	Between Groups Within Groups	3,956 1,541	2,567	0,054
Ali Adnan MENDERES	Between Groups Within Groups	1,078 1,281	0,841	0,472
Süleyman DEMIREL	Between Groups Within Groups	1,791 1,250	1,432	0,233
Bülent ECEVİT	Between Groups Within Groups	0,509 1,385	0,368	0,776
Alparslan TÜRKES	Between Groups Within Groups	4,528 1,669	2,712	0,045
Turgut ÖZAL	Between Groups Within Groups	0,883 1,511	0,585	0,625
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups Within Groups	3,623 2,463	1,471	0,222
Devlet BAHÇELİ	Between Groups Within Groups	2,353 1,703	1,382	0,248
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups Within Groups	5,230 1,818	2,876	0,036
Scheffe				
LİDER	Yaş	N	Subset for alpha = 0.05	
Alparslan TÜRKES	44-55 arası	78	3,31	
	56 ve üzeri	48	3,35	
	30-43 arası	132	3,55	
	18-29 arası	121	3,79	
Kemal KILIÇDAROĞLU	18-29 arası	121	2,79	
	44-55 arası	78	3,01	
	30-43 arası	132	3,11	
	56 ve üzeri	48	3,44	

Kılıçdaroğlu ve Türkeş, 'karar ve uygulamalarda etki altında kalmayan bir lider' olma hususunda seçmenler arası yüksek farklılık düzeyinde yer almışlardır. Kılıçdaroğlu'nda genç seçmenler en az orana (2,79) sahip iken Türkeş'te bu oran 44-55 arası seçmenlerde (3,31) görülmektedir. 56 yaş üzeri seçmenler Kılıçdaroğlu'na en yüksek ortalama değeri 3,44 ile vermiş iken, Türkeş'te en yüksek değerini 3,79 oranı ile 18-29 arası seçmenlerin olduğu görülmektedir. Yine dikkat edilmesi gereken bir husus şudur ki, Kılıçdaroğlu'na verilen ortalama değer,

Türkeş'e verilen ortalama değerden oldukça düşük bir seviyede yer almaktadır. Türkiye'nin seçmenlerin gözünde Kılıçdaroğlu'na oranla daha net karar sahibi bir lider olarak görülmekte olduğunu ifade edilebilir.

Tablo 41: S16. Dikey yapılanma yerine yatay yapılanmaya değer verir. Katı bir hiyerarşik yapılanmaya karşıdır. Sorusunun yaşa göre dağılımı ve Scheffe tablosu

Dikey yapılanma yerine yatay yapılanmaya değer verir. Katı bir hiyerarşik yapılanmaya karşıdır.		Kare Ort.	F	Sig.
İsmet INONU	Between Groups Within Groups	2,371 1,567	1,513	0,211
Ali Adnan MENDERES	Between Groups Within Groups	2,037 1,255	1,623	0,184
Süleyman DEMIREL	Between Groups Within Groups	1,413 1,262	1,120	0,341
Bülent ECEVİT	Between Groups Within Groups	2,357 1,629	1,446	0,229
Alparslan TÜRKEŞ	Between Groups Within Groups	8,521 1,934	4,406	0,005
Turgut ÖZAL	Between Groups Within Groups	0,358 1,363	0,263	0,852
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups Within Groups	1,872 2,118	0,884	0,449
Devlet BAHÇELİ	Between Groups Within Groups	8,670 1,695	5,114	0,002
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups Within Groups	5,993 1,699	3,526	0,015
Scheffe				
LİDER	Yaş	N	Subset for alpha = 0.05	
Alparslan TÜRKEŞ	44-55 arası	78	2,10	
	56 ve üzeri	48	2,42	
	30-43 arası	132	2,48	
	18-29 arası	121	2,83	
Devlet BAHÇELİ	44-55 arası	78	2,09	
	56 ve üzeri	48	2,21	
	30-43 arası	132	2,35	
	18-29 arası	121	2,77	
Kemal KILIÇDAROĞLU	44-55 arası	78	2,28	
	30-43 arası	132	2,72	
	56 ve üzeri	48	2,77	
	18-29 arası	121	2,88	

'Dikey yapılanma yerine yatay yapılanmaya değer veren, katı bir hiyerarşik yapılanmaya karşı lider' olgusu Türkiye, Bahçeli ve Kılıçdaroğlu'nda çeşitli düzeylerde yer almaktadır. Üç liderde de en düşük ve en yüksek ortalama oranları aynı yaş grubuna ait seçmenler yer almaktadır. Türkiye'te 44-55 arası seçmen

ortalaması 2,10 iken, Bahçeli’de 2,09 ve Kılıçdaroğlu’nda 2,28’dir. En yüksek ortalama değeri ise,18-29 arası seçmenlerde görülmektedir. Oranlar, Türkeş’te 2,83, Bahçeli’de 2,77 ve Kılıçdaroğlu’nda 2,88 olarak yer almıştır. Seçmenler bu soruda bu üç lidere düşük ortalama değerleri atfederek, bu isimlerin dikey yapılanmadan pek uzak bir görünüm çizmemiş oldukları anlayışına sahiptirler. Bu da bize otokratik lider tipine işaret etmektedir.

Tablo 42: S17. Görevlendirdiği kişilerin işe dört elle sarılmalarını sağlamak için ödüllendirme-cezalandırma sistemi uygular. Sorusunun yaşa göre dağılımı ve Scheffe tablosu

Görevlendirdiği kişilerin işe dört elle sarılmalarını sağlamak için ödüllendirme-cezalandırma sistemi uygular.		Kare Ort.	F	Sig.
İsmet INONU	Between Groups Within Groups	4,335 1,576	2,752	0,043
Ali Adnan MENDERES	Between Groups Within Groups	2,020 1,258	1,607	0,187
Süleyman DEMIREL	Between Groups Within Groups	1,633 1,044	1,564	0,198
Bülent ECEVİT	Between Groups Within Groups	7,317 1,243	5,887	0,001
Alparslan TÜRKES	Between Groups Within Groups	2,022 1,533	1,319	0,268
Turgut ÖZAL	Between Groups Within Groups	0,141 1,520	0,093	0,964
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups Within Groups	0,939 2,235	0,420	0,739
Devlet BAHÇELİ	Between Groups Within Groups	3,911 1,504	2,601	0,052
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups Within Groups	4,165 1,848	2,254	0,082
Scheffe				
LİDER	Yaş	N	Subset for alpha = 0.05	
İsmet İNÖNÜ	18-29 arası	121	2,80	
	44-55 arası	78	2,97	
	30-43 arası	132	2,98	
	56 ve üzeri	48	3,42	
Bülent ECEVİT	18-29 arası	121	3,02	
	44-55 arası	78	3,36	
	56 ve üzeri	48	3,54	
	30-43 arası	132	3,58	

17. soruda İnönü ve Ecevit isimlerinde $p < 0,005$ sig. düzeyinin mevcut olduğu gözlemlenmiştir. 18-29 arası seçmen grubu her iki liderde de en düşük ortalama değerine sahip olarak yer almaktadır (2,80) ve (3,02). En yüksek ortalama değerinin

İnönü’de 3,42 (56 ve üzeri), Ecevit’te ise, 3,58 (30-43 arası) olduğu ifade edilebilir. Genç seçmen gruplarının bu iki lidere desteğinin uzak bir görünüm çizdiği görülürken, ileri yaş grubunda yer alan seçmenlerin yüksek destek verdikleri görülmektedir.

Tablo 43: S18. Seçmenlerinin çıkarlarını ön planda tutar ve kurmaylarını bu hususta ekip çalışmasına yönlendirir. Sorusunun yaşa göre dağılımı ve Scheffe tablosu

Seçmenlerinin çıkarlarını ön planda tutar ve kurmaylarını bu hususta ekip çalışmasına yönlendirir.		Kare Ort.	F	Sig.
İsmet İNÖNÜ	Between Groups Within Groups	3,665 1,586	2,311	0,076
Ali Adnan MENDERES	Between Groups Within Groups	2,201 1,433	1,536	0,205
Süleyman DEMİREL	Between Groups Within Groups	1,016 1,220	0,833	0,476
Bülent ECEVİT	Between Groups Within Groups	4,732 1,529	3,094	0,027
Alparslan TÜRKER	Between Groups Within Groups	1,110 1,601	0,693	0,557
Turgut ÖZAL	Between Groups Within Groups	2,461 1,537	1,602	0,189
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups Within Groups	3,279 2,410	1,361	0,254
Devlet BAHÇELİ	Between Groups Within Groups	2,964 1,435	2,065	0,104
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups Within Groups	6,019 2,264	2,658	0,048
Scheffe				
LİDER	Yaş	N	Subset for alpha = 0.05	
Bülent ECEVİT	18-29 arası	121	3,15	
	30-43 arası	132	3,37	
	56 ve üzeri	48	3,60	
	44-55 arası	78	3,64	
Kemal KILIÇDAROĞLU	18-29 arası	121	2,65	
	44-55 arası	78	2,65	
	30-43 arası	132	2,99	
	56 ve üzeri	48	3,25	

‘Seçmenlerinin çıkarlarını ön planda tutan ve kurmaylarını bu hususta ekip çalışmasına yönlendiren lider’ perspektifinde Ecevit ve Kılıçdaroğlu’nda yaş grupları arasında belirgin farklılık vardır. 18-29 yaş arası seçmenler iki lider için de en düşük orana sahiptir (3,15) ve (2,65). En yüksek ortalama değeri ise, Ecevit’te 3,64 ile 44-55 arası seçmenlere, Kılıçdaroğlu’nda 3,25 ile 56 ve üzeri seçmenlere aittir.

Tablo 44: S19. Bulunduğu mevcut yapıyı tehlikeye sokan durumlardan kaçınır. Sorumluluk almayan bir yapıya sahiptir. Sorusunun yaşa göre dağılımı ve Scheffe tablosu

Bulunduğu mevcut yapıyı tehlikeye sokan durumlardan kaçınır. Sorumluluk almayan bir yapıya sahiptir.		Kare Ort.	F	Sig.
İsmet INONU	Between Groups Within Groups	1,734 1,871	0,927	0,428
Ali Adnan MENDERES	Between Groups Within Groups	3,434 1,335	2,573	0,054
Süleyman DEMIREL	Between Groups Within Groups	3,488 1,355	2,574	0,054
Bülent ECEVİT	Between Groups Within Groups	6,118 1,421	4,306	0,005
Alparslan TÜRKEŞ	Between Groups Within Groups	2,477 1,705	1,453	0,227
Turgut ÖZAL	Between Groups Within Groups	0,280 1,528	0,184	0,908
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups Within Groups	1,081 2,382	0,454	0,715
Devlet BAHÇELİ	Between Groups Within Groups	0,158 1,720	0,092	0,965
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups Within Groups	1,195 2,196	0,544	0,652
Scheffe				
LİDER	Yaş	N	Subset for alpha = 0.05	
Bülent ECEVİT	30-43 arası	132	2,40	
	56 ve üzeri	48	2,67	
	44-55 arası	78	2,74	
	18-29 arası	121	2,93	

30-43 arası seçmenler ile 18-29 arası seçmenlerin sorumsuz lider profilinde anlamlı farklılık düzeyinde yer aldıkları görülmektedir. Buna göre, 2,93 ortalama değer ile 18-29 arası genç seçmen grubu Ecevit'i sorumsuz lider profiline daha çok yakın görmektedir. En düşük ortalama değer ise, 2,40 ile 30-43 yaş grubu seçmenlere aittir. Bu soruda genel olarak seçmenler Ecevit'e düşük bir ortalama değeri atfetmişlerdir. Orta ve ileri yaş grubu seçmenler Ecevit'in sorumsuz lider yapısından uzak olduğunu düşünürken, 18-29 yaş grubu seçmenlerin diğer yaş gruplarına oranla bu fikre biraz daha uzak kaldıkları söylenebilir.

Tablo 45: S20. Astlarının yapmayı istedikleri faaliyetlere rıza gösterir. Sadece denetleyici rol üstlenir. Sorusunun yaşa göre dağılımı ve Scheffe tablosu

Astlarının yapmayı istedikleri faaliyetlere rıza gösterir. Sadece denetleyici rol üstlenir.		Kare Ort.	F	Sig.
İsmet INONU	Between Groups Within Groups	4,207 1,420	2,963	0,032
Ali Adnan MENDERES	Between Groups Within Groups	2,496 1,113	2,243	0,083
Süleyman DEMIREL	Between Groups Within Groups	2,608 1,211	2,153	0,093
Bülent ECEVİT	Between Groups Within Groups	2,820 1,643	1,716	0,163
Alparslan TÜRKES	Between Groups Within Groups	8,299 1,860	4,461	0,004
Turgut ÖZAL	Between Groups Within Groups	5,325 1,397	3,812	0,010
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups Within Groups	2,242 1,821	1,231	0,298
Devlet BAĞÇELİ	Between Groups Within Groups	3,425 1,491	2,297	0,077
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups Within Groups	5,438 1,593	3,414	0,018
Scheffe				
LİDER	Yaş	N	Subset for alpha = 0.05	
İsmet İNÖNÜ	44-55 arası	78	1,88	
	30-43 arası	132	2,14	
	56 ve üzeri	48	2,27	
	18-29 arası	121	2,39	
Alparslan TÜRKES	44-55 arası	78	2,06	
	30-43 arası	132	2,38	
	18-29 arası	121	2,44	
	56 ve üzeri	48	2,79	
Turgut ÖZAL	18-29 arası	121	2,46	
	30-43 arası	132	2,48	
	56 ve üzeri	48	2,56	
	44-55 arası	78	2,99	
Kemal KILIÇDAROĞLU	44-55 arası	78	2,06	
	30-43 arası	132	2,38	
	18-29 arası	121	2,44	
	56 ve üzeri	48	2,79	

Yukarıda yer alan dört liderin ortalamalarının hepsinde düşük oransal değer bulunduğunu ifade edilebilir. Seçmenler genel itibarı ile bu soruda liderlerin denetleyici yapıya sahip olmadıkları, büyük ağırlıkla kontrol mekanizmasını ellerinde tutan ve yapıyı yönlendiren bir liderlik tipine daha uygun oldukları kanısındadırlar. Buna göre, Özal haricinde diğer liderlerin seçmen gruplarında 44

yaş üzeri seçmenlerin en düşük ortalama düzeyinde yer aldıklarını görülmektedir. En yüksek ortalamayı 18-29 yaş arası liderler üstlenmiştir. İnönü’de 44-55 arası seçmenler 1,88 ortalamaya sahip iken, 18-29 arası seçmenler 2,39 ile en yüksek ortalama değerde; Türkeş’te 56 ve üzeri seçmenler 2,15’lik bir ortalama ve 18-29 arası seçmenler 2,87’lik bir ortalama değerde ve Kılıçdaroğlu’nda 44-55 arası seçmenler 2,06 ortalama ve 56 üzeri seçmenler 2,79 ortalama değerde yer almışlardır. Özal’da en düşük ortalama değer genç seçmenlere ait olduğu görünürken (2,46), en yüksek ortalama değerde 44-55 arası seçmen grubu (2,99) yer almaktadır. Sonuç olarak söylenebilir ki, bu liderler denetleyici yapıdan daha çok kontrolü elinde bulunduran, yönlendirici vasıflara sahiptirler.

Tablo 46: S21. Var olan mevcut yapıyı koruma ve sürdürme yanlısı bir düşünceye sahiptir. Sorusunun yaşa göre dağılımı ve Scheffe tablosu

Varolan mevcut yapıyı koruma ve sürdürme yanlısı bir düşünceye sahiptir.		Kare Ort.	F	Sig.
İsmet İNÖNÜ	Between Groups Within Groups	2,566 1,954	1,313	0,270
Ali Adnan MENDERES	Between Groups Within Groups	0,630 1,292	0,487	0,691
Süleyman DEMİREL	Between Groups Within Groups	2,292 1,238	1,851	0,137
Bülent ECEVİT	Between Groups Within Groups	3,635 1,284	2,831	0,038
Alparslan TÜRKİŞ	Between Groups Within Groups	3,809 1,782	2,137	0,095
Turgut ÖZAL	Between Groups Within Groups	2,453 1,652	1,485	0,218
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups Within Groups	5,094 2,674	1,905	0,128
Devlet BAHÇELİ	Between Groups Within Groups	2,257 1,743	1,295	0,276
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups Within Groups	1,139 2,029	0,561	0,641
Scheffe				
LİDER	Yaş	N	Subset for alpha = 0.05	
Bülent ECEVİT	56 ve üzeri	48	2,67	
	30-43 arası	132	2,82	
	44-55 arası	78	2,97	
	18-29 arası	121	3,15	

Liderlik konulu soruların sonunda Bülent Ecevit diğer liderlerden daha düşük sig. oranında yer almıştır (0,038). Yapı içerisinde mevcut değişim karşıtı anlamında algılanabilecek olan bu soruda, 56 ve üzeri yaş grubu seçmenler 2,67’lik ortalama

ile diğer yaş gruplarına oranla Ecevit'in bu yapıya uzak bir lider olduğunu vurgulamışlardır. Buna rağmen özellikle genç seçmenlerin oluşturduğu 18-29 arası yaş grubu ise, 3,15'lik ortalama ile Ecevit isminin mevcutçu bir özelliğe sahip olduğunu diğer gruplardan daha fazla şekilde kabullenmiş görülmektedir. Söz konusu liderin genç kitlenin gözünde yapısal dönüşüm ve değişimlere uzak bir profil sergilediği; yaş ortalamasının ileri düzeyde olduğu seçmenlerin ise, bu kanıya uzak bir görünüm çizdikleri düşünülmektedir. Türk siyasetinde kırılmayan bir algı olarak görülen geleneksel siyasetçilik anlayışı seçmenlerin sorulara vermiş oldukları cevaplarda da kendisini göstermiştir.

H_0 hipotezi olan, '*Seçmenlerin Türk siyasetçilerinin liderlik tercihlerinde yaşa göre farklılık yoktur*' hipotezinin doğruluk payı yukarıda yer alan tablo analizleri sonucunda kanıtlanamamıştır. Seçmenlerde varolan algı, Türk siyasilerinin liderlik özellikleri tercihlerinde sorudan soruya değişim gösterebileceğini üzerinde sonuçlanmıştır.

Seçmenlerin yapmış oldukları parti tercihlerinin yaş grupları arasında farklı olup olmadığı, H_1 hipotezi olan, '*Seçmenlerin destek vermiş oldukları partiler ile yaş grupları arasında farklılık vardır*' önermesinin doğruluk oranına göre değerlendirilecektir.

Tablo 47: Seçmenlerin siyasi parti tercihlerinin yaş gruplarına göre sig. dağılımı

ANOVA				
		Kare Ort.	F	Sig.
Sizce Türkiye'nin bugün karşı karşıya olduğu, acilen çözülmesi gerektiğini düşündüğünüz en önemli sorunlar nelerdir? (1)	Between Groups	24,979	0,914	0,434
	Within Groups	27,338		
Sizce Türkiye'nin bugün karşı karşıya olduğu, acilen çözülmesi gerektiğini düşündüğünüz en önemli sorunlar nelerdir? (2)	Between Groups	73,403	3,575	0,014
	Within Groups	20,533		
Sizce Türkiye'nin bugün karşı karşıya olduğu, acilen çözülmesi gerektiğini düşündüğünüz en önemli sorunlar nelerdir? (3)	Between Groups	41,693	1,944	0,122
	Within Groups	21,443		
Bu sorunları Sizce, hangi siyasi parti çözer?	Between Groups	4,171	1,806	0,146
	Within Groups	2,310		
Siyasal açıdan kendinizi tanımlayacak olsanız nasıl tanımlarsınız?	Between Groups	3,639	0,574	0,632
	Within Groups	6,341		
Son milletvekili seçimlerinde oyunuzu hangi partiye verdiniz?	Between Groups	4,433	0,831	0,477
	Within Groups	5,335		
Bu hafta sonu bir genel seçim olsa, hangi partiye oy vermeyi düşünürsünüz?	Between Groups	27,980	3,404	0,018
	Within Groups	8,220		
Gönlünüzde yatan, kendinizi yakın hissettiğiniz, lideri ve görüşlerini beğendiğiniz partiyi söyler misiniz?	Between Groups	5,459	0,490	0,689
	Within Groups	11,129		

Sizce Türkiye'nin bugün karşı karşıya olduğu, acilen çözülmesi gerektiğini düşündüğünüz en önemli sorunlar nelerdir? (2)																
Yaş	İşsizlik	Yoksulluk ve hayat pahalılığı	İrtica	Kürt sorunu	Türban	Rüşvet ve yolsuzluk	Demokrasi-fikir özgürlüğü	Sağlık-sosyal güvenlik	Ahlaki yozlaşma	Ekonomik kriz	İnsan hakları	Hukusal bozukluk	Ergenekon	Eğitim	Terör	Total
18-29 arası	29	16	3	15	2	6	15	1	3	6	1	4	5	3	12	121
30-43 arası	17	8	4	19	8	8	21	5	4	4	2	6	5	9	12	132
44-55 arası	3	7	0	13	2	7	9	0	12	2	3	8	6	2	4	78
56 ve üzeri	6	3	0	1	3	6	6	0	7	1	4	2	1	2	6	48
Total	55	34	7	48	15	27	51	6	26	13	10	20	17	16	34	379
Bu hafta sonu bir genel seçim olsa, hangi partiye oy vermeyi düşünürsünüz?																
Yaş	AKP	CHP	MHP	DP	SP	DSP	BDP	GP	Diğer	Hiçbirisi	Total					
18-29 arası	26	20	42	0	1	0	15	1	7	9	121					
30-43 arası	35	43	34	0	2	2	9	0	1	6	132					
44-55 arası	31	16	15	2	3	0	5	0	1	5	78					
56 ve üzeri	11	14	14	0	0	0	2	0	2	5	48					
Total	103	93	105	2	6	2	31	1	11	25	379					

Seçmenlerin desteklemiş oldukları partilerin yaş gruplarına göre dağılımında 'Sizce Türkiye'nin bugün karşı karşıya olduğu, acilen çözülmesi gerektiğini düşündüğünüz en önemli sorunlar nelerdir? (2)' (Sig. 0,014) ve 'Bu hafta sonu bir genel seçim olsa, hangi partiye oy vermeyi düşünürsünüz?' (Sig.0,018) sorularında yaşa göre farklılık olduğu saptanmıştır.

18-29 yaş grubu seçmenler en önemli sorunun işsizlik olduğunu (29 oy) belirtmişlerdir. 121 seçmenin hemen hemen dörtte biri işsizliğin en önemli sorun olduğunu belirtmektedirler. 30-43 yaş grubu seçmenler ise, demokrasi-fikir özgürlüğü (21 oy) seçeneğinde yer almaktadırlar. 44-55 yaş grubu seçmenlerde 'Kürt sorunu' (13 oy) en fazla işaretlenen seçenek olmuştur. 56 ve üzeri katılımcılar ise, seçeneklerin geneline dağılmış bir durumdadır. En fazla işaretledikleri seçenek (7 oy) ahlâki yozlaşma olmuştur. Göze çarpan bir diğer durum ise, irtica ve sağlık-sosyal güvenlik seçeneklerinde yaş oranı arttıkça sorun olarak görülmediğidir. 44-55 yaş grubu ile 56 ve üzeri yaş grubu bu iki seçeneği işaretlememişlerdir. Yine

yoksulluk ve hayat pahalılığı da yaş oranı arttıkça azalan bir görünüm sergilemektedir. Toplamda da en fazla işaretlenen seçenek 55 oy ile işsizlik olmuştur.

Seçmenlerin vermiş oldukları parti oylarında ise, 18-29 yaş grubu seçmenler en fazla oyu MHP'ye (42 oy) vermişlerdir. BDP için de aynı durum söz konusudur. Tüm 18-29 yaş grubu seçmenlerin üçte biri bu partiyi tercih etmişlerdir. Tabloya göre, yaş oranı arttıkça MHP'ye verilen oylarda azalma yaşandığı görülmektedir. 30-43 yaş arası seçmenler en fazla oyu CHP'ye vermişlerdir (43 oy). 44-55 yaş arası seçmenlerin en fazla tercih edecek oldukları parti AKP olarak görülmektedir (31 oy). Bu sayı 44-55 yaş grubu seçmenlerin hemen hemen yarısını oluşturmaktadır. 56 ve üzeri seçmenler ise, ağırlıklı olarak MHP (14 oy), CHP (14 oy) ve AKP'yi (11 oy) tercih etmektedirler. Bu üç parti 56 ve üzeri seçmenlerin toplamının %80'inin desteğini almışlardır.

H₁ hipotezi olan, '*Seçmenlerin destek vermiş oldukları partiler ile yaş grupları arasında farklılık vardır*' önermesinin doğruluğu bulunmuştur.

H₁ hipotezinin doğruluk analizinden sonra H₂ hipotezi olan, '*Seçmenlerin destek vermiş oldukları partiler ile cinsiyet grupları arasında farklılık yoktur*' önermesinin doğruluk değeri taşıyıp taşımadığına bakılacaktır.

Tablo 48: Seçmenlerin siyasi parti tercihlerinin cinsiyet gruplarına göre dağılımı. (T Testi ve Crosstabulation Analizi)

	Cinsiyet	N	Mean	Std.Dev.	F	Sig.	t
Sizce Türkiye'nin bugün karşı karşıya olduğu, acilen çözülmesi gerektiğini düşündüğünüz en önemli sorunlar nelerdir? (1)	Erkek	228	7,24	5,14	0,830	0,362	0,733
	Bayan	151	6,83	5,36			0,727
Sizce Türkiye'nin bugün karşı karşıya olduğu, acilen çözülmesi gerektiğini düşündüğünüz en önemli sorunlar nelerdir? (2)	Erkek	228	6,88	4,66	0,569	0,451	-0,559
	Bayan	151	7,15	4,46			-0,563
Sizce Türkiye'nin bugün karşı karşıya olduğu, acilen çözülmesi gerektiğini düşündüğünüz en önemli sorunlar nelerdir? (3)	Erkek	228	8,54	4,67	0,078	0,780	1,786
	Bayan	151	7,68	4,58			1,793
Bu sorunları Sizce, hangi siyasi parti çözer?	Erkek	228	2,60	1,45	8,731	0,003	-1,908
	Bayan	151	2,90	1,62			-1,864
Siyasal açıdan kendinizi tanımlayacak olsanız nasıl tanımlarsınız?	Erkek	228	4,75	2,39	5,870	0,016	0,040
	Bayan	151	4,74	2,70			0,039
Son milletvekili seçimlerinde oyunuzu hangi partiye verdiniz?	Erkek	228	2,73	2,14	4,130	0,043	-0,913
	Bayan	151	2,95	2,55			-0,881
Bu hafta sonu bir genel seçim olsa, hangi partiye oy vermeyi düşünürsünüz?	Erkek	228	3,27	2,78	2,535	0,112	-0,522
	Bayan	151	3,43	3,07			-0,511
Gönlünüzde yatan, kendinizi yakın hissettiğiniz lideri ve görüşlerini beğendiğiniz partiyi söyler misiniz?	Erkek	228	3,75	3,22	3,072	0,080	-0,507
	Bayan	151	3,93	3,49			-0,498

Tablo 49: Siyasi parti tercihlerinin cinsiyet gruplarına göre dağılımı Crosstabulation Tabloları

Cinsiyet * Bu sorunları Sizce, hangi siyasi parti çözer? Crosstabulation							
		AKP	CHP	MHP	BDP	Diğer	Total
Cinsiyet	Erkek	72	44	58	12	42	228
	Bayan	42	34	18	11	46	151
Total		114	78	76	23	88	379
Cinsiyet * Siyasal açıdan kendinizi tanımlayacak olsanız nasıl tanımlarsınız? Crosstabulation							
		Muhafazakâr-dindar	Liberal-demokrat	Muhafazakâr-milliyetçi	Merkez	Türk milliyetçisi	
Cinsiyet	Erkek	25	14	50	6	60	
	Bayan	25	17	14	14	22	
Total		50	31	64	20	82	
		Kürt milliyetçisi	Sosyal demokrat	Aşırı solcu	Aşırı milliyetçi	Fikrim yok	
Cinsiyet	Erkek	6	36	20	3	8	
	Bayan	8	26	16	0	9	
Total		14	62	36	3	17	
Cinsiyet * Son milletvekili seçimlerinde oyunuzu hangi partiye verdiniz? Crosstabulation							
		AKP	CHP	MHP	DP	SP	DSP
Cinsiyet	Erkek	70	58	70	1	2	2
	Bayan	40	60	23	2	1	2
Total		110	118	93	3	3	4
		BDP	GP	ÖDP	Diğer	Hiçbirisi	Total
Cinsiyet	Erkek	15	3	0	5	2	228
	Bayan	14	0	2	1	6	151
Total		29	3	2	6	8	379

Seçmenlerin siyasi parti tercihlerinin cinsiyet gruplarına göre Crosstabulation dağılımı tablosuna bakıldığında, ‘Bu sorunları Sizce, hangi siyasi parti çözer?’ (Sig. 0,003), ‘Siyasal açıdan kendinizi tanımlayacak olsanız nasıl tanımlarsınız?’ (Sig. 0,016) ve ‘Son milletvekili seçimlerinde oyunuzu hangi partiye verdiniz?’ (Sig. 0,043) sorularında cinsiyete göre $p < 0,05$ düzeyinde farklılığın olduğu saptanmıştır.

‘Bu sorunları Sizce, hangi siyasi parti çözer?’ sorusuna verilen cevaplarda erkek seçmenlerin en fazla desteği AKP’ye (72 oy) verdikleri gözlemlenmiştir. Ortalama her üç erkekten birisi AKP’yi desteklemektedirler. İkinci sırada ise, MHP’yi (58 oy) yer almaktadır. Bayan katılımcıların verdikleri cevaplara bakıldığında ‘Diğer’ seçeneği (46 oy) ile ilk sıradadır. Bu seçeneğin büyük bir

kısımında ‘hiçbirisi’ yer alırken kalan kısmını ise diğer partiler oluşturmaktadır. Devamında AKP (42 oy) ile ikinci sıradadır. Bayan seçmenlerin üçte birine yakını bu partiye desteklerini vermişlerdir. Bayan seçmenlerin şu an mecliste yer alan partilere pek güvenmedikleri görülmektedir.

‘Siyasal açıdan kendinizi tanımlayacak olsanız nasıl tanımlarsınız?’ sorusuna verilen cevaplarda erkek seçmenlerin üçte birine yakınının milliyetçi düşünceye yakın olduklarını gözlemlenmiştir. Kendisini Türk Milliyetçisi olarak adlandıran kişi sayısı 60, Muhafazakâr-Milliyetçi olarak adlandıran kişi sayısı 50’dir. Devamında ise, 36 kişi ile Sosyal Demokrat seçeneği gelmektedir. Bayan seçmenlerin ortalamalarında ise, Sosyal Demokrat kişilerin 26 kişi ile yakın çoğunluğu sağlamaktadır. Akabinde 25 kişi ile Muhafazakâr görüşüne mensup seçmenler gelmektedir.

‘Son milletvekili seçimlerinde oyunuzu hangi partiye verdiniz?’ sorusuna verilen cevaplarda erkek seçmenlerin ağırlıklı olarak üç partiye yoğunlaşmış oldukları ve en fazla AKP ve MHP (70 oy) tercihlerinde oy kullanmış oldukları gözlemlenmiştir. Bu iki parti, erkek seçmenlerin üçte ikisinden fazlasının tercihi olmuştur. CHP’nin ise, (58 oy) üçüncü sırada bulunduğunu görülüyor. Bayan seçmenlerin ise en fazla desteği CHP (60 oy) için kullandığı; AKP’nin (40 oy) ve MHP’nin (23 oy) daha düşük orana sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Sorulara verilen cevaplar ve bu cevapların değerlendirilmesi sonucu H₂ hipotezi olan, ‘*Seçmenlerin destek vermiş oldukları partiler ile cinsiyet grupları arasında farklılık yoktur*’ önermesinin doğruluğu analiz sonucu kabul edilmemiştir. Üç soru içerisinde cinsiyet grupları arasında yüksek düzeyde bir farklılığın olduğu saptanmıştır.

H₃ hipotezinde yer alan ‘*Türk siyasetçilerinin liderlik tercihlerinde seçmenler arası cinsiyet farklılığı söz konusudur*’ önermesinin doğruluğunu analiz ederek Türk siyasilerinin seçmenler nezdinde cinsiyet farklılığına sahip olup olmadığı, varsa hangi konuda hangi liderlerin cinsiyet farklılığına sahip oldukları belirlenecektir.

Tablo 50: S7. Parti üyeleri için yüksek performans hedefleri koyan, onları, beklentileri gerçekleştirmeleri için teşvik eden bir liderdir. Sorusunun cinsiyete göre dağılımı

Parti üyeleri için yüksek performans hedefleri koyan, onları, beklentileri gerçekleştirmeleri için teşvik eden bir liderdir.	Cinsiyet	N	Mean	F	Sig.	t
İsmet INONU	Erkek	228	2,75	6,913	0,009	-0,372
	Bayan	151	2,81			-0,381
Ali Adnan MENDERES	Erkek	228	3,01	0,230	0,632	0,506
	Bayan	151	2,95			0,510
Süleyman DEMIREL	Erkek	228	2,45	2,872	0,091	0,255
	Bayan	151	2,42			0,259
Bülent ECEVİT	Erkek	228	2,98	4,695	0,031	-2,303
	Bayan	151	3,29			-2,262
Alparslan TÜRKES	Erkek	228	3,43	5,412	0,021	2,878
	Bayan	151	2,99			2,939
Turgut ÖZAL	Erkek	228	3,29	6,871	0,009	1,006
	Bayan	151	3,15			0,974
Recep Tayyip ERDOĞAN	Erkek	228	3,04	0,037	0,847	-0,450
	Bayan	151	3,12			-0,451
Devlet BAHÇELİ	Erkek	228	2,66	9,355	0,002	1,382
	Bayan	151	2,46			1,426
Kemal KILIÇDAROĞLU	Erkek	228	2,64	0,013	0,908	0,029
	Bayan	151	2,64			0,029

Tablo-50’de $p < 0,05$ değerinde cinsiyet arası farklılık düzeyinde İsmet İnönü sig. 0,009, Bülent Ecevit sig. 0,031, Alparslan Türkeş sig. 0,021, Turgut Özal sig. 0,009 ve Devlet Bahçeli’nin sig. 0,002 ortalama değeri ile cinsiyetler arası farklılık oranına sahip liderler oldukları görülmektedir. Bayan seçmenler İnönü’de 2,81, Ecevit’te 3,29 orana sahiptir. Bayanlar bu iki lideri erkek seçmenlere göre ‘parti üyeleri için yüksek performans hedefleri koyan, onları, beklentileri gerçekleştirmeleri için teşvik eden bir lider’ olarak daha yüksek oranda görmektedirler. Devamında Türkeş, Özal ve Bahçeli’de ise, erkek seçmenlerde bayan seçmenlere göre ortalama değerin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 51: S8. Karar alma ve uygulama sürecinde çevresindeki insanların görüşlerinden ve deneyimlerinden faydalanmaya gayret eder... Sorusunun cinsiyete göre dağılımı

Karar alma ve uygulama sürecinde çevresindeki insanların görüşlerinden ve deneyimlerinden faydalanmaya gayret eder, paylaşımcı bir yapıya sahiptir.	Cinsiyet	N	Mean	F	Sig.	t
İsmet INONU	Erkek	228	2,60	4,782	0,029	-1,406
	Bayan	151	2,78			-1,437
Ali Adnan MENDERES	Erkek	228	3,14	0,119	0,731	0,432
	Bayan	151	3,09			0,434
Süleyman DEMIREL	Erkek	228	2,68	0,820	0,366	-0,559
	Bayan	151	2,74			-0,561
Bülent ECEVİT	Erkek	228	3,21	0,357	0,551	-0,105
	Bayan	151	3,23			-0,106
Alparslan TÜRKES	Erkek	228	3,38	2,991	0,085	2,842
	Bayan	151	2,95			2,874
Turgut ÖZAL	Erkek	228	3,29	0,170	0,681	-0,636
	Bayan	151	3,38			-0,638
Recep Tayyip ERDOĞAN	Erkek	228	2,92	0,000	0,986	0,017
	Bayan	151	2,91			0,017
Devlet BAHÇELİ	Erkek	228	2,74	18,47	0,000	1,882
	Bayan	151	2,48			1,972
Kemal KILIÇDAROĞLU	Erkek	228	2,68	0,129	0,720	-0,522
	Bayan	151	2,75			-0,520

Tablo-51’de bayan seçmenler, 2,78’lik bir ortalama değer ile 2,60 ortalama değere sahip erkek seçmenlere göre, İnönü’yü daha paylaşımcı bir lider olarak görürken; Bahçeli’de bu durumun tam tersi bir şekilde yer aldığı görülmektedir. Bahçeli’de erkek seçmenler 2,74, bayan seçmenler 2,48’lik ortalama değere sahiptir.

Tablo 52: S9. Çözümü zorlaşan hususlarda yeni bir çıkar yol arayan, çözüme ulaşmaya çalışan bir yapısı vardır. Sorusunun cinsiyete göre dağılımı

Çözümü zorlaşan hususlarda yeni bir çıkar yol arayan, çözüme ulaşmaya çalışan bir yapısı vardır.	Cinsiyet	N	Mean	F	Sig.	t
İsmet INONU	Erkek	228	2,72	0,006	0,940	-0,929
	Bayan	151	2,85			-0,927
Ali Adnan MENDERES	Erkek	228	3,06	0,178	0,673	-0,126
	Bayan	151	3,07			-0,126
Süleyman DEMIREL	Erkek	228	2,62	5,107	0,024	-0,674
	Bayan	151	2,70			-0,691
Bülent ECEVİT	Erkek	228	3,12	6,466	0,011	-1,038
	Bayan	151	3,25			-1,017
Alparslan TÜRKES	Erkek	228	3,47	0,578	0,447	1,778
	Bayan	151	3,23			1,756
Turgut ÖZAL	Erkek	228	3,29	0,048	0,826	1,050
	Bayan	151	3,15			1,048
Recep Tayyip ERDOĞAN	Erkek	228	2,93	3,500	0,062	-0,716
	Bayan	151	3,05			-0,726
Devlet BAHÇELİ	Erkek	228	2,79	0,028	0,867	2,313
	Bayan	151	2,49			2,335
Kemal KILIÇDAROĞLU	Erkek	228	2,57	1,035	0,310	-0,471
	Bayan	151	2,64			-0,478

Tablo-52’de Demirel’de (sig.0,024) erkek seçmenler 2,62, bayan seçmenler ise 2,70 ortalama sahiptirler. Bülent Ecevit’te 0,011’lik sig. değeri ile erkekler 3,12, bayanlar 3,25 ortalamalarına sahiptir. Bayan seçmenler Demirel ve Ecevit’e erkek seçmenlerden daha fazla güvenmektedirler ve bu iki lideri çözümleri zorlaşan hususlarda yeni bir çıkar yol arayan, çözüme ulaşmaya çalışan olarak nitelendirmektedirler.

Tablo 53: S10. Fiziksel özellikleri, davranışları ve hitabet yeteneği ile takipçilerini oldukça etkilemektedir... Sorusunun cinsiyete göre dağılımı

Fiziksel özellikleri, davranışları ve hitabet yeteneği ile takipçilerini oldukça etkilemektedir. Çevresine güç ve güven duygusu yansıtır, güçlü bir vizyona sahiptir.	Cinsiyet	N	Mean	F	Sig.	t
İsmet INONU	Erkek	228	2,88	0,284	0,594	1,207
	Bayan	151	2,71			1,215
Ali Adnan MENDERES	Erkek	228	3,29	0,456	0,500	-0,769
	Bayan	151	3,38			-0,777
Süleyman DEMIREL	Erkek	228	2,79	6,544	0,011	-1,718
	Bayan	151	2,99			-1,756
Bülent ECEVİT	Erkek	228	3,13	0,286	0,593	-2,224
	Bayan	151	3,41			-2,226
Alparslan TÜRKES	Erkek	228	3,66	0,014	0,906	1,175
	Bayan	151	3,49			1,178
Turgut ÖZAL	Erkek	228	3,27	0,145	0,704	-1,397
	Bayan	151	3,45			-1,403
Recep Tayyip ERDOĞAN	Erkek	228	3,75	11,17	0,001	-2,520
	Bayan	151	4,14			-2,603
Devlet BAHÇELİ	Erkek	228	2,65	3,311	0,070	1,807
	Bayan	151	2,40			1,838
Kemal KILIÇDAROĞLU	Erkek	228	2,44	0,047	0,829	-0,375
	Bayan	151	2,50			-0,375

Tablo-53'te $p < 0,05$ değerine ait oran, Demirel'de sig. 0,011 ve Erdoğan'da sig. 0,001 yer almaktadır. Erkek seçmenlerin 2,79, bayan seçmenlerin ise, 2,99 ortalama ile Ecevit'e destek verdikleri gözlemlenmiştir. Aynı durum Erdoğan'da 3,75 ve 4,14 ortalama ile kendisini göstermektedir. Bayan seçmenler Ecevit ve Erdoğan'a erkek seçmenlere göre daha fazla güvenmektedirler. Aynı zamanda S10'a genel itibarı ile bakıldığında Erdoğan, diğer liderlere göre daha fazla tercih edilen lider konumunda yer almıştır. Erdoğan Türk siyasileri arasında fiziksel özellikleri, davranışları ve hitabet yeteneği ile takipçilerini oldukça etkileyen, çevresine güç ve güven duygusu yansıtan, güçlü bir vizyona sahip olan bir lider olarak görülmektedir. Türk siyasetinde seçmenlere hitap yeteneği kuvvetli olan liderlerin siyasi arenada ön planda yer aldığı düşünüldüğünde Erdoğan'ın hitabeti bu alanda kendisine rakipleri karşısında oldukça büyük avantaj sağlamaktadır.

Tablo 54: S11. Özel yaşantısı benim de kabul ettiğim değerler üzerine kuruludur ve siyasi çıkışlarında... Sorusunun cinsiyete göre dağılımı

Özel yaşantısı benim de kabul ettiğim değerler üzerine kuruludur ve siyasi çıkışlarında benimsemiş olduğum değerleri ciddi anlamda savunmaktadır.	Cinsiyet	N	Mean	F	Sig.	t
İsmet INONU	Erkek	228	2,68	0,700	0,403	-1,066
	Bayan	151	2,84			
Ali Adnan MENDERES	Erkek	228	3,15	1,003	0,317	0,702
	Bayan	151	3,06			
Süleyman DEMIREL	Erkek	228	2,38	11,775	0,001	-1,443
	Bayan	151	2,53			
Bülent ECEVİT	Erkek	228	3,00	0,099	0,753	-0,946
	Bayan	151	3,14			
Alparslan TÜRKERŞ	Erkek	228	3,38	3,665	0,056	2,340
	Bayan	151	3,03			
Turgut ÖZAL	Erkek	228	3,17	1,794	0,181	-1,243
	Bayan	151	3,34			
Recep Tayyip ERDOĞAN	Erkek	228	2,90	1,363	0,244	0,652
	Bayan	151	2,79			
Devlet BAĞÇELİ	Erkek	228	3,12	0,238	0,626	4,404
	Bayan	151	2,55			
Kemal KILIÇDAROĞLU	Erkek	228	2,78	0,702	0,403	-0,929
	Bayan	151	2,93			

Tablo-54'te Demirel 0,001'lik bir sig. oranına sahiptir. Ortalama değerlere bakıldığında ise, erkek seçmenler 2,38 ortalama değerinde yer alırken, bayan seçmenler 2,53 ortalama değerinde görülmektedir. Demirel konusunda bayan seçmenler erkek seçmenlerden daha yüksek değere sahiptirler.

Tablo 55: S12. Amaçların gerçekleştirileceğine dair inancı ve güveni tamdır. Risk alabilecek kadar cesur... Sorusunun cinsiyete göre dağılımı

Amaçların gerçekleştirileceğine dair inancı ve güveni tamdır. Risk alabilecek kadar cesur, kaybetme durumunu en aza indirecek kadar ileri görüşlüdür.	Cinsiyet	N	Mean	F	Sig.	t
İsmet INONU	Erkek	228	3,07	0,441	0,507	0,706
	Bayan	151	2,97			
Ali Adnan MENDERES	Erkek	228	3,21	4,535	0,034	0,877
	Bayan	151	3,11			
Süleyman DEMIREL	Erkek	228	2,59	4,131	0,043	1,089
	Bayan	151	2,47			
Bülent ECEVİT	Erkek	228	3,18	0,409	0,523	-0,350
	Bayan	151	3,23			
Alparslan TÜRKES	Erkek	228	3,48	0,009	0,924	0,929
	Bayan	151	3,35			
Turgut ÖZAL	Erkek	228	3,30	2,165	0,142	0,379
	Bayan	151	3,25			
Recep Tayyip ERDOĞAN	Erkek	228	3,15	7,105	0,008	0,565
	Bayan	151	3,05			
Devlet BAHÇELİ	Erkek	228	3,00	0,726	0,395	3,032
	Bayan	151	2,60			
Kemal KILIÇDAROĞLU	Erkek	228	2,58	4,350	0,038	-0,089
	Bayan	151	2,60			

Tablo-55'te $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde cinsiyete göre farklılık değeri 0,034 ile Menderes'te, 0,043 ile Demirel'de, 0,008 ile Erdoğan'da ve 0,038 ile Kılıçdaroğlu'nda görülmektedir. Buna göre, Kılıçdaroğlu haricinde erkek seçmenlerin bayan seçmenlere oranla daha yüksek ortalama değere sahip oldukları gözlemlenmiştir. Demirel ve Kılıçdaroğlu özeğinde seçmenlerin ortalama tercihleri düşük bir oranda kalmıştır. Diğer liderlerde ortalama değerler 3'ün üzerinde yer almaktadır.

Tablo 56: S13. Aldığı kararların tartışmasız uygulanmasını ve yerine getirilmesini isteyen birisidir. Bulunduğu yapıda düzen ve disiplin... Sorusunun cinsiyete göre dağılımı

Aldığı kararların tartışmasız uygulanmasını ve yerine getirilmesini isteyen birisidir. Bulunduğu yapıda düzen ve disiplin olmazsa olmazdır.	Cinsiyet	N	Mean	F	Sig.	t
İsmet INONU	Erkek	228	3,33	1,709	0,192	0,574
	Bayan	151	3,26			
Ali Adnan MENDERES	Erkek	228	3,12	0,410	0,522	-0,177
	Bayan	151	3,14			
Süleyman DEMIREL	Erkek	228	2,72	0,300	0,584	1,260
	Bayan	151	2,58			
Bülent ECEVİT	Erkek	228	3,14	0,677	0,411	-1,435
	Bayan	151	3,32			
Alparslan TÜRKES	Erkek	228	3,82	0,345	0,558	0,430
	Bayan	151	3,76			
Turgut ÖZAL	Erkek	228	3,24	4,881	0,028	-0,196
	Bayan	151	3,26			
Recep Tayyip ERDOĞAN	Erkek	228	3,63	5,286	0,022	-1,987
	Bayan	151	3,92			
Devlet BAHÇELİ	Erkek	228	3,62	1,581	0,209	1,012
	Bayan	151	3,48			
Kemal KILIÇDAROĞLU	Erkek	228	3,04	0,537	0,464	0,997
	Bayan	151	2,89			

Tablo-56’da $p < 0,05$ sig. değerinde Turgut Özal 0,028, Recep Tayyip Erdoğan 0,022 sig. değeri ile cinsiyet farklılığına sahiptir. Bayan seçmenler 3,26 ortalama ile erkek seçmenlerden (3,24) daha yüksek oranda yer almaktadırlar. Erdoğan’da bayan seçmenlerin oransal değeri (3,92) erkek seçmenlere göre (3,63) daha yüksek görülmektedir. Bayan seçmenler erkek seçmenlere göre Erdoğan’ı daha fazla otoriter ve disiplinli bir lider olarak görmektedirler. Tablo genelinde ise, ortalama değerlerin 3 ile 4 arasında yer aldığı dikkate alınacak olduğunda; seçmenlerin bu soruda, liderleri disipline önem veren bir yapıda gördükleri söylenebilir.

Tablo 57: S.14. Mevcut sorunun aşılması konusunda kurmaylarının inisiyatif almalarına ve kurumu riske etmelerine izin vermez. Sorusu cinsiyete göre dağılımı

Mevcut sorunun aşılması konusunda kurmaylarının inisiyatif almalarına ve kurumu riske etmelerine izin vermez.	Cinsiyet	N	Mean	F	Sig.	t
İsmet INONU	Erkek	228	3,54	1,484	0,224	0,342
	Bayan	151	3,49			
Ali Adnan MENDERES	Erkek	228	3,22	0,592	0,442	0,160
	Bayan	151	3,21			
Süleyman DEMIREL	Erkek	228	2,97	1,509	0,220	-0,233
	Bayan	151	3,00			
Bülent ECEVİT	Erkek	228	3,60	0,082	0,775	0,004
	Bayan	151	3,60			
Alparslan TÜRKER	Erkek	228	3,81	0,309	0,579	0,727
	Bayan	151	3,71			
Turgut ÖZAL	Erkek	228	3,23	3,170	0,076	-0,153
	Bayan	151	3,25			
Recep Tayyip ERDOĞAN	Erkek	228	3,61	0,363	0,547	0,059
	Bayan	151	3,60			
Devlet BAHÇELİ	Erkek	228	3,75	0,012	0,914	1,388
	Bayan	151	3,56			
Kemal KILIÇDAROĞLU	Erkek	228	3,33	0,241	0,624	0,856
	Bayan	151	3,21			

Tablo-57’de cinsiyetler arası lider tercihlerinde farklılık görülmemiştir.

Tablo 58: S.15. Karar ve uygulamalarda etki altında kalmayan birisidir. Sorusu cinsiyete göre dağılımı

Karar ve uygulamalarda etki altında kalmayan birisidir.	Cinsiyet	N	Mean	F	Sig.	T
İsmet INONU	Erkek	228	3,16	4,116	0,043	0,126
	Bayan	151	3,15			
Ali Adnan MENDERES	Erkek	228	3,18	4,635	0,032	0,938
	Bayan	151	3,07			
Süleyman DEMIREL	Erkek	228	2,62	0,014	0,906	0,810
	Bayan	151	2,52			
Bülent ECEVİT	Erkek	228	3,19	0,651	0,420	-1,917
	Bayan	151	3,42			
Alparslan TÜRKER	Erkek	228	3,68	0,518	0,472	2,326
	Bayan	151	3,36			
Turgut ÖZAL	Erkek	228	3,26	1,804	0,180	-0,048
	Bayan	151	3,26			
Recep Tayyip ERDOĞAN	Erkek	228	3,20	3,489	0,063	1,561
	Bayan	151	2,94			
Devlet BAHÇELİ	Erkek	228	3,45	1,082	0,299	2,705
	Bayan	151	3,08			
Kemal KILIÇDAROĞLU	Erkek	228	2,97	2,142	0,144	-1,098
	Bayan	151	3,13			

Tablo-58’de yer alan sorunun $p < 0,05$ değerine bakıldığında İnönü (0,043) ve Menderes’te (0,032) cinsiyete göre diğer liderlere oranla biraz daha yüksek farklılığın olduğu görülmektedir. Cinsiyet ortalamalarında, erkek seçmenlerin bayan seçmenlere göre liderleri daha fazla destekledikleri görülmüştür. İnönü’de erkek seçmenler 3,16 ortalama değerine sahip iken, Menderes’te, 3,18 ortalama değere sahip olmuşlardır. Bayan seçmenlerin ortalaması ise, sırası ile 3,15 ve 3,07’de kalmıştır.

Tablo 59: S16. Dikey yapılanma yerine yatay yapılanmaya değer verir. Katı bir hiyerarşik yapılanmaya karşıdır. Sorununun cinsiyete göre dağılımı

Dikey yapılanma yerine yatay yapılanmaya değer verir. Katı bir hiyerarşik yapılanmaya karşıdır.	Cinsiyet	N	Mean	F	Sig.	T
İsmet INONU	Erkek	228	2,39	7,735	0,006	1,984
	Bayan	151	2,13			2,037
Ali Adnan MENDERES	Erkek	228	2,69	0,175	0,676	0,654
	Bayan	151	2,62			0,658
Süleyman DEMIREL	Erkek	228	2,57	7,050	0,008	0,230
	Bayan	151	2,54			0,237
Bülent ECEVİT	Erkek	228	2,79	0,055	0,814	1,129
	Bayan	151	2,64			1,134
Alparslan TÜRKES	Erkek	228	2,60	7,418	0,007	1,604
	Bayan	151	2,36			1,647
Turgut ÖZAL	Erkek	228	2,96	0,335	0,563	0,110
	Bayan	151	2,95			0,110
Recep Tayyip ERDOĞAN	Erkek	228	2,48	5,072	0,025	0,514
	Bayan	151	2,40			0,524
Devlet BAHÇELİ	Erkek	228	2,56	5,919	0,015	2,731
	Bayan	151	2,19			2,797
Kemal KILIÇDAROĞLU	Erkek	228	2,74	0,899	0,344	0,875
	Bayan	151	2,62			0,886

Tablo-59’da İnönü, 0,006, Demirel 0,008, Türkeş 0,007, Erdoğan 0,025 ve Bahçeli 0,015 sig. değerinde yer almaktadırlar. Katı hiyerarşik yapılanmaya karşı olup olmadığı düşüncesinde cinsiyet arası oransal farklılık söz konusudur. İnönü’de erkek seçmenler 2,39, bayan seçmenler 2,13’lük bir orana sahiptirler. Demirel’de yer alan ortalamanın İnönü’den daha yüksek olduğu görülmektedir. Erkek seçmenlerin 2,57’lik orana karşın, bayan seçmenler 2,54’lük bir oranda seyir etmiştir. Türkeş’te ise, erkek seçmenlerin 2,60’lık ortalama değerine karşın bayan seçmenlerin 2,36’lık değeri görülmektedir. Erdoğan’da 2,48’lik erkek seçmen ortalaması 2,40 oranında da bayan ortalaması yer almaktadır. Son olarak Bahçeli’de erkek seçmenlerin ortalama değeri 2,56 iken, bayanların 2,19’dur. Genel olarak erkek seçmenlerin bayan seçmenlere göre ortalama değerleri daha yüksektir.

Tablo 60: S.17. Görevlendirdiği kişilerin işe dört elle sarılmalarını sağlamak için ödüllendirme-cezalendirme sistemi uygular. Sorusunun cinsiyete göre dağılımı

Görevlendirdiği kişilerin işe dört elle sarılmalarını sağlamak için ödüllendirme-cezalendirme sistemi uygular.	Cinsiyet	N	Mean	F	Sig.	T
İsmet INONU	Erkek	228	3,01	1,260	0,262	0,648
	Bayan	151	2,93			
Ali Adnan MENDERES	Erkek	228	3,35	2,550	0,111	0,785
	Bayan	151	3,26			
Süleyman DEMIREL	Erkek	228	2,90	6,338	0,012	0,581
	Bayan	151	2,84			
Bülent ECEVİT	Erkek	228	3,33	0,527	0,468	-0,314
	Bayan	151	3,37			
Alparslan TÜRKES	Erkek	228	3,63	0,412	0,521	1,190
	Bayan	151	3,48			
Turgut ÖZAL	Erkek	228	3,36	0,293	0,588	-1,184
	Bayan	151	3,52			
Recep Tayyip ERDOĞAN	Erkek	228	3,38	0,440	0,508	-0,312
	Bayan	151	3,43			
Devlet BAHÇELİ	Erkek	228	3,23	0,814	0,368	0,636
	Bayan	151	3,15			
Kemal KILIÇDAROĞLU	Erkek	228	2,88	0,116	0,734	-0,364
	Bayan	151	2,93			

Tablo-60'da sadece Demirel seçeneğinde cinsiyet arası farklılık söz konusudur (0,012). Erkek seçmenler 2,90'lık ortalama ile bayan seçmenlere oranla (2,84) daha yüksek oransal farka sahiptirler. Demirel, bayanlara göre erkeklerin daha yüksek bir oranda görevlendirdiği kişilerin işe dört elle sarılmalarını sağlamak için ödüllendirme-cezalendirme sistemi uygulayan bir lider görünümündedir.

Tablo 61: S18. Seçmenlerinin çıkarlarını ön planda tutar ve kurmaylarını bu hususta ekip çalışmasına yönlendirir. Sorusunun cinsiyete göre dağılımı

Seçmenlerinin çıkarlarını ön planda tutar ve kurmaylarını bu hususta ekip çalışmasına yönlendirir.	Cinsiyet	N	Mean	F	Sig.	T
İsmet INONU	Erkek	228	2,92	0,434	0,510	0,669
	Bayan	151	2,83			
Ali Adnan MENDERES	Erkek	228	3,18	1,634	0,202	0,394
	Bayan	151	3,13			
Süleyman DEMIREL	Erkek	228	2,68	2,721	0,100	-0,686
	Bayan	151	2,75			
Bülent ECEVİT	Erkek	228	3,25	1,657	0,199	-2,528
	Bayan	151	3,58			
Alparslan TÜRKES	Erkek	228	3,52	4,097	0,044	1,257
	Bayan	151	3,35			
Turgut ÖZAL	Erkek	228	3,36	0,021	0,884	-0,949
	Bayan	151	3,48			
Recep Tayyip ERDOĞAN	Erkek	228	3,04	0,338	0,561	-1,493
	Bayan	151	3,28			
Devlet BAHÇELİ	Erkek	228	3,05	1,566	0,212	1,205
	Bayan	151	2,90			
Kemal KILIÇDAROĞLU	Erkek	228	2,79	0,196	0,658	-0,838
	Bayan	151	2,93			

Tablo-61’de Türkeş (sig. 0,044) haricindeki liderlerde cinsiyete göre farklılığın bulunmadığı belirlenmiştir. Bu farklılık ise, erkek seçmenlerin 3,52 ortalamaya sahip olurken, bayan seçmenlerin 3,35’lik bir ortalama değerine sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Türkeş’in seçmenlerin çıkarlarını ön planda tutan ve kurmaylarını bu hususta ekip çalışmasına yönlendiren bir lider olduğu görüşü bayan seçmenlere oranla erkek seçmenlerde daha yüksektir.

Tablo 62: S19. Bulunduğu mevcut yapıyı tehlikeye sokan durumlardan kaçınır. Sorumluluk almayan bir yapıya sahiptir. Sorusunun cinsiyete göre dağılımı

Bulunduğu mevcut yapıyı tehlikeye sokan durumlardan kaçınır. Sorumluluk almayan bir yapıya sahiptir.	Cinsiyet	N	Mean	F	Sig.	T
İsmet INONU	Erkek	228	2,73	2,729	0,099	0,258
	Bayan	151	2,70			
Ali Adnan MENDERES	Erkek	228	2,71	0,132	0,716	1,465
	Bayan	151	2,54			
Süleyman DEMİREL	Erkek	228	3,43	3,308	0,070	3,911
	Bayan	151	2,95			
Bülent ECEVİT	Erkek	228	2,75	0,256	0,613	1,479
	Bayan	151	2,56			
Alparslan TÜRKES	Erkek	228	2,53	4,997	0,026	0,795
	Bayan	151	2,42			
Turgut ÖZAL	Erkek	228	2,61	0,092	0,762	1,096
	Bayan	151	2,46			
Recep Tayyip ERDOĞAN	Erkek	228	2,86	0,162	0,688	0,470
	Bayan	151	2,79			
Devlet BAHÇELİ	Erkek	228	2,95	0,056	0,812	0,904
	Bayan	151	2,83			
Kemal KILIÇDAROĞLU	Erkek	228	3,15	0,141	0,708	0,477
	Bayan	151	3,08			

Tablo-62’de Alparslan Türkeş sig. 0,026 ile cinsiyet arası $p < 0,05$ farklılık değerinde yer almıştır. Ortalama değerlerine baktığımızda ise, erkek seçmenler 2,53 ortalama ile bayan seçmenlerin (2,42) önünde yer almışlardır. Bu soruda bayan seçmenler Türkeş’e erkek seçmenlere oranla daha fazla güven duymaktadırlar. Tabloya bakıldığında liderler genel olarak sorumsuz yapıdan uzak görünüm sergilemektedirler. Ortalama değerler oldukça düşük bir oranda seyir etmektedir. Kılıçdaroğlu ve Demirel haricinde genel ortalama 2’li oransal değerlerde yer almaktadır.

Tablo 63: S20. Astlarının yapmayı istedikleri faaliyetlere rıza gösterir. Sadece denetleyici rol üstlenir. Sorusunun cinsiyete göre dağılımı

Astlarının yapmayı istedikleri faaliyetlere rıza gösterir. Sadece denetleyici rol üstlenir.	Cinsiyet	N	Mean	F	Sig.	T
İsmet İNONU	Erkek	228	2,21	4,406	0,036	0,427
	Bayan	151	2,15			
Ali Adnan MENDERES	Erkek	228	2,53	4,408	0,036	0,504
	Bayan	151	2,47			
Süleyman DEMİREL	Erkek	228	2,54	2,212	0,138	1,648
	Bayan	151	2,34			
Bülent ECEVİT	Erkek	228	2,56	0,762	0,383	0,823
	Bayan	151	2,45			
Alparslan TÜRKES	Erkek	228	2,70	16,617	0,000	3,013
	Bayan	151	2,26			
Turgut ÖZAL	Erkek	228	2,69	1,342	0,247	2,014
	Bayan	151	2,44			
Recep Tayyip ERDOĞAN	Erkek	228	2,24	0,091	0,763	-0,213
	Bayan	151	2,27			
Devlet BAHÇELİ	Erkek	228	2,50	5,396	0,021	2,354
	Bayan	151	2,20			
Kemal KILIÇDAROĞLU	Erkek	228	2,32	2,023	0,156	-1,305
	Bayan	151	2,49			

Tablo-63'te İnönü (0,036), Menderes (0,036), Türkeş (0,000) ve Bahçeli (0,021) isimlerinde cinsiyet arası farklılık oranları yer almıştır. Fakat ortalama değerlere baktığımızda Menderes tercihinin daha yüksek oranda yer aldığı görülmektedir. Devamında Türkeş için erkek seçmenlerin (2,70) bayan seçmenlere oranla (2,26) daha yüksek bir farkının olduğu ifade edilebilir. Aynı durum Bahçeli için de geçerlidir. Bahçeli'de 2,50 ortalama değeri erkek seçmenler alırken, 2,20 ortalama değeri bayan seçmenler almaktadır. Tabloda yer alan oranlarda genel olarak bir düşüklük göze çarpmaktadır.

Tablo 64: S21. Varolan mevcut yapıyı koruma ve sürdürme yanlısı bir düşünceye sahiptir. Sorusunun cinsiyete göre dağılımı

Varolan mevcut yapıyı koruma ve sürdürme yanlısı bir düşünceye sahiptir.	Cinsiyet	N	Mean	F	Sig.	T
İsmet İNONU	Erkek	228	3,27	1,713	0,191	-0,583
	Bayan	151	3,36			
Ali Adnan MENDERES	Erkek	228	2,89	0,052	0,819	0,859
	Bayan	151	2,79			
Süleyman DEMİREL	Erkek	228	3,47	1,181	0,278	2,016
	Bayan	151	3,24			
Bülent ECEVİT	Erkek	228	2,91	0,504	0,478	-0,511
	Bayan	151	2,97			
Alparslan TÜRKES	Erkek	228	3,17	0,000	0,993	2,697
	Bayan	151	2,79			
Turgut ÖZAL	Erkek	228	2,73	1,540	0,215	0,519
	Bayan	151	2,66			
Recep Tayyip ERDOĞAN	Erkek	228	2,81	0,461	0,497	-2,027
	Bayan	151	3,16			
Devlet BAHÇELİ	Erkek	228	3,81	0,917	0,339	2,591
	Bayan	151	3,45			
Kemal KILIÇDAROĞLU	Erkek	228	3,34	1,086	0,298	0,088
	Bayan	151	3,32			

Tablo-64’te liderler hususunda cinsiyet arası farklılık bulunamamıştır. Fakat Menderes ve Özal tercihlerinde ortalama değerlerin düşük olduğu gözlenmiştir. Sonuç olarak, seçmenler bu iki liderin haricindeki liderleri daha yüksek oranda varolan mevcut yapıyı sürdürme yanlısı olarak görmektedirler. Reelde görülmektedir ki, gerek Menderes dönemi gerek Özal dönemi Türk siyasetinde köklü değişimlerin yaşandığı dönemlerdir. Bu iki liderin diğerlerine oranla daha fazla değişim öncüsü oldukları söylenebilir.

H₃ hipotezinde yer alan ‘*Türk siyasetçilerinin liderlik tercihlerinde seçmenler arası cinsiyet farklılığı söz konusudur*’ önermesinin doğruluğu üst kısımda kullanılmış olunan One Way Anova tablo analizi ile doğrulanmıştır. Ankette yer alan sorularda Türk siyasetçilerinde cinsiyet arası farklılık söz konusudur. Türk siyasilerinin liderlik özellikleri seçmenlerin cinsiyet farklılıklarına göre değişim gösterebilmektedir.

Seçmenlerin lider tercihlerinde eğitim olgusunun etkisinin ne derecede yer aldığını ölçmek için One Way Anova tablo analizi yapılacaktır. Siyasi isimlerin liderlik hususundaki düşüncelerinin analizi okur-yazar olmayan seçmenlerden üniversite üstü seçmenlere kadar hemen hemen eğitim kademelerinin her birinin örneği alınarak yapılmıştır. H₄ hipotezi olan ‘*Türk siyasetçilerinin liderlik tercihlerinde eğitim durumu farklılığı söz konusudur*’ önermesinin doğruluğuna bakılacaktır.

Tablo 65: S7. Parti üyeleri için yüksek performans hedefleri koyan... Sorusunun eğitim durumu dağılımı ve scheffe tablosu

Parti üyeleri için yüksek performans hedefleri koyan, onları, beklentileri gerçekleştirmeleri için teşvik eden bir liderdir.		Kare Ort.	F	Sig.
İsmet INONU	Between Groups Within Groups	5,034 1,836	2,742	0,019
Ali Adnan MENDERES	Between Groups Within Groups	1,506 1,548	0,973	0,434
Süleyman DEMIREL	Between Groups Within Groups	1,013 1,271	0,797	0,553
Bülent ECEVİT	Between Groups Within Groups	6,525 1,636	3,988	0,002
Alparslan TÜRKİŞ	Between Groups Within Groups	1,433 2,161	0,663	0,652
Turgut ÖZAL	Between Groups Within Groups	3,702 1,717	2,156	0,058
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups Within Groups	3,823 2,836	1,348	0,243
Devlet BAĞÇELİ	Between Groups Within Groups	3,357 1,779	1,887	0,096
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups Within Groups	7,755 2,163	3,586	0,004

Scheffe								
İsmet INONU			Bülent ECEVİT			Kemal KILIÇDAROĞLU		
Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05	Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05	Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05
Okur-yazar	12	1,83	Okur-yazar değil	5	2	Okur-yazar	12	1,33
Okur-yazar değil	5	2	Okur-yazar	12	2,08	Okur-yazar değil	5	1,4
Lise mezunu	130	2,65	Ortaokul mezunu	31	2,97	Lise mezunu	130	2,5
Üniversite ve üstü	154	2,83	Lise mezunu	130	2,98	Üniversite ve üstü	154	2,77
Ortaokul mezunu	31	2,84	Üniversite ve üstü	154	3,21	Ortaokul mezunu	31	2,81
İlkokul mezunu	47	3,21	İlkokul mezunu	47	3,55	İlkokul mezunu	47	2,96

Tablo-65'te yer alan 7. soruda İnönü (0,019), Ecevit (0,002) ve Kılıçdaroğlu (0,004) isimlerinde eğitim durumuna göre $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı farklılık söz konusudur. İnönü'de okur-yazar seçmenlerin ortalaması 1,83 ile en az orana sahip iken, ilkokul mezunu seçmenler 3,21 ile en yüksek ortalama değerine sahip olmuşlardır. Ecevit tercihinde okur-yazar olmayan seçmenler 2,00 ortalama değere sahip iken, en yüksek değer 3,55 ile ilkokul mezunlarına aittir. Kılıçdaroğlu'nda okur-yazar seçmenler 1,33 ile en düşük değerde yer alırken, ilkokul mezunu seçmenler 2,96 ile en yüksek değerdedirler. Bu soruda üç lidere verilen ortalama değer farklılığının okur-yazar olan eğitim düzeyi en alt tabakada yer alan seçmenler ile ilkokul mezunu seçmenler arasında gerçekleştiği ifade edilebilir. Daha üst düzeyde yer alan eğitim sahibi seçmenler ise ortalarda yer bulmuşlardır. Lise ve üniversite mezunları İnönü'de ortada yer alırken, Ecevit'te daha fazla ortalama değere sahip olmuşlardır.

Tablo 66: S8. Karar alma ve uygulama sürecinde çevresindeki insanların görüşlerinden ve... Sorusunun eğitim durumu dağılımı ve scheffe tablosu

Karar alma ve uygulama sürecinde çevresindeki insanların görüşlerinden ve deneyimlerinden faydalanmaya gayret eder, paylaşımcı bir yapıya sahiptir.		Kare Ort.	F	Sig.
İsmet INONU	Between Groups Within Groups	4,934 1,531	3,223	0,007
Ali Adnan MENDERES	Between Groups Within Groups	1,144 1,431	0,799	0,551
Süleyman DEMİREL	Between Groups Within Groups	0,674 1,119	0,602	0,698
Bülent ECEVİT	Between Groups Within Groups	4,900 1,721	2,848	0,015
Alparslan TÜRKERŞ	Between Groups Within Groups	1,108 2,111	0,525	0,758
Turgut ÖZAL	Between Groups Within Groups	2,016 1,564	1,289	0,268
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups Within Groups	7,148 2,455	2,912	0,014
Devlet BAHÇELİ	Between Groups Within Groups	1,578 1,748	0,903	0,479
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups Within Groups	6,774 2,045	3,313	0,006

Scheffe					
İsmet INONU			Bülent ECEVİT		
Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05	Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05
Okur-yazar	12	1,75	Okur-yazar	12	2,17
Okur-yazar değil	5	2,20	Okur-yazar değil	5	2,20
Lise mezunu	130	2,54	Ortaokul mezunu	31	2,94
Üniversite ve üstü	154	2,71	Üniversite ve üstü	154	3,24
Ortaokul mezunu	31	2,74	Lise mezunu	130	3,31
İlkokul mezunu	47	3,15	İlkokul mezunu	47	3,45

Scheffe					
Recep Tayyip ERDOĞAN			Kemal KILIÇDAROĞLU		
Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05	Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05
Üniversite ve üstü	154	2,73	Okur-yazar değil	5	1,60
İlkokul mezunu	47	2,77	Okur-yazar	12	1,67
Lise mezunu	130	2,93	Lise mezunu	130	2,50
Okur-yazar değil	5	3,20	Üniversite ve üstü	154	2,87
Ortaokul mezunu	31	3,48	Ortaokul mezunu	31	2,94
Okur-yazar	12	4,17	İlkokul mezunu	47	2,98

Tablo-66’da paylaşımcı lider vasfına sahip ortalama değerlere bakıldığında İnönü (0,007), Ecevit (0,015), Erdoğan (0,014) ve Kılıçdaroğlu’nda (0,006) anlamlı farklılık düzeyi görülmektedir. Üstteki soruya paralel bir şekilde İnönü, Ecevit ve Kılıçdaroğlu isimlerinde en az ve en çok ortalama değere sahip eğitim grubunun değişmemiş olduğu görülürken; Erdoğan hususunda en düşük ortalama oran 2,73 ile üniversite ve üstü, en yüksek ortalama oran ise, 4,17 ile okur-yazar katılımcılar olmuştur. Yüksek farklılığın yer aldığı dört liderden en fazla ortalama Erdoğan’a ait iken, en az ortalama Kılıçdaroğlu’ndadır. Seçmenler Erdoğan’ı diğer liderlere oranla daha fazla paylaşımcı yapıya sahip bir lider olarak görmektedirler. Kılıçdaroğlu ise, bu soruda en sonda yer almıştır.

Tablo 67: S9. Çözümü zorlaşan hususlarda yeni bir çıkar yol arayan, çözüme ulaşmaya çalışan bir yapısı vardır. Sorusunun eğitim durumu dağılımı ve scheffe tablosu

Çözümü zorlaşan hususlarda yeni bir çıkar yol arayan, çözüme ulaşmaya çalışan bir yapısı vardır.		Kare Ort.	F	Sig.
İsmet INONU	Between Groups	4,759	2,714	0,020
	Within Groups	1,754		
Ali Adnan MENDERES	Between Groups	1,728	1,221	0,298
	Within Groups	1,415		
Süleyman DEMİREL	Between Groups	2,381	2,044	0,072
	Within Groups	1,165		
Bülent ECEVİT	Between Groups	3,699	2,521	0,029
	Within Groups	1,467		
Alparslan TÜRKER	Between Groups	1,596	0,893	0,486
	Within Groups	1,788		
Turgut ÖZAL	Between Groups	1,477	0,952	0,447
	Within Groups	1,552		
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups	7,799	2,984	0,012
	Within Groups	2,613		
Devlet BAHÇELİ	Between Groups	2,469	1,617	0,155
	Within Groups	1,527		
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups	5,978	3,274	0,007
	Within Groups	1,826		

Scheffe					
İsmet INONU			Bülent ECEVİT		
Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05	Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05
Okur-yazar değil	5	1,40	Okur-yazar değil	5	2,40
Okur-yazar	12	1,83	Okur-yazar	12	2,58
Ortaokul mezunu	31	2,65	Ortaokul mezunu	31	2,68
Lise mezunu	130	2,76	Lise mezunu	130	3,21
Üniversite ve üstü	154	2,88	Üniversite ve üstü	154	3,23
İlkokul mezunu	47	2,96	İlkokul mezunu	47	3,43
Scheffe					
Recep Tayyip ERDOĞAN			Kemal KILIÇDAROĞLU		
Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05	Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05
İlkokul mezunu	47	2,57	Okur-yazar	5	1,60
Üniversite ve üstü	154	2,79	Okur-yazar değil	12	2,17
Lise mezunu	130	3,12	Lise mezunu	130	2,42
Ortaokul mezunu	31	3,35	Üniversite ve üstü	47	2,43
Okur-yazar değil	5	3,60	Ortaokul mezunu	31	2,45
Okur-yazar	12	4,17	İlkokul mezunu	154	2,50

İnönü, Ecevit, Erdoğan ve Kılıçdaroğlu isimlerinde varolan anlamlı farklılık tablosunda en yüksek oran Erdoğan'da görülmektedir. Diğer üç isimde en az ortalama değer okur-yazar grup tarafından verilirken, en yüksek değer yine ilkokul mezunu katılımcılar tarafından verilmiştir. Bu durum Erdoğan'da tam ters bir görünüm sergilemektedir. İlkokul mezunları 2,57 ile en düşük ortalama değerine sahip iken, okur-yazar seçmenler 4,17 ile en yüksek ortalama değerine sahip olmuşlardır. Kılıçdaroğlu'na ait olan en yüksek ortalama değer (2,50) Erdoğan'a ait en düşük ortalama değere (2,57) yakın gelmektedir. Mevcut siyasi yapı içerisinde yer alan bu iki liderden Erdoğan'a verilen destek ve güven, kendisini oldukça belli etmektedir.

Tablo 68: S10. Fiziksel özellikleri, davranışları ve hitabet yeteneği ile takipçilerini oldukça etkilemektedir... Sorusunun eğitim durumu dağılımı ve scheffe tablosu

Fiziksel özellikleri, davranışları ve hitabet yeteneği ile takipçilerini oldukça etkilemektedir. Çevresine güç ve güven duygusu yansıtır, güçlü bir vizyona sahiptir.	Kare Ort.	F	Sig.	
İsmet INONU	Between Groups 1,724	5,451	3,162	0,008
Ali Adnan MENDERES	Between Groups 1,507	1,372	0,911	0,474
Süleyman DEMİREL	Between Groups 1,328	2,439	1,837	0,105
Bülent ECEVİT	Between Groups 1,458	3,884	2,665	0,022
Alparslan TÜRKER	Between Groups 1,857	1,767	0,951	0,448
Turgut ÖZAL	Between Groups 1,564	1,149	0,735	0,598
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups 2,152	1,795	0,834	0,526
Devlet BAHÇELİ	Between Groups 1,691	1,005	0,594	0,704
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups 1,842	3,066	1,665	0,142

Scheffe					
İsmet INONU			Bülent ECEVİT		
Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05	Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05
Okur-yazar değil	5	1,60	Okur-yazar değil	5	2,60
Okur-yazar	12	2,00	Üniversite ve üstü	154	3,14
Lise mezunu	130	2,64	Lise mezunu	130	3,18
Üniversite ve üstü	154	2,92	Okur-yazar	12	3,25
Ortaokul mezunu	31	3,00	Ortaokul mezunu	31	3,26
İlkokul mezunu	47	3,15	İlkokul mezunu	47	3,81

‘Karizmatik lider’ olgusunun yer aldığı 10. soruda $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı farklılık, İnönü (0,008) ve Ecevit (0,022) isimlerinde yer almaktadır. Okur-yazar olmayan seçmenler iki liderde de en düşük ortalamaya sahip iken, (1,60)-(2,60), en yüksek ortalama ilkokul mezunu seçmen grubuna (3,15)-(3,81) aittir. Seçmenler genel oran olarak Ecevit’te İnönü’ye göre daha yüksek ortalama değere sahiptirler.

Tablo 69: S11. Özel yaşantısı benim de kabul ettiğim değerler üzerine kuruludur ve siyasi çıkışlarında... Sorusunun eğitim durumu dağılımı ve scheffe tablosu

Özel yaşantısı benim de kabul ettiğim değerler üzerine kuruludur ve siyasi çıkışlarında benimsemiş olduğum değerleri ciddi anlamda savunmaktadır.		Kare Ort.	F	Sig.
İsmet INONU	Between Groups Within Groups	8,082 1,999	4,042	0,001
Ali Adnan MENDERES	Between Groups Within Groups	2,072 1,469	1,411	0,219
Süleyman DEMIREL	Between Groups Within Groups	1,257 1,016	1,237	0,291
Bülent ECEVİT	Between Groups Within Groups	6,010 1,908	3,150	0,008
Alparslan TÜRKER	Between Groups Within Groups	2,383 2,061	1,156	0,330
Turgut ÖZAL	Between Groups Within Groups	2,959 1,619	1,828	0,107
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups Within Groups	8,039 2,454	3,276	0,007
Devlet BAHÇELİ	Between Groups Within Groups	2,735 1,573	1,738	0,125
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups Within Groups	5,066 2,219	2,282	0,046

Scheffe					
İsmet INONU			Bülent ECEVİT		
Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05	Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05
Okur-yazar değil	5	1,60	Okur-yazar	12	2,00
Okur-yazar	12	1,92	Okur-yazar değil	5	2,40
Lise mezunu	130	2,58	Lise mezunu	130	2,87
Ortaokul mezunu	31	2,74	Ortaokul mezunu	31	3,03
Üniversite ve üstü	154	2,78	Üniversite ve üstü	154	3,21
İlkokul mezunu	47	3,43	İlkokul mezunu	47	3,43

Scheffe					
Recep Tayyip ERDOĞAN			Kemal KILIÇDAROĞLU		
Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05	Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05
İlkokul mezunu	47	2,53	Okur-yazar	12	1,83
Üniversite ve üstü	154	2,65	Okur-yazar değil	5	2,20
Lise mezunu	130	2,97	Lise mezunu	130	2,68
Okur-yazar değil	5	3,40	Üniversite ve üstü	154	2,94
Ortaokul mezunu	31	3,42	Ortaokul mezunu	31	3,03
Okur-yazar	12	4,00	İlkokul mezunu	47	3,17

Seçmenlerin toplum içerisinde özel yaşantıları ile yakınlık duydukları liderler arasında İnönü (0,001), Ecevit (0,008), Erdoğan (0,007) ve Kılıçdaroğlu (0,046) isimlerinde $p < 0,05$ düzeyinde farklılık vardır. Erdoğan diğer üç liderden genel ortalama olarak daha yüksek bir orana sahip olmuştur. İnönü’de okur-yazar olmayan seçmenler en düşük ortalama değere (1,60) sahip iken, aynı durum Ecevit’te 2,00 ile okur-yazar seçmenlere, Erdoğan’da 2,53 ile ilkokul mezunu seçmenlere ve Kılıçdaroğlu’nda ise, 1,83 ile okur-yazar grubu seçmenlere aittir. En yüksek ortalama değer ise, sırası ile İnönü ve Ecevit’te ilkokul mezunu (3,43), Erdoğan’da okur-yazar (4,00), ve Kılıçdaroğlu’nda ilkokul (3,17) seçmenlere aittir. Genel olarak tercihler arası uç noktalar eğitim düzeyi düşük insanlarda yer almıştır.

Tablo 70: S12. Amaçların gerçekleştirileceğine dair inancı ve güveni tamdır. Risk alabilecek kadar cesur... Sorusunun eğitim durumu dağılımı ve scheffe tablosu

Amaçların gerçekleştirileceğine dair inancı ve güveni tamdır. Risk alabilecek kadar cesur, kaybetme durumunu en aza indirecek kadar ileri görüşlüdür.	Kare Ort.	F	Sig.
İsmet İNÖNÜ	Between Groups Within Groups	2,163 1,544	1,401 0,223
Ali Adnan MENDERES	Between Groups Within Groups	1,791 1,397	1,283 0,271
Süleyman DEMİREL	Between Groups Within Groups	2,925 1,033	2,831 0,016
Bülent ECEVİT	Between Groups Within Groups	2,603 1,510	1,724 0,128
Alparslan TÜRKER	Between Groups Within Groups	2,629 1,806	1,455 0,204
Turgut ÖZAL	Between Groups Within Groups	2,225 1,634	1,361 0,238
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups Within Groups	3,371 2,618	1,288 0,268
Devlet BAHÇELİ	Between Groups Within Groups	3,221 1,536	2,096 0,065
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups Within Groups	6,018 1,769	3,403 0,005

Scheffe					
Süleyman DEMİREL			Kemal KILIÇDAROĞLU		
Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05	Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05
İlkokul mezunu	47	2,09	Okur-yazar	12	1,50
Okur-yazar değil	5	2,20	Okur-yazar değil	5	1,80
Okur-yazar	12	2,50	Lise mezunu	130	2,40
Lise mezunu	130	2,52	Üniversite ve üstü	154	2,73
Üniversite ve üstü	154	2,66	Ortaokul mezunu	31	2,84
Ortaokul mezunu	31	2,81	İlkokul mezunu	47	2,85

‘İnançlı, cesur, ileri görüşlü lider’ yapısına uygun olarak hazırlanılmış 12. soruda Demirel (0,016) ve Kılıçdaroğlu (0,005) isimlerinde $p < 0,05$ düzeyinde farklılık oranı yer almaktadır. Genel ortalama değerlerinde ise, Demirel’de eğitim grupları arasında fazla ortalama değer farkı yok iken, Kılıçdaroğlu’nda ortalama değer farkının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. En düşük oransal değerlere bakıldığında, Demirel’de ilkokul mezunları (2,09), Kılıçdaroğlu’nda okur-yazarlar (1,50) yer almaktadır. En yüksek değer Demirel’de 2,81 ile ortaokul mezunu gruba ait iken, Kılıçdaroğlu’nda 2,85 ile ilkokul mezununa aittir. Genel ortalama değerlerinin iki lider için de oldukça düşük olduğunu ifade edilebilir.

Tablo 71: S13. Aldığı kararların tartışmasız uygulanmasını ve yerine getirilmesini isteyen birisidir. Bulunduğu yapıda... Sorusunun eğitim durumu dağılımı ve scheffe tablosu

Aldığı kararların tartışmasız uygulanmasını ve yerine getirilmesini isteyen birisidir. Bulunduğu yapıda düzen ve disiplin olmazsa olmazdır.		Kare Ort.	F	Sig.	
İsmet INONU	Between Groups Within Groups	4,718 1,508	3,129	0,009	
Ali Adnan MENDERES	Between Groups Within Groups	1,857 1,230	1,510	0,186	
Süleyman DEMIREL	Between Groups Within Groups	1,744 1,130	1,543	0,175	
Bülent ECEVİT	Between Groups Within Groups	4,976 1,346	3,695	0,003	
Alparslan TÜRKES	Between Groups Within Groups	1,914 1,678	1,141	0,338	
Turgut ÖZAL	Between Groups Within Groups	2,387 1,306	1,827	0,107	
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups Within Groups	2,135 1,993	1,071	0,376	
Devlet BAHÇELİ	Between Groups Within Groups	1,735 1,722	1,007	0,413	
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups Within Groups	6,500 1,872	3,471	0,004	
Scheffe					
İsmet INONU			Bülent ECEVİT		
Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05	Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05
Okur-yazar değil	5	2,20	Okur-yazar değil	5	1,80
Lise mezunu	130	3,10	Lise mezunu	130	3,05
Ortaokul mezunu	31	3,16	Üniversite ve üstü	154	3,21
Üniversite ve üstü	154	3,38	Ortaokul mezunu	31	3,29
Okur-yazar	12	3,50	Okur-yazar	12	3,33
İlkokul mezunu	47	3,77	İlkokul mezunu	47	3,70
Scheffe					
Kemal KILIÇDAROĞLU					
Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05			
Okur-yazar değil	5	1,40			
Okur-yazar	12	2,83			
Üniversite ve üstü	154	2,84			
Lise mezunu	130	2,95			
Ortaokul mezunu	31	3,35			
İlkokul mezunu	47	3,49			

Tablo-71’de ‘disiplinli lider’ olarak $p < 0,05$ düzeyinde farklılık, İnönü (0,009), Ecevit (0,003) ve Kılıçdaroğlu (0,004) isimlerinde görülmektedir. Okur-yazar olmayan seçmen grubu üç liderde de en düşük ortalama değerde (2,20)-(1,80)-(1,40) yer almıştır. En yüksek ortalama değer ise, ilkokul mezunlarındadır (3,77)-(3,70)-(3,49). Halen aktif siyaset içerisinde yer almasına rağmen Kılıçdaroğlu diğer iki liderden genel ortalama olarak oldukça düşük bir değerdedir. Seçmenler diğer liderleri Kılıçdaroğlu’na oranla daha disiplinli olarak görmektedirler.

Tablo 72: S14. Mevcut sorunun aşılması konusunda kurmaylarının inisiyatif almalarına ve... Sorusunun eğitim durumu dağılımı ve scheffe tablosu

Mevcut sorunun aşılması konusunda kurmaylarının inisiyatif almalarına ve kurumu riske etmelerine izin vermez.		Kare Ort.	F	Sig.
İsmet INONU	Between Groups	2,046	1,306	0,261
	Within Groups	1,567		
Ali Adnan MENDERES	Between Groups	0,338	0,281	0,923
	Within Groups	1,203		
Süleyman DEMIREL	Between Groups	1,422	1,237	0,291
	Within Groups	1,150		
Bülent ECEVİT	Between Groups	1,026	0,775	0,568
	Within Groups	1,325		
Alparslan TÜRKES	Between Groups	1,224	0,734	0,598
	Within Groups	1,666		
Turgut ÖZAL	Between Groups	0,836	0,581	0,715
	Within Groups	1,440		
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups	4,722	2,193	0,054
	Within Groups	2,153		
Devlet BAHCELI	Between Groups	1,208	0,694	0,628
	Within Groups	1,739		
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups	2,914	1,736	0,125
	Within Groups	1,679		

Tablo-72’de eğitim grupları arasında farklılığın olmadığı gözlemlenmiştir.

Tablo 73: S15. Karar ve uygulamalarda etki altında kalmayan birisidir. Sorusunun eğitim durumu dağılımı ve scheffe tablosu

Karar ve uygulamalarda etki altında kalmayan birisidir.		Kare Ort.	F	Sig.
İsmet INONU	Between Groups	2,094	1,348	0,243
	Within Groups	1,553		
Ali Adnan MENDERES	Between Groups	3,401	2,718	0,020
	Within Groups	1,251		
Süleyman DEMIREL	Between Groups	1,220	0,972	0,435
	Within Groups	1,255		
Bülent ECEVİT	Between Groups	1,760	1,282	0,271
	Within Groups	1,373		
Alparslan TÜRKES	Between Groups	1,295	0,763	0,577
	Within Groups	1,697		
Turgut ÖZAL	Between Groups	1,822	1,214	0,302
	Within Groups	1,501		
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups	6,058	2,499	0,030
	Within Groups	2,424		
Devlet BAHCELI	Between Groups	1,213	0,707	0,618
	Within Groups	1,715		
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups	2,900	1,583	0,164
	Within Groups	1,831		

Scheffe					
Ali Adnan MENDERES			Recep Tayyip ERDOĞAN		
Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05	Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05
Okur-yazar değil	5	2,60	Üniversite ve üstü	154	2,85
İlkokul mezunu	47	2,72	Lise mezunu	130	3,18
Lise mezunu	130	3,16	İlkokul mezunu	47	3,21
Üniversite ve üstü	154	3,17	Ortaokul mezunu	31	3,23
Ortaokul mezunu	31	3,35	Okur-yazar değil	5	3,40
Okur-yazar	12	3,83	Okur-yazar	12	4,33

Menderes (0,020) ve Erdoğan (0,030) eğitim grupları arasında $p < 0,05$ düzeyinde farklılığa sahip olmuşlardır. Öncelikle genel ortalama değerleri gözlemlendiğinde iki lidere bu soruda verilen ortalama değerlerin yüksek olduğu görülmektedir. Menderes'te en düşük ortalama değer 2,60 ile okur-yazar olmayan seçmenlere ait iken, Erdoğan'da bu 2,85 ile üniversite ve üstü seçmen grubuna aittir. En yüksek ortalama değer ise, Menderes'te 3,35 ile ortaokul mezunu, Erdoğan'da 4,33 ile okur-yazar eğitim grubuna aittir. Genel liderlik yapılarının olmazsa olmazı olan, etki altında kalmayan, takipçilerini ve çevresindeki kişileri etkileyen lider profilinde Menderes ve Erdoğan, seçmenler tarafından yüksek bir ortalama değere tabi tutulmuşlardır.

Tablo 74: S16. Dikey yapılanma yerine yatay yapılanmaya değer verir. Katı bir hiyerarşik yapılanmaya karşıdır. Sorusunun eğitim durumu dağılımı ve scheffe tablosu

Dikey yapılanma yerine yatay yapılanmaya değer verir. Katı bir hiyerarşik yapılanmaya karşıdır.		Kare Ort.	F	Sig.	
İsmet INONU	Between Groups Within Groups	3,573 1,547	2,310	0,044	
Ali Adnan MENDERES	Between Groups Within Groups	0,890 1,266	0,703	0,622	
Süleyman DEMİREL	Between Groups Within Groups	2,089 1,252	1,668	0,141	
Bülent ECEVİT	Between Groups Within Groups	3,022 1,617	1,870	0,099	
Alparslan TÜRKER	Between Groups Within Groups	2,096 1,985	1,056	0,384	
Turgut ÖZAL	Between Groups Within Groups	1,304 1,356	0,962	0,441	
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups Within Groups	4,150 2,089	1,987	0,080	
Devlet BAHÇELİ	Between Groups Within Groups	2,785 1,737	1,603	0,158	
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups Within Groups	6,667 1,667	3,998	0,002	
Scheffe					
İsmet INONU			Kemal KILIÇDAROĞLU		
Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05	Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05
Okur-yazar değil	5	1,40	Okur-yazar	12	1,33
Okur-yazar	12	1,67	Okur-yazar değil	5	2,00
Lise mezunu	130	2,11	Lise mezunu	130	2,58
İlkokul mezunu	47	2,36	Ortaokul mezunu	31	2,61
Üniversite ve üstü	154	2,44	Üniversite ve üstü	154	2,84
Ortaokul mezunu	31	2,48	İlkokul mezunu	47	2,96

‘Katı hiyerarşi karşıtı lider’ eksenli sorusunda İnönü (0,044) ve Kılıçdaroğlu (0,002) isimlerinde farklılık olduğu görülmektedir. Genel ortalama değerlerinde oranların oldukça düşük düzeyde yer almaktadır. Her iki liderde de en yüksek değerler 3 oranını dahi bulamamıştır. Bu değerler katılımcılara, iki liderin de katı hiyerarşiye karşı, yatay yapılanmayı savunmaktan uzak bir görünüm sergiledikleri intibasını vermektedir. En yüksek oran İnönü’de 2,48 ile ortaokul mezunlarında, Kılıçdaroğlu’nda 2,96 ile ilkokul mezunlarında yer almaktadır.

Tablo 75: S17. Görevlendirdiği kişilerin işe dört elle sarılmalarını sağlamak için ödüllendirme-cezalandırma... Sorusunun eğitim durumu dağılımı ve scheffe tablosu

Görevlendirdiği kişilerin işe dört elle sarılmalarını sağlamak için ödüllendirme-cezalandırma sistemi uygular.		Kare Ort.	F	Sig.				
İsmet INONU	Between Groups	4,683	3,009	0,011				
	Within Groups	1,556						
Ali Adnan MENDERES	Between Groups	3,066	2,474	0,032				
	Within Groups	1,239						
Süleyman DEMIREL	Between Groups	1,039	0,991	0,423				
	Within Groups	1,049						
Bülent ECEVİT	Between Groups	4,469	3,579	0,004				
	Within Groups	1,248						
Alparslan TÜRKES	Between Groups	1,482	0,964	0,440				
	Within Groups	1,538						
Turgut ÖZAL	Between Groups	2,488	1,662	0,143				
	Within Groups	1,496						
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups	5,656	2,596	0,025				
	Within Groups	2,179						
Devlet BAHÇELİ	Between Groups	4,122	2,771	0,018				
	Within Groups	1,488						
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups	2,652	1,429	0,213				
	Within Groups	1,856						
Scheffe								
İsmet INONU			Ali Adnan MENDERES					
Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05	Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05			
Okur-yazar değil	5	1,60	Okur-yazar değil	5	2,80			
Okur-yazar	12	2,58	Ortaokul mezunu	31	3,03			
Üniversite ve üstü	154	2,82	Üniversite ve üstü	154	3,18			
Lise mezunu	130	3,08	İlkokul mezunu	47	3,40			
İlkokul mezunu	47	3,26	Lise mezunu	130	3,46			
Ortaokul mezunu	31	3,29	Okur-yazar	12	4,00			
Scheffe								
Bülent ECEVİT			Recep Tayyip ERDOĞAN			Devlet BAHÇELİ		
Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05	Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05	Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05
Okur-yazar değil	5	2,20	İlkokul mezunu	47	3,17	Okur-yazar değil	5	2,80
Üniversite ve üstü	154	3,16	Üniversite ve üstü	154	3,32	Ortaokul mezunu	31	2,81
Lise mezunu	130	3,39	Lise mezunu	130	3,36	İlkokul mezunu	47	2,81
Okur-yazar	12	3,42	Okur-yazar değil	5	3,60	Üniversite ve üstü	154	3,19
Ortaokul mezunu	31	3,65	Ortaokul mezunu	31	3,81	Lise mezunu	130	3,42
İlkokul mezunu	47	3,74	Okur-yazar	12	4,67	Okur-yazar	12	3,58

Tablo-75'te $p < 0,05$ düzeyinde farklılığa sahip beş lider ismi yer almaktadır. İnönü (0,011), Menderes (0,032), Ecevit (0,004), Erdoğan (0,025) ve Bahçeli (0,018). Erdoğan haricindeki 4 liderde en az ortalama değeri okur-yazar olmayan seçmenlerin oluşturduğunu (sırasıyla 1,60-2,80-2,20 ve 2,80) ifade edilebilir. Erdoğan'da ise ilkökul mezunu seçmenler 3,17 ortalamaya sahiptir. En yüksek ortalama değerler ise, İnönü'de 3,29 ile ortaokul mezunu grubu, Menderes'te 4,00 ile okur-yazar grubu, Ecevit'te 3,74 ile ilkökul mezunu grubu, Erdoğan'da 4,67 ile okur-yazar grubu ve Bahçeli'de 3,58 ile okur-yazar grubu seçmenlere aittir. Genel olarak en yüksek oran Menderes ve Erdoğan'da yer almıştır. İnönü ve Ecevit'te ortalamalar arası fark yüksek iken, en az ortalama farkı Bahçeli'dedir.

Tablo 76: S18. Seçmenlerinin çıkarlarını ön planda tutar ve kurmaylarını bu hususta ekip çalışmasına yönlendirir. Sorusunun eğitim durumu dağılımı ve scheffe tablosu

Seçmenlerinin çıkarlarını ön planda tutar ve kurmaylarını bu hususta ekip çalışmasına yönlendirir.		Kare Ort.	F	Sig.				
İsmet INONU	Between Groups	4,688	3,004	0,011				
	Within Groups	1,561						
Ali Adnan MENDERES	Between Groups	1,202	0,834	0,526				
	Within Groups	1,442						
Süleyman DEMIREL	Between Groups	0,645	0,526	0,756				
	Within Groups	1,226						
Bülent ECEVİT	Between Groups	5,083	3,372	0,005				
	Within Groups	1,508						
Alparslan TÜRKES	Between Groups	2,124	1,336	0,248				
	Within Groups	1,590						
Turgut ÖZAL	Between Groups	2,452	1,601	0,159				
	Within Groups	1,532						
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups	3,882	1,620	0,154				
	Within Groups	2,397						
Devlet BAHÇELİ	Between Groups	1,643	1,138	0,340				
	Within Groups	1,444						
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups	6,099	2,719	0,020				
	Within Groups	2,243						
Scheffe								
İsmet INONU			Bülent ECEVİT			Kemal KILIÇDAROĞLU		
Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05	Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05	Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05
Okur-yazar değil	5	2,00	Okur-yazar değil	5	2,80	Okur-yazar değil	5	1,60
Okur-yazar	12	2,50	Okur-yazar	12	3,08	Okur-yazar	12	2,08
Lise mezunu	130	2,71	Ortaokul mezunu	31	3,10	Lise mezunu	130	2,69
Ortaokul mezunu	31	2,77	Lise mezunu	130	3,30	Üniversite ve üstü	154	2,88
Üniversite ve üstü	154	2,95	Üniversite ve üstü	154	3,36	Ortaokul mezunu	31	3,10
İlkokul mezunu	47	3,40	İlkokul mezunu	47	4,02	İlkokul mezunu	47	3,32

Ekip çalışmasını destekleyen lider profilinde İnönü, Ecevit ve Kılıçdaroğlu isimlerinde $p < 0,05$ düzeyinde farklılık yer almaktadır. Genel ortalama değerlerine bakıldığında en yüksek ortalama değer Ecevit'tedir. Okur-yazar olmayan seçmenler bu soruda üç liderde de en az ortalama değerde yer almışlardır (2,00-2,80-1,60). En yüksek değerler ise, sırası ile 3,40-4,02-3,32 ortalamalarla ilkokul mezunu seçmenlerde görülmüştür.

Tablo 77: S19. Bulunduğu mevcut yapıyı tehlikeye sokan durumlardan kaçınır. Sorumluluk almayan... Sorusunun eğitim durumu dağılımı ve scheffe tablosu

Bulunduğu mevcut yapıyı tehlikeye sokan durumlardan kaçınır. Sorumluluk almayan bir yapıya sahiptir.		Kare Ort.	F	Sig.				
İsmet INONU	Between Groups Within Groups	2,571 1,860	1,382	0,230				
Ali Adnan MENDERES	Between Groups Within Groups	3,644 1,321	2,759	0,018				
Süleyman DEMIREL	Between Groups Within Groups	2,013 1,363	1,477	0,197				
Bülent ECEVİT	Between Groups Within Groups	1,421 1,458	0,974	0,433				
Alparslan TÜRKEŞ	Between Groups Within Groups	2,202 1,704	1,292	0,266				
Turgut ÖZAL	Between Groups Within Groups	6,339 1,453	4,361	0,001				
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups Within Groups	14,044 2,215	6,340	0,000				
Devlet BAHÇELİ	Between Groups Within Groups	1,561 1,709	0,913	0,472				
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups Within Groups	3,039 2,177	1,396	0,225				
Scheffe								
Ali Adnan MENDERES			Turgut ÖZAL			Recep Tayyip ERDOĞAN		
Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05	Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05	Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05
Okur-yazar	12	1,92	Okur-yazar	12	1,83	Okur-yazar	12	1,58
Ortaokul mezunu	31	2,48	Ortaokul mezunu	31	2,00	Ortaokul mezunu	31	2,23
Lise mezunu	130	2,56	Lise mezunu	130	2,45	Lise mezunu	130	2,74
Üniversite ve üstü	154	2,66	Üniversite ve üstü	154	2,63	Üniversite ve üstü	154	2,84
Okur-yazar değil	5	2,80	Okur-yazar değil	5	2,80	Okur-yazar değil	5	3,40
İlkokul mezunu	47	3,11	İlkokul mezunu	47	3,09	İlkokul mezunu	47	3,72

Sorumsuz lider olarak yer alan 19. Soruda Menderes (0,018), Özal (0,001) ve Erdoğan (0,000) isimlerinde $p < 0,05$ düzeyinde farklılık vardır. Özellikle Özal ve Erdoğan'da bu değer oldukça uç noktada çıkmaktadır. En düşük ortalama değeri okur-yazar grubu oluştururken, en yüksek ortalama değeri ilkokul mezunu grubu seçmenler oluşturmaktadır. Genel ortalama değerlerinde ise, Menderes ve Özal,

Erdoğan'a göre daha düşük oranda sorumsuz lider olarak algılanmaktadır. Lise ve üniversite mezunu seçmen grupları scheffe tablosunda orta kısımlarda yer almışlardır.

Tablo 78: S20. Astarlarının yapmayı istedikleri faaliyetlere rıza gösterir. Sadece denetleyici rol üstlenir. Sorusunun eğitim durumu dağılımı ve scheffe tablosu

Astarlarının yapmayı istedikleri faaliyetlere rıza gösterir. Sadece denetleyici rol üstlenir.		Kare Ort.	F	Sig.				
İsmet INONU	Between Groups	3,870	2,746	0,019				
	Within Groups	1,409						
Ali Adnan MENDERES	Between Groups	0,648	0,573	0,721				
	Within Groups	1,130						
Süleyman DEMIREL	Between Groups	5,146	4,399	0,001				
	Within Groups	1,170						
Bülent ECEVİT	Between Groups	4,757	2,953	0,013				
	Within Groups	1,611						
Alparslan TÜRKEŞ	Between Groups	1,866	0,976	0,432				
	Within Groups	1,912						
Turgut ÖZAL	Between Groups	2,737	1,941	0,087				
	Within Groups	1,410						
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups	3,413	1,893	0,095				
	Within Groups	1,803						
Devlet BAHÇELİ	Between Groups	1,063	0,703	0,622				
	Within Groups	1,512						
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups	1,774	1,094	0,363				
	Within Groups	1,622						
Scheffe								
İsmet INONU			Süleyman DEMIREL			Bülent ECEVİT		
Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05	Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05	Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05
Okur-yazar değil	5	1,40	Okur-yazar değil	5	1,40	Okur-yazar değil	5	1,60
Okur-yazar	12	1,50	Okur-yazar	12	1,75	Okur-yazar	12	1,67
İlkokul mezunu	47	1,94	Ortaokul mezunu	31	2,26	Lise mezunu	130	2,34
Lise mezunu	130	2,14	Üniversite ve üstü	154	2,43	Üniversite ve üstü	154	2,65
Üniversite ve üstü	154	2,29	Lise mezunu	130	2,46	Ortaokul mezunu	31	2,71
Ortaokul mezunu	31	2,61	İlkokul mezunu	47	2,98	İlkokul mezunu	47	2,77

Denetleyici lider özelliğine sahip 20. Soruda İnönü (0,019), Demirel (0,001) ve Ecevit (0,003) isimlerinde $p < 0,05$ düzeyinde farklılığın olduğu gözlemlenmiştir. En düşük ortalama, okur-yazar olmayan seçmen gruplarında yer alırken (1,40-1,40-1,60), en yüksek ortalama değeri İnönü'de 2,61 ile ortaokul mezunu, Demirel ve Ecevit'te ise, 2,98 ve 2,77 ile ilkokul mezunlarına aittir. Genel olarak üç liderin de astarların faaliyetlerine rıza gösteren, denetleyici görünümünden uzak olduğunu ifade edilebilir.

Tablo 79: S21. Varolan mevcut yapıyı koruma ve sürdürme yanlısı bir düşünceye sahiptir. Sorusunun eğitim durumu dağılımı ve scheffe tablosu

Varolan mevcut yapıyı koruma ve sürdürme yanlısı bir düşünceye sahiptir.		Kare Ort.	F	Sig.	
İsmet INONU	Between Groups	3,431	1,769	0,118	
	Within Groups	1,939			
Ali Adnan MENDERES	Between Groups	2,759	2,177	0,056	
	Within Groups	1,267			
Süleyman DEMIREL	Between Groups	1,850	1,493	0,191	
	Within Groups	1,239			
Bülent ECEVİT	Between Groups	0,947	0,724	0,606	
	Within Groups	1,308			
Alparslan TÜRKES	Between Groups	0,613	0,338	0,890	
	Within Groups	1,814			
Turgut ÖZAL	Between Groups	5,288	3,285	0,006	
	Within Groups	1,610			
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups	13,331	5,226	0,000	
	Within Groups	2,551			
Devlet BAHÇELİ	Between Groups	2,788	1,609	0,157	
	Within Groups	1,733			
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups	3,229	1,610	0,156	
	Within Groups	2,005			
Scheffe					
Turgut ÖZAL			Recep Tayyip ERDOĞAN		
Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05	Eğitim	N	Subset for alpha = 0.05
Okur-yazar değil	5	2,00	Okur-yazar	12	1,83
Okur-yazar	12	2,17	Ortaokul mezunu	31	2,58
Ortaokul mezunu	31	2,42	Lise mezunu	130	2,86
Lise mezunu	130	2,58	Üniversite ve üstü	154	2,87
Üniversite ve üstü	154	2,76	Okur-yazar değil	5	3,80
İlkokul mezunu	47	3,28	İlkokul mezunu	47	3,89

‘Mevcut yapıyı sürdürme yanlısı lider’ özellikli soruda Özal (0,006), ve Erdoğan (0,000) isimlerinde $p < 0,05$ düzeyinde farklılık düzeyi ile karşılaşılmaktadır. Özal’da okur-yazar olmayan seçmen grubunun 2,00 ile en düşük ortalamaya sahip olduğu, ilkokul mezunu seçmen grubunun ise, 3,28 ile en yüksek ortalamayı oluşturduğu görülmektedir. Erdoğan’da okur-yazar seçmenler 1,83 ile en düşük ortalamayı oluştururken, ilkokul mezunu seçmenler 3,89 ile en yüksek ortalama değerine sahip olmuşlardır. Genel ortalama değerlerinde ise, Özal’ın ortalama değerleri düşük iken, buna rağmen Erdoğan’da orta oransal değerde yer aldığı gözlenmiştir.

Seçmenlerin eğitim durumlarına göre yapmış oldukları tercihlere bakılmış olup, genel olarak okur-yazar olmayan, okur-yazar, ilkokul ve ortaokul grubu seçmenlerin anlamlı farklılığa sahip olduğunu ve ortalama farklılık değerlerinin uç

kısımlarını temsil ettiklerini; mamafih lise ve üniversite ve üstü mezunu seçmenler gruplarının ise, orta derece bir değer oranına sahip olduklarını ifade etmek mümkündür. Sonuç olarak H₄ hipotezi olan 'Türk siyasetçilerinin liderlik tercihlerinde eğitim durumu farklılığı söz konusudur' önermesi doğrulanmış ve kabul edilmiştir.

Seçmenlerin liderlik tercihlerinde meslekler arası farklılık olup olmadığı One Way Anova tablo analizi kullanılarak bakılacaktır. Değerlendirme sonucunda H₅ hipotezi olan, 'Seçmenlerin mesleki farklılıkları Türk siyasetçilerinin liderlik tercihlerinde etkilidir.' önermesinin doğruluğu belirlenecektir.

Tablo 80: S7. Parti üyeleri için yüksek performans hedefleri koyan, onları, beklentileri gerçekleştirmeleri için... sorusunun mesleki sig. dağılımı ve scheffe tablosu

ANOVA								
Parti üyeleri için yüksek performans hedefleri koyan, onları, beklentileri gerçekleştirmeleri için teşvik eden bir liderdir.				Kare Ort.	F	Sig.		
İsmet INONU		Between Groups		2,912	1,576	0,104		
		Within Groups		1,847				
Ali Adnan MENDERES		Between Groups		1,694	1,098	0,362		
		Within Groups		1,543				
Süleyman DEMIREL		Between Groups		4,707	4,042	0,000		
		Within Groups		1,165				
Bülent ECEVİT		Between Groups		2,957	1,778	0,056		
		Within Groups		1,663				
Alparslan TÜRKKEŞ		Between Groups		2,945	1,384	0,178		
		Within Groups		2,127				
Turgut ÖZAL		Between Groups		3,144	1,848	0,045		
		Within Groups		1,701				
Recep Tayyip ERDOĞAN		Between Groups		5,016	1,801	0,052		
		Within Groups		2,784				
Devlet BAHÇELİ		Between Groups		6,184	3,707	0,000		
		Within Groups		1,668				
Kemal KILIÇDAROĞLU		Between Groups		3,708	1,691	0,073		
		Within Groups		2,193				
Scheffe								
Süleyman DEMIREL			Turgut ÖZAL			Devlet BAHÇELİ		
Meslek	N	Subset for alpha = 0.05	Meslek	N	Subset for alpha = 0.05	Meslek	N	Subset for alpha = 0.05
Çiftçi	19	1,79	Diğer	14	2,21	Esnaf-tüccar vb.	33	1,94
Esnaf-tüccar vb.	33	1,82	Avukat-doktor-mühendis vb.	14	2,86	Diğer	14	2,21
Avukat-doktor-mühendis vb.	14	1,86	Emekli	29	2,93	Emekli	29	2,24
Diğer	14	2	Ev hanımı	47	3,04	Öğretmen	46	2,3
Devlet memuru	28	2,32	Çiftçi	19	3,11	Çiftçi	19	2,42
Öğretmen	46	2,37	Öğrenci	65	3,18	Devlet memuru	28	2,46
Özel sektör çalışanı	24	2,38	Özel sektör çalışanı	24	3,25	Ev hanımı	47	2,51
Emekli	29	2,41	Devlet memuru	28	3,36	İşsiz	24	2,54
Ev hanımı	47	2,47	Öğretmen	46	3,39	İşçi	36	2,56
İşçi	36	2,81	Esnaf-tüccar vb.	33	3,45	Özel sektör çalışanı	24	2,71
İşsiz	24	2,83	İşçi	36	3,5	Öğrenci	65	3,22
Öğrenci	65	2,91	İşsiz	24	3,79	Avukat-doktor-mühendis vb.	14	3,71

Tablo-80’de Demirel (0,000), Özal (0,045) ve Bahçeli (0,000) isimlerinde meslek gruplarına göre $p < 0,05$ düzeyinde farklılık bulunmuştur. Özellikle Demirel ve Bahçeli isimlerinde seçmenler arasında farklılık oranı oldukça yüksektir. Demirel’de en düşük ortalama değeri 1,79 ile çiftçi grubu seçmenlere ait iken, aynı değer Özal’da ‘diğer’ diye adlandırılmış olunan, tabloda yer almayan meslek gruplarına 2,21 ortalama ile Bahçeli’de ise, 1,94 ile esnaf, tüccar vb. meslek gruplarına aittir. Demirel’e verilen en yüksek ortalama değer 2,91 ile öğrenci grubu seçmenlerden gelmiştir. Özal’a verilen en yüksek ortalama değer 3,79 ile işsiz seçmen grubundan gelirken, Bahçeli 3,71 ile en yüksek değeri avukat-doktor-mühendis vb. seçmen grubundan almıştır. Genel olarak scheffe tablosuna bakıldığında Demirel’e oranla Özal ve Bahçeli’nin ortalama değerlerinde fazlalık söz konusudur.

Tablo 81: S8. Karar alma ve uygulama sürecinde çevresindeki insanların görüşlerinden ve deneyimlerinden... sorusunun mesleki durum dağılımı ve scheffe tablosu

Karar alma ve uygulama sürecinde çevresindeki insanların görüşlerinden ve deneyimlerinden faydalanmaya gayret eder, paylaşımcı bir yapıya sahiptir.		Kare Ort.	F	Sig.	
İsmet INONU	Between Groups	3,303	2,167	0,016	
	Within Groups	1,524			
Ali Adnan MENDERES	Between Groups	1,975	1,399	0,171	
	Within Groups	1,411			
Süleyman DEMIREL	Between Groups	1,409	1,275	0,237	
	Within Groups	1,105			
Bülent ECEVİT	Between Groups	2,834	1,638	0,086	
	Within Groups	1,730			
Alparslan TÜRKER	Between Groups	2,415	1,156	0,317	
	Within Groups	2,089			
Turgut ÖZAL	Between Groups	4,791	3,252	0,000	
	Within Groups	1,473			
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups	4,661	1,901	0,038	
	Within Groups	2,452			
Devlet BAHCÉLİ	Between Groups	4,161	2,486	0,005	
	Within Groups	1,674			
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups	2,360	1,124	0,341	
	Within Groups	2,100			
Scheffe					
İsmet İNÖNÜ			Turgut ÖZAL		
Meslek	N	Subset for alpha = 0.05	Meslek	N	Subset for alpha = 0.05
		1			1
Esnaf-tüccar vb.	33	2,09	Diğer	14	2,57
Çiftçi	19	2,21	Emekli	29	2,59
Avukat-doktor-mühendis vb.	14	2,36	Çiftçi	19	3,00
Devlet memuru	28	2,39	Özel sektör çalışanı	24	3,00
İşçi	36	2,58	İşsiz	24	3,29
Öğretmen	46	2,61	Öğretmen	46	3,30
Ev hanımı	47	2,70	Öğrenci	65	3,32
Özel sektör çalışanı	24	2,71	Devlet memuru	28	3,36
İşsiz	24	2,75	Ev hanımı	47	3,47
Diğer	14	2,93	Avukat-doktor-mühendis vb.	14	3,50
Öğrenci	65	3,02	İşçi	36	3,75
Emekli	29	3,21	Esnaf-tüccar vb.	33	4,03

Scheffe					
Recep Tayyip ERDOĞAN			Devlet BAHÇELİ		
Meslek	N	Subset for alpha = 0.05	Meslek	N	Subset for alpha = 0.05
		1			1
Öğrenci	65	2,31	Esnaf-tüccar vb.	33	2,09
Özel sektör çalışanı	24	2,50	Çiftçi	19	2,21
Avukat-doktor-mühendis vb.	14	2,64	Özel sektör çalışanı	24	2,38
Emekli	29	2,76	Emekli	29	2,38
Diğer	14	2,86	Ev hanımı	47	2,38
Çiftçi	19	3,00	Diğer	14	2,57
Ev hanımı	47	3,02	İşsiz	24	2,58
İşçi	36	3,08	Öğretmen	46	2,61
Devlet memuru	28	3,11	İşçi	36	2,78
Öğretmen	46	3,15	Devlet memuru	28	3,00
Esnaf-tüccar vb.	33	3,36	Öğrenci	65	3,05
İşsiz	24	3,54	Avukat-doktor-mühendis vb.	14	3,50

Tablo-81’de $p < 0,05$ düzeyinde farklılık oranına İnönü (0,016), Özal (0,000), Erdoğan (0,038) ve Bahçeli (0,005) sahip olmuşlardır. Genel olarak ortalama değerlere bakıldığında, en fazla ortalama değere sahip isim Özal olarak görülmektedir. Seçmenler Özal’ı diğer liderlere oranla daha fazla paylaşımcı liderlik vasfına sahip olarak algılamaktadırlar. İnönü’de en düşük ortalama 2,09 ile esnaf-tüccar vb. meslek grubuna ait iken, en fazla ortalama 3,21 ile emekli seçmen grubuna aittir. Özal’da durum hemen hemen İnönü’nün tam tersi olmuştur. Esnaf-tüccar vb. meslek grubu 4,03 ile en yüksek ortalama değere sahip olurken, en az ortalama değer, diğer (2,57) ve emekli (2,59) kesimi seçmenlerden gelmiştir. Erdoğan’da yer alan ortalama değerlere bakıldığında, öğrenci grubu seçmenlerin Erdoğan’da paylaşımcı lider olarak en düşük ortalama değere (2,31) sahiptirler. En yüksek değerler, 3,54 ile işsiz kesimi ve 3,36 ile esnaf-tüccar vb. meslek grubunda yer almaktadır. Esnaf-tüccar vb. meslek grubu aynı soruda Bahçeli’de en düşük ortalama değerde (2,09) yer alırken, en yüksek ortalama değer avukat-doktor-mühendis vb. (3,50) ile öğrenci (3,05) grubu seçmenlerde bulunmaktadır.

Sonuç olarak, esnaf-tüccar vb. meslek grubu İnönü ve Bahçeli’de en yüksek ortalama değere sahip iken, Özal ve Erdoğan’da en düşük ortalama değere sahip olmuşlardır. Aynı zamanda öğrenci grubu seçmenler İnönü ve Bahçeli’de oldukça yüksek ortalama değerine sahip iken, Erdoğan’da en düşük ortalama değerine sahip olmuşlardır. Özal tercihinde öğrenci grubu seçmenler orta kademelerde yer almalarına rağmen rakamsal olarak İnönü ve Bahçeli’den daha yüksek bir değere sahiptirler.

Tablo 82: S9. Çözümü zorlaşan hususlarda yeni bir çıkar yol arayan, çözüme ulaşmaya çalışan bir yapısı vardır. Sorusunun mesleki sig. dağılımı ve scheffe tablosu

Çözümü zorlaşan hususlarda yeni bir çıkar yol arayan, çözüme ulaşmaya çalışan bir yapısı vardır.		Kare Ort.	F	Sig.	
İsmet İNONU	Between Groups	3,574	2,054	0,023	
	Within Groups	1,740			
Ali Adnan MENDERES	Between Groups	1,039	0,726	0,713	
	Within Groups	1,431			
Süleyman DEMİREL	Between Groups	1,302	1,106	0,355	
	Within Groups	1,177			
Bülent ECEVİT	Between Groups	1,952	1,316	0,213	
	Within Groups	1,483			
Alparslan TÜRKES	Between Groups	2,720	1,548	0,112	
	Within Groups	1,757			
Turgut ÖZAL	Between Groups	1,185	0,759	0,681	
	Within Groups	1,561			
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups	3,646	1,374	0,183	
	Within Groups	2,653			
Devlet BAHÇELİ	Between Groups	2,156	1,418	0,163	
	Within Groups	1,521			
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups	3,892	2,138	0,017	
	Within Groups	1,820			
Scheffe					
İsmet İNONÜ			Kemal KILIÇDAROĞLU		
Meslek	N	Subset for alpha = 0.05	Meslek	N	Subset for alpha = 0.05
		1			1
Avukat-doktor-mühendis vb.	14	2,29	Esnaf-tüccar vb.	33	1,88
Esnaf-tüccar vb.	33	2,42	İşçi	36	2,31
Devlet memuru	28	2,50	Devlet memuru	28	2,36
İşsiz	24	2,54	Avukat-doktor-mühendis vb.	14	2,43
Ev hanımı	47	2,55	İşsiz	24	2,46
İşçi	36	2,61	Ev hanımı	47	2,51
Çiftçi	19	2,74	Özel sektör çalışanı	24	2,58
Öğretmen	46	2,78	Öğretmen	46	2,70
Öğrenci	65	2,97	Çiftçi	19	2,84
Diğer	14	3,00	Öğrenci	65	2,95
Özel sektör çalışanı	24	3,21	Emekli	29	3,00
Emekli	29	3,55	Diğer	14	3,21

Tablo-82'ye bakıldığında İnönü (0,023) ve Kılıçdaroğlu (0,017) isimlerinde mesleğe göre $p < 0,05$ düzeyinde farklılık bulunmaktadır. Çözüm sahibi, üretken lider profiline ortalama oranlarına değinilecek olduğunda İnönü'de avukat-doktor-mühendis vb. seçmen grubunun düşük (2,29) değeri yer almaktadır. Aynı durum Kılıçdaroğlu'nda 1,88 ile esnaf-tüccar vb. seçmen grubuna aittir. Aynı seçmen grubu İnönü seçeneğinde de 2,42 ortalama ile alt değerlerdedir. En yüksek ortalama değer ise, İnönü'de 3,55 ile emekli gruba aitken, Kılıçdaroğlu'nda 3,21'lik ortalama değer ile 'diğer' meslek grubu seçmenlere aittir.

Tablo 83: S10. Fiziksel özellikleri, davranışları ve hitabet yeteneği ile takipçilerini oldukça etkilemektedir. Çevresine... Sorusunun mesleki sig. dağılımı ve scheffe tablosu

Fiziksel özellikleri, davranışları ve hitabet yeteneği ile takipçilerini oldukça etkilemektedir. Çevresine güç ve güven duygusu yansıtır, güçlü bir vizyona sahiptir.		Kare Ort.	F	Sig.				
İsmet INONU	Between Groups Within Groups	2,639 1,747	1,510	0,125				
Ali Adnan MENDERES	Between Groups Within Groups	1,931 1,493	1,294	0,226				
Süleyman DEMIREL	Between Groups Within Groups	1,766 1,330	1,328	0,206				
Bülent ECEVİT	Between Groups Within Groups	1,589 1,487	1,068	0,386				
Alparslan TÜRKES	Between Groups Within Groups	2,173 1,847	1,177	0,301				
Turgut ÖZAL	Between Groups Within Groups	2,036 1,544	1,319	0,212				
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups Within Groups	5,996 2,032	2,950	0,001				
Devlet BAHÇELİ	Between Groups Within Groups	3,346 1,632	2,050	0,023				
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups Within Groups	3,517 1,808	1,945	0,033				
Scheffe								
Recep Tayyip ERDOĞAN			Devlet BAHÇELİ		Kemal KILIÇDAROĞLU			
Meslek	N	Subset for alpha = 0.05	Meslek	N	Subset for alpha = 0.05	Meslek	N	Subset for alpha = 0.05
		1			1			1
Avukat-doktor-mühendis vb.	14	3,29	Esnaf-tüccar vb.	33	2,00	Ev hanımı	47	2,06
İşçi	36	3,42	Ev hanımı	47	2,15	İşçi	36	2,14
Öğrenci	65	3,49	Özel sektör çalışanı	24	2,29	Öğretmen	46	2,22
Emekli	29	3,62	Çiftçi	19	2,47	Esnaf-tüccar vb.	33	2,30
Diğer	14	3,79	Öğretmen	46	2,50	Avukat-doktor-mühendis vb.	14	2,36
Esnaf-tüccar vb.	33	3,85	Emekli	29	2,55	İşsiz	24	2,38
Çiftçi	19	3,89	Devlet memuru	28	2,64	Özel sektör çalışanı	24	2,46
İşsiz	24	4,00	İşçi	36	2,69	Öğrenci	65	2,65
Devlet memuru	28	4,04	İşsiz	24	2,71	Devlet memuru	28	2,68
Özel sektör çalışanı	24	4,13	Diğer	14	2,86	Çiftçi	19	2,74
Öğretmen	46	4,28	Öğrenci	65	2,88	Emekli	29	3,07
Ev hanımı	47	4,70	Avukat-doktor-mühendis vb.	14	3,29	Diğer	14	3,21

‘Fiziksel özellikleri, davranışları ve hitabet yeteneği ile takipçilerini oldukça etkileyen, çevresine güç ve güven duygusu yansıtan güçlü bir vizyona sahip lider’ denildiğinde ortalama değerler Erdoğan’ı işaret etmektedir. Genel oranlarda en yüksek ortalamaya sahip lider olarak Erdoğan’ı görmek mümkündür. Erdoğan’a ait avukat-doktor-mühendis vb. seçmen grubun en düşük ortalama değeri (3,29), Bahçeli ve Kılıçdaroğlu’na verilen en yüksek ortalama ile eşdeğer seviyede (avukat-doktor-mühendis vb. 3,29 ve diğer 3,21) yer almıştır. Erdoğan’a bu hususta en yüksek ortalama 4,70 ile ev hanımı grubunda yer alan seçmenlerden gelmiştir. Ev hanımları Bahçeli ve Kılıçdaroğlu tercihlerinde ise, 2,15 ve 2,06 gibi oldukça

düşük ortalama değerlere sahiptir. Seçmenlerden aktif siyasi isim tercihinde, bayan grubunun Erdoğan'ı 'Fiziksel özellikleri, davranışları ve hitabet yeteneği ile takipçilerini oldukça etkileyen, çevresine güç ve güven duygusu yansıtan güçlü bir vizyona sahip lider' olarak tanımlamış olduklarını ifade etmek mümkündür. Bu konuda Bahçeli ve Kılıçdaroğlu bayan seçmenlerin nezdinde düşük bir ortalama değere sahiptirler. Bu iki isme verilen en yüksek değer ise, 3,29 (avukat-doktor-mühendis vb.) ve 3,21 (diğer) olmuştur.

Tablo 84: S11. Özel yaşantısı benim de kabul ettiğim değerler üzerine kuruludur ve siyasi çıkışlarında benimsemiş olduğum değerleri ciddi anlamda savunmaktadır

Özel yaşantısı benim de kabul ettiğim değerler üzerine kuruludur ve siyasi çıkışlarında benimsemiş olduğum değerleri ciddi anlamda savunmaktadır.		Kare Ort.	F	Sig.				
İsmet INONU	Between Groups	3,856	1,903	0,038				
	Within Groups	2,027						
Ali Adnan MENDERES	Between Groups	1,374	0,929	0,512				
	Within Groups	1,480						
Süleyman DEMIREL	Between Groups	1,257	1,242	0,258				
	Within Groups	1,012						
Bülent ECEVİT	Between Groups	3,079	1,596	0,098				
	Within Groups	1,929						
Alparslan TÜRKER	Between Groups	3,096	1,522	0,121				
	Within Groups	2,034						
Turgut ÖZAL	Between Groups	3,316	2,091	0,020				
	Within Groups	1,586						
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups	6,879	2,869	0,001				
	Within Groups	2,398						
Devlet BAHÇELİ	Between Groups	2,830	1,824	0,049				
	Within Groups	1,552						
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups	4,617	2,112	0,019				
	Within Groups	2,186						
Scheffe								
İsmet İNÖNÜ			Turgut ÖZAL		Recep Tayyip ERDOĞAN			
Meslek	N	Subset for alpha = 0.05	Meslek	N	Subset for alpha = 0.05	Meslek	N	Subset for alpha = 0.05
		1			1			1
Esnaf-tüccar vb.	33	2,12	Diğer	14	2,36	Öğrenci	65	2,11
Avukat-doktor-mühendis vb.	14	2,36	Emekli	29	2,83	Özel sektör çalışanı	24	2,46
İşçi	36	2,39	Çiftçi	19	2,89	İşçi	36	2,61
Devlet memuru	28	2,46	Öğrenci	65	3,06	Diğer	14	2,71
Öğretmen	46	2,72	Avukat-doktor-mühendis vb.	14	3,14	Çiftçi	19	2,74
Ev hanımı	47	2,77	Öğretmen	46	3,17	Ev hanımı	47	2,94
Öğrenci	65	2,82	Özel sektör çalışanı	24	3,25	Emekli	29	3,03
Özel sektör çalışanı	24	2,92	Ev hanımı	47	3,32	Öğretmen	46	3,13
İşsiz	24	2,96	Devlet memuru	28	3,43	Avukat-doktor-mühendis vb.	14	3,21
Çiftçi	19	3,11	İşsiz	24	3,58	Devlet memuru	28	3,25
Diğer	14	3,21	İşçi	36	3,61	Esnaf-tüccar vb.	33	3,42
Emekli	29	3,41	Esnaf-tüccar vb.	33	3,70	İşsiz	24	3,54

Scheffe					
Devlet BAHÇELI			Kemal KILIÇDAROĞLU		
Meslek	N	Subset for alpha = 0.05	Meslek	N	Subset for alpha = 0.05
		1			1
Ev hanımı	47	2,55	Devlet memuru	28	2,25
Emekli	29	2,59	Avukat-doktor-mühendis vb.	14	2,36
Esnaf-tüccar vb.	33	2,61	İşçi	36	2,44
Özel sektör çalışanı	24	2,67	Esnaf-tüccar vb.	33	2,52
İşsiz	24	2,75	Ev hanımı	47	2,53
Çiftçi	19	2,79	Özel sektör çalışanı	24	2,79
İşçi	36	2,83	Çiftçi	19	3,05
Öğretmen	46	3,00	Öğretmen	46	3,09
Devlet memuru	28	3,00	Öğrenci	65	3,09
Diğer	14	3,07	İşsiz	24	3,13
Öğrenci	65	3,34	Emekli	29	3,41
Avukat-doktor-mühendis vb.	14	3,43	Diğer	14	3,43

Tablo-84'te İnönü (0,038), Özal (0,020), Erdoğan (0,001), Bahçeli (0,049) ve Kılıçdaroğlu (0,019) isimlerinde $p < 0,05$ düzeyinde farklılık oranları yer almaktadır. Esnaf-tüccar vb. meslek grubu seçmenler İnönü'de 2,12 ile en düşük ortalama da yer alırken, Özal ve Erdoğan tercihinde 3,70 ve 3,42 ile en yüksek ortalama değerine sahip olmuşlardır. En düşük ortalama da ise, Özal'da 2,36 ile 'diğer', Erdoğan'da 2,11 ile öğrenci grubu seçmenler yer almaktadır. İnönü'de en yüksek ortalama değere sahip seçmen grubunu 3,41 oran ile emekliler oluşturmaktadır. Bahçeli'de ev hanımı grubundaki seçmenlerin ortalama değerinin en düşük olduğu (2,55) görülürken, avukat-doktor-mühendis vb. grubunda yer alan seçmenler 3,43 ortalama değer ile en yüksek oranda yer almaktadırlar. Kılıçdaroğlu'na bakıldığında en düşük ortalama, devlet memuru grubu seçmenler tarafından (2,25) gösterilirken, en yüksek ortalama değer 3,43 ile 'diğer' grubunda yer alan seçmenlere aittir.

Tablo 85: S12. Amaçların gerçekleştirileceğine dair inancı ve güveni tamdır. Risk alabilecek kadar cesur, ... Sorusunun mesleki sig. dağılımı ve scheffe tablosu

Amaçların gerçekleştirileceğine dair inancı ve güveni tamdır. Risk alabilecek kadar cesur, kaybetme durumunu en aza indirecek kadar ileri görüşlüdür.	Kare Ort.	F	Sig.	
İsmet İNÖNÜ	Between Groups 1,522	2,546	1,673	0,078
Ali Adnan MENDERES	Between Groups 1,397	1,553	1,112	0,351
Süleyman DEMİREL	Between Groups 1,036	1,794	1,731	0,065
Bülent ECEVİT	Between Groups 1,541	0,976	0,633	0,800
Alparslan TÜRKERŞ	Between Groups 1,814	1,934	1,067	0,387
Turgut ÖZAL	Between Groups 1,596	3,192	2,000	0,027
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups 2,614	3,084	1,180	0,299
Devlet BAHÇELİ	Between Groups 1,527	2,614	1,712	0,069
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups 1,777	3,428	1,929	0,035

Scheffe					
Turgut ÖZAL			Kemal KILIÇDAROĞLU		
Meslek	N	Subset for alpha = 0.05	Meslek	N	Subset for alpha = 0.05
		1			1
Emekli	29	2,76	Esnaf-tüccar vb.	33	2,15
Diğer	14	2,79	İşçi	36	2,19
Çiftçi	19	2,95	Ev hanımı	47	2,26
Öğrenci	65	3,09	Devlet memuru	28	2,43
Avukat-doktor-mühendis vb.	14	3,21	Avukat-doktor-mühendis vb.	14	2,50
İşçi	36	3,25	Öğretmen	46	2,59
İşsiz	24	3,25	İşsiz	24	2,67
Öğretmen	46	3,37	Özel sektör çalışanı	24	2,67
Ev hanımı	47	3,40	Çiftçi	19	2,74
Devlet memuru	28	3,50	Öğrenci	65	2,89
Özel sektör çalışanı	24	3,50	Emekli	29	3,14
Esnaf-tüccar vb.	33	3,97	Diğer	14	3,14

Cesur lider yapısına uygun olarak Özal (0,027) ve Kılıçdaroğlu (0,035) isimlerinde $p < 0,05$ düzeyinde farklılık yer almaktadır. Emekli grubu seçmenler Özal'da en düşük orana (2,76) sahip iken, Kılıçdaroğlu'nda diğer grubu (3,14) seçmenler ile birlikte yüksek orana sahip olmuşlardır (3,14). Mamafih esnaf-tüccar vb. grubu seçmenler Özal'da 3,97 ile en yüksek ortalama değere, Kılıçdaroğlu'nda ise 2,15 ile en düşük ortalama değere sahiptir. Kılıçdaroğlu'nda yüksek oranda bulunan 'diğer' grubu seçmenler, Özal'da 2,79'luk değerde kalarak oldukça düşük ortalamaya sahip olmuşlardır. Genel olarak Özal'ın Kılıçdaroğlu'na oranla daha yüksek oranda yer edindiği ifade edilebilir. 1980'den sonra Özal'ın Türk siyasetine getirmiş olduğu yeni soluk ve değişimler göz önünde bulundurulduğunda Özal'a verilen ortalama değer yüksek çıkması daha iyi anlaşılabilir.

Tablo 86: S13. Aldığı kararların tartışmasız uygulanmasını ve yerine getirilmesini isteyen birisidir. Bulduğu yapıda düzen ... Sorusunun mesleki sig. dağılımı ve scheffe tablosu

Aldığı kararların tartışmasız uygulanmasını ve yerine getirilmesini isteyen birisidir. Bulduğu yapıda düzen ve disiplin olmazsa olmazdır.	Kare Ort.	F	Sig.
İsmet INONU	Between Groups 1,625 Within Groups 1,548	1,050	0,402
Ali Adnan MENDERES	Between Groups 1,070 Within Groups 1,243	0,861	0,579
Süleyman DEMIREL	Between Groups 2,841 Within Groups 1,087	2,614	0,003
Bülent ECEVİT	Between Groups 1,632 Within Groups 1,387	1,176	0,302
Alparslan TÜRKKEŞ	Between Groups 2,353 Within Groups 1,661	1,417	0,163
Turgut ÖZAL	Between Groups 2,349 Within Groups 1,290	1,821	0,049
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups 4,903 Within Groups 1,908	2,570	0,004
Devlet BAHÇELİ	Between Groups 0,985 Within Groups 1,744	0,565	0,857
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups 3,363 Within Groups 1,891	1,779	0,056

Scheffe								
Süleyman DEMİREL			Turgut ÖZAL			Recep Tayyip ERDOĞAN		
Meslek	N	Subset for alpha = 0.05	Meslek	N	Subset for alpha = 0.05	Meslek	N	Subset for alpha = 0.05
		1			1			1
Emekli	29	2,10	Diğer	14	2,29	Öğrenci	65	3,17
Diğer	14	2,14	Avukat-doktor- mühendis vb.	14	3,00	Avukat-doktor- mühendis vb.	14	3,36
Devlet memuru	28	2,32	Devlet memuru	28	3,11	İşçi	36	3,61
Avukat-doktor- mühendis vb.	14	2,50	Emekli	29	3,14	Esnaf-tüccar vb.	33	3,64
Ev hanımı	47	2,60	Ev hanımı	47	3,15	Diğer	14	3,64
Öğretmen	46	2,61	Çiftçi	19	3,16	Özel sektör çalışanı	24	3,67
İşçi	36	2,67	İşçi	36	3,22	Emekli	29	3,69
Esnaf-tüccar vb.	33	2,70	Öğrenci	65	3,25	Devlet memuru	28	3,82
Çiftçi	19	2,79	Öğretmen	46	3,35	İşsiz	24	3,88
Özel sektör çalışanı	24	2,88	Özel sektör çalışanı	24	3,50	Çiftçi	19	3,89
İşsiz	24	3,04	İşsiz	24	3,58	Öğretmen	46	4,07
Öğrenci	65	3,05	Esnaf-tüccar vb.	33	3,67	Ev hanımı	47	4,45

Tablo-86’da Demirel (0,003), Özal (0,049) ve Erdoğan (0,004) isimlerinde $p < 0,05$ düzeyinde farklılık bulunmuştur. Öncelikle scheffe analiz tablosu gözlemlenecek olduğunda bu soruya verilmiş en yüksek ortalama değer Erdoğan olduğunu görülüyor. Erdoğan seçeneğinde en düşük ortalama değer 3,17 ile öğrenci grubu seçmenlere ait iken, en yüksek ortalama değer 4,45 ile ev hanımlarına aittir. Ev hanımı katılımcılar Erdoğan’a disiplin sahibi bir lider yapısını atfetmektedirler. Erdoğan’da en düşük orana sahip olan öğrenci grubu seçmenler Demirel’de 3,05 ile en yüksek ortalama değeri oluşturmuşlardır. Demirel’de en düşük oran ise, 2,10 ile emekli grubu seçmenlerdedir. Özal’da ‘diğer’ grubu seçmenler en düşük ortalama ile 2,29 oranında yer alırken, esnaf-tüccar vb. grubu seçmenler en yüksek ortalama değerde (3,67) yer almışlardır.

Tablo 87: S14. Mevcut sorunun aşılması konusunda kurmaylarının inisiyatif almalarına ve kurumu riske etmelerine... Sorusunun mesleki sig. dağılımı ve scheffe tablosu

Mevcut sorunun aşılması konusunda kurmaylarının inisiyatif almalarına ve kurumu riske etmelerine izin vermez.		Kare Ort.	F	Sig.
İsmet INONU	Between Groups	1,593	1,013	0,434
	Within Groups	1,573		
Ali Adnan MENDERES	Between Groups	2,005	1,718	0,068
	Within Groups	1,167		
Süleyman DEMİREL	Between Groups	3,418	3,150	0,000
	Within Groups	1,085		
Bülent ECEVİT	Between Groups	1,436	1,090	0,368
	Within Groups	1,317		
Alparslan TÜRKER	Between Groups	1,565	0,941	0,501
	Within Groups	1,663		
Turgut ÖZAL	Between Groups	0,787	0,542	0,874
	Within Groups	1,451		
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups	5,206	2,483	0,005
	Within Groups	2,097		
Devlet BAHÇELİ	Between Groups	2,594	1,521	0,122
	Within Groups	1,706		
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups	3,362	2,043	0,024
	Within Groups	1,645		

Scheffe								
Süleyman DEMIREL			Recep Tayyip ERDOĞAN			Kemal KILIÇDAROĞLU		
Meslek	N	Subset for alpha = 0.05	Meslek	N	Subset for alpha = 0.05	Meslek	N	Subset for alpha = 0.05
		1			1			1
Avukat-doktor-mühendis vb.	14	2,50	Öğrenci	65	3,00	Ev hanımı	47	2,89
Diğer	14	2,50	Avukat-doktor-mühendis vb.	14	3,00	Özel sektör çalışanı	24	2,92
Özel sektör çalışanı	24	2,67	Diğer	14	3,36	Devlet memuru	28	2,93
Emekli	29	2,69	Emekli	29	3,38	İşçi	36	3,03
Devlet memuru	28	2,75	İşçi	36	3,50	Avukat-doktor-mühendis vb.	14	3,14
Esnaf-tüccar vb.	33	2,88	Özel sektör çalışanı	24	3,54	Esnaf-tüccar vb.	33	3,24
Öğretmen	46	2,91	Esnaf-tüccar vb.	33	3,73	Öğrenci	65	3,31
İşçi	36	3,00	Devlet memuru	28	3,75	Diğer	14	3,36
Ev hanımı	47	3,13	İşsiz	24	3,83	Öğretmen	46	3,54
Öğrenci	65	3,14	Öğretmen	46	3,87	İşsiz	24	3,67
Çiftçi	19	3,16	Çiftçi	19	4,05	Emekli	29	3,76
İşsiz	24	3,92	Ev hanımı	47	4,19	Çiftçi	19	3,89

Tablo-87’de kontrolün elinde bulunmasının olmazsa olmaz olduğunu düşünen lider olgusunda $p < 0,05$ düzeyinde farklılık Demirel (0,000), Erdoğan (0,025) ve Kılıçdaroğlu isimlerinde (0,024) görülmektedir. Demirel’de en düşük ortalama değer, 2,50 ile avukat-doktor-mühendis vb. grubu seçmenlerde, en yüksek değer 3,92 ile işsizlerde yer almaktadır. Erdoğan tercihinde öğrenciler 3,00 ile en düşük ortalama değere sahip iken, ev hanımları 4,19’luk ortalama değer ile en yüksek oranda yer almışlardır. Ev hanımlarının Erdoğan’a vermiş oldukları yüksek oran Kılıçdaroğlu tercihinde görülmemekte ve en düşük ortalama değere (2,89) yer verilmektedir. Kılıçdaroğlu tercihinde 3,89 ile en yüksek değer için çiftçi grubu katılımcılarda yer almıştır.

Tablo 88: S15. Karar ve uygulamalarda etki altında kalmayan birisidir. Sorusunun mesleki sig. dağılımı ve scheffe tablosu

Karar ve uygulamalarda etki altında kalmayan birisidir.		Kare Ort.	F	Sig.
İsmet INONU	Between Groups	3,096	2,044	0,024
	Within Groups	1,514		
Ali Adnan MENDERES	Between Groups	2,922	2,375	0,008
	Within Groups	1,230		
Süleyman DEMIREL	Between Groups	2,277	1,860	0,043
	Within Groups	1,224		
Bülent ECEVİT	Between Groups	1,187	0,858	0,582
	Within Groups	1,383		
Alparslan TÜRKES	Between Groups	2,628	1,579	0,103
	Within Groups	1,664		
Turgut ÖZAL	Between Groups	3,474	2,401	0,007
	Within Groups	1,447		
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups	4,890	2,038	0,024
	Within Groups	2,400		
Devlet BAHÇELİ	Between Groups	3,331	2,007	0,027
	Within Groups	1,660		
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups	2,312	1,262	0,244
	Within Groups	1,832		

Scheffe								
İsmet İNÖNÜ			Ali Adnan MENDERES			Süleyman DEMİREL		
Meslek	N	Subset for alpha = 0.05	Meslek	N	Subset for alpha = 0.05	Meslek	N	Subset for alpha = 0.05
		1			1			1
Avukat-doktor-mühendis vb.	14	2,43	Diğer	14	1,93	Diğer	14	1,64
Devlet memuru	28	2,61	Avukat-doktor-mühendis vb.	14	2,79	Çiftçi	19	2,32
Özel sektör çalışanı	24	2,92	Çiftçi	19	2,89	Avukat-doktor-mühendis vb.	14	2,36
Diğer	14	2,93	Özel sektör çalışanı	24	2,92	Özel sektör çalışanı	24	2,42
İşçi	36	3,06	Emekli	29	3,07	Öğretmen	46	2,46
Ev hanımı	47	3,06	Öğretmen	46	3,15	Devlet memuru	28	2,46
İşsiz	24	3,13	Öğrenci	65	3,15	Ev hanımı	47	2,53
Öğrenci	65	3,15	Ev hanımı	47	3,23	Esnaf-tüccar vb.	33	2,64
Öğretmen	46	3,43	Devlet memuru	28	3,29	Emekli	29	2,66
Çiftçi	19	3,47	İşsiz	24	3,33	İşsiz	24	2,79
Esnaf-tüccar vb.	33	3,48	İşçi	36	3,42	İşçi	36	2,81
Emekli	29	3,62	Esnaf-tüccar vb.	33	3,42	Öğrenci	65	2,88

Scheffe								
Turgut ÖZAL			Recep Tayyip ERDOĞAN			Devlet BAHÇELİ		
Meslek	N	Subset for alpha = 0.05	Meslek	N	Subset for alpha = 0.05	Meslek	N	Subset for alpha = 0.05
		1			1			1
Diğer	14	2,21	Avukat-doktor-mühendis vb.	14	2,36	Diğer	14	2,43
Avukat-doktor-mühendis vb.	14	2,64	Çiftçi	19	2,53	Özel sektör çalışanı	24	2,83
Çiftçi	19	2,89	Öğrenci	65	2,62	İşsiz	24	2,92
Emekli	29	2,97	Diğer	14	2,93	Emekli	29	3,14
İşçi	36	3,25	Özel sektör çalışanı	24	2,96	Ev hanımı	47	3,17
Öğrenci	65	3,26	Ev hanımı	47	3,15	İşçi	36	3,22
Ev hanımı	47	3,32	Öğretmen	46	3,20	Devlet memuru	28	3,36
Öğretmen	46	3,35	Emekli	29	3,21	Öğrenci	65	3,37
Özel sektör çalışanı	24	3,38	Devlet memuru	28	3,29	Çiftçi	19	3,58
İşsiz	24	3,50	İşçi	36	3,33	Esnaf-tüccar vb.	33	3,61
Devlet memuru	28	3,54	İşsiz	24	3,58	Avukat-doktor-mühendis vb.	14	3,64
Esnaf-tüccar vb.	33	3,76	Esnaf-tüccar vb.	33	3,76	Öğretmen	46	3,74

Karar ve uygulamalarda etki altında kalmayan lider tercihinde İnönü (0,024), Menderes (0,008), Demirel (0,043), Özal (0,007), Erdoğan (0,024) ve Bahçeli (0,027) isimlerinde $p < 0,05$ düzeyinde farklılığın bulunmaktadır. Menderes, Demirel, Özal ve Bahçeli’de en düşük ortalama, ‘diğer’ meslek grubu seçmenlere ait iken, İnönü ve Erdoğan’da en düşük ortalama düzeyi, avukat-doktor-mühendis vb. meslek grubu seçmenlere aittir. En yüksek ortalama değerlerine baktığımızda Menderes, Özal ve Erdoğan’da esnaf-tüccar vb. seçmen grubu yer almaktadır. İnönü’de en yüksek orana emekli grubu seçmenler (3,62) sahip iken, Demirel’de bu

oranı öğrenciler (2,88), Bahçeli’de ise öğretmenler (3,74) oluşturmaktadır. Genel olarak bakıldığında Demirel, seçmenler gözünde karar ve uygulamalarda etki altında kalmayan lider görünümünden uzaktadır. Ortalama değer 3’ün üzerine çıkamamış olması bunun göstergesi olarak kabul edilebilir. Şimdiye kadar ki soruların genelinde emekli grubu seçmenler İnönü’de yüksek ortalama değere sahip olurken; Menderes, Özal, Erdoğan isimlerinde en yüksek ortalama değerini ise esnaf-tüccar vb. seçmen grubu oluşturmuştur.

Tablo 89: S16. Dikey yapılanma yerine yatay yapılanmaya değer verir. Katı bir hiyerarşik yapılanmaya karşıdır. Sorusunun mesleki sig. dağılımı ve scheffe tablosu

Dikey yapılanma yerine yatay yapılanmaya değer verir. Katı bir hiyerarşik yapılanmaya karşıdır.		Kare Ort.	F	Sig.				
İsmet INONU	Between Groups Within Groups	6,304 1,432	4,403	0,000				
Ali Adnan MENDERES	Between Groups Within Groups	1,513 1,254	1,207	0,280				
Süleyman DEMIREL	Between Groups Within Groups	2,820 1,216	2,318	0,009				
Bülent ECEVIT	Between Groups Within Groups	5,796 1,510	3,837	0,000				
Alparslan TÜRKERŞ	Between Groups Within Groups	3,455 1,942	1,779	0,056				
Turgut ÖZAL	Between Groups Within Groups	0,980 1,366	0,717	0,722				
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups Within Groups	2,920 2,092	1,396	0,173				
Devlet BAHÇELİ	Between Groups Within Groups	5,814 1,629	3,569	0,000				
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups Within Groups	5,350 1,625	3,292	0,000				
Scheffe								
İsmet İNÖNÜ			Süleyman DEMIREL		Bülent ECEVIT			
Meslek	N	Subset for alpha = 0.05	Meslek	N	Subset for alpha = 0.05	Meslek	N	Subset for alpha = 0.05
		1			1			1
Ev hanımı	47	1,66	Emekli	29	1,93	Ev hanımı	47	2,00
Çiftçi	19	1,84	Çiftçi	19	2,79	Çiftçi	19	2,11
Avukat-doktor- mühendis vb.	14	1,93	Özel sektör çalışanı	24	2,89	Öğretmen	46	2,54
Devlet memuru	28	1,96	Avukat-doktor- mühendis vb.	14	2,92	Devlet memuru	28	2,57
Öğretmen	46	1,98	Öğretmen	46	3,07	Esnaf-tüccar vb.	33	2,61
Esnaf-tüccar vb.	33	2,18	Ev hanımı	47	3,15	Avukat-doktor- mühendis vb.	14	2,64
İşçi	36	2,33	Diğer	14	3,15	Özel sektör çalışanı	24	2,75
Özel sektör çalışanı	24	2,33	Esnaf-tüccar vb.	33	3,23	Emekli	29	2,93
İşsiz	24	2,42	Öğrenci	65	3,29	İşçi	36	3,00
Emekli	29	2,69	İşçi	36	3,33	Diğer	14	3,07
Diğer	14	2,79	Devlet memuru	28	3,42	İşsiz	24	3,17
Öğrenci	65	2,95	İşsiz	24	3,42	Öğrenci	65	3,26

Scheffe					
Devlet BAHÇELI			Kemal KILIÇDAROĞLU		
Meslek	N	Subset for alpha = 0.05	Meslek	N	Subset for alpha = 0.05
		I			I
Ev hanımı	47	1,74	Esnaf-tüccar vb.	33	2,12
Çiftçi	19	1,89	Ev hanımı	47	2,15
Özel sektör çalışanı	24	2,08	Özel sektör çalışanı	24	2,29
Emekli	29	2,17	Avukat-doktor-mühendis vb.	14	2,36
Esnaf-tüccar vb.	33	2,30	Devlet memuru	28	2,61
Devlet memuru	28	2,32	Çiftçi	19	2,63
Öğretmen	46	2,39	İşsiz	24	2,75
İşsiz	24	2,46	İşçi	36	2,78
İşçi	36	2,64	Öğretmen	46	2,80
Avukat-doktor-mühendis vb.	14	2,93	Emekli	29	2,93
Diğer	14	2,93	Diğer	14	3,00
Öğrenci	65	3,02	Öğrenci	65	3,31

16. soruda liderlerin farklılık düzeylerine baktığımızda oldukça uç sig. değerleri ile karşılaşırız. İnönü (0,009) sig. oranında iken, diğer 4 lider (Demirel, Ecevit, Bahçeli, Kılıçdaroğlu) (0,000) sig. oranında yer almaktadırlar. Ecevit, Bahçeli, Kılıçdaroğlu'nda en yüksek ortalama değeri, öğrenci grubu seçmenler oluşturmaktadır. Demirel'de ise, işçi grubu seçmenler 3,17 ile en yüksek orana sahiptir. En düşük ortalama değere baktığımızda Demirel haricindeki seçmenlerde ev hanımlarını görülmektedir. Bayan seçmenler bu liderleri hiyerarşik yapıda görmektedirler. Demirel'de emekli grubu seçmenler en düşük ortalama (2,03) oluşturur iken, aynı durum Kılıçdaroğlu'nda esnaf-tüccar vb. seçmen grubuna (2,12) aittir.

Tablo 90: S.17. Görevlendirdiği kişilerin işe dört elle sarılmalarını sağlamak için ödüllendirme-cezalandırma... Sorusunun mesleki sig. dağılımı ve scheffe tablosu

Görevlendirdiği kişilerin işe dört elle sarılmalarını sağlamak için ödüllendirme-cezalandırma sistemi uygular.		Kare Ort.	F	Sig.
İsmet INONU	Between Groups	4,370	2,886	0,001
	Within Groups	1,514		
Ali Adnan MENDERES	Between Groups	1,618	1,292	0,227
	Within Groups	1,253		
Süleyman DEMIREL	Between Groups	1,246	1,195	0,289
	Within Groups	1,043		
Bülent ECEVİT	Between Groups	2,614	2,089	0,020
	Within Groups	1,251		
Alparslan TÜRKER	Between Groups	1,979	1,299	0,223
	Within Groups	1,524		
Turgut ÖZAL	Between Groups	1,799	1,199	0,286
	Within Groups	1,501		
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups	3,557	1,628	0,089
	Within Groups	2,185		
Devlet BAHÇELİ	Between Groups	1,260	0,823	0,617
	Within Groups	1,530		
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups	4,607	2,582	0,004
	Within Groups	1,784		

Scheffe								
İsmet İNÖNÜ			Bülent ECEVİT			Kemal KILIÇDAROĞLU		
Meslek	N	Subset for alpha = 0.05	Meslek	N	Subset for alpha = 0.05	Meslek	N	Subset for alpha = 0.05
		1			1			1
Avukat-doktor-mühendis vb.	14	2,00	Öğrenci	65	2,89	Esnaf-tüccar vb.	33	2,21
Çiftçi	19	2,47	Avukat-doktor-mühendis vb.	14	3,00	Devlet memuru	28	2,43
Devlet memuru	28	2,75	Esnaf-tüccar vb.	33	3,30	Ev hanımı	47	2,64
Öğrenci	65	2,77	Ev hanımı	47	3,32	Avukat-doktor-mühendis vb.	14	2,64
Esnaf-tüccar vb.	33	2,79	Öğretmen	46	3,35	İşçi	36	2,78
Ev hanımı	47	2,98	Devlet memuru	28	3,36	Özel sektör çalışanı	24	2,96
İşçi	36	3,03	Çiftçi	19	3,42	Öğretmen	46	3,02
Öğretmen	46	3,15	Emekli	29	3,45	İşsiz	24	3,04
Özel sektör çalışanı	24	3,17	İşçi	36	3,50	Öğrenci	65	3,06
Diğer	14	3,29	İşsiz	24	3,75	Diğer	14	3,43
İşsiz	24	3,33	Özel sektör çalışanı	24	3,79	Çiftçi	19	3,47
Emekli	29	3,76	Diğer	14	3,86	Emekli	29	3,52

17. soruda İnönü (0,001), Ecevit (0,027) ve Kılıçdaroğlu (0,004) $p < 0,05$ düzeyinde sig. farklılığı yer almaktadır. İnönü’de en düşük ortalama değer avukat-doktor-mühendis grubunda (2,00), en yüksek ortalama değer ise, emekli grubunda yer almaktadır. Ecevit’in en düşük ortalama değeri 2,89 ile öğrencilere ait iken, en yüksek değer ise, ‘diğer’ grubu seçmenlerdedir. Kılıçdaroğlu’nda esnaf-tüccar vb. seçmenler 2,21 ile en düşük ortalama değeri oluşturmaktadır. İnönü’de en yüksek ortalama değere emekli grubunda yer alan katılımcılar (3,52) sahiptir.

Tablo 91: S18. Seçmenlerinin çıkarlarını ön planda tutar ve kurmaylarını bu hususta ekip çalışmasına yönlendirir. Sorusunun mesleki sig. dağılımı ve scheffe tablosu

Seçmenlerinin çıkarlarını ön planda tutar ve kurmaylarını bu hususta ekip çalışmasına yönlendirir.		Kare Ort.	F	Sig.
İsmet İNÖNÜ	Between Groups	3,449	2,230	0,013
	Within Groups	1,547		
Ali Adnan MENDERES	Between Groups	0,737	0,505	0,900
	Within Groups	1,460		
Süleyman DEMİREL	Between Groups	1,487	1,228	0,266
	Within Groups	1,210		
Bülent ECEVİT	Between Groups	1,571	1,010	0,436
	Within Groups	1,554		
Alparslan TÜRKER	Between Groups	1,549	0,968	0,475
	Within Groups	1,599		
Turgut ÖZAL	Between Groups	2,029	1,327	0,207
	Within Groups	1,529		
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups	4,383	1,859	0,043
	Within Groups	2,357		
Devlet BAĞÇELİ	Between Groups	2,185	1,533	0,117
	Within Groups	1,425		
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups	3,025	1,331	0,205
	Within Groups	2,272		

Scheffe					
İsmet İNÖNÜ			Recep Tayyip ERDOĞAN		
Meslek	N	Subset for alpha = 0.05	Meslek	N	Subset for alpha = 0.05
		1			1
Avukat-doktor-mühendis vb.	14	2,36	Öğrenci	65	2,58
Devlet memuru	28	2,46	Avukat-doktor-mühendis vb.	14	2,71
İşçi	36	2,61	Özel sektör çalışanı	24	2,79
İşsiz	24	2,75	işçi	36	2,92
Ev hanımı	47	2,81	İşsiz	24	3,13
Öğrenci	65	2,83	Devlet memuru	28	3,18
Esnaf-tüccar vb.	33	2,85	Emekli	29	3,28
Çiftçi	19	2,89	Çiftçi	19	3,32
Özel sektör çalışanı	24	2,92	Öğretmen	46	3,33
Öğretmen	46	3,02	Diğer	14	3,36
Diğer	14	3,43	Esnaf-tüccar vb.	33	3,42
Emekli	29	3,72	Ev hanımı	47	3,70

Ekip liderliği konulu sorumuzda $p < 0,05$ düzeyinde farklılığa İnönü (0,013) ve Erdoğan (0,043)'lük bir oran ile sahiptirler. Genel olarak ortalama değerler yüksek görüldüğü bilinmektedir. İnönü, 2,36'lık, Erdoğan ise, 2,58'lik en düşük ortalama değere sahip liderlerdir. En yüksek ortalama ise, İnönü'de emekli kesime (3,72) ait iken, Erdoğan'da ev hanımlarına (3,70) aittir. Ev hanımlarını 3,42 ile esnaf-tüccar vb. grubu seçmenler takip etmektedir.

Tablo 92: S19. Bulunduğu mevcut yapıyı tehlikeye sokan durumlardan kaçınır. Sorumluluk almayan... Sorusunun mesleki sig. dağılımı ve scheffe tablosu

Bulunduğu mevcut yapıyı tehlikeye sokan durumlardan kaçınır. Sorumluluk almayan bir yapıya sahiptir.		Kare Ort.	F	Sig.
İsmet İNONU	Between Groups	2,983	1,624	0,090
	Within Groups	1,836		
Ali Adnan MENDERES	Between Groups	1,585	1,178	0,300
	Within Groups	1,345		
Süleyman DEMIREL	Between Groups	1,623	1,190	0,292
	Within Groups	1,364		
Bülent ECEVİT	Between Groups	4,068	2,948	0,001
	Within Groups	1,380		
Alparslan TÜRKES	Between Groups	2,024	1,190	0,292
	Within Groups	1,701		
Turgut ÖZAL	Between Groups	1,845	1,223	0,269
	Within Groups	1,508		
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups	6,054	2,677	0,003
	Within Groups	2,261		
Devlet BAHÇELİ	Between Groups	1,756	1,030	0,419
	Within Groups	1,706		
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups	3,041	1,406	0,168
	Within Groups	2,163		

Scheffe					
Bülent ECEVİT			Recep Tayyip ERDOĞAN		
Meslek	N	Subset for alpha = 0.05	Meslek	N	Subset for alpha = 0.05
		1			1
Ev hanımı	47	2,17	Esnaf-tüccar vb.	33	1,97
Öğretmen	46	2,35	işsiz	24	2,33
Diğer	14	2,36	Öğretmen	46	2,48
Esnaf-tüccar vb.	33	2,39	işçi	36	2,72
Çiftçi	19	2,47	Devlet memuru	28	2,86
İşçi	36	2,64	Çiftçi	19	2,89
Özel sektör çalışanı	24	2,75	Diğer	14	2,93
Devlet memuru	28	2,89	Emekli	29	2,97
Emekli	29	2,97	Öğrenci	65	2,98
Öğrenci	65	2,97	Özel sektör çalışanı	24	3,00
Avukat-doktor-mühendis vb.	14	3,14	Ev hanımı	47	3,45
İşsiz	24	3,33	Avukat-doktor-mühendis vb.	14	3,64

Tablo-92’de $p < 0,05$ farklılık düzeyinde Ecevit 0,001, Erdoğan 0,003 sig. değeri taşımaktadır. Sorumsuz lider eksenli yapılmış olan tercihlerde ev hanımı grubuna dâhil olan seçmenler Ecevit’te 2,17 ile en düşük ortalama değerinde yer alırken, bu oran Erdoğan’da 3,45 ortalama değerinde bulunmaktadır. Ecevit’te en yüksek oran 3,33 ile işsiz grubu seçmenlere ait iken, Erdoğan’da 3,64 ile avukat-doktor-mühendis vb. en yüksek ortalama değere sahip olmuştur. Esnaf-tüccar vb. meslek grubu 1,97 oranında bir ortalama değer ile Erdoğan’ın en düşük oransalı olarak görülmektedir.

Tablo 93: S20. Astarların yapmayı istedikleri faaliyetlere rıza gösterir. Sadece denetleyici rol üstlenir. Sorusunun mesleki sig. dağılımı ve scheffe tablosu

Astarların yapmayı istedikleri faaliyetlere rıza gösterir. Sadece denetleyici rol üstlenir.		Kare Ort.	F	Sig.
İsmet INONU	Between Groups	2,704	1,925	0,035
	Within Groups	1,404		
Ali Adnan MENDERES	Between Groups	1,005	0,891	0,549
	Within Groups	1,127		
Süleyman DEMİREL	Between Groups	1,907	1,586	0,101
	Within Groups	1,202		
Bülent ECEVİT	Between Groups	4,160	2,638	0,003
	Within Groups	1,577		
Alparslan TÜRKEŞ	Between Groups	3,715	2,000	0,027
	Within Groups	1,857		
Turgut ÖZAL	Between Groups	1,370	0,958	0,485
	Within Groups	1,430		
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups	2,764	1,539	0,116
	Within Groups	1,796		
Devlet BAHÇELİ	Between Groups	2,325	1,569	0,106
	Within Groups	1,482		
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups	2,454	1,535	0,117
	Within Groups	1,599		

Scheffe								
İsmet İNÖNÜ			Bülent ECEVİT			Alparslan TURKEŞ		
Meslek	N	Subset for alpha = 0.05	Meslek	N	Subset for alpha = 0.05	Meslek	N	Subset for alpha = 0.05
		1			1			1
Ev hanımı	47	1,81	Esnaf-tüccar vb.	33	1,97	Ev hanımı	47	1,87
Esnaf-tüccar vb.	33	1,85	Çiftçi	19	2,05	Emekli	29	2,34
Çiftçi	19	1,89	Ev hanımı	47	2,15	Çiftçi	19	2,37
Avukat-doktor- mühendis vb.	14	1,93	Avukat-doktor- mühendis vb.	14	2,21	Öğretmen	46	2,39
Öğretmen	46	2,00	Emekli	29	2,28	Esnaf-tüccar vb.	33	2,42
Diğer	14	2,07	Diğer	14	2,43	İşsiz	24	2,50
Özel sektör çalışanı	24	2,21	Devlet memuru	28	2,46	Avukat-doktor- mühendis vb.	14	2,50
Emekli	29	2,24	Öğretmen	46	2,57	Diğer	14	2,50
Devlet memuru	28	2,36	Özel sektör çalışanı	24	2,71	Devlet memuru	28	2,71
İşçi	36	2,44	Öğrenci	65	2,91	Özel sektör çalışanı	24	2,75
Öğrenci	65	2,49	İşçi	36	2,92	İşçi	36	2,78
İşsiz	24	2,67	İşsiz	24	3,00	Öğrenci	65	2,98

Tablo-93'te denetleyici lider odaklı soruda İnönü (0,035), Ecevit (0,03) ve Türkeş isimlerinde (0,027) $p < 0,05$ düzeyinde farklılık yer almaktadır. İnönü ve Türkeş'te en düşük ortalama değer 1,81 ve 1,87 ile ev hanımlarına aittir. Esnaf-tüccar vb. grubu seçmenler ise 1,97 ile Ecevit'te en düşük oran sahibidirler. En yüksek ortalama değere baktığımızda İnönü'de 2,67 ve Ecevit'te 3,00 ile işsiz grubu görmekte iken, Türkeş'te en yüksek ortalama değeri 2,98 ile öğrenci grubu oluşturmuştur. Aynı grup İnönü'de 2,49, Ecevit'te 2,92'lik değerlerde kendisini göstermiştir. Scheffe analizinin ortaya koymuş olduğu genel verilere baktığımızda liderlerin denetleyici olmaktan uzak bir görünüm sergilemiş oldukları ifade edilebilir.

Tablo 94: S21. Varolan mevcut yapıyı koruma ve sürdürme yanlısı bir düşünceye sahiptir. Sorusunun mesleki sig. dağılımı ve scheffe tablosu

Varolan mevcut yapıyı koruma ve sürdürme yanlısı bir düşünceye sahiptir.		Kare Ort.	F	Sig.
İsmet İNONU	Between Groups	3,039	1,577	0,103
	Within Groups	1,927		
Ali Adnan MENDERES	Between Groups	0,807	0,620	0,811
	Within Groups	1,301		
Süleyman DEMIREL	Between Groups	1,936	1,579	0,103
	Within Groups	1,226		
Bülent ECEVİT	Between Groups	3,057	2,445	0,006
	Within Groups	1,250		
Alparslan TÜRKES	Between Groups	2,177	1,218	0,273
	Within Groups	1,787		
Turgut ÖZAL	Between Groups	2,395	1,464	0,143
	Within Groups	1,636		
Recep Tayyip ERDOĞAN	Between Groups	5,460	2,092	0,020
	Within Groups	2,610		
Devlet BAHÇELİ	Between Groups	3,333	1,961	0,031
	Within Groups	1,700		
Kemal KILIÇDAROĞLU	Between Groups	4,692	2,417	0,007
	Within Groups	1,941		

Scheffe					
Bülent ECEVİT			Recep Tayyip ERDOĞAN		
Meslek	N	Subset for alpha = 0.05	Meslek	N	Subset for alpha = 0.05
		1			1
Emekli	29	2,52	Esnaf-tüccar vb.	33	2,21
Çiftçi	19	2,53	İşçi	36	2,53
Ev hanımı	47	2,62	Öğrenci	65	2,72
Esnaf-tüccar vb.	33	2,76	İşsiz	24	2,75
Devlet memuru	28	2,79	Çiftçi	19	2,84
Diğer	14	2,79	Diğer	14	2,86
Avukat-doktor-mühendis vb.	14	2,93	Öğretmen	46	3,09
Özel sektör çalışanı	24	2,96	Devlet memuru	28	3,14
Öğretmen	46	2,98	Özel sektör çalışanı	24	3,17
İşçi	36	3,11	Emekli	29	3,21
Öğrenci	65	3,32	Avukat-doktor-mühendis vb.	14	3,21
İşsiz	24	3,50	Ev hanımı	47	3,68
Scheffe					
Devlet BAHÇELİ			Kemal KILICDAROĞLU		
Meslek	N	Subset for alpha = 0.05	Meslek	N	Subset for alpha = 0.05
		1			1
Öğrenci	65	3,22	Diğer	14	2,43
Emekli	29	3,38	Özel sektör çalışanı	24	2,54
Özel sektör çalışanı	24	3,42	Avukat-doktor-mühendis vb.	14	3,00
Diğer	14	3,43	Öğrenci	65	3,17
Avukat-doktor-mühendis vb.	14	3,50	Emekli	29	3,17
Ev hanımı	47	3,66	Ev hanımı	47	3,28
Devlet memuru	28	3,68	İşçi	36	3,44
İşsiz	24	3,71	Çiftçi	19	3,47
İşçi	36	3,89	Devlet memuru	28	3,54
Öğretmen	46	4,00	Esnaf-tüccar vb.	33	3,55
Çiftçi	19	4,11	Öğretmen	46	3,78
Esnaf-tüccar vb.	33	4,15	İşsiz	24	3,92

Mevcut yapıyı sürdürme yanlısı lider odaklı 21. soruda $p < 0,05$ düzeyinde yer alan farklılığa Ecevit (0,006), Erdoğan (0,020), Bahçeli (0,031) ve Kılıçdaroğlu (0,007) sig. oranları ile yer alan liderlerdir. Genel olarak Bahçeli ve Kılıçdaroğlu isimlerinin diğer liderlere oranla daha fazla mevcut yapıyı sürdürme yanlısı oldukları gözlemlenmiştir. Buna göre, bu dört liderde en düşük ortalama değerleri şöyledir: Ecevit'te 2,52 ile emekli grubu seçmenler, Erdoğan'da 2,21 ile esnaf-tüccar vb. grubu seçmenler, Bahçeli'de 3,22 ile öğrenci grubu seçmenler ve Kılıçdaroğlu'nda ise, 2,43 ile 'diğer' meslek grubu seçmenler yer almışlardır. En yüksek ortalama değerlerine baktığımızda; Ecevit'te 3,50 oranla işsiz grubu seçmenler, Erdoğan'da 3,68 ile ev hanımları, Bahçeli'de 4,15 ile esnaf-tüccar vb. seçmen grubu ve Kılıçdaroğlu'nda 3,92 ile işsiz seçmen grubu görülmektedir.

Sonuç olarak H_3 hipotezi olan, '*Seçmenlerin mesleki farklılıkları Türk siyasetçilerinin liderlik tercihlerinde etkilidir.*' önermesinin doğruluğu kabul edilmiştir. Yapılan analiz ve scheffe tabloları sonunda genel olarak şu ifade edilebilir ki, mesleki grup seçmenlerden hemen hemen hepsi ortalama oranlarda uç noktalarda yer almışlar ve kimi liderler çeşitli oranlarda farklılık düzeyinde yer almışlardır.

Türk siyasetçilerinin liderlik özelliklerinin değerlendirilmesine yönelik hazırlanan 5'li Likert Ölçeği soruları kademeli olarak dönüşümcü (7, 8,9. sorular), karizmatik (10, 11, 12. Sorular), otokratik (13, 14, 15. sorular), demokratik (16, 17, 18. sorular) ve etkileşimci (19, 20, 21. sorular) liderliği öngörmektedir. H_6 hipotezini, '*Seçmenlerin siyasi tercihlerinde liderlik tarzlarının etkisi vardır.*' önermesi oluşturmaktadır. Bu önermenin doğruluğu One-Sample T Testi kullanılarak bulunmaya çalışılacaktır.

T testi, hipotez testlerinde en yaygın olarak kullanılan yöntemdir. T testi ile iki grubun ortalamaları karşılaştırılarak, aradaki farkın rastlantısal mı, yoksa istatistiksel olarak anlamlı mı olduğuna karar verilir. Küçük örnekleme teorisi olarak da bilinen T dağılımı, küçük örneklerle de çalışmaya imkân verdiği için, araştırmacılar için büyük kolaylık sağlamaktadır. One Sample T testi ise, genellikle herhangi bir konuda belirli öngörülerde bulunulduğunda bu öngörünün doğruluk derecesini test etmek amacıyla uygulanır.²¹²

1<Kesinlikle Katılmıyorum<1,49

1,50<Katılmıyorum<2,49

2,50<Kısmen Katılıyorum <3,49

3,50<Katılıyorum<4,49

4,50<Kesinlikle Katılıyorum<5,00

²¹² <http://www.istatistikanaliz.com/t-testi.asp>

Tablo 95: One Sample T Testi - Verilen cevapların en yüksek ortalama dağılımları. One Sample T Testi (7. 8. ve 9. Sorular)

İFADE	LİDER	N	Ortalama	Std. Sapma	
Parti üyeleri için yüksek performans hedefleri koyan, onları, beklentileri gerçekleştirmeleri için teşvik eden bir liderdir.	İsmet İNÖNÜ	379	2,78	1,37	Kısmen Katılıyorum
	Ali Adnan MENDERES	379	2,99	1,24	Kısmen Katılıyorum
	Süleyman DEMİREL	379	2,44	1,13	Katılmıyorum
	Bülent ECEVİT	379	3,10	1,30	Kısmen Katılıyorum
	Alparslan TÜRKEŞ	379	3,25	1,47	Kısmen Katılıyorum
	Turgut ÖZAL	379	3,23	1,32	Kısmen Katılıyorum
	Recep Tayyip ERDOĞAN	379	3,07	1,69	Kısmen Katılıyorum
	Devlet BAHÇELİ	379	2,58	1,34	Kısmen Katılıyorum
	Kemal KILIÇDAROĞLU	379	2,64	1,50	Kısmen Katılıyorum
Karar alma ve uygulama sürecinde çevresindeki insanların görüşlerinden ve deneyimlerinden faydalanmaya gayret eder, paylaşımcı bir yapıya sahiptir.	İsmet İNÖNÜ	379	2,67	1,26	Kısmen Katılıyorum
	Ali Adnan MENDERES	379	3,12	1,19	Kısmen Katılıyorum
	Süleyman DEMİREL	379	2,70	1,06	Kısmen Katılıyorum
	Bülent ECEVİT	379	3,22	1,33	Kısmen Katılıyorum
	Alparslan TÜRKEŞ	379	3,21	1,45	Kısmen Katılıyorum
	Turgut ÖZAL	379	3,33	1,25	Kısmen Katılıyorum
	Recep Tayyip ERDOĞAN	379	2,92	1,59	Kısmen Katılıyorum
	Devlet BAHÇELİ	379	2,63	1,32	Kısmen Katılıyorum
	Kemal KILIÇDAROĞLU	379	2,71	1,45	Kısmen Katılıyorum
Çözümü zorlaşan hususlarda yeni bir çıkar yol arayan, çözüme ulaşmaya çalışan bir yapısı vardır.	İsmet İNÖNÜ	379	2,78	1,34	Kısmen Katılıyorum
	Ali Adnan MENDERES	379	3,06	1,19	Kısmen Katılıyorum
	Süleyman DEMİREL	379	2,65	1,09	Kısmen Katılıyorum
	Bülent ECEVİT	379	3,17	1,22	Kısmen Katılıyorum
	Alparslan TÜRKEŞ	379	3,37	1,34	Kısmen Katılıyorum
	Turgut ÖZAL	379	3,23	1,25	Kısmen Katılıyorum
	Recep Tayyip ERDOĞAN	379	2,98	1,64	Kısmen Katılıyorum
	Devlet BAHÇELİ	379	2,67	1,24	Kısmen Katılıyorum
	Kemal KILIÇDAROĞLU	379	2,60	1,37	Kısmen Katılıyorum

7, 8 ve 9. sorular dönüşümcü liderlik özelliklerini içeren sorulardır. Seçmenlerin gözünde Türk siyasetçileri dönüşümcü bir lider yapısı ortaya koymaktan uzaktırlar. Tabloya bakıldığında, seçmenlerin Türk siyasilerinin geneline bu konuda kararsız bir bakış açısı ortaya koydukları gözlemlenmiştir. 7. soruda Demirel (2,44) dönüşümcü lider perspektifinden daha uzak bir görünüm sergilemektedir.

Tablo 96: One Sample T Testi - Verilen cevapların en yüksek ortalama dağılımları. (10. 11 ve 12. Sorular)

İFADE	LİDER	N	Ortalama	Std. Sapma	
Fiziksel özellikleri, davranışları ve hitabet yeteneği ile takipçilerini oldukça etkilemektedir. Çevresine güç ve güven duygusu yansıtır, güçlü bir vizyona sahiptir.	İsmet İNÖNÜ	379	2,81	1,33	Kısmen Katılıyorum
	Ali Adnan MENDERES	379	3,32	1,23	Kısmen Katılıyorum
	Süleyman DEMİREL	379	2,87	1,16	Kısmen Katılıyorum
	Bülent ECEVİT	379	3,24	1,22	Kısmen Katılıyorum
	Alparslan TÜRKES	379	3,59	1,36	Katılıyorum
	Turgut ÖZAL	379	3,34	1,25	Kısmen Katılıyorum
	Recep Tayyip ERDOĞAN	379	3,91	1,47	Katılıyorum
	Devlet BAHÇELİ	379	2,55	1,30	Kısmen Katılıyorum
	Kemal KILIÇDAROĞLU	379	2,46	1,36	Katılmıyorum
Özel yaşantısı benim de kabul ettiğim değerler üzerine kuruludur ve siyasi çıkışlarında benimsemiş olduğum değerleri ciddi anlamda savunmaktadır.	İsmet İNÖNÜ	379	2,74	1,44	Kısmen Katılıyorum
	Ali Adnan MENDERES	379	3,11	1,22	Kısmen Katılıyorum
	Süleyman DEMİREL	379	2,44	1,01	Katılmıyorum
	Bülent ECEVİT	379	3,06	1,40	Kısmen Katılıyorum
	Alparslan TÜRKES	379	3,24	1,44	Kısmen Katılıyorum
	Turgut ÖZAL	379	3,24	1,28	Kısmen Katılıyorum
	Recep Tayyip ERDOĞAN	379	2,86	1,59	Kısmen Katılıyorum
	Devlet BAHÇELİ	379	2,89	1,26	Kısmen Katılıyorum
	Kemal KILIÇDAROĞLU	379	2,84	1,50	Kısmen Katılıyorum
Amaçların gerçekleştirileceğine dair inancı ve güveni tamdır. Risk alabilecek kadar cesur, kaybetme durumunu en aza indirecek kadar ileri görüşlüdür.	İsmet İNÖNÜ	379	3,03	1,25	Kısmen Katılıyorum
	Ali Adnan MENDERES	379	3,17	1,18	Kısmen Katılıyorum
	Süleyman DEMİREL	379	2,54	1,03	Kısmen Katılıyorum
	Bülent ECEVİT	379	3,20	1,23	Kısmen Katılıyorum
	Alparslan TÜRKES	379	3,43	1,35	Kısmen Katılıyorum
	Turgut ÖZAL	379	3,28	1,28	Kısmen Katılıyorum
	Recep Tayyip ERDOĞAN	379	3,11	1,62	Kısmen Katılıyorum
	Devlet BAHÇELİ	379	2,84	1,25	Kısmen Katılıyorum
	Kemal KILIÇDAROĞLU	379	2,59	1,35	Kısmen Katılıyorum

10, 11 ve 12. sorular karizma kavramına atıf yapan liderlik sorularıdır. Bu sorularda genel olarak liderin kişisel özellikleri ve davranışları üzerinde durulmuştur. Seçmenlerin gözünde Erdoğan (3,79) ve Türkeş (3,60) karizmatik tip liderlik özelliğine sahip iki lider olarak görülmüştür. Özellikle Erdoğan fiziksel özellikleri, hitabeti, konuşması ve davranışları ile seçmenlerin gözünde karizmatik bir lider olarak yer almıştır. Kılıçdaroğlu ve Demirel ise, seçmenler tarafından karizmatik lider tipine en uzak liderler (2,46 ve 2,44) seçilmiştir.

Tablo 97: One Sample T Testi - Verilen cevapların en yüksek ortalama dağılımları. (13. 14 ve 15. Sorular)

İFADE	LİDER	N	Ortalama	Std. Sapma	
Aldığı kararların tartışmasız uygulanmasını ve yerine getirilmesini isteyen birisidir. Bulunduğu yapıda düzen ve disiplini olmazsa olmazdır.	İsmet İNÖNÜ	379	3,30	1,25	Kısmen Katılıyorum
	Ali Adnan MENDERES	379	3,13	1,11	Kısmen Katılıyorum
	Süleyman DEMİREL	379	2,67	1,07	Kısmen Katılıyorum
	Bülent ECEVİT	379	3,21	1,18	Kısmen Katılıyorum
	Alparslan TÜRKES	379	3,80	1,30	Katılıyorum
	Turgut ÖZAL	379	3,25	1,15	Kısmen Katılıyorum
	Recep Tayyip ERDOĞAN	379	3,74	1,41	Katılıyorum
	Devlet BAHÇELİ	379	3,57	1,31	Katılıyorum
	Kemal KILIÇDAROĞLU	379	2,98	1,39	Kısmen Katılıyorum
Mevcut sorunun aşılması konusunda kurmaylarının inisiyatif almalarına ve kurumu riske etmelerine izin vermez.	İsmet İNÖNÜ	379	3,52	1,25	Katılıyorum
	Ali Adnan MENDERES	379	3,22	1,09	Kısmen Katılıyorum
	Süleyman DEMİREL	379	2,98	1,07	Kısmen Katılıyorum
	Bülent ECEVİT	379	3,60	1,15	Katılıyorum
	Alparslan TÜRKES	379	3,77	1,29	Katılıyorum
	Turgut ÖZAL	379	3,24	1,20	Kısmen Katılıyorum
	Recep Tayyip ERDOĞAN	379	3,60	1,48	Katılıyorum
	Devlet BAHÇELİ	379	3,68	1,32	Katılıyorum
	Kemal KILIÇDAROĞLU	379	3,28	1,30	Kısmen Katılıyorum
Karar ve Uygulamalarda etki altında kalmayan birisidir.	İsmet İNÖNÜ	379	3,16	1,25	Kısmen Katılıyorum
	Ali Adnan MENDERES	379	3,14	1,13	Kısmen Katılıyorum
	Süleyman DEMİREL	379	2,58	1,12	Kısmen Katılıyorum
	Bülent ECEVİT	379	3,28	1,17	Kısmen Katılıyorum
	Alparslan TÜRKES	379	3,55	1,30	Katılıyorum
	Turgut ÖZAL	379	3,26	1,23	Kısmen Katılıyorum
	Recep Tayyip ERDOĞAN	379	3,09	1,57	Kısmen Katılıyorum
	Devlet BAHÇELİ	379	3,30	1,31	Kısmen Katılıyorum
	Kemal KILIÇDAROĞLU	379	3,03	1,36	Kısmen Katılıyorum

13 14 ve 15. sorular otokratik liderlik özelliklerini içeren sorulardır. 13. soruda seçmenler Türkeş (3,80), Erdoğan (3,74) ve Bahçeli'yi (3,57) almış oldukları kararların tartışmasız uygulanmasını ve yerine getirilmesini isteyen, buldukları yapıda düzen ve disiplinin şart olduğu lider olarak görmektedirler. 14. soruda en yüksek oranın İnönü (3,52), Ecevit (3,60), Türkeş (3,77), Erdoğan (3,60) ve Bahçeli (3,68)'de olduğu görülmektedir. Bu liderler mevcut sorunun aşılması konusunda kurmaylarının inisiyatif almalarına ve kurumu riske etmelerine izin vermeyen bir özelliğe sahip olarak algılanmışlardır. 15. Soruda Türkeş 3,55 ile

karar ve uygulamalarda etki altında kalmayan bir lider olarak görülmüştür. Genel olarak Erdoğan, Bahçeli ve Türkeş seçmenlerin gözünde otokratik ve kurumiçi sert bir liderlik tarzına sahip liderler olarak görülmektedir.

Tablo 98: One Sample T Testi - Verilen cevapların en yüksek ortalama dağılımları. (16. 17. ve 18. Sorular)

İFADE	LİDER	N	Ortalama	Std. Sapma	
Dikey yapılanma yerine yatay yapılanmaya değer verir. Katı bir hiyerarşik yapılanmaya karşıdır.	İsmet İNÖNÜ	379	2,28	1,25	Katılmıyorum
	Ali Adnan MENDERES	379	2,66	1,12	Kısmen Katılıyorum
	Süleyman DEMİREL	379	2,56	1,12	Kısmen Katılıyorum
	Bülent ECEVİT	379	2,73	1,28	Kısmen Katılıyorum
	Alparslan TÜRKES	379	2,51	1,41	Kısmen Katılıyorum
	Turgut ÖZAL	379	2,96	1,16	Kısmen Katılıyorum
	Recep Tayyip ERDOĞAN	379	2,45	1,45	Katılmıyorum
	Devlet BAHÇELİ	379	2,41	1,32	Katılmıyorum
	Kemal KILIÇDAROĞLU	379	2,69	1,32	Kısmen Katılıyorum
Görevlendirdiği kişilerin işe dört elle sarılmalarını sağlamak için ödüllendirme-cezalendirme sistemi uygular.	İsmet İNÖNÜ	379	2,98	1,26	Kısmen Katılıyorum
	Ali Adnan MENDERES	379	3,31	1,12	Kısmen Katılıyorum
	Süleyman DEMİREL	379	2,88	1,02	Kısmen Katılıyorum
	Bülent ECEVİT	379	3,35	1,14	Kısmen Katılıyorum
	Alparslan TÜRKES	379	3,57	1,24	Katılıyorum
	Turgut ÖZAL	379	3,42	1,23	Kısmen Katılıyorum
	Recep Tayyip ERDOĞAN	379	3,40	1,49	Kısmen Katılıyorum
	Devlet BAHÇELİ	379	3,20	1,23	Kısmen Katılıyorum
	Kemal KILIÇDAROĞLU	379	2,90	1,37	Kısmen Katılıyorum
Seçmenlerin çıkarlarını ön planda tutar ve kurmaylarını bu hususta ekip çalışmasına yönlendirir.	İsmet İNÖNÜ	379	2,88	1,27	Kısmen Katılıyorum
	Ali Adnan MENDERES	379	3,16	1,20	Kısmen Katılıyorum
	Süleyman DEMİREL	379	2,71	1,10	Kısmen Katılıyorum
	Bülent ECEVİT	379	3,39	1,25	Kısmen Katılıyorum
	Alparslan TÜRKES	379	3,45	1,26	Kısmen Katılıyorum
	Turgut ÖZAL	379	3,41	1,24	Kısmen Katılıyorum
	Recep Tayyip ERDOĞAN	379	3,13	1,55	Kısmen Katılıyorum
	Devlet BAHÇELİ	379	2,99	1,20	Kısmen Katılıyorum
	Kemal KILIÇDAROĞLU	379	2,85	1,51	Kısmen Katılıyorum

16, 17 ve 18. sorular demokratik liderlik içeren sorulardır. 16. Soruda seçmenler İnönü, (2,28) Erdoğan (2,45) ve Demirel'i (2,41) yatay hiyerarşiden uzak, dikey yapılanmaya önem veren lider olarak algılamaktadırlar. Türkeş ise, 17.

Soruda 3,57 ortalama değer ile seçmenlerin ‘Katılıyorum’ şeklinde tercih ettiği tek lider olmuştur.

Tablo 99: One Sample T Testi - Verilen cevapların en yüksek ortalama dağılımları. (19. 20 ve 21. Sorular)

İFADE	LİDER	N	Ortalama	Std. Sapma	
Bulunduğu mevcut yapıyı tehlikeye sokan durumlardan kaçmır. Sorumluluk almıyan bir yapıya sahiptir.	İsmet İNÖNÜ	379	2,72	1,37	Kısmen Katılıyorum
	Ali Adnan MENDERES	379	2,64	1,16	Kısmen Katılıyorum
	Süleyman DEMİREL	379	3,24	1,17	Kısmen Katılıyorum
	Bülent ECEVİT	379	2,68	1,21	Kısmen Katılıyorum
	Alparslan TÜRKES	379	2,48	1,31	Katılmıyorm
	Turgut ÖZAL	379	2,55	1,23	Kısmen Katılıyorum
	Recep Tayyip ERDOğAN	379	2,83	1,54	Kısmen Katılıyorum
	Devlet BAHÇELİ	379	2,90	1,31	Kısmen Katılıyorum
	Kemal KILIÇDAROğLU	379	3,12	1,48	Kısmen Katılıyorum
Aştların yapmayı istedikleri faaliyetlere rıza gösterir. Sadece denetleyici rol üstlenir.	İsmet İNÖNÜ	379	2,18	1,20	Katılmıyorm
	Ali Adnan MENDERES	379	2,50	1,06	Kısmen Katılıyorum
	Süleyman DEMİREL	379	2,46	1,11	Katılmıyorm
	Bülent ECEVİT	379	2,52	1,29	Kısmen Katılıyorum
	Alparslan TÜRKES	379	2,53	1,38	Kısmen Katılıyorum
	Turgut ÖZAL	379	2,59	1,19	Kısmen Katılıyorum
	Recep Tayyip ERDOğAN	379	2,25	1,35	Katılmıyorm
	Devlet BAHÇELİ	379	2,38	1,23	Katılmıyorm
	Kemal KILIÇDAROğLU	379	2,39	1,27	Katılmıyorm
Varolan mevcut yapıyı koruma ve sürdürme yanlış bir düşünceye sahiptir.	İsmet İNÖNÜ	379	3,31	1,40	Kısmen Katılıyorum
	Ali Adnan MENDERES	379	2,85	1,13	Kısmen Katılıyorum
	Süleyman DEMİREL	379	3,38	1,12	Kısmen Katılıyorum
	Bülent ECEVİT	379	2,94	1,14	Kısmen Katılıyorum
	Alparslan TÜRKES	379	3,02	1,34	Kısmen Katılıyorum
	Turgut ÖZAL	379	2,70	1,29	Kısmen Katılıyorum
	Recep Tayyip ERDOğAN	379	2,95	1,64	Kısmen Katılıyorum
	Devlet BAHÇELİ	379	3,66	1,32	Katılıyorum
	Kemal KILIÇDAROğLU	379	3,33	1,42	Kısmen Katılıyorum

19. 20 ve 21. Sorular etkileşimsel liderlik özelliklerini içeren sorulardır. 19. Soruda Türkeş 2,48 ortalama ile diğer liderlere oranla daha az sorumsuz lider olarak görölmüştür. 20. Soruda İnönü 2,18, Demirel 2,46, Erdoğan 2,25, Bahçeli 2,38 ve Kılıçdaroğlu 2,39 ortalama ile denetleyici lider profilinden uzak bir görünüm sergilemişler; bunun yerine kontrol gücünü ellerinde bulunduran bir

görüntüye sahip olan liderler olarak görülmüşlerdir. 21. Soruda Bahçeli 3,66 ortalama değer ile varolan mevcut yapıyı sürdürme yanlısı bir lider olarak görülmektedir.

One Sample T Testi ile liderlik soruları analizi yapılmıştır. Bu analizde H_6 hipotezi olan, '*Seçmenlerin siyasi tercihlerinde liderlik tarzlarının etkisi vardır.*' önermesi doğrulanmış ve seçmenlerin siyasi tercihlerinde yukarıda adı geçen liderlik özelliklerinin etkisinin olduğu, yine onların gözünde Türk siyasetçilerinin farklı liderlik anlayışına sahip oldukları gözlemlenmiştir.

Genel bir açıklama yapılacak olduğunda, seçmenler Türk siyasetçilerini genel itibarı ile otokratik ve karizmatik liderlik eksenine oturtmuş olmakla birlikte; dönüşümcü liderlik, demokratik liderlik ve etkileşimsel liderlik zayıf bir oranda karşılık bulmuştur. Türk siyasal yaşamında liderler, yapı itibarı ile partinin daha önünde yer almışlardır. Takipçiler parti genel başkanlarına partiden daha büyük bir bağlılık örneği göstermektedirler. Bu şekilde varolan lider eksenli yapılanmanın meşruiyeti de liderlerin her davranış ve hareketlerini tartışılmaz bir noktaya götürmektedir. Almış oldukları kararların sorgulanamaz boyuta ulaşması bu kişilerin otokratik yönlerini daha fazla hissettirmesine yol açmıştır. Otokratik liderliğin tırmanışa geçmesi de demokratik liderliği art plana itmektedir. Sonuçta da benmerkezci bir yapı mevcut hale gelmektedir.

3.8. ARAŞTIRMA BULGULARININ GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Araştırma, Mersin ili Tarsus ilçesi seçmenlerinin gözünden Türk siyasetçilerinin karizmatik liderlik özelliklerini ölçmeyi; seçmenlerin bu liderler hakkında nasıl bir algıya sahip olduklarının belirlenmesini amaçlamıştır. Seçmenlere yapılan anketler neticesinde elde edilen bulgular irdelenmiş, gözlemlenmiş, analiz edilmiş ve analiz neticesi tablolar halinde değerlemeye tabi tutulmuştur. Değerlemelerin sonuçları için 6 farklı hipotez geliştirilmiş olup; bu hipotezlerin doğrulukları gösterilmeğe çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda öne sürülen hipotezleri test etmek amacıyla çeşitli analizler yapılmıştır. Aşağıdaki tabloda, araştırmada ileri sürülen hipotezler, hipotezleri test etmek amacıyla kullanılan analiz yöntemleri, sonuçları ve açıklamaları verilmiştir.

Tablo 100: Araştırma Bulgularının Özetleri

Hipotez	Kullanılan analiz yöntemi	Sonuç	Açıklama
H₀ : Türk siyasetçilerinin liderlik tercihlerinde seçmenler arası yaşa göre farklılık yoktur.	One Way Anova / Scheffe	Red	Türk siyasetçilerinin liderlik tercihlerinde seçmenler arası yaşa göre farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
H₁ : Seçmenlerin destek vermiş oldukları partiler ile yaş grupları arasında farklılık vardır.	One Way Anova	Kabul	Seçmenlerin destek vermiş oldukları partiler ile yaş grupları arasında farklılık yer almaktadır.
H₂ : Seçmenlerin destek vermiş oldukları partiler ile cinsiyet grupları arasında farklılık yoktur.	One Simple T / Crosstabulation	Red	Seçmenlerin destek vermiş oldukları partiler ile cinsiyet grupları arasında farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
H₃ :Türk siyasetçilerinin liderlik tercihlerinde seçmenler arası cinsiyet farklılığı söz konusudur.	One Way Anova	Kabul	Türk siyasetçilerinin liderlik tercihlerinde seçmenler arası cinsiyet farklılığı söz konusudur.
H₄ : Türk siyasetçilerinin liderlik tercihlerinde eğitim durumu farklılığı söz konusudur.	One Way Anova / Scheffe	Kabul	Türk siyasetçilerinin liderlik tercihlerinde seçmenler arası eğitim farklılığı söz konusudur.
H₅ : Seçmenlerin mesleki farklılıkları Türk siyasetçilerinin liderlik tercihlerinde etkilidir.	One Way Anova / Scheffe	Kabul	Türk siyasetçilerinin liderlik tercihlerinde seçmenler arası mesleki farklılık söz konusudur.
H₆ : Seçmenlerin siyasi tercihlerinde liderlik tarzlarının etkisi vardır.	One-Sample T Testi	Kabul	Seçmenlerin siyasi tercihlerinde liderlik tarzlarının etkisi olduğu, isimler arasında farklı liderlik özelliklerinin ağır bastığı gözlemlenmiştir.

Türk siyasetçilerinin liderlik özelliklerinin seçmenler üzerinde edinmiş olduğu algı ve bu algının sonuçları yukarıdaki tabloda kısaca özetlenmiştir. Buna göre, Türk siyasetçilerinin liderlik tercihlerinde seçmenler arası yaş ve cinsiyet farklılığına ve seçmenlerin destekledikleri partiler ile yaş ve cinsiyet arasında farklılığa ulaşılmıştır. Ayrıca seçmenlerin siyasi tercihlerinde liderlik tarzlarının etkisinin olduğu doğrulanmıştır. Seçmenler arası yaş ve cinsiyetin farklılığı, siyasi

algı üzerinde de değişim yaratmaktadır. Ankette yer alan 7-21 arası sorular, yaşı gruplarınca liderlerin hangi liderlik tarzına yönelik olduğunun belirlenmesinde ciddi manada kendisini göstermiştir. Cinsiyet arası farklılıklar, belirli sorular ve liderlerde kendisini daha çok hissettirmiştir. Bu, bayan seçmenler ile erkek seçmenler arasında siyasi manada düşünce farkının var olduğunu göstermiş olması bakımından önemlidir. Yine yaş grupları arasında farklılığın var olmasında, araştırma konusu içerisinde yer alan 9 liderden özellikle İnönü, Menderes, Demirel ve Özal'ın 18-29 yaş gruplarınca fazlaca bilinmiyor olması önemli bir etken olmuştur. Siyasi tercihlerde kimi seçmenlerin gözünde isimden daha çok parti olgusunun daha ön planda yer alması da araştırmanın sonucunu etkileyen bir diğer nedendir. MHP'ye yakın olduğu bilinen birçok seçmenin Bahçeli ile ilgili liderlik sorularına olumsuz cevap vermeleri buna örnek teşkil etmektedir. Aynı durum diğer liderler ve içinde buldukları partiler için de geçerlidir. Bu şekilde parti eksenli düşünce yapısına vakıf olunması, seçmenlerin çoğu kez seçimlerde doğru karar almalarını zorlaştırmaktadır. Çünkü ülkede partilerin plan ve programları büyük oranda başında bulunan liderin düşünceleri doğrultusunda şekillendiği için yönetsel açıdan eksik yapıya sahip kimi liderlerin devlet yönetiminde söz sahibi olması muhtemel hale gelmektedir. Bu da varolan ve maalesef aşılamayan partizanlık düşüncesinin bir ürünü olmuştur.

SONUÇ

Liderlik olgusu tarihin ilk devirlerinden itibaren hayatın değişip şekillenmesine bağlı olarak belirli değişim ve gelişimlere sahip olagelmıştır. Tarihsel süreç içerisinde değişik liderlik normları ortaya çıkmıştır. Bu, kimi zaman toplumsal değişime bağlı olduğu gibi kimi zaman da coğrafya temelli, din eksenli değişime bağlı olmuştur. Liderler içinden çıktıkları toplumda sivrilen, ön planda yer alan, toplum içerisinde iyi-kötü bir yönetim sürecine aday olan kişilerdir. Lider denildiğinde akla gelen en önemli kavram hiç kuşkusuz karizma olgusudur. Toplumdaki bireyler takipçisi olduğu kişilerin karizmatik özelliklerine bağlanmakta ve liderin her davranış-tutumunu takipçiler için bir örnek teşkil etmektedir. Buradan yola çıkıldığında lideri, ‘içinden çıktığı yapıyı belirlemiş olduğu amaç ve hedefler için etkileyen, yönlendiren ve yöneten kişidir’ diye tanımlayabiliriz. Bu ve buna benzer şekillerde tarihsel süreç içerisinde birçok liderlik tanımına yer verilmiştir, fakat liderliğin kesin ve net bir tanımı yapılamamıştır.

Çalışmada liderlik olgusunun alt konularına yer verilmiştir. Teori kısmında geleneksel yaklaşım olarak da bilinen Özellikler Yaklaşımı; liderliğin liderin tutum ve davranışlarına ağırlık veren Davranışsal Yaklaşım; liderin yapı içerisinde ağırlığı ve etkinliğinin varolan çevreye göre belirlendiğini ifade eden Durumsallık Yaklaşımı ve son olarak da Modern Yaklaşım ele alınmıştır.

1930-1940 arası ortaya koyulan Özellikler yaklaşımı geleneksel yaklaşım olarak da bilinmektedir. Bu yaklaşım yerini 1940’lı yılların başında Davranışsal yaklaşıma bırakmıştır. Ohio State Liderlik Çalışmaları, Michingan Üniversitesi Çalışmaları, Douglas McGregor’un X ve Y Kuramları, Likert’in Yönetim Sistemleri Yaklaşımı, Blake ve Mouton’un Yönetim Tarzı Matriksi Modeli ve Bale’in Harward Üniversitesi’ndeki Araştırması ele alınan alt yaklaşım modelleridir. Geleneksel örgüt tipi ve lider olgusu bu yaklaşımlarda çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Fakat bu yaklaşımın artık yönetim alanında dar bir çağrışım yaratmış olduğunun farkedilmesi, yerini 1960’lı yılların başında Durumsallık Yaklaşımı’na bırakmıştır. Bu yaklaşım ise, alt araştırmalara konu olmuştur. Bunlar: Fiedler’in Etkin Lider Yaklaşımı, Amaç – Yol Yaklaşımı, Redd’in Üç Boyut Yaklaşımı, Hersey ve Blanchard’ın Durumsal Liderlik

Yaklaşımı ve Vrom ve Yetton'un Normatif Durumsallık Yaklaşımı'dır. Bu yaklaşımlarda durumsal liderlik olgusu irdelenmiş, olumlu-olumsuz yönlerine vurgu yapılmıştır. Durumsallık Yaklaşımı'nın 1980'li yıllarda artık yönetim olgusuna cevap veremiyor olduğu düşüncesi Modern Yaklaşım olgusunu gündeme getirmiştir. Bu yaklaşım içerisinde, uygulama kısmımıza konu edilmiş olan Dönüşümsel Liderlik, Etkileşimsel Liderlik ve Karizmatik Liderlik yer almaktadır.

Çalışmada Türk siyasetçilerinin liderlik özelliklerini karizmatik liderlik ekseninde araştırmayı amaçlanmıştır. Bunun için Mersin ili Tarsus ilçesi seçmenleri örnek alan olarak ele alınmış ve 430 seçmen üzerinde yapılan anket çalışması ile ortaya çıkan sonuçlar değerlendirilmiştir. Çalışmada araştırma genel bulguları Frekans Dağılımı, One Sample T Testi, One Way Anova Testi ile analize tabi tutulmuştur.

Alan çalışmasında İsmet İnönü'den Kemal Kılıçdaroğlu'na kadar 9 siyasi isme yer verilmiştir. Liderlik tarzlarından dönüşümcü liderlik, etkileşimci liderlik, karizmatik liderlik, otokratik liderlik ve demokratik liderlik eksenli anket soruları ile bu isimlere seçmenlerin yaklaşım açıları belirlenmeğe çalışılmıştır. Seçmenlerin karizmatik olarak algılamış oldukları liderler aynı zamanda otokratik özellikleri ağır basan isimler olmuştur. Buna göre:

Alparslan Türkeş ve Recep Tayyip Erdoğan isimleri hem karizmatik hem de otokratik liderlik özellikleri ağır basan isimlerdir. Araştırma öncesinde genel olarak bu iki ismin otokratlığı üzerinde durulmaktaydı. Fakat bu olgunun ne derece olduğu hakkında bilgi sahibi olabilmek güçtü. Aynı zamanda karizmatik özellikleri, kişisel özellikleri ile anlamlandırılmakta iken; araştırma bulguları, karizma kavramının liderin sadece kişisel özelliklerinden ibaret olmadığını gösterdi. Türkeş ismi askeri vasıfları ile siyasi fikirlerini aynı potada eritmesi neticesinde otokrat bir lider profilinde görülmekteydi. Araştırma sonuçları da Türkeş'in disipliner ve dönüştürücü yapısını ortaya koymuştur. Özellikle milliyetçi düşünce hareketine 1944'ten sonra artan bir şekilde kazandırmış olduğu ivme kendisini de toplum nazarında ön plana oturttu ve takipçileri tarafından ister iktidar olsun ister olmasın muktedir olarak algılandı.

Recep Tayyip Erdoğan ismi toplum nazarında büyük oranda kişisel özellikleri ve davranışları ile ayrı bir öneme sahiptir. Bu bakış açısının daha fazlasının araştırma bulgularına yansıdığı görülmektedir. Kişisel özellikleri ve yönetici-yönlendirici davranışlarının yanı sıra mevcut süreci kendisine ve takipçilerine avantaj sağlayacak şekilde takip etmesini bilmiştir. Bu açıdan özellikler yaklaşımı ve davranışsal yaklaşımın yanı sıra durumsallık yaklaşımını da Erdoğan özeğinde görmek mümkündür. Yine takipçileri ile kendisini özdeşleştirebilmiş olması, kendisinin halktan geldiğini onlara yansıtması da Erdoğan'ın 'halk adamı' görüntüsünün temelinde yer alan sebeplerdir ve psikanalitik açıdan güzel bir örnek teşkil etmektedir. Sözkonusu bulgular, siyasal yelpazede milliyetçi seçmenin daha fazla olduğu bir evrende yapılan araştırmada elde edilmiştir. Bu bağlamda MHP kökenli liderlere yönelik bulgular bu evren ile sınırlıdır. Ancak Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın liderlik algısı genel olarak ön plana çıkmaktadır.

Bahçeli bulgularda otokratik lider perspektifinde değerlendirilmiştir. Araştırma öncesinde partide demokratik eğilimlerin önceki dönemlere göre hız kazandığı düşünülmekteydi. Türkeş'in otokrat yönünün yeni liderde yer almadığı zaman zaman ifade edilmekteydi, fakat bulgular partiyi ve tabanı Türkeş'ten sonraki süreçte değişime tabi kılmak istemesi ve bunun için de liderlik ettiği yapıya yönelik yaptırımcı bir bakış açısı sergilemesi açısından ele alındığında Bahçeli'nin otokratik liderliğinin bir göstergesidir. Bahçeli aynı zamanda etkileşimsel liderlik içerisinde değerlendirilmiş olan isim olarak görülmektedir. Kendisinin parti politikalarında süreci dönüştürücü bir şekilde etkilemekten çok sürece ayak uydurma ve varolan yapıyı devam ettirme izlenimi ortaya çıkmaktadır.

Kılıçdaroğlu ve Demirel isimleri de ayrıca seçmenler tarafından karizmatik olmaktan uzak olarak tercih edilen iki liderdir. Kılıçdaroğlu'nun genel başkan olmadan önce parti içerisinde sessiz konumu ve genel başkan olduktan sonra sesini takipçilerinin beklediği şekilde yükseltememesi, kendisinin seçmenlerin gözünde karizmatik olmaktan uzak bir lider olarak görülmesine yol açmıştır. Aynı zamanda mecliste süreci değiştirmek yerine pasif bir yapıda kalıyor olması partinin ağırlığını kaldıramaması olarak anlandırılmıştır.

Demirel, Türk siyasetinde kendinden çok bahsettirmiş bir liderdir. Türk siyasi hayatının yarım yüzyıllık bir döneminde aktif olarak kitleleri yönlendirmiştir, fakat bulgulara bakıldığında Demirel'in yönetici, yönlendirici ve halkın adamı olma özelliklerinin gerçekte düşünüldüğü gibi çıkmadığı çalışmanın bulgularına yansımaktadır. Böyle bir sonucun ortaya çıkmasında en büyük etken, seçmenlerin büyük ağırlığını oluşturan 18-29 ve 30-43 yaş arası seçmenlerin Demirel'in parti lideri olarak yer aldığı aktif siyaset dönemine tanıklık etmemiş olmamasıdır.

İnönü ve Ecevit isimlerine bakıldığında, İnönü ile ilgili seçmenlerin tercihlerinin normal yaşam içerisinde kendisi hakkında ifade edilen otokrat ve etkileşimci liderlik vasfı ile örtüştüğünü söylemek mümkündür. Aldığı kararlar ile otokratik bir yapıya sahip olurken, süreci değiştirmekten daha çok idare etme düşüncesinde bulunması da kendisinin etkileşimsel liderlik içerisinde değerlendirilmesini sağlamıştır. İnönü'den liderlik koltuğunu alan Ecevit ise, kendi döneminde kimi net kararlar alması ile süreci yönlendiren lider görünümünü kazanmıştır. Aktif olarak yer aldığı siyasi hayatında iki ihtilal ve iki muhtıra görmüş olan Ecevit, bu olumsuz koşullar altına mücadeleyi bırakmaması ve bu yönüyle takipçilerine örnek teşkil etmesi açısından karizmatik lider olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca her karizmatik lider gibi kendisine özgü ve takipçileri tarafından benimsenen giyim tarzı Ecevit'e ayrı bir değer katmıştır. Araştırma bulgularının sonucunda İnönü ve Ecevit'in siyasi hayatlarının seçmen tercihlerine yansıdığı ifade edilebilir.

Menderes'in özellikle Anadolu insanı tarafından çok sevildiği ve halen büyük bir minnetle anıldığı bilinmektedir. Kendisi tek parti döneminin Cumhuriyet Halk Partisi'nin ülke üzerindeki otoriter yönetimini yıkmış ve almış olduğu kararlar ile özellikle kırsal kesim insanının büyük desteğine ulaşmış bir liderdir. Adı, idamından sonra daha da parlayan ender kişiliklerden birisi olmuştur. Araştırmada seçmenlerin genel olarak tercihlerinin de Menderes'in karizmatik yönüne yönelik olduğu görülmektedir. Takipçilerine kendisini benimsetebilmesi, hitabeti, olumsuz koşullarda almış olduğu net ve doğru kararlar ile karizmatik lider kapsamında ele alınmıştır. Menderes ile ilgili genel toplum kanısının araştırma sonuçlarında yerini bulduğunu söylemek mümkündür.

Turgut Özal ismi genellikle ihtilal sonrası Türkiye'nin tekrardan inşa edilmesinde olmazsa olmaz bir yere sahip olmuştur. Özal hakkında geçmişten günümüze yapılan değerlendirmelerin araştırma sonuçlarına büyük ölçüde sağlamış olduğu görülmektedir. Kendisinin, Türkiye'yi dış dünyaya açması ve çeşitli alanlara dönüşümcü kararlar almasının yanı sıra toplumun geneli tarafından kabul görülen bir lider olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle ihtilal sonrası dönemde Türk halkının yaralarını sarmasında geliştirmiş olduğu ekonomi ve iktisat politikalarının önemi büyüktür. Halkın zor zamanında ortaya koymuş olduğu çözümler ile halkı rahatlatmasını bilmiş ve aktif siyaset içerisinde bulunduğu süre zarfında birçok düşünceyi etrafında toplayıp; bunları yönetip yönlendiren bir lider olmuştur. Araştırma bulguları sonucunda Özal dönüşümcü lider olarak görülmektedir.

Demokratik liderlik kavramının hiçbir liderde yer almadığı ifade edilebilir. Genel yapı olarak Türk siyasileri, seçmenlerin gözünde, denetleyici olmaktan ve kurumlarının faaliyetlerine rıza göstermekten daha çok, kontrolün ellerinde bulunmasını arzu eden tipler olarak yer almışlardır. Parti içi demokrasi olgusunun sığ bir şekilde kendisini gösteriyor olması da yukarıda ifade edilen durumun nedenlerinden birisi olarak gösterilmektedir. Ayrıca Türk siyasi hayatında lider merkezci bir anlayışa sahip toplum yapısının bulunması da bu liderlerin takipçileri tarafından etkilendiklerini ortaya koymuştur.

İlerleyen süre zarfında demokratik yapının toplumsal bağlamda edineceği yere göre Türkiye'de siyasi partiler ve takipçilerinin değişim yaşayacağı muhakkaktır. Bu değişimin liderleri ne derece ve hangi yönde etkileyeceği ise ayrı bir soru teşkil etmektedir. Şimdiye değin görünen perspektifte otokrat ve karizmatik lider yapısı ağır basmakta; dönüşümcü ve etkileşimci liderlik ön planda yer almaktadır. Türk idare tarihinin geleneksel yapısı da göz önünde bulundurmak kaydı ile yaşanacak değişimin uzun bir süre zarfını öngördüğü ifade edilebilir. Özellikle otokratik liderlikten demokratik liderliğe doğru bir kaymanın nasıl olabileceği, olacaksa bunun hangi şartlarda gerçekleşeceği, araştırmacıları yeni çalışmalara yönlendirecektir. Yaşanan bu yapısal değişimlerin daha berrak bir şekilde gözlemlenebilmesi de bu çalışmaların daha iyi analiz edilebilmesi ile mümkündür.

KAYNAKÇA

- Acar, Cevat, A. ‘*Hava Harp Okulu Ve İ.Ü. İşletme Fakültesi Öğrencilerinin Liderlik Yönelimlerine İlişkin Bir Araştırma*’, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi, <http://www.merih.net/m2/rsc/wcevaca01.htm> (Erişim Tarihi: 27.12.2011)
- Akat, İltter; Budak, Gönül ve Budak Gülay (2002). *İşletme Yönetimi*. İzmir: Fakülteler Kitabevi.
- Akiş, Yeşim T. (2004). *Türkiye’nin Gerçek Liderlik Haritası*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Aktay, Yasin (2012). Karizmanın Aşırı Gerçekliği. *Birikim Dergisi*, Sayı:163–164, 53-61.
- Altunışık, Remzi; Coşkun, Recai; Bayraktaroğlu, Serkan ve Yıldırım Engin (2004). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Spss Uygulamalı* (3. Baskı). Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- Arıkan, Semra (2001). *Yönetim ve Organizasyon*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Arıkanlı, Ahmet; Ulubaş, Bekir (2004). *Yönetim Fonksiyonları ve Yönetici Davranışları*. Ankara: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı.
- Atabek, Gülseren Ş. (2007). Siyasal İletişim Metaforu Olarak Baba. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Nisan.
- Ateş, Metin, ‘Önderlik’, <http://www.merih.net/m2/lid/wmetate24.htm> (Erişim Tarihi: 08.01.2012)
- Aykan, Ebru (2004). Kayseri’de Faaliyet Gösteren Girişimcilerin Liderlik Özellikleri. *Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 17, 213-224.
- Badelan, Arthur (1989). *Organizational Behaviour*. Orlando: The Dryden Press.
- Balçık, Bahaettin (2002). *İşletme Yönetimi*, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Bayyığıt, Mehmet (2006). *Karizmatik Lider Örneği Olarak Hz. Ömer*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Bennis, Warren ve Nanus, Burt (1985). *Leaders: The Strategies for Taking Charge*. New York: Harper and Rowe.
- Bernard, Bass M. (1990). *Bass and Stogdill's Handbook of Leadership*. (3rd. Edition). New York: Free Press.
- Bernard, Bass M. ve Ronald, Rıggıo, E. (2006). *Transformational Leadership*. (2nd. Edition). London: Lawewnce Erlbaum Associates, Publishers.
- Bircan, İsmail (2002). Kamu Kesiminde Stratejik Yönetim ve Vizyon, *Planlama Dergisi*, DPT'nin kuruluşunun 42. Yılı Özel Sayısı, 11-19.
- Bolat, Tamer ve Seymen, Ayşe O. (2003). Örgütlerde İş Etiğinin Yerleştirilmesinde Dönüşümcü Liderlik Tarzının Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, Sayı: 9, Mayıs, 60-85.
- Bora, Tanıl (1995). *Milliyetçiliğın Kara Baharı*. (2. Baskı). İstanbul: Birikim Yayıncılık.
- Can, Halil (1999). *Organizasyon ve Yönetim*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Canman, Doğan (1993). Personelin Değerlendirilmesinde Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye'de Kamu Kesimindeki Uygulama. *Amme İdaresi Dergisi*. C. 26, Sayı: 1, Mart, 159-184.
- Çalık, Mustafa (1998). MHP: Asıl Şimdi; Fakat Nasıl?. *Türkiye Günlüğü*. Sayı: 50, Mart-Nisan.
- Çetin, Halis (2003). Demokratik Meşruiyet Versus Karizmatik Meşruiyet. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. C. 27, No: 1, Mayıs, 91-108.
- Deniz, Didem (2006). *1950 Seçimleri Demokrat Parti İzmir Propagandası*. Yüksek lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- Dikici, Ali (2008). Milli Şef İsmet İnönü Dönemi Laiklik Uygulamaları. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. Sayı: 42, Kasım, 161-192.

- Efil, İsmail (1998). *İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon*. (5.Baskı). Bursa: Vipaş A.Ş.
- Eraslan, Levent, 'Liderlik Olgusunun Tarihsel Evrimi, Temel Kavramlar ve Yeni Liderlik Paradigmasının Analizi',
<http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/162/eraslan.htm> (Erişim Tarihi: 28.12.2011)
- Erçetin, Şule Ş. (2000). *Lider Sarmalında Vizyon*. (2.Baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Erdoğan, İlhami (1994). *İşletmelerde Davranış*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Eren, Erol (2001). *Yönetim ve Organizasyon*.(5.Baskı). İstanbul: Beta Yayınevi.
- Erzen, Meltem Ü. (2008). Siyasi Lider İmajlarının Seçimlerde Etkisi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 65-81.
- Eştürk, Özlem (2006). *Türkiye'de Liberalizm: 1983–1989 Turgut Özal Dönemi Örneği*. Yüksek lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Hatay.
- Genç, Nurullah ve Halis, Muhsin (2006). *Kalite Liderliği*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Greenberg, Jerald ve Baran, Robert A. (2000). *Behavior İn Organizations*. (2nd Edition). USA: Prentice Hall.
- Gülerce, Hüseyin (1999). *DSP'nin Yakaladığı Rüzgâr*,
<http://arsiv.zaman.com.tr/1999/01/14/yazarlar/1.html> (Erişim Tarihi: 03.05.2012)
- Güner, Ahmet (1999). *Siyasetimizin Derebeyleri*. İstanbul: Mim Kitabevi.
- Güner, Şükrü (2002). *Dönüşümsel Liderliğin Güç Kaynakları ve Silahlı Kuvvetler Organizasyonunun Dönüşümsel Liderliğe Uygunluk Açısından Değerlendirilmesi*. Yüksek lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Gürel, Tuğçe (2007). *Türk Siyasi Tarihinde Muhafazakârlık Kimliği ve AKP Örneği İncelemesi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.

- Güven, Sami (1974). Örgütlerde Yönetim Biçimleri-Likert Modeli Uygulaması, *Amme İdaresi Dergisi*, Sayı: 4, Aralık, 105-131.
- Heper, Metin (1999). Başkalaşmadan Değişen Milliyetçi Hareket Partisi, *Türkiye Günlüğü*, Sayı: 55, Mart-Nisan.
- Hocaoğlu, Durmuş (1997). *Yeni MHP ve Ülkücülük*
<http://www.durmushocaoğlu.com/dh/yazi.asp?yid=4406964> (Erişim Tarihi: 29.04.2012)
- Hodkingson, Christopher (2008). *Yönetim Felsefesi; Örgütsel Yaşamda Değerler ve Motivasyon*. İstanbul: Beta Yayınevi.
<http://ekutup.dpt.gov.tr/planlama> (Erişim Tarihi: 17.04.2012)
<http://www.akparti.org>
<http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=116> (Erişim Tarihi: 29.04.2012)
<http://www.ihha.com.tr> (Erişim Tarihi: 08.09.2014)
<http://www.istatistik.gen.tr/index.php/statistik-yazlar/19-akademik-yazlar/8-tek-faktoerlue-varyans-analizi-one-way-anova-ve-bir-spss-oernei> (Erişim Tarihi: 04.09.2013)
http://www.liderler.net/haberler/1266/siradisi_lider_turgut_ozal.html (Erişim Tarihi: 29.04.2012)
http://www.radikal.com.tr/politika/chp_myk_olaganustu_toplandi-1137255 (Erişim Tarihi: 07.05.2012)
http://www.radikal.com.tr/politika/kilicdaroglundan_gece_yarisi_aciklamasi-1137259 (Erişim Tarihi: 08.05.2012)
<http://www.tarsus.bel.tr/tr/tarsus/cografi-konumu.aspx> (Erişim Tarihi: 08.09.2014)
<http://www.tarsus.bel.tr/tr/tarsus/ekonomisi.aspx> (Erişim Tarihi: 08.09.2014)
<http://www.tarsus.bel.tr/tr/tarsus/iklim-bitki-ortusu.aspx> (Erişim Tarihi:08.09.2014)
<http://www.turkcebilgi.com/sozluk/vizyon> (Erişim Tarihi: 17.04.2012)
- İslamoğlu, Ahmet H. (2009). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. (1. Basım). İstanbul: Beta Yayınevi.

- Kahraman, Leyla (2006). *Türkiye’de Devlet Adamlığı ve Politikacılık; Demirel, Ecevit ve Özal Örnekleri*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Karaman, Abdullah (2008). *Profesyonel Yöneticilerde Güç Yönetimi*, Konya: Eğitim Akademi Yayınları.
- Kazdağlı, Celal (1999). *Demirel’in Liderlik Sırları*. İstanbul: Beyaz Yayınları.
- Kılınç, Tanıl, *Karizmaya Psikoanalitik Yaklaşım*,
<http://www.merih.net/m2/lid/karizmamf.htm> (Erişim Tarihi: 17.04.2012)
- Kırel, Çiğdem (2001). Liderlik Davranış Biçimleri Konusuna Yeni Bir Yaklaşım: Karizmatik Liderlikten Dönüşümsel Liderliğe. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:1, 43-59.
- Koçel, Tamer (2003). *İşletme Yöneticiliği*. (4.Baskı). İstanbul: Beta Yayınevi.
- Korkmaz, Saffet (1999). *Karaoğlan Dönemi*,
<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1999/01/12/89994.asp> (Erişim Tarihi: 03.05.2012)
- Kumandas, Nevzat E. (1999). Bilgi Çağında Demokrasi. *Çare Dergisi*. Sayı: 3, Şubat.
- Moorhead, Eric (1989). *Organizational Behaviour*. Boston: Houghton Mifflin Corporation.
- Mutlu, Sevda (2007). *Devlet Adamı Kimliği ile İsmet İnönü’nün Düşünce ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Oktay, Ercan ve Gül, Hasan (2003). Çalışanların Duygusal Bağlılıklarının Sağlanmasında Conger ve Kanungo’nun Karizmatik Liderlik Özelliklerinin Etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı:10, 403-428.
- Öktem, Mehmet, K. (1991). Güdüleme Kuramları ve Yetişen Kamu Yöneticilerimiz: X ve Y Kuramları Üzerine Bir Alan Araştırması. *Amme İdaresi Dergisi*, C. 24, Sayı: 3, Eylül, 47-62.

- Örmeci, Ozan (2010a). *Alparslan Türkeş*,
<http://ydemokrat.blogspot.com/2010/08/alparslan-turkes.html> (Erişim Tarihi: 28.04.2012)
- Örmeci, Ozan (2010b). *Recep Tayyip Erdoğan*,
<http://ydemokrat.blogspot.com/search?q=tayyip> (Erişim Tarihi: 28.04.2012)
- Örmeci, Ozan (2010c). *Süleyman Demirel*,
<http://ydemokrat.blogspot.com/2010/08/suleyman-demirel.html> (Erişim Tarihi: 29.04.2012)
- Örmeci, Ozan (2010d). *Turgut Özal*,
<http://ydemokrat.blogspot.com/2010/08/turgut-ozal.html> (Erişim Tarihi: 28.04.2012)
- Örmeci, Ozan. (2010e). *Adnan Menderes*,
<http://ydemokrat.blogspot.com/2010/08/adnan-menderes.html> (Erişim Tarihi:28.04.2012)
- Öz, Esat (1998). *Türkiye 'de Demokrasinin Gelişimi ve Demokrat Parti*,
<http://www.esatoz.com/esat/default.asp?dizayn=13&r=63> (Erişim Tarihi: 30.04.2012)
- Özal, Turgut (1992). *8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın İzmir Ticaret Odasındaki Konuşmaları*, İzmir Ticaret Odası 24 Aralık.
- Özalp, Hüseyin (2002). *Erdoğan'ın İmaj Makeri'*,
<http://arsiv.sabah.com.tr/2002/11/07/s0507.html> (Erişim Tarihi: 28.04.2012)
- Özalp, İnan ve Öcal, Hülya (2000). *Örgütlerde Dönüştürücü Liderlik Yaklaşımı. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. C 3, Sayı: 4, 207-227.*
- Özçelik, Sevgi, *'Karaoğlan Efsanesi'*,
<http://dosyalar.hurriyet.com.tr/ecevit/karaoglan.asp> (Erişim Tarihi: 30.04.2012)
- Özen, Şükrü (1991). *Yönetimi Geliştirmede Bir Yaklaşım: Örgüt Geliştirme. Amme İdaresi Dergisi. C. 24, Sayı: 4, Aralık, 89-106.*

- Özgenç, İnci Ö. (2006). *İmajın Oluşumu ve Değişiminde Basının Etkileri: Bülent Ecevit Örneği*. Yüksek lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı, Ankara
- Özsoy, Elif (2010). *Liderlik Davranışları İle Cinsiyet İlişkisi: Türkiye'deki Sivil Toplum Kuruluşlarında Bir Araştırma*. Yüksek lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya
- Öztürk, Mehmet (2003). *İşletme ve Yönetim*. İstanbul: Papatya Yayınevi.
- Paul, Welleford, B. (1998). *Leadership in A Community-Based, Nonprofit Organization: Total Action Against Poverty Roanoke*. Virginia.
- Peker, Bayram (2005). *İnönü'nün Başbakanlık Dönemi*. Yüksek lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Malatya.
- Peter, Wright (1996). *Managerial Leadership*. Kent: Mackays Of Chathan Pub.
- San, Çoşkun (1971). *Max Weber'de Hukukun ve Meşru Otoritenin Sosyolojik Analizi*. Ankara: Ankara İktisadi ve İdari İlimler Akademisi Yayınları. No: 47. Sevinç Matbaası.
- Stogdill, Ralph M. (1948). *Personel Factors Associated With Leadership: A Survey of The Literature*, New York: Journal of Psychology.
- Şahin, Ali, *Yönetim Kuramları ve Motivasyon İlişkisi*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya. http://www.e-motivasyon.net/bilimselmakaleler/yonetim_kuramlari_ve_motivasyon_iliskisi.pdf, (Erişim Tarihi: 06.05.2012)
- Şahin, Ömer (1999). *Ecevit'e İkinci Talih Siyaseti Sarsacak*, <http://arsiv.zaman.com.tr/1999/02/17/guncel/12.html> (Erişim Tarihi: 03.05.2012)
- Şişman, Mehmet (2002). *Eğitimde Mükemmellik Arayışı: Etkili Okullar*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Theodore, Herbert (1981). *Dimensions of Organizational Behavior*. (2nd Ed.). London: Macmillan Publishing Co.

- Turan, Şerafettin (2000). *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Türk, Tolga, C. (2009). *Parti İçi Demokrasi: Chp, Mhp ve Ak Parti*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Antalya.
- Türkeş, Alparslan (1994). *Temel Görüşler*. (5. Baskı). İstanbul: Kamer Yayınları.
- Türkeş, Alparslan (1999). *Yeni Ufuklara Doğru*. İstanbul: Kamer Yayınları.
- Uyar, Hakkı (2000). *1923'ten Günümüze CHP Tüzükleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme*. İstanbul: TÜSES Yayınları.
- Yalçın, Selahattin (2005). *İşletmelerde Liderlik Davranışının Örgütsel Bağlılığa Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yalçın, Selçuk (1991). *Personel Yönetimi*. İstanbul: Küre Ajans.
- Yeşil, Rüştü (2010). *Verilerin Analizi*. (Editör: Remzi Y. Kıncal). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yıldırım, Ayşe A. (2008). *Siyasal İletişim Sürecinde Hitabet Sanatının Kullanılmasının Liderin Başarısına Etkisi: Recep Tayyip Erdoğan Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı, Ankara
- Yukl, Gary A. (1989). *Leadership in Organizations*. (2nd Edition). New Jersey: Prentice Hall.
- Yukl, Gary A. (2010). *Leadership in Organizations*. (7.edt.). New Jersey: Pearson Pub.
- Zaleznik, Abraham ve Kets de Vries M. (1975). *Power of the Corporate Mind*. Boston: Houghton Mifflin.
- Zel, Uğur (2001). *Kişilik ve Liderlik; Evrensel Boyutlarıyla Yönetimsel Açısından Araştırmalar, Teoriler ve Yorumlar*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

EKLER

Ek 1: Anket Formu 1. Sayfa (Ön Yüz)

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ ve İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
KAMU YÖNETİMİ BÖLÜMÜ
KARİZMATİK LİDERLİK BAĞLAMINDA TÜRK SİYASETÇİLERİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ ANKET UYGULAMASI

İyi günler,

Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü olarak, siz vatandaşlarımızın aşağıda yer alan Türk siyasi liderleri ile ilgili sorulara vereceği cevaplar ile Karizmatik Liderlik Olgusu Bağlamında Türk Siyasetçilerinin bir değerlemesi yapılacaktır. Sorular 1938 ve günümüze değin ülke gündeminde büyük etkiye sahip olmuş 9 farklı siyasi ismi içermektedir. (İsmet İNÖNÜ, Adnan MENDERES, Bülent ECEVİT, Süleyman DEMİREL, Alparslan TÜRKER, Turgut ÖZAL, Recep Tayyip ERDOĞAN, Devlet BAHÇELİ, Kemal KILIÇDAROĞLU)

Yapacak olduğumuz anket sayesinde vatandaşlarımızın bu siyasi liderler hakkında görüş ve düşüncelerini öğrenmek istiyoruz. Verdiğiniz bütün bilgiler yüksek lisans tezi için bilimsel olarak kullanılacaktır. Göstermiş olduğunuz ilgi ve bize ayırdığınız zaman için şimdiden teşekkür eder, Saygılarımı sunarım.

Mehmet DOĞAN

DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

Görüşülen Kişinin:

- Cinsiyeti : 1() Erkek 2() Bayan
Yaşı : 1() 18-29 2() 30-43 3() 44-55 4() 56 ve üstü
Eğitimi : 1() Okur-yazar değil 2() Okur-yazar 3() İlkokul mezunu
4() Ortaokul mezunu 5() Lise mezunu 6() Üniv.ve üstü
Mesleği : 1() İşçi 2() Emekli 3() Ev hanımı 4() Öğrenci
5() İşsiz 6() Öğretmen 7() Dev. Memuru 8() Çiftçi
9() Özel sektörde memur 10() Esnaf, Tüccar vb.
11() Avukat,Doktor,Mühendis vb. 12() Diğer:.....

SEÇMEN DAVRANIŞI SORULARI

S1. Sizce Türkiye'nin bugün karşı karşıya olduğu, acilen çözülmesi gerektiğini düşündüğünüz en önemli sorunlar nelerdir? (Lütfen 3 tane işaretleyiniz. İşaretlemeyi önem sırasına göre kutucuklara 1.2.3 diye yazarak yapınız.)

- 1() İşsizlik 2() Yoksulluk ve Hayat Pahalılığı 3() İrtica 4() Kürt Sorunu
5() Türban 6() Rüşvet ve Yolsuzluk 7() Eğitim 8() Sağlık-sosyal
Güv. 9() Ahlaki yozlaşma 10() Ekonomik Kriz 11() İnsan Hakları
12() Ergenekon 13() Hukuksal Bozukluk 14() Demokrasi-Fikir Özgürlüğü
15() Terör

S2. Bu sorunları Sizce, hangi siyasi parti çözer?

- 1() AKP 2() CHP 3() MHP 4() BDP 5() Diğer.....

S3. Siyasal açıdan kendinizi tanımlayacak olsanız nasıl tanımlarsınız?

- 1() Muhafazakâr-Dindar 2() Liberal/Demokrat 3() Muhafazakâr-Milliyetçi
4() Merkez 5() Türk Milliyetçisi 6() Kürt Milliyetçisi
7() Sosyal Demokrat 8() Aşırı Solcu 9() Aşırı Milliyetçi
10() Fikrim yok

S4. Son milletvekili seçimlerinde oyunuzu hangi partiye verdiniz?

- 1() AKP 2() CHP 3() MHP 4() DP 5() SP 6() DSP
7() BDP 8() GP 9() ÖDP 10() Diğer..... 11() Hiçbirisi

Ek 2: Anket Formu 1. Sayfa (Arka Yüz)

S5. Bu hafta sonu bir genel seçim olsa, hangi partiye oy vermeyi düşünürsünüz?

- 1()AKP 2()CHP 3()MHP 4()DP 5()SP
6()DSP 7()BDP 8()GP 9()ÖDP 10()Diğer.....
11() Kısımten Katılıyorum

S6. Gönlnünüzde yatan, kendinizi yakın hissettiğiniz, lideri ve görüşlerini beğendiğiniz partiyi söyley misiniz?

- 1()AKP 2()CHP 3()MHP 4()DP 5()SP 6()DSP
7()BDP 8()GP 9()ÖDP 10()Diğer.....11()Hiçbirisi

LİDERLİK SORULARI (Sorular 5'li Likert Ölçeğine Göre Yapılacaktır. (1) Kesinlikle Katılmıyorum(2) Katılmıyorum (3)Kısımten Katılıyorum(4) Katılıyorum (5)Kesinlikle Katılıyorum Şeklinde İşaretleme Yapınız)

S7. Parti üyeleri için yüksek performans hedefleri koyan, onları, beklentileri gerçekleştirmeleri için teşvik eden bir liderdir.

	1	2	3	4	5
İsmet İNÖNÜ					
Ali Adnan MENDERES					
Süleyman DEMİREL					
Bülent ECEVİT					
Alparslan TÜRKES					
Turgut ÖZAL					
R. Tayyip ERDOĞAN					
Devlet BAHÇELİ					
Kemal KILIÇDAROĞLU					

S8. Karar alma ve uygulama sürecinde çevresindeki insanların görüşlerinden ve deneyimlerinden faydalanmaya gayret eder, paylaşımcı bir yapıya sahiptir.

	1	2	3	4	5
İsmet İNÖNÜ					
Ali Adnan MENDERES					
Süleyman DEMİREL					
Bülent ECEVİT					
Alparslan TÜRKES					
Turgut ÖZAL					
R. Tayyip ERDOĞAN					
Devlet BAHÇELİ					
Kemal KILIÇDAROĞLU					

S9. Çözümü zorlaşan hususlarda yeni bir çıkar yol arayan, çözüme ulaşmaya çalışan bir yapısı vardır.

	1	2	3	4	5
İsmet İNÖNÜ					
Ali Adnan MENDERES					
Süleyman DEMİREL					
Bülent ECEVİT					
Alparslan TÜRKES					
Turgut ÖZAL					
R. Tayyip ERDOĞAN					
Devlet BAHÇELİ					
Kemal KILIÇDAROĞLU					

Ek 3: Anket Formu 2. Sayfa (Ön Yüz)

S10. Fiziksel özellikleri, davranışları ve hitabet yeteneği ile takipçilerini oldukça etkilemektedir. Çevresine güç ve güven duygusu yansıtır, güçlü bir vizyona sahiptir.

	1	2	3	4	5
İsmet İNÖNÜ					
Ali Adnan MENDERES					
Süleyman DEMİREL					
Bülent ECEVİT					
Alparslan TÜRKEŞ					
Turgut ÖZAL					
R. Tayyip ERDOĞAN					
Devlet BAHÇELİ					
Kemal KILIÇDAROĞLU					

S11. Özel yaşantısı benim de kabul ettiğim değerler üzerine kuruludur ve siyasi çıkışlarında benimsemiş olduğum değerleri ciddi anlamda savunmaktadır.

	1	2	3	4	5
İsmet İNÖNÜ					
Ali Adnan MENDERES					
Süleyman DEMİREL					
Bülent ECEVİT					
Alparslan TÜRKEŞ					
Turgut ÖZAL					
R. Tayyip ERDOĞAN					
Devlet BAHÇELİ					
Kemal KILIÇDAROĞLU					

S12. Amaçların gerçekleştirileceğine dair inancı ve güveni tamdır. Risk alabilecek kadar cesur, kaybetme durumunu en aza indirecek kadar ileri görüşlüdür.

	1	2	3	4	5
İsmet İNÖNÜ					
Ali Adnan MENDERES					
Süleyman DEMİREL					
Bülent ECEVİT					
Alparslan TÜRKEŞ					
Turgut ÖZAL					
R. Tayyip ERDOĞAN					
Devlet BAHÇELİ					
Kemal KILIÇDAROĞLU					

Ek 4: Anket Formu 2. Sayfa (Arka Yüz)

S13. Aldığı kararların tartışmasız uygulanmasını ve yerine getirilmesini isteyen birisidir. Bulunduğu yapıda düzen ve disiplin olmazsa olmazdır.

	1	2	3	4	5
İsmet İNÖNÜ					
Ali Adnan MENDERES					
Süleyman DEMİREL					
Bülent ECEVİT					
Alparslan TÜRKEŞ					
Turgut ÖZAL					
R. Tayyip ERDOĞAN					
Devlet BAHÇELİ					
Kemal KILIÇDAROĞLU					

S14. Mevcut sorunun aşılması konusunda kurumlarının inisiyatif almalarına ve kurumu riske etmelerine izin vermez.

	1	2	3	4	5
İsmet İNÖNÜ					
Ali Adnan MENDERES					
Süleyman DEMİREL					
Bülent ECEVİT					
Alparslan TÜRKEŞ					
Turgut ÖZAL					
R. Tayyip ERDOĞAN					
Devlet BAHÇELİ					
Kemal KILIÇDAROĞLU					

S15. Karar ve Uygulamalarda etki altında kalmayan birisidir.

	1	2	3	4	5
İsmet İNÖNÜ					
Ali Adnan MENDERES					
Süleyman DEMİREL					
Bülent ECEVİT					
Alparslan TÜRKEŞ					
Turgut ÖZAL					
R. Tayyip ERDOĞAN					
Devlet BAHÇELİ					
Kemal KILIÇDAROĞLU					

Ek 5: Anket Formu 3. Sayfa (Ön Yüz)

S16. Dikey yapılanma yerine yatay yapılanmaya değer verir. Katı bir hiyerarşik yapılanmaya karşıdır.

	1	2	3	4	5
İsmet İNÖNÜ					
Ali Adnan MENDERES					
Süleyman DEMİREL					
Bülent ECEVİT					
Alparslan TÜRKES					
Turgut ÖZAL					
R. Tayyip ERDOĞAN					
Devlet BAHÇELİ					
Kemal KILIÇDAROĞLU					

S17. Görevlendirdiği kişilerin işe dört elle sarılmalarını sağlamak için ödüllendirme-cezalandırma sistemi uygular.

	1	2	3	4	5
İsmet İNÖNÜ					
Ali Adnan MENDERES					
Süleyman DEMİREL					
Bülent ECEVİT					
Alparslan TÜRKES					
Turgut ÖZAL					
R. Tayyip ERDOĞAN					
Devlet BAHÇELİ					
Kemal KILIÇDAROĞLU					

S18. Seçmenlerinin çıkarlarını ön planda tutar ve kurmaylarını bu hususta ekip çalışmasına yönlendirir.

	1	2	3	4	5
İsmet İNÖNÜ					
Ali Adnan MENDERES					
Süleyman DEMİREL					
Bülent ECEVİT					
Alparslan TÜRKES					
Turgut ÖZAL					
R. Tayyip ERDOĞAN					
Devlet BAHÇELİ					
Kemal KILIÇDAROĞLU					

Ek 6: Anket Formu 3. Sayfa (Arka Yüz)

S19. Bulunduğu mevcut yapıyı tehlikeye sokan durumlardan kaçırır. Sorumluluk almayan bir yapıya sahiptir.

	1	2	3	4	5
İsmet İNÖNÜ					
Ali Adnan MENDERES					
Süleyman DEMİREL					
Bülent ECEVİT					
Alparslan TÜRKEŞ					
Turgut ÖZAL					
R. Tayyip ERDOĞAN					
Devlet BAHÇELİ					
Kemal KILIÇDAROĞLU					

S20. Astlarının yapmayı istedikleri faaliyetlere rıza gösterir. Sadece denetleyici rol üstlenir.

	1	2	3	4	5
İsmet İNÖNÜ					
Ali Adnan MENDERES					
Süleyman DEMİREL					
Bülent ECEVİT					
Alparslan TÜRKEŞ					
Turgut ÖZAL					
R. Tayyip ERDOĞAN					
Devlet BAHÇELİ					
Kemal KILIÇDAROĞLU					

S21. Varolan mevcut yapıyı koruma ve sürdürme yanlısı bir düşünceye sahiptir.

	1	2	3	4	5
İsmet İNÖNÜ					
Ali Adnan MENDERES					
Süleyman DEMİREL					
Bülent ECEVİT					
Alparslan TÜRKEŞ					
Turgut ÖZAL					
R. Tayyip ERDOĞAN					
Devlet BAHÇELİ					
Kemal KILIÇDAROĞLU					

T.C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Mehmet DOĞAN			
Doğum Yeri	Niğde			
Doğum Tarihi	20 / 08 / 1988			
Medeni Durumu	Bekar			
Öğrenim Durumu	Lisans			
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Kazım Taşkın İlköğretim Okulu		Mersin	1995-1999
Ortaöğretim	Kazım Taşkın İlköğretim Okulu		Mersin	1999-2002
Lise	Tarsus Cengiz Topel Lisesi	Eşit Ağırlık	Mersin	2002-2005
Lisans	Mersin Üniversitesi	Kamu Yönetimi	Mersin	2005-2009
Yüksek Lisans	Selçuk Üniversitesi	Kamu Yönetimi	Konya	2010-
İlgi Alanları	Liderlik, Yönetim, Karizma, Türk Siyasal Hayatı			
İş Deneyimi				
Aldığı Ödüller				
Hakkımda Bilgi Almak için Önerebileceğim Şahıslar	Prof. Dr. Süleyman KARAÇOR (SÜ) Doç. Dr. Ali ŞAHİN (SÜ) Doç. Dr. H. Tuğba EROĞLU (SÜ)			
Telefon	(0) 553 224 3590			
E-posta	Mehmetdogan2023@gmail.com			
Adres	Akşemsettin Mh. 0116 Sk. No: 21/2 Tarsus-MERSİN			